

ISSN 2029-2805 (print)
ISSN 2029-2813 (online)

STUDIJOS KINTANČIOJE VERSLO APLINKOJE

Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga

Vilnius
2013

STUDIJOS KINTANČIOJE VERSLO APLINKOJE

Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos,
įvykusios Alytaus kolegijoje 2013 m. balandžio 19 d., pranešimų medžiaga

Konferencijos organizatoriai:

Alytaus kolegija
Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacija
Lietuvos verslo darbdavių konfederacija

Konferencijos mokslinis komitetas:

Pirmininkas

Prof. dr. Vladimiras Gražulis,
Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto Strateginio valdymo katedra

Nariai:

Prof. dr. Astrida Slavickienė,
Aleksandro Stulginskio universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto dekanė
Doc. dr. Rimantas Dapkus,
Lietuvos regioninių tyrimų instituto prezidentas
Dr. Vytautas Staneliūnas,
UAB „Project Management Lithuania“ generalinis direktorius

Konferencijos organizacinis komitetas:

Pirmininkė: Doc. Danutė Remeikienė, Alytaus kolegijos direktorė

Nariai:

Lekt. Jurgita Merkevičienė, Alytaus kolegijos direktoriaus pavaduotoja akademiniai veikai
Lekt. Milda Budrienė, Alytaus kolegijos Vadybos fakulteto dekanė
Lekt. Aurelija Goravičienė, Vadybos ir administravimo katedros vedėja
Lekt. Sigitas Naruševičius, Finansų ir buhalterinės apskaitos katedros vedėjas
Lekt. Romantė Bučienė, Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacijos prezidentė, Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakultetas

Spaudai parengė Romantė Bučienė
Straipsniai recenzuoti

STUDIJOS KINTANČIOJE VERSLO APLINKOJE

Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacija, 2013 – 192 psl.

ISSN 2029-2805 (print)
ISSN 2029-2813 (online)

© Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacija, 2013

T U R I N Y S

Pratarmė	5
Švietimo ir mokymo vaidmuo plėtojant inovacijas (<i>Jūratė Zakarienė, Vilniaus kolegija</i>)	7
Критерий эффективного ведения бизнеса в интересах каждого человека (<i>Альфред А. Кураташвили, Международная Академия социально-экономических наук Грузии</i>)	13
A socially responsible personality in a changing business environment (<i>Jūratė Merkienė, Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences</i>)	18
Бизнес и государственное управление в условиях социально ориентированной рыночной экономики (<i>Анзор А. Кураташвили, Грузинский технический университет</i>)	24
Valstybės skolos aptarnavimo išlaidų optimizavimas (<i>Aistė Petkevičiūtė, UAB „Honestas“, Janina Petkevičienė, Vilniaus kolegija</i>)	29
Lietuvos įmonių raidos rodiklių analizė (<i>Živilė Tamošauskaitė, Klaipėdos valstybinė kolegija</i>)	36
Užsienio investicijų įtaka šalies ekonomikai (<i>Aldona Lesevičienė, Alytaus kolegija</i>)	42
Smulkiojo ir vidutinio verslo įmonė ekonomikos nuosmukio laikotarpiu (<i>Janina Petkevičienė, Vilniaus kolegija</i>)	47
Alytaus regiono socialinė ir ekonominė raida (<i>Vilija Vervečkienė, Alytaus kolegija</i>)	54
Lietuvos kelių programos finansavimo poreikis ekonomikos augimo sąlygomis (<i>Veronika Jakovuk, Laima Šapalienė, Vilniaus kolegija</i>)	59
Jaunimo nedarbo ir emigracijos priklausomybė ir tendencijos Lietuvoje (<i>Rasa Bražulienė, Jolanta Šinkūnaitė, Utenos kolegija</i>)	64
Verslumo dimensijos analizė Europos šalių kontekste (<i>dr. Erstida Ulvidienė, Vilniaus universitetas, Romantė Bučienė, Vilniaus kolegija</i>)	75
Gyventojų senėjimo socialinių ekonominių pasekmių ir priemonių joms įveikti analizė (<i>Daiva Deimantaitė-Gedmintienė, Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla, Mykolo Romerio universitetas, Jurgita Ginavičienė, Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija</i>)	83
Verslo valdymo modelių taikymas priimant strateginius sprendimus: SSGG analizė ir jos alternatyvos (<i>Vaiva Stefanija Uselytė, Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija</i>)	92
Demografinės problemos ir aukštojo mokslo plėtros sprendimo būdas remiantis Alytaus kolegijos Varėnos skyriaus kūrimo ir veiklos analize (<i>Kęstutis Tamulevičius, Rita Tamulevičienė, Tautvydas Tamulevičius, Alytaus kolegijos Varėnos skyrius</i>)	97
Reklamos psichologinis poveikis jaunimui (<i>Regina Motienė, Sandra Rekštienė, Vida Rainienė, Jūratė Zmitrulevičienė, Kauno technikos kolegija, Kauno kolegija</i>)	102

Dalykinių kompetencijų vertinimas: absolventų ir darbdavių požiūrio lyginimas (<i>Zita Damalakienė, Vilija Mieliauskienė, Asta Ragelienė, Kauno kolegija</i>)	109
Gamybinės praktikos – investicija į verslo ateitį (<i>Dr. Kristina Čižiūnienė, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,</i> <i>Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija, Eugenija Štaraitė, Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija</i>)	118
Studentų motyvacija studijuoti (<i>Julija Žutautienė, Klaipėdos valstybinė kolegija</i>)	124
Dvigubo diplomo įgijimo Porto ir Alytaus aukštojo mokslo institucijose galimybių vertinimas (<i>Aurelija Goravičienė, Milda Budrienė, Alytaus kolegija</i>)	130
Finansų specialistų rengimas aukštosiose mokyklose: informacinių technologijų pritaikomumas (<i>Ilona Skačkauskienė, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,</i> <i>Aušra Katinienė, Socialinių mokslų kolegija</i>)	137
Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakulteto studentų savarankiškumo ir analitinio mąstymo ugdymas (<i>Birutė Matiukienė, Sigita Valentukevičienė, Marytė Vieraitienė, Vilniaus kolegija</i>)	144
Absolvento pasirengimo darbinei veiklai vertinimas (<i>Birutė Jukonienė, Ona Gudaitienė, Vilniaus kolegija</i>)	153
Finansų studijų programos absolventų studijų vertinimas: nuomonių analizė (<i>Romualda Urniežienė, Žana Prokopovičienė, Vilniaus kolegija</i>)	158
Profesinių kompetencijų svarba buhalterinės apskaitos specialisto praktinėje veikloje (<i>Lina Kušleikienė, Kristina Gideikienė, Šiaulių valstybinė kolegija</i>)	165
Fizinė mokymosi aplinka kaip studijų kokybės efektyvumo elementas (<i>Laima Steiblienė, Vilniaus kolegija</i>)	170
Dėstytojo vaidmuo kuriant ir palaikant kolegijos kultūrą (<i>Genovaitė Simoneit, Klaipėdos valstybinė kolegija</i>)	176
Verslo vadybos studentų derybų kompetencijų ugdymas (<i>Kęstutis Peleckis, Vilniaus Gedimino technikos universitetas</i>)	185

PRATARMĖ

Socialinės, edukologinės, vadybos ir ekonominės jaunimo ugdymo problemos domina ne tik aukštojo mokslo akademinę visuomenę, bet ir verslininkus, įvairių valstybės institucijų atstovus.

Dešimties metų veiklos sukaktį mininčios Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacijos, Alytaus kolegijos ir Lietuvos darbdavių konfederacijos iniciatyva surengta ketvirtoji respublikinė mokslinė-praktinė konferencija skirta supažindinti su aktualiomis mokslo ir studijų problemomis, kintančioje verslo aplinkoje kylančiomis idėjomis, plėtoti mokslinę tarpdalykinę diskusiją. Konferencijos tikslas – išnagrinėti aukštojo mokslo studijų kokybės tobulinimo, ekonomikos, verslo ir vadybos žinių gilinimo, iniciatyvumo, kūrybingumo ir verslumo ugdymo, teorinių ir praktinių studijų, įmonių socialinės atsakomybės problemas, apžvelgti makroekonominės verslo aplinkos pokyčius ir tendencijas, paskatinti socialinę partnerystę ir sudaryti verslo ir aukštojo mokslo institucijų bendradarbiavimo galimybes.

Šiame tęstiniame leidinyje publikuojami ne tik dvidešimt šeši įvairių Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojų straipsniai, kuriuose keliama teoriniai klausimai ir pristatomi tyrimų, atliekamų aukštosiose mokyklose, rezultatai, dalijamasi patirtimi, aptariami ateities planai, bet ir du Gruzijos mokslininkų darbai. Tikėtina, kad visi jie prisidės prie socialinių mokslų tyrimų gausinimo, paskatins diskusijas apie mokslo taikomosios veiklos svarbą, dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo galimybes, mokslo ir verslo bendradarbiavimo perspektyvas. Ateityje būtų galima planuoti organizuoti konferenciją tarptautiniu mastu.

Dėkojame visiems straipsnių autoriams už išsakytas mintis, tyrimų medžiagą ir viliamės, kad leidinys bus naudingas ir sudomins ne tik akademinę bendruomenę, socialinius partnerius, bet ir plačiąją visuomenę.

Trečiosios respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos, įvykusios 2011 m., medžiaga buvo išleista ne tik Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacijos, bet ir valstybės biudžeto lėšomis, remiantis Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (Žin., 2009, Nr. 54-2140) 66 straipsniu, laimėjus Lietuvos mokslo tarybos dalinės finansinės paramos asociacijų veikloms konkursą.

Ketvirtosios respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos medžiaga išleista tik Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacijos lėšomis. Leidinys įtrauktas į IndexCopernicus duomenų bazę (prieiga per internetą: <http://journals.indexcopernicus.com>). Elektroninė versija publikuojama Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacijos interneto svetainėje: <http://www.leda.lt/studijos-kintancioje-verslo-aplinkoje>.

Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacijos prezidentė Romantė Bučienė

ŠVIETIMO IR MOKYMO VAIDMUO PLĖTOJANT INOVACIJAS

Jūratė Zakarienė
Vilniaus kolegija

Anotacija

Straipsnyje analizuojama nacionalinės inovacijų sistemos samprata, sistemos elementų grupės ir jų vaidmuo bei reikšmė kuriant, plėtojant ir įgyvendinant inovacijas. Aptariama Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategijos vizija, tikslai, uždaviniai, inovacijų srities siekiami rezultatai ir tiesiogiai su inovatyvumu susijusios problemos. Nagrinėjami Lietuvos ir Europos Sąjungos vidutiniai suminio inovatyvumo indekso rodikliai, įvertinamos jų kitimo kryptys ir ypatybės, konkrečių šalių grupių inovacijų politikos įgyvendinimo priemonių prioritetų ir tendencijų skirtumai. Atskleidžiamas švietimo ir mokymo vaidmuo didinant šalies konkurencingumą tarptautiniu mastu ir įgyvendinant nacionalinę inovacijų strategiją.

IVADAS

Vis labiau reiškiantis rinkų internacionalizavimo ir globalizacijos tendencijoms, ekonominėje mokslinėje literatūroje nagrinėjami nacionalinės ekonomikos efektyvinimo ir konkurencingumo didinimo principai: nacionalinės ekonomikos kuriamos pridėamosios vertės didinimo; nacionalinei ekonomikai būdingos specializacijos racionalumo ir nacionalinės ekonomikos struktūros optimalumo. Inovacijų potencialo plėtojimo perspektyvos – nacionalinės ekonomikos efektyvumo ir konkurencingumo didinimo tarptautinėse rinkose galimybė.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti inovacijų potencialo ir švietimo bei mokymo sąsajas.

Siekiant numatyto tikslo, sprendžiami tokie **uždaviniai**: išanalizuoti nacionalinės inovacijų sistemos elementus ir jos plėtojimo instrumentus; išnagrinėti Lietuvos inovacijų sistemos rodiklius; atskleisti švietimo ir mokymo reikšmę inovacinio potencialo didinimui.

Metodai: šalies ir užsienio mokslinės literatūros šaltinių bei statistinių duomenų analizė, lyginimas, sintezė ir apibendrinimas.

Kryptingai ir nuosekliai plėtojant inovacinį potencialą su turimais šalies ištekliais, ekonominės ir intelektinės veiklos tradicijomis ir kultūra pasiekama socialinė, ekonominė ir technologinė pažanga. Tuo tikslu turi būti sukuriamos ir įgyvendinamos nacionaliniu lygiu inovacijų politikos priemonės.

Mokslinėje literatūroje nacionalinė inovacijų sistema apibūdinama skirtingai (žr. 1 lent.). Nėra bendro nacionalinės inovacijų sistemos apibrėžimo ir posisteminių, socialinių institucijų ir procesų detalizavimo, įtrauktų į šią sistemą.

1 lentelė. Nacionalinės inovacijų sistemos samprata

Autorius	Samprata
C. Freeman (1987)	Viešojo ir privataus sektoriaus institucijų tinklas, kurio veikla ir sąveika susijusios su naujų technologijų inicijavimu, importu, modifikacija ir sklaida.
B.-A. Lundvall (1992)	Elementai, kurie sąveikauja naujų, ekonomiškai naudingų žinių gamybos, sklaidos ir naudojimo procesuose <...> bei yra išsidėstę arba kyla iš tam tikros nacionalinės valstybės ribų, ir jų tarpusavio jungtys.
S. Metcalfe (1995)	Kompleksas tam tikrų institucijų, kurių bendra ir individuali veikla skatina naujų technologijų kūrimą ir sklaidą bei kurios sudaro struktūrą (sisteminius rėmus), kur vyriausybės formuoja ir diegia politiką, veikiančią inovacinius procesus. Nacionalinė inovacijų sistema yra tarpusavyje susijusių institucijų produktyvių žinių, gebėjimų ir technologijos naujovių kūrimo, kaupimo ir sklaidimo sistema.
P. Patel, K. Pavitt (1994)	Nacionalinės institucijos, kurių struktūra ir kompetencijos lemia technologinio mokymosi lygį ir kryptį (arba pokyčius) generuojančių veiklų apimtį ir sudėtį šalyje.
V. Snitka (2003)	Tarpusavyje susijusių institucijų sistema, siekianti kurti, perduoti ir saugoti žinias, įgūdžius ir vertybes, kurios ir lemia naujų technologijų (gamybinių ir socialinių) plėtrą.

M. Kriaučionienės, R. Jucevičiaus (2001) teigimu, remiantis nacionalinės inovacijų sistemos koncepcija, galima išskirti pagrindines šios sistemos elementų grupes: organizacijos, institucijos ir jų tarpusavio ryšiai. Nagrinėjant pačius inovacinius procesus, išskiriami pagrindiniai veikėjai (įmonės, privačios ir viešosios tyrimų organizacijos, vyriausybės ir kitos viešosios institucijos) ir jų sąveikos formos skirtingais analizės lygmenimis. Ši sistema valstybės mastu lemia inovacijų atsiradimo, įsisavinimo greitį bei pokyčių apimtį ir sudėtį.

Nacionalinė inovacijų sistema ir jos samprata gali kisti priklausomai nuo istorinio laikotarpio ir apimties, požiūrio, nacionalinės ekonomikos gamybos sistemos struktūros, institucinės sanklodos, istorinės raidos, kultūros. Plečiantis multinacionalinių kompanijų tinklui, importuojant naujas technologijas, nacionalinė inovacijų sistema susipina su aukštesnio lygio inovacinėmis sistemomis ir tampa vis atviresnė.

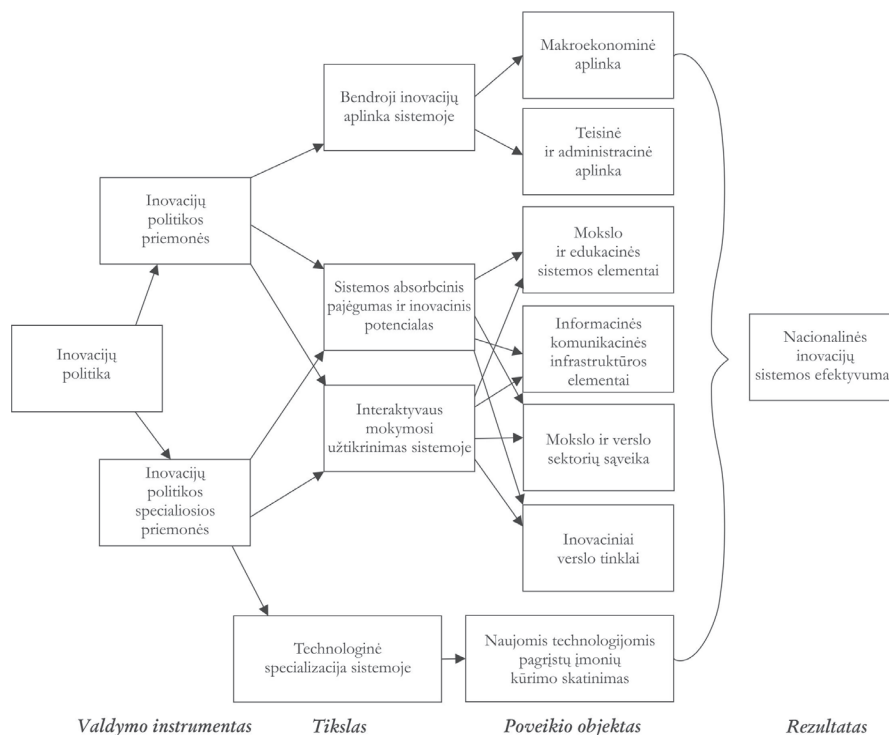
Moksliniuose straipsniuose L. Baronienė, B. Neverauskas (2005), R. Jucevičius, M. Kriaučionienė (2004) pabrėžia, kad:

- inovacijų plėtrai įtaką darančių veiksnių erdvėje dominuoja sociokultūrinis aspektas, todėl būtina suvokti, jog nepakitusias inovacijas galima nagrinėti tik jų sukūrimo erdvėje;
- šalis, adaptuojanti kitoje šalyje sukurtas inovacijas, gali pritaikyti tik žinias, tačiau sociokultūrinė aplinka neišvengiamai sukelia modifikacijų;
- spartūs pokyčiai pasaulyje buvusius efektyvius sprendimus gali paversti beverčiais;
- inovacijų plėtrai savo šalyje būtina remtis kitų valstybių, sprendusių analogiškas problemas, patirtimi;
- naujos technologijos iš esmės visada buvo tarptautinės, o žinių sklaida niekada nepriklausė nuo valstybių ribų;
- technologijų ir globalizacijos plėtra pasižymi kompleksine sąveika.

Inovacijos turi kurti naują gyvenimo kokybę ir užtikrinti vis aukštesnį gamybos ir paslaugų lygį visose gyvenimo srityse. Todėl mokslinėje literatūroje yra išskiriamos politinės, ekonominės, technologinės ir socialinės raidos inovacijos, apimančios tam tikros srities plėtojimosi ypatybes (R. Ginevičius ir kt., 2005):

- politinės raidos inovacijos – demokratinės visuomenės kūrimas, intensyvi integracija į modernią visuomenę, naujų socialinių ir ekonominių darinių bei politinio aktyvumo mechanizmų kūrimas, visuomenės saugumo ir politinės raidos stabilumo užtikrinimas;
- ekonominės raidos inovacijos – rinkos ekonomikos tobulėjimo užtikrinimas, integracijos į Europos ir globalias rinkas intensyvinimas, esminių politinių, socialinių ir kitų pokyčių visuomenėje užtikrinimas;
- socialinės raidos inovacijos – naujos socialinės sanklodos kūrimas, kultūros ir mentaliteto raidos puoselėjimas, socialinės infrastruktūros formavimas;
- technologinės raidos inovacijos – naujos politinės, ekonominės, socialinės ir kitokios raidos technologijos.

Skirtingais istorijos laikotarpiais inovacinės sistemos dalių vaidmuo ir reikšmingumas kinta. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama institucijų, kaip vieno iš pagrindinių nacionalinės inovacijų sistemos elementų, svarba. Institucijos ir procedūros sukuria tam tikrą stabilumą, kuris būtinas inovacinei veiklai, tačiau jų inertiškumas gali stabdyti vykstančius pokyčius, nes jos kinta gana lėtai. Dėl vykstančių aplinkos pokyčių (mokslo atradimų, ekonomikos globalizacijos ir internacionalizacijos, visuomenės pažangos lygio kilimo, neprognozuojamų organizacijų ekonominės ir vadybos veiklos veiksmų ir kt.) nacionalinė inovacijų sistema kinta, aktualiausia problema yra tai, kaip nukreipti jos kitimą ir plėtrą norima linkme. M. Kriaučionienės (2002) teigimu, nacionalinės inovacijų sistemos plėtra reiškiasi per pagrindinių elementų, t. y. organizacijų, institucijų ir jų sąveikos, plėtojimą. Kaip pagrindinis šios sistemos plėtojimo instrumentas akcentuojama inovacijų politika. Nacionalinei inovacijų sistemai plėtoti inovacijų politikos veiksmai turėtų būti nukreipti į prielaidų tam sukūrimą – bendrųjų ekonominių ir rinkos sąlygų palankumo inovacijoms didinimą, sistemos pajėgumo stiprinimą, interaktyvaus mokymosi užtikrinimą ir kryptingą mokslui ir žinioms imlios ekonominės veiklos plėtojimą (žr. 1 pav.).

1 pav. *Inovacijų politikos poveikio nacionalinės inovacijų sistemos plėtrai schema*
Šaltinis: Kriaučionienė, M. 2002. Nacionalinės inovacijų sistemos vystymo metodologija: daktaro disertacijos santrauka. Kaunas, p. 15

Nacionalinės inovacijų strategijos parengimas ir įgyvendinimas yra viena iš nacionalinės inovacijų politikos formų, skirtų socialinei, ekonominei pažangai skatinti ir šalies ūkiui iš esmės modernizuoti taikant inovacijų priemones. Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategijoje pateiktoje SSGG analizėje įvertinta inovacijų būklė ir atskleistos silpnybės, stiprybės, grėsmės ir galimybės atsižvelgiant į Lietuvos konkurencingumą ir pokyčius, skatinamus inovacijų plėtros. Įvertinus atliktos analizės duomenis, išskirtos šios esminės Lietuvos inovatyvumą tiesiogiai veikiančios problemos:

- per menka žmoniškųjų ir materialinių išteklių kokybė;
- kūrybingumo ir verslumo viešajame ir privačiame sektoriuose stoka;
- sisteminio požiūrio į inovacijas stoka, menka institucijų bendradarbiavimo kultūra, verslo ir mokslo tradicijų bendradarbiavimo stygius.

Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategijoje nurodytas tikslas – 2020 m. pasiekti Europos Sąjungos šalių vidurkį pagal suminį inovatyvumo indeksą. Europos Komisija šį indeksą kasmet pateikia rengiamoje inovacinės veiklos apžvalgoje ir lygina Europos Sąjungos ir kitų šalių inovacinę veiklą. Iki 2010 m. šis vertinimas būdavo pateikiamas Europos inovacijų švieslentėje, o nuo 2011 m. vasario 1 d. paskelbta Inovacijų sąjungos švieslentė 2010 m., sukurta Europos Komisijos komunikatu patvirtintos Europos inovacijų sąjungos 2020 m. kūrimui stebėti. Šioje švieslentėje inovacinė veikla vertinama pagal dvidešimt penkis su inovacijomis susijusius rodiklius. 2011 m. Lietuvos suminis inovatyvumo indeksas buvo 0,227 ir sudarė tik 44 proc. Europos Sąjungos šalių vidurkio. Lietuva pagal pateiktus duomenis pateko į besivejančių šalių grupę ir užėmė trečią poziciją nuo galo, aplenkdamas tik Latviją ir Bulgariją. Europos Komisijos paskelbtos 2009 m. Europos inovacijų švieslentės pateiktame inovacijų kūrimo ir diegimo vertinime Lietuvai buvo pavykę sumažinti atotrūkį nuo Europos Sąjungos vidurkio ir pereiti iš atsilikusių šalių į vidutinių novatorių grupę. 2010 m. planuotas Lietuvos suminis inovatyvumo indeksas buvo 0,32, tačiau pakeitus inovatyvumo vertinimo metodiką neįmanoma ne tik suskaičiuoti šio rodiklio kitimo per ilgesnį laiką, bet ir padaryti išvadų dėl šioje srityje pasiektos pažangos. 2010 m. Lietuva pagal visas tris rodiklių vertinimo grupes, t. y. galimybių suteikimo, įmonių veiklos ir rezultatų, nesiekia Europos Sąjungos vidurkio. Palankiausiai gali būti vertinamas galimybių suteikimas, nes žmoniškųjų išteklių koeficientas 13,3 proc. didesnis už Europos Sąjungos vidurkį, o finansavimo ir paramos koeficientas sudaro 89,7 proc. Europos Sąjungos vidurkio. Palankiai vertinamos išlaidos inovacijoms, sukurtoms be mokslinių tyrimų. Mokslinių tyrimų sistemos atvirumas ir patrauklumas, intelektiniai ištekliai, novatoriai ir ekonominis inovacijų efektas vertinama kaip inovacinės veiklos silpnybės.

Europos Komisijos atliktame tyrime (2011) lyginant ES šalių inovacijų lyderių, inovacijų sekėjų ir „besivejančių“ šalių nacionalinių inovacijų sistemų priemonių rinkinius 2007–2013 m. išryškėja skirtingi prioritetai ir šių šalių grupių tendencijos. Šalims „lyderėms“ būdinga:

- mažesnis inovacijų politikos prioritetų skaičius;
- didesnis dėmesys mokslo stiprinimui (strateginių sričių tyrimams ir tyrimų kokybei bei mokslo ir studijų institucijų valdymo reformai) ir inovacijų aplinkos trūkumų šalinimui;
- mažesnė tiesioginė parama verslui ir inovacijų paramos paslaugoms.

Lietuvoje numatomas ir taikomas priemonių rinkinys atitinka „besivejančioms“ šalims būdingus bruožus. Tomis priemonėmis mėginama išspręsti kuo daugiau nacionalinės inovacijų sistemos problemų. Teigiamai vertinama tai, kad dėmesys skiriamas ne tik technologijų naujovėms.

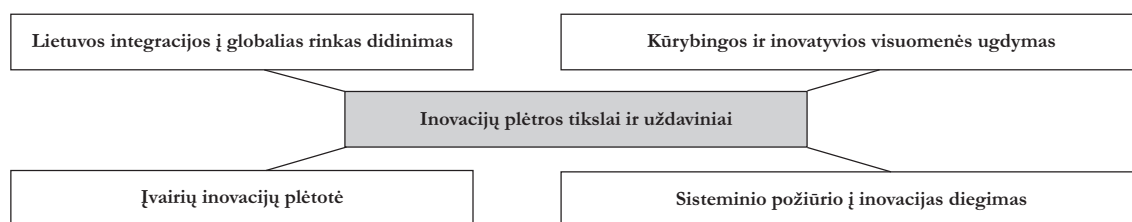
Nacionalinės inovacijų skatinimo politikos vertinime (2011) pabrėžiama, kad prioritetas kuriant inovacijų skatinimo politiką turėtų būti teikiamas klausimui, kaip inovacijų rezultatai virsta visuomenės gerove. Pasauliniu mastu pripažinti inovacijų teoretikai, pavyzdžiui, Lindvallis, teigia, kad mažų šalių, tokių kaip Skandinavijos šalys ir Lietuva, požiūris ir ambicijos, susijusios su inovacijomis, turėtų skirtis nuo didžiųjų šalių (žr. 2 lent.). Mažos šalys turėtų investuoti ne tik į žinių kūrimą, bet ir į jų sklaidą (gebėjimą mokytis, keistis žiniomis, pasitikėjimo lygį).

2 lentelė. *Inovacijų politikos prioritetai*

Inovacijų politikos prioritetai	Mokymasis iš patirties	Mokslas ir technologijos
Žinių pasiūla		Pagrindinis dėmesys Lietuvoje
Žinių sklaida	Skandinavijos sėkmės šaltinis	

Šaltinis: Inovacijų skatinimo politikos vertinimas 2011 m.

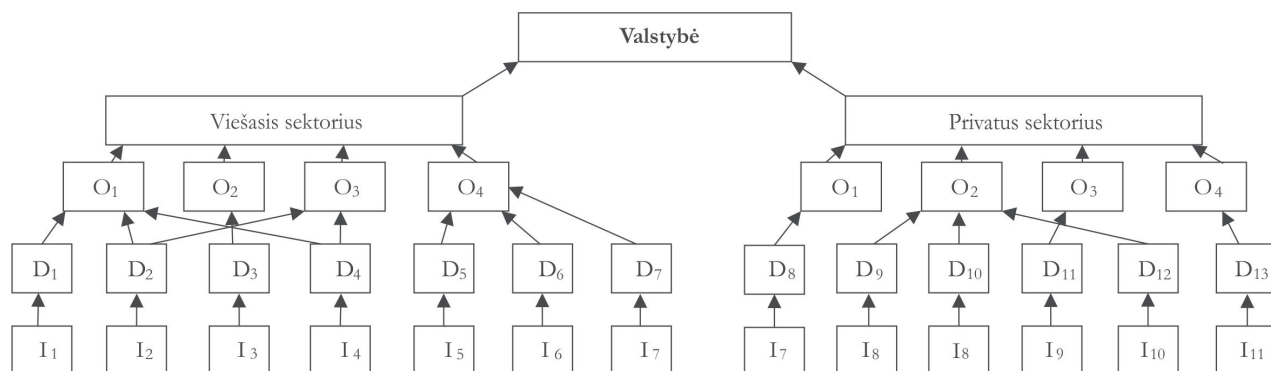
Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategijos tikslas – kurti kūrybingą visuomenę, sudaryti sąlygas plėtoti verslumą ir inovacijas. Šiam tikslui pasiekti yra numatyti inovacijų plėtros uždaviniai (žr. 2 pav.).

2 pav. *Lietuvos inovacijų plėtros tikslai ir uždaviniai 2010–2020 m.*

Šaltinis: Lietuvos inovacijų 2010–2020 metų strategija

Socialiniams ir ekonominiams pokyčiams atsirasti būtina aukšto intelekto visuomenė, orientuota į pokyčius ir verslą, didėjančią gamybos apimčiai turi keistis ir kultūrinės nuostatos. Kad atsirastų ir įsitvirtintų inovatyvumo kultūra, būtina ugdyti inovacinius gebėjimus. Pradžiai ir galimybė visų pirma yra žmogus. Žinių sistemoms būdinga jungtis į didesnes sistemas, dėl to susiformuoja didelės žinių sistemos, turinčios aiškias pakopas. J. Bivainio ir R. Morkvėno (2008) teigimu, individo žinių potencialas transformuojasi į darbuotojo ir šis lemia organizacijos žinių potencialą. Aukščiausia žinių potencialo pakopa yra valstybė (žr. 3 pav.).

3 pav. *Daugiapakopės žinių potencialo struktūros schema*

Šaltinis: J. Bivainis, R. Morkvėnas (2008)

Igyvendinant inovacijų strategiją turėtų būti sprendžiamos šios mokslinėje literatūroje išskirtos žmogiškųjų išteklių potencialo plėtojimo problemos:

- dinamiškas švietimo, mokslo ir studijų tobulinimas;
- inovacinės veiklos vertybių skleidimas ir įtvirtinimas visuomenėje skatinant inovatyvumą ir verslumą;
- profesinis adaptavimas darbo rinkos aplinkoje;
- personalo valdymo tobulinimas.

Nors mokslinėje literatūroje mokslo ir studijų tobulinimas yra išskiriamas kaip atskira žmogiškųjų išteklių plėtojimo problema, tačiau inovatyvumo ir kūrybingumo skatinimas, inovacinės veiklos vertybių skleidimas ir profesinis adaptavimas taip pat gali būti siejami su švietimo ir studijų kokybės nepakankamumu ir tobulinimu. Ekspertų vertinimu, dabar valstybės ir aukštojo mokslo dėmesys yra nukreiptas į funkcines savybes – funkciniais specialistams rengti ir jų savybėms ugdyti. Dėmesys turi būti skiriamas darnios – kūrybingos, sąžiningos, verslios ir t. t., asmenybės ugdymui. Moksliniuose straipsniuose (J. Guščinskienė; J. Čiburienė, 2008) pagal Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymą aukštosios mokyklos funkcijos skirstomos į tiesiogines (mokymas ir žinių perdavimas bei įgimtų ir kitų žmogaus galių lavinimas ir ugdymas) ir netiesiogines (žmogaus, kaip sąmoningos būtybės, neišvengiamas vystymasis nuolat sąveikaujant su aplinka). Todėl galima teigti, kad rengiant aukštos kvalifikacijos specialistus yra be galo svarbu suvokti abiejų švietimo funkcijų reikšmingumą.

Vertinant nacionalinės inovacijų sistemos trūkumus 2011 m., matyti, kad tik švietimas ir mokymas aukštai įvertintas pagal numatytus kriterijus. Blogiausi yra mokymosi visą gyvenimą rodikliai. Mokymosi visą gyvenimą rodiklis – vienas iš Valstybės švietimo 2003–2012 m. strategijos stebėsenos rodiklių. Mokymosi visą gyvenimą rodiklis mažėja. 2003 m. besimokančiųjų dalis sudarė 4,5 proc., 2007 m. padidėjo iki 8,5 proc., tačiau 2009 m. vėl sumažėjo iki 2003 m. lygio. Lietuva siekia, kad 2012 m. mokytoji apie 15 proc. suaugusiųjų, tačiau 2009 m. Lietuvos šis rodiklis sudarė tik apie 51 proc. Europos Sąjungos šalių vidurkis. Pagal specialią prognostinio vertinimo metodiką Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro (MOSTA) iniciatyva parengtoje ilgalaikėje mokslo ir studijų ateities vizijoje „Moksloji Lietuva 2030 m.“ aukštasis mokslas matomas kaip integrali ir esminė mokymosi visą gyvenimą dalis. Šalyse novatorėse mokosi net iki 30 proc. 25–64 metų amžiaus gyventojų. Žinių infrastruktūros vertinimas yra vidutinis ir žemas, nes aukštojo mokslo ir MTEP pajėgumų sektoriaus plėtra ekstensyvi, studijų ir mokslo kokybė žema, viešojo sektoriaus MTEP ir aukštasis mokslas kol kas sunkiai prisitaiko prie kintančių aplinkos poreikių ir tai daro įtaką parengiamos darbo jėgos kokybei.

IŠVADOS

Nacionalinės inovacijų sistemos plėtra priklauso nuo pagrindinių elementų, t. y. organizacijų, institucijų ir jų tarpusavio sąveikos, plėtojimo. Kaip pagrindinis šios sistemos plėtojimo instrumentas pabrėžiama inovacijų politika. Nacionalinės inovacijų strategijos parengimas ir įgyvendinimas yra viena iš nacionalinės inovacijų politikos formų.

Lietuva pagal galimybių suteikimo, įmonių veiklos rezultatus nesiekia Europos Sąjungos vidurkio. Svarbi problema išlieka nepakankamas visų visuomenės grupių ir verslo sektorių verslumo, inovatyvumo, bendradarbiavimo kultūros skatinimas. Dabartinė inovacijų politika inovacijų skatinimą suvokia kaip finansines priemones, skirtas esamoms inovatyvioms įmonėms, o teisinės, administracinės, mokestinės priemonės naujoms inovatyvioms įmonėms steigti, fizinių asmenų (antreprenerių) iniciatyvai skatinti tebėra nepakankamos. Nacionalinės inovacijų sistemos įgyvendinimo priemonių rinkinyje ekspertai išvelgia aiškių prioritetų ir tikslingumo trūkumą. Šiuo metu siekiama išspręsti kuo daugiau nacionalinės inovacijų sistemos problemų paskirstant lėšas daugeliui priemonių.

Siekiant sudarytos Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategijos tikslo ir įgyvendinant numatytus inovacijų plėtros uždavinius, didelę reikšmę turi švietimo sistema ir jos tobulinimas. Intelektas lemia modernios ekonomikos augimą. Darbo jėgos kokybiniai rodikliai, nuolatinis mokymasis, gebėjimas tobulėti ir siekti didesnio produktyvumo – vieni iš pagrindinių veiksnių, lemiančių šalies konkurencingumą tarptautiniu mastu. Visa tai prasideda nuo gyventojų švietimo ir mokymo. Siekiant išugdyti kūrybingą ir inovatyvią visuomenę būtina kurti kūrybingumą ir inovatyvumą skatinančią švietimo ir aukštojo mokslo sistemą, skatinti įvairių lygmenų ugdymo verslumą ir mokymąsi visą gyvenimą. Inovacijoms atsirasti būtina specifinė kultūrinė terpė. Didėjant gamybos apimčiai turi keistis ir kultūrinės nuostatos. Vis daugiau dėmesio turi būti skiriama darnios – kūrybingos, sąžiningos, verslios ir t. t., asmenybės ugdymui.

Literatūra

1. ANDRIUŠČENKA, J. Verslo subjekto intelektiniai ištekliai: identifikavimas, įvertinimas, valdymas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Kaunas, 2005, Nr. 35, p. 7–24.
2. BALEŽENTIS, A.; DAUJOTAITĖ, K. Suminis inovacijų indeksas ir inovacijų plėtra Lietuvoje. *Personalo vadyba*, 2009, Nr. 3, p. 7–17.
3. BARONIENĖ, L. Teorinės prielaidos inovacinės aplinkos kūrimui. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, LŽŪU, 2008, Nr. 2(13), p. 23–31.
4. BIVAINIS, J.; MORKVĖNAS, R. Darbuotojų žinių potencialo vertinimas. *Verslas: teorija ir praktika*. 2008, Nr. 9(2), p. 105–115.
5. Esamos situacijos inovacijų ir MTEP analizė [žiūrėta 2012 m. spalio 30 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ukmin.lt.web.lt/innovacijos>>.
6. GINEVIČIUS, R.; PALIULIS, N. K.; CHLIVICKAS, E.; MERKEVIČIUS, J. *XXI amžiaus iššūkiai: organizacijų ir visuomenės pokyčiai*. Vilnius, 2006.
7. KRIAUCIONIENĖ, M. Nacionalinės inovacijų sistemos vystymo metodologija: daktaro disertacijos santrauka. Kaunas, 2002.
8. KRIAUCIONIENĖ, M.; JUCEVIČIUS, R. Nacionalinės inovacijų sistemos koncepcija. *Socialiniai mokslai*, 2000, Nr. 5, p. 16.
9. KRIAUCIONIENĖ, M.; JUCEVIČIUS, R. Nacionalinės inovacijų sistemos perspektyva globalizacijos ir žinių ekonomikos sąlygomis. *Socialiniai mokslai*, 2001, Nr. 6, p. 7.
10. COURVISANOS, J. The dynamics of innovation and investment, with application to Australia 1984–1998, 2000 [žiūrėta 2012 m. spalio 30 d.] .Prieiga per internetą: <<http://db.socionet.nw.ru/RuPEc/xmi/dgr/paper-umamer/dgrumamer1900003.xml>>.
11. Inovacijų skatinimo politikos vertinimas [žiūrėta 2012 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrv.lt/bylos/VORTprojek-tas/Dokumentai/Inovacijų20politika>>.
12. KERŠYS, M. Ekonominių veiksmų įtaka inovacijoms versle: Lietuvos atvejis [žiūrėta 2012 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vddl.lt.library.lt/fedora/get/LT>>.
13. Lietuvos inovacijų strategija 2010–2020 metams [žiūrėta 2012 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt.web.lt/innovacijos/strategijos_ir_programos>.
14. Lietuvos inovacijų sistema – potencialios grėsmės ekonomikos augimui [žiūrėta 2012 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://archyvas.infobalt.lt/docs/Valentinas_Snitka.ppt>.
15. ZAKAREVIČIUS, P.; KVEDARAVIČIUS, J.; AUGUSTAUSKAS, T. *Organizacijų vystymosi paradigma*. Kaunas, 2004.
16. European Innovation Scoreboard [žiūrėta 2012 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.proinno-europe.eu/page/european-innovation-scoreboard-2011>>.

THE ROLE OF EDUCATION AND TRAINING IN THE INNOVATION DEVELOPMENT PROCESS

Summary

This article analyses the conception of national innovation system, element groups of the system and their role and significance in creating, developing and implementing innovations. The vision of Lithuanian innovation strategy for the year 2010-2020 is being discussed as well as the objectives, tasks, the results pursued in innovation area and the problems directly related to innovations. Lithuanian and European Union average total rates of innovations index are being examined, the directions and peculiarities of their dynamics are being assessed as well as the measures and tendencies of cluster policy realization differences in various countries. The role of education and training in improving country's competitiveness internationally and in exercising national innovations strategy is being revealed.

КРИТЕРИЙ ЭФФЕКТИВНОГО ВЕДЕНИЯ БИЗНЕСА В ИНТЕРЕСАХ КАЖДОГО ЧЕЛОВЕКА

Альфред А. Кураташвили

*Доктор экономических, философских и юридических наук, профессор,
Президент Международной Академии социально-экономических наук Грузии,
Действительный член Нью-Йоркской Академии наук и Академик
Академии политических наук США*

Аннотация

В научном труде рассматривается проблема определения критерия эффективности ведения бизнеса. Притом, в отличие от традиционно принятого понимания прибыльности – как показателя эффективности бизнеса и рыночной экономики в целом, главным критерием эффективности ведения бизнеса в условиях истинно человеческого общества и истинно человеческого государства автор считает реализацию интересов каждого человека.

Актуальность темы. Критический анализ имеющихся в науке теоретических взглядов, связанных с пониманием критерия эффективности ведения бизнеса имеет принципиальное значение, ибо, в условиях истинно человеческого общества и истинно человеческого государства – общества и государства, служащего интересам народа, главное внимание должно уделяться реализации интересов каждого человека.

Именно вышеотмеченным обстоятельством определяется актуальность темы исследования.

Степень исследованности проблемы. Научному исследованию проблемы эффективности ведения бизнеса в научной литературе уделяется большое внимание.

Вместе с тем, почти не встречаются научные публикации, в которых проблема эффективности ведения бизнеса и рыночной экономики в целом рассматривалась бы с точки зрения реализации интересов каждого человека.

Цель и задачи исследования. Целью данного исследования является обоснование и предложение разработанного автором критерия эффективности ведения бизнеса с точки зрения реализации интересов каждого человека – как главного критерия эффективности ведения бизнеса и функционирования рыночной экономики в условиях истинно человеческого общества и истинно человеческого государства – общества и государства, служащего интересам народа.

Задачей данного исследования является разработка критерия эффективности ведения бизнеса и рыночной экономики в целом с точки зрения реализации интересов каждого человека.

Изложение основного материала. Исследование проблем эффективного ведения бизнеса имеет принципиальное значение, ибо традиционно под эффективностью ведения бизнеса, так же, как под эффективностью рыночной экономики в целом, понимается прибыльность – получение наибольшего дохода.

Вместе с тем, необходимо учесть, что не человек рождается и существует для бизнеса, для прибыли, для рынка, а бизнес, прибыль, рынок существует (должен существовать) для человека – для народа.

Следовательно, на основе созданной мной философии социальной цели [1], а также на основе созданной мной же теории верховенства интересов народа [2], эффективность ведения бизнеса должна определяться степенью реализации интересов человека – интересов народа.

В частности, что касается созданной мной философии социальной цели, то она представляет собой систему философских взглядов, которая (т. е. философия социальной цели) так же как и созданной мной же философия цели критерием сущности общественно-государственного (общественно-политического) строя считает не средства, а – цель, которой служит та или иная общественно-государственная система [1, с. 273–274].

«Вместе с тем, – как я отмечал еще много лет назад, – философия социальной цели отличается от философии цели тем, что если философия цели представляет собой критерий различия общественно-государственных систем и теоретико-методологическую основу их классификации, и если к философии цели вообще фактически относится как философия социальной цели, так и философия экономической цели, которая является практическим проявлением определенной разновидности философии средств, то философия социальной цели в то же время является принципиально новым научным направлением, которая (т. е. философия социальной цели) представляет собой философию цели истинно человеческого общества и государства – представля-

ет собой философию истинно человеческой цели, и которая является теоретической основой формирования и функционирования истинно человеческой общественно-государственной системы.

Таким образом, в истинно человеческом обществе и государстве, т. е. в общественно-государственной системе, которая служит интересам народа (которая должна служить интересам народа), как в научных исследованиях, так и в управлении обществом и государством, основываясь на философии социальной цели следует исходить из социальной цели, и оценка результатов функционирования этой общественно-государственной системы соответственно должна происходить по степени реализации социальной цели – по степени реализации интересов народа.

Следовательно, философия социальной цели – это философская система, которая представляет собой теоретико-методологическую основу целевой направленности формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства – это философская система, которая представляет собой теоретико-методологическую основу определения социальной целевой направленности функционирования истинно человеческой общественно-государственной системы, т. е. философия социальной цели – эта философия цели истинно человеческого общества и государства» [1, с. 274–275].

Исходя из вышеотмеченного, логически следует, что в условиях функционирования истинно человеческой общественно-государственной системы, на основе созданной мной философии социальной цели эффективность ведения бизнеса, так же, как и эффективность рыночной экономики в целом, должна определяться степенью реализации интересов человека – интересов народа.

Что же касается созданной мной же теории верховенства интересов народа [2], то данная теория, так же, как и философия социальной цели, должна быть основой определения эффективности ведения бизнеса с точки зрения реализации интересов человека – интересов народа.

Необходимо особо отметить, что исследование проблем эффективности ведения бизнеса, так же, как и исследование проблем эффективности функционирования рыночной экономики в традиционном понимании, и, вместе с тем, научный анализ цивилизованных рыночных отношений, а также определение их общих черт и особенностей, имеет принципиальное значение, ибо научно обоснованные результаты отмеченных исследований могут и должны способствовать эффективному функционированию бизнеса, общества и государства, направленному на реализацию интересов человека – на реализацию интересов народа.

Считаю необходимым особо отметить, что в условиях так называемой рыночной экономики, фактически подразумевающей капиталистическую рыночную экономику (а точнее, подразумевающей просто капиталистическую экономику, ибо капиталистическая экономика сама по себе является рыночной экономикой, т. е. экономикой, регулируемой преимущественно рынком, хотя вообще без рынка, без обмена продуктов труда – нет и не может быть никакой экономики), целевая направленность регулирования общественных отношений порой имеет явно антисоциальный, античеловечный и антиконституционный характер, в отличие от цивилизованной рыночной экономики, которой, по моему глубокому убеждению, свойственна (должна быть свойственна) не только экономическая целевая направленность – направленность на получение максимальной прибыли, а, прежде всего, направленность на реализацию социальной цели – на реализацию интересов народа, ибо цивилизованность должна означать человечность – направленность рыночно-экономической системы на реализацию интересов человека.

Таким образом, под истинно цивилизованной рыночной экономикой должно пониматься не господство рынка над человеком, а функционирование экономики в интересах человека, т. е. цивилизованные рыночные отношения должны проявляться в «социальной целевой направленности общества и государства – в направленности на реализацию интересов народа [3, с. 13], с активным использованием при этом рыночных механизмов для реализации социальной цели.

В связи с проблемой отличия цивилизованных рыночных отношений от традиционной – по-существу капиталистической – рыночной экономики, важно обратить внимание на то, что цивилизованные рыночные отношения, по моему глубокому убеждению, свойственны как развитому капитализму, идущему от классического капитализма по пути строительства истинно человеческого общества и государства, т. е. они свойственны как развитому капитализму на этапе социокапитализма – на этапе развития общества, теория которого была создана мной ранее и опубликована еще в 1990 году [4], так и свойственны они некапиталистическому обществу, идущему от Административного социализма по другому – по более короткому – пути, но опять-таки по пути строительства истинно человеческого общества и государства, теория которого также была создана мной ранее [5; 6; 7].

Вместе с тем, цивилизованным рыночным отношениям свойственны специфические особенности своего проявления в разных общественно-государственных системах.

В частности, цивилизованным рыночным отношениям в условиях социокапитализма свойственна экономическая целевая направленность и, вместе с тем, социальная ориентация, в отличие от традиционной рыночной экономики, которой свойственна лишь чисто экономическая направленность – направленность лишь на получение максимальной прибыли, ибо, как я неоднократно отмечал ранее: «Философия рынка – это прибыль как самоцель» [8, с. 114].

Притом, по мере развития социокапитализма все больше усиливается социальная ориентация данной общественно-государственной системы.

Важно также обратить внимание на то, что неправомерно было бы отождествлять социокапитализм с социально ориентированной рыночной экономикой, как это может показаться некоторым представителям сферы науки с первого взгляда, ибо, во-первых, социокапитализм – это общественно-государственная система, тогда как социально ориентированная рыночная экономика – это лишь экономика, это лишь экономическая система, хотя нередко некоторые политики и представители науки (именно представители науки, а не ученые, так как в соответствии с разработанной мной классификацией представителей сферы науки [9, с. 16–17], не все представители данной сферы деятельности, имеющие ученые степени и звания, являются учеными) ошибочно отождествляют рыночную экономику с государственным строем (?!).

Неправомерно также отождествлять социокапитализм с конвергенцией, ибо социокапитализм – это не сближение и слияние социализма с капитализмом на основе сближения средств, что явилось бы еще одним примером проявления философии, называемой мной философией средств, на что (на философии средств – на средства как на критерий различия политических систем) фактически основывается теория конвергенции.

В действительности, социокапитализм – это по форме эволюционный, но по своему содержанию революционный путь развития от капитализма к реализации социальной цели и к истинно человеческому обществу, что представляет собой проявление философии социальной цели [1], на которой (на философии социальной цели) основываются созданные мной теории – теория эволюционной трансформации классического капитализма в социокапитализм и теория социокапитализма [4].

Следовательно, социокапитализм – это общественно-государственная система, которая представляет собой промежуточное звено на эволюционном по своей форме, но на революционном по своему содержанию пути движения от классического капитализма – к истинно человеческому обществу.

Необходимо здесь же обратить внимание на то, что по мере своего развития социокапитализм постепенно все больше удаляется от подлинного капитализма и идет к истинно человеческому обществу.

Что касается специфических особенностей, свойственных цивилизованным рыночным отношениям общественно-государственной системы, идущей по пути эволюционной трансформации от Административного социализма к истинно человеческому обществу и государству, то, по моему глубокому убеждению, они проявляются в социальной целевой направленности общества и государства, с активным использованием при этом рыночных и нерыночных механизмов, с использованием многообразных путей, форм и методов для реализации социальной цели, т. е. для реализации интересов народа.

Притом важно обратить внимание на то, что речь здесь идет именно об эволюционной трансформации Административного социализма по пути строительства истинно человеческого общества и государства, а не о контрреволюционном возвращении постадминистративного социализма назад к дикому, грабительскому капитализму, фактически уже на почве псевдосоциализма.

Таким образом, речь здесь не идет о контрреволюционном возвращении постадминистративного социализма назад к новым уродливым формам капитализма, «оплодотворенного» на почве псевдосоциализма, в который (т. е. в псевдосоциализм) перерос Административный социализм до своего полного крушения и развала.

Что же касается постсоветского уродливого общества и государства, то говорить о цивилизованности рыночных отношений в условиях экономического геноцида народа со стороны государственной власти или при ее поддержке [10], который нередко имел место в некоторых государствах на постсоветском пространстве, после их контрреволюционного переворота назад, но после переворота назад к новым – ранее не виданным – формам уродливого капитализма, мягко говоря, безнравственно, хотя многие политики и представители науки называли (и возможно пока еще называют) этот процесс – движением вперед (?!).

Вот Вам и наука (?!). Вот Вам ученые и политики (?!).

Да, видимо, действительно можно назвать контрреволюционный переворот назад – «движением вперед» для тех, кто обогатился в этих условиях за счет ограбления народа (?!).

Исходя из всего вышеизложенного, логически следует, что необходимо двигаться не по пути капитализма – не по пути обогащения отдельных людей за счет ограбления народа, и, вместе с тем, необходимо дви-

гаться не по пути традиционно понимаемого социализма (с ликвидацией частной собственности на средства производства, с ликвидацией рынка, с ликвидацией обмена продуктов труда, что явно неосуществимо и бессмысленно, т. е. необходимо двигаться не по пути социализма, который является не в меньшей степени утопией, чем утопический социализм), а необходимо двигаться по совсем новому пути – по пути строительства Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства.

Таким образом, необходимо двигаться по пути социальной целевой направленности функционирования общественно-государственной системы, необходимо двигаться по пути строительства Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства – по пути строительства общества и государства, служащего (призванного служить) интересам каждого человека – интересам народа, с творческим использованием при этом как цивилизованных рыночных, так и цивилизованных нерыночных отношений, ибо, как я отмечал еще в 1980 году, в деле строительства истинно человеческого общества и государства все пути, формы и методы оправданы, если они служат интересам человека – интересам всех членов общества, и если они исключают при этом антисоциальные, антигуманные, антинравственные явления [11, с. 93].

Именно исходя из всего вышеизложенного, решение проблемы определения критерия эффективности ведения бизнеса, в отличие от традиционного и общепринятого понимания прибыльности – как показателя эффективности бизнеса и рыночной экономики в целом, должна основываться на созданной мной Философии социальной цели [1], и на созданной мной же Теории Верховенства интересов каждого человека – Верховенства интересов народа [2].

Выводы. Проблема определения критерия эффективности ведения бизнеса имеет принципиальное значение, ибо в отличие от традиционно принятого понимания прибыльности – как показателя эффективности бизнеса и рыночной экономики в целом, исходя из интересов каждого человека, должна определяться степень реализации интересов народа.

Следовательно, главным критерием эффективности ведения бизнеса в условиях Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства, или на пути строительства Истинно человеческой общественно-государственной системы, автор научно обоснованно считает реализацию интересов каждого человека.

Литература

1. Кураташвили Альфред А. Философия социальной цели. Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.
2. Кураташвили Альфред А. Теория верховенства интересов народа. Принципиально новое научное направление и системообразующая теория управленческого права, правовой системы истинно человеческого общества и социально-экономических наук в целом (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.
3. Кураташвили Альфред А. На грани необходимости радикальных перемен в ориентации общества и государства. Международный научный журнал «Прогресс», 2001, № 1–2. Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2001, с. 13–22.
4. Кураташвили Альфред А. Новый методологический подход в исследовании проблем и преподавании общественных наук. Материалы научно-методической конференции: «Проблемы совершенствования исследований и преподавания в общественных науках» (15 марта 1990 г.). Тбилиси: «Мецниереба», 1990.
5. Кураташвили Альфред А. Теория истинно человеческого – классического (образцового) – общества. Труды Грузинского технического университета, 1998, № 3 (419). Тбилиси: «Технический университет», 1998.
6. Кураташвили Альфред А. Социально-экономическая теория будущего – истинно человеческого общества. Известия Академии наук Грузии. Серия экономическая. Том 7, 1999, № 1–2. Тбилиси: «Мецниереба», 1999.
7. Кураташвили Альфред А. Альтернативное представление об ориентации общества и государства. Bulletin «Medicine, Science, Innovation and Business New» («Новости медицины, науки, инновации и бизнеса – голос профессионалов и бизнесменов США, СНГ и других стран мира»). Volume 6, Number 10 (60), October, 1999. New York, USA.
8. Кураташвили Альфред А. Сущностная природа рыночной экономики и необходимость диктатуры интересов народа. Сборник научных трудов Фонда возрождения наук Грузии «Интеллект», 1998, № 3. Тбилиси: «Интеллект», 1998.

9. Кураташвили Альфред А. Революционные пути и механизмы преодоления проблем научного творчества. Материалы Международной научной конференции: «Актуальные проблемы научного творчества» (11–12.03.2009). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2009, с. 11–32.
10. Кураташвили Альфред А. Права человека и теории экономического выживания народа. Экономический и морально-психологический геноцид: политико-правовые и социально-экономические пути и механизмы его искоренения (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.
11. Кураташвили Альфред А. Философско-политэкономические миниатюры. Материалы Республиканской научной конференции: «Актуальные проблемы теории» (15–16 мая 1980 г.). Тбилиси: «Мецниереба», 1980.

Alfred A. Kuratashvili

EFFICIENT BUSINESS OPERATION CRITERIA IN THE INTEREST OF EACH PERSON

Summary

In the scientific work the issue of the determination of efficient business operation criteria is considered. Besides, as opposed to the conventional conception of profitability – as an indicator business of performance and market economy as a whole, the main criteria of business operation effectiveness in the conditions of the real humane society and the real humane state to the author's mind is the implementation of everyone's interests.

A SOCIALLY RESPONSIBLE PERSONALITY IN A CHANGING BUSINESS ENVIRONMENT

Jūratė Merkienė

Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences

Annotation

The article speaks about the importance of being an active personality, living with people and for people. Prosocial skills can be taught and nurtured if teachers work in close contact with students. The future world of business has to change if we are to overcome the crises in society and in the personality. Vilnius College is the environment where students can develop as specialists and personalities. The social responsibility of teachers and educational institutions is high on the agenda. Indifference, fear should be replaced by love, positive thinking and self-esteem.

Key words: Society, socially responsible personality, communication skills, influence.

1. SOCIAL RESPONSIBILITY

When the topic of social responsibility is discussed it is only to return to the past in history. If we have the ambition to do so it is of utmost importance to remember at least the latest decades of movements where the beatniks, the hippies, the punks, green peace activists participated. Some may see these movements and the people there as organizing chaos and destroying the values of society. According to the laws of life, change is the moving force that helps to evaluate what has been reached, to sift through those ideas and tendencies which become outdated and handle them with the eye of a scrutiniser, to foresee the relevant shifts which will have to be made in order to live with dignity in the changing business environment and in this society and to think about those who will remain and follow in our footsteps.

The main purpose of green peace at the end of the 20th century and nowadays still remains the same – to stop pollution, take steps to stop the hot house effect, to save hundreds of species from extinction. The main aim of forward-thinking people from Sąjūdis was to strive for independence, self-realisation and self-esteem. The mentioned movements would not have been possible if the individuals participating there were not socially responsible, if they had been not thinking about the future of society and the future of their country. Social responsibility is an “ethical or ideological theory that an entity whether it is a government, corporation, organization or individual has a big responsibility to society at large. This responsibility can be “negative”, meaning there is exemption from blame or liability, or it can be “positive”, meaning there is a responsibility to act beneficently”.

Therefore nurturing a socially responsible individual is and will remain the task of teachers, parents, and all those inspirational, forward-looking people to whom society is the milieu where the first seedlings are sheltered, taken care of, nurtured and grown to become strong burgeons in a future society. We have had the good fortune to work in an educational institution for many years and it is interesting to note the changes we feel and observe in the young people with whom we have been communicating.

These changes are dynamic and the teacher’s task is not only to teach the subject we are responsible for but also routine matters like good manners, ethics, and of course most important of all, the attitude towards life, our philosophical notions of the society and about the changing environment.

According to the given description in Wikipedia – “Society is a group of people related to each other through persistent relations such as social status, roles and social networks, characterized by patterns of relationships between individuals sharing a distinctive culture and institutions.”

Socially active citizens observe the big oil companies polluting the environment, and take actions to save the environment. The laws for corporate companies where Managing Directors, if they are not socially responsible, will become so due to the immense amount of capital that will have to be invested in order to save and clean up the environment. More and more business people want to make a profit for their companies but are using words like “green”, and “sustainable” in many of their ads. The movement is picking up and will trigger due to the mistakes and the high price that has to be paid. In other words if a socially responsible citizen had worked in these oil companies the business and the environment would have been much better of money-wise and environment-wise. The lack of social responsibility, something the educational institution, the place of work had taught theoretically but had not instilled practically comes to the surface.

On the one hand there is an immense competition for young people who want to go to Siberia to perform a difficult task of cleaning the environment of the cemeteries. The desire to pay their “debts to their ancestors because in their upbringing they were taught to think not only about themselves but also about their families, their history and society. Students return from the “Mission Siberia” having cleaned the burial places, remembering the lessons of history. They will communicate in order to spread their experience to other students about the importance of being a socially responsible personality.

Learning theorists believe that if teachers and parents indulge in preaching the virtues of prosocial conduct and praise students for their acts of generosity, some of the positive affect resulting from the praise will become associated with the prosocial acts so that in the long run students will feel good when they behave pro-socially. Acts of kindness, generosity, compassion become self-reinforcing. If young people are to receive periodic praise or recognition for their goodwill or benevolence it is not at all difficult to see the way prosocial acts might retain the qualities of satisfaction and with time have the possibility of becoming resilient to extinction.

Albert Bandwin in his work “Learning by Observation” believes that the most pervasive influence on young people’s prosocial concern is the behaviour of other people – the social models to whom they are exposed. Having worked with young adults for so long it is difficult not to agree. With the above mentioned notion. “Children, who witness the charitable acts of altruistic models often become more prosocially inclined even when the models incur personal costs and receive no tangible benefits for their kindly deeds” Eisenberg Fabes, Spinread, 2006.

Frederick Herzberg maintains that if people feel good about the work they are doing they will feel good about themselves and their jobs, their bosses and their companies. So seeing numerous positive examples of celebrities not only successful in their work but proactive in different campaigns in the community encourages youngsters to copy this prosocial behaviour.

The rector, dean, teacher must be visible and persistent in the lives of the students. Meetings to discuss their successes, frustrations, hopes and visions will add a sense of self-confidence, self-satisfaction and a positive outlook to life. If we want our students to be socially responsible we must be socially responsible ourselves as teachers and citizens of our society. Why is it not possible to praise those students who are becoming involved, adapting in a new environment and showing others a good example of social responsibility? This should be continued to do as long as necessary. There is an almost-immediate pay-off. Those class teachers who keep a close connection with their students have the possibility to see their nurtured plants bloom and set off in a difficult, challenging world where social behaviour skills are valued.

If the mission of an educational institution is “to make a difference in the world” one cannot wash one’s hands of one’s alumni. Educational institutions need to change their tone more than their syllabuses According to Schumpe-ter “the original sin of business schools is boosterism. Business schools need to make more room for people to prick business bubbles, expose management fads. Kings once employed jesters to bring them down to earth. It’s time for business schools to do likewise.”

A socially responsible personality should have talent, knowledge and study well. The skills acquired at college should be applied in the future work place in society. For the younger generation it still remains an enormous challenge to apply their skills with the aim of becoming a socially responsible citizen. Volunteer work is a very good example how young people can learn to use their skills, expand their network of friends and acquaintances and learn from one another to be socially active. Exchange programmes also enable students to compare their know-how and social communication skills with students of other countries.

For every person it is important to try and search for the meaning of life as an individual, as a member of society. Previously books were the source of ideas and contemplation. Currently this has moved to a more virtual reality. Nevertheless the question of the vast amount of information has not made us better or more socially responsible. Being lost in an overwhelming amount of data, the developing member of society is the one who has a demand for the guru’s, teacher’s, helping hand or directing glance, the never ending issue on encouraging students – our future members of society to think in a free and liberated manner. There is always a need to encourage young people to delve much deeper into the inner soul, to learn to think about a much deeper meaning of living in a society. It is important to understand the connection between the body and the soul.

According to Vidūnas the great thinker of Lithuania who said that only through work, with the aim of achieving humaneness, developing the soul may wisdom be achieved. If a person – a member of society is able to do that he will become better, wealthier as a personality. Humaneness, compassion is the essential milestone in every society. If this is so, then it is the task of the teacher to develop and enable to flourish these features in the younger generation. We as citizens are a part of the world, society. There are two variables that govern everything which is done i.e. love and fear. A vast amount of love for oneself, for the family and those surrounding us, no more no less than our society.

If there is to be peace and understanding in this world, in this society it is only love which will be able to enhance this notion. We are all equal and should support this link among members of society. As members of community it is essential to feel and to be united, giving our energy to love and creativity instead of riots, hate and war. If there is a need to change – it should be done in a democratic way. In keeping and following our traditions which make our society and our country unique it is possible to be and remain an example nowadays and in the course of history. The fate of each society is determined by outer and inner sources. An active member of society will be sufficiently mature to take responsibility for all the actions taken, be they good or bad.

A feeling of responsibility, moral fortitude, inner resilience, judiciousness and many more features should encourage members of society to work and to develop. It is vitally important to understand that education throughout a person's life is the secret to being more socially responsible.

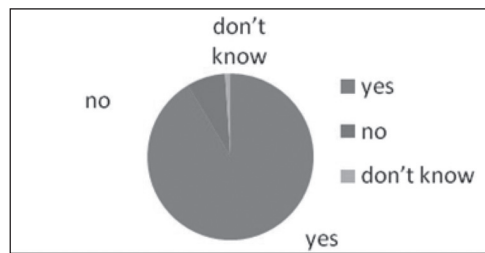
With the education which is being acquired it is possible to participate in the process of life-long development. Only with the help of work an individual of any society will be able to strive for being more socially responsible, and of course add more humaneness to society. The challenges that are met with will sometimes make individuals contravene and sometimes to succumb. A strong will enables to achieve a lot. To an entity of society there should never be any setbacks. The hope which will lead to a successful finale may help to achieve a lot. There is so much to do out there. The possibility to change, to deepen one's beliefs, to assess what we feel. There is never too much of wisdom, there is always space for developing as a personality, trying to reveal that which is unknown and new. An active member of society should know and anticipate periods of change. There may be a lot of disenchantment, but this should not be the stumbling-block in the aim of a striving for humaneness, nobility and being an active member of society.

The only feasible way to keep and maintain the link between an individual and society is through science, art and morale. Self-consciousness, honesty, wisdom, righteousness, love are more important than all the other existential things. The only possible path is to search for the meaning of life-living, working and taking on responsibilities beginning with the family, work place and society. The individual differs from all other creatures because the relation to the world is determined by cognition. All the members of society have the possibility to be better with the capacity of cognition. There is a temptation to misuse our capacity of cognition for an un noble purpose. Each individual should think in broader terms. And if possible should resist only "consuming", replacing one set of pleasures for another. Rejecting all that hinders the development of a responsible and creative individual is crucial otherwise the collapse will start. The majority do not even want to put in an effort to stop. It is necessary to know when to stop and do this with no consequences. Although this does not look like an overwhelming challenge, many make a mistake. Every educated person of our society should very mindfully look through the different problems and try to help the younger generation to overcome them. Working as a teacher it is necessary to be able to speak to the younger generation about all the diversity of their problems. This can be done during the numerous case studies, debates, and discussions using the foreign language as a tool to implement the values necessary to be a socially responsible personality. The young give us hope and optimism that the world will be a better place to live in. An open-hearted relationship where both sides can openly discuss, learn and teach one another is one of the many solutions to all the essential questions. Each responsible individual of society should be nurtured. Our numerous traditions, our folk lore, songs alone can teach us thousands of lessons.

2. RESULTS OF THE QUESTIONNAIRE

In order to find out more about the interests of Vilnius College students a questionnaire was distributed to 93 students asking sixteen questions about their social life at school, at college and in society. The following results were established. The students who answered the questions were 73 females and 20 males. 89 of the students had a secondary education, 2 – an additional special education. The number of students from each study programme was the following: Banking – 29, Accounting – 33, Insurance Management – 9. Business Economics – 20. The first year students comprised 52, whereas 41 were from the second year. All 93 included students from the full time department. The question concerning being active in college, delivered the following results – "sports" – 35; "dancing" – 7, "charity" – 2; 2 students ticked both "sports and clubs"; 2 "dancing and clubs". 1 respondent was active in all areas. 23 students according to their response were not active in any area.

The question "Are your family members active in society?" 31 answered positively. The rest 62 – replied that their parents were not active members of society. The question "Did you go to the elections?" 59 – said "yes" and 32 said – "no"; 2 made no comments. The question whether students were satisfied with what is happening in society received 87 positive answers and 22 – negative. 2 made no comments.

1 picture. *Are active members of society likely to be happy?*

Diagram 1 above shows whether active members of society were likely to be happy and satisfied with their lives – 85 replied – yes, 7 – no, 1 made no comment. Parents are very important – 54 respondents revealed this fact. Older friends made an influence on 23 respondents, 5 are influenced by their peers. 1 by a famous person, 1 by a sister. 1 by no one, 2 by cousins, 1 by a teacher, 1 by himself, 2 by businesspeople. 1 mentioned globally thinking people and 1 mentioned that he was influenced by many people. It was interesting to note that 68 respondents read books, 24 do not. 1 made no comment. The books and authors mentioned by the students cover a wide range of Lithuanian, English, French, American, Portuguese and Russian authors. The writers V. Mykolaitis Putinas, A. Čekuolis, A. Kalėda, D. Brown, P. Coelho, Og Mandino, M. Bulgakov and F. Dostoyevsky were most often mentioned in the replies of the respondents. Amongst the cinema-goers there were 83 as opposed to 10 who do not find this type of entertainment worthwhile.

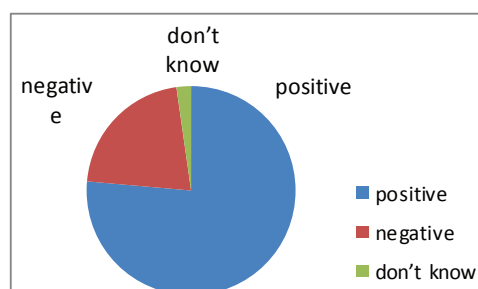
The question whether the respondents enjoyed learning at school 69 – “yes”, 15 – “no”, “9” – do not know. Only 59 respondents said they were active members at school, 25 said they were not and 9 stated they did not know. It was 74 who answered they enjoyed studying at college and 19 did not know. This is possibly because of too little experience. Only a third of the students were active at college – 30, one third not active – 36 and 27 did not know. This goes to show how much more work can and should be done with the help of teachers developing the personalities of students. It is interesting to state that 61 thought satisfaction could be reached if you were an active member of society, 6 – denied the fact and 26 did not know at all.

What concerns finding a better job as many as 73 were sure that active citizens had a better chance of finding a better job. 4 said “no”. 16 “do not know”.

45 respondents answered that they thought their college teachers were active and 48 did not know anything about it. Whether a student’s life is influenced by lecturers in making them more active the answer was 72 – “yes”, 14 – “no”, 5 – “do not know”. One student did not answer this question.

92 answered “yes” and 10 “no” to the question if they wanted their children to be active members of society. 1 respondent said “no” and one also added that he wanted his children to be active members of society but commented that it was not the first priority.

Question 15 asked about the description of a socially responsible personality. 6 pointed out that it is a person who cares about the environment. As many as 78 pointed out that it is being both positive and making the environment into a better place for those not so fortunate. The last question about being influenced by someone else who takes an active part in improving society revealed that 63 were not influenced by anyone and 30 were influenced by many people, A. Mamontovas, Madonna, DiCaprio etc.

2 picture. *The possibility of enabling to develop as a personality*

Diagram 2 confirms the question “Does the college enable you to develop as a personality?” where 68 were positive replies, 19 were negative answers, 2 said “do not know”. The last replies give us optimism that Vilnius College is a place where young people can study, find a niche for their activities especially sports and dancing – a place where

active teachers influence the young generation. However the performed survey shows the vast space for creativity of teachers working at college. There is still a lot to be done in encouraging volunteer work, work for charities. It is vital to share experience with the younger generation, speaking, discussing. This is the role and the path of a modern college where professional skills and values are put on the same shelf and are of equal importance in the developing of a new personality for our future society. Only an active citizen, a socially responsible personality can encourage and inspire students to be ambitious in achieving goals.

Being humane and having humaneness is a condition of a good life. Our society, our country should not be polluted with bad deeds and bad words. Being socially responsible has to become a “fashionable trend”. It looks as though this is more and more the case in many societies of the world. Science, art, culture are exceptionally important in every individual's life. In educating young people we honour the name of all of society. Society is made up of individuals from whom the future of our country our society depends on. The key issue is to be positive thinking. Reading books, discussing, comparing, striving to be better, following good examples, to believe that those surrounding us are here to become more developed, more creative. Life is too short to be unhappy with what we have. Our society, our country has so much to pride itself. Society should help to foresee the negative effects of environmental hazards or stressful situations in order to direct vulnerable, searching individuals to optimistic paths. External social support is necessary to nurture the socially responsible personality which can be described using (1) personal attributes, including outgoing, bright, and positive, curious, ambitious (2) the family, being also active and enthusiastic and laying the foundation for an active personality, encouraging social responsibility (3) the community, receiving support from peers, teachers, coaches etc.

If the most popular place to find young people socially networking is the internet, so then this is the best environment which should be used to search, compare, discuss with others. The Computer Ethics Institute has provided a moral compass for the ocean of Information Technology available. They are presented in the form of the Ten Commandments-the first one being “Thou shalt not use a computer to harm other people”. Many companies have their codes of social behaviour which are becoming by far more and more popular to follow rather than to break or forget. The most popular actors, singers, celebrities from all walks of life, who are active, socially responsible should be selected as examples for youngsters to openly debate and allow them to make conclusions for themselves.

CONCLUSIONS

A socially responsible person is one who has been nurtured to be not only a good specialist in the changing business environment but an active citizen. College students understand what it is meant by being an active member of society and believe that the morale in Vilnius College enables students to develop as personalities.

Santrauka

Straipsnyje rašoma apie socialiai atsakingos asmenybės ugdymo kolegijose svarbą.

Kalbama apie XX amžiaus problemas, kurių vis dar esama ir naujajame amžiuje. Būsiami studentai turi būti ugdomi ne tik kaip puikūs savo profesijos žinovai, bet ir kaip atsakingi piliečiai. Apklausos rezultatai parodė, kad studentai siekia žinių ir mano, jog tėvai ir aukštoji mokykla, jos dėstytojai gali ir privalo juos mokyti, įkvėpti ir būti pavyzdžiu. Kiekvienas žmogus ieško gyvenimo prasmės. Knygos, bendravimas, pagalba silpniesiems gali padėti mums patiems ir aplinkiniams tapti šviesesnėmis asmenybėmis. Studentų apklausa patvirtina, kad yra daug jaunimo, kuris nori ir mato prasmę keisti save ir supantį pasaulį. Agresyvų vartotojišką gyvenimo būdą reikia pakeisti nauju. Kiekvienas žmogus turi būti darni asmenybė, darna turi vyrauti kiekvienoje mokykloje, kiekvienoje visuomenėje. Vilniaus kolegija siekia įgyvendinti šiuos aukštus idealus.

References

1. Crane, Andrew, Abigail McWilliams, Dirk Matten, Jeremy Moon, and Donald S. Siegel (Editors). The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility. Oxford, England; New York, NY: Oxford University.2008. ISBN 978019921159.
2. Gerber M. The E-myth Revisited. New York, 2006. ISBN-10: 0887307280.
3. The Economist. Schumpeter, September 26, 2009, p. 72.
4. Tolle Eckhart. The Power of Now. New York, 2009. ISBN 0-452-28758-8.
5. Vidūnas. Raštai. Vilnius, 1990, t. 1.

6. Visser, Wayne, Dirk Matten, Manfred Pohl, and Nick Tolhurst (Editors). *The A to Z of Corporate Social Responsibility*. London, England; New York, NY: Wiley. 2007. ISBN 978-0-470-72395.
7. Wikipedia [interactive] [last time viewed 2013-01-13]. <<http://www.wikipedia.org>>.

БИЗНЕС И ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

Анзор А. Кураташвили

*Доктор экономических наук, Вице-Президент Международной
Академии социально-экономических наук, Профессор Грузинского
технического университета, Действительный член
Нью-Йоркской Академии наук*

Аннотация

В научном труде рассматривается проблема бизнеса и государственного управления, и делается автором вывод о необходимости функционирования бизнеса в условиях социально ориентированной рыночной экономики не только с точки зрения его нацеленности на непосредственно экономическую эффективность, но и с точки зрения его социальной ориентации и социальной эффективности, на что государство должно уделять особое внимание в процессе регулирования социально-экономическими процессами.

Актуальность темы. Исследование проблемы бизнеса и государственного управления в условиях социально ориентированной рыночной экономики имеет принципиальное значение, ибо, во-первых, общеизвестна нацеленность бизнеса на получение экономической эффективности – на получение наибольшей прибыли, и, во-вторых, социально ориентированная рыночная экономика требует социальной ориентации данной рыночно-экономической системы.

Следовательно, особое значение для преодоления вышеотмеченного противоречия имеет государственное регулирование бизнеса и рыночной экономики, а значит, и государственное управление в целом.

Вышеотмеченным и определяется актуальность темы исследования.

Степень исследованности проблемы. Научному исследованию проблемы бизнеса и государственного управления в условиях социально ориентированной рыночной экономики в научной литературе уделяется определенное внимание.

Однако, как правило, основное внимание уделяется проблеме экономической эффективности бизнеса.

Что же касается социальной ориентации и результативности бизнеса, и роли государственного управления в ее достижении, то данной проблеме обращается явно мало внимания.

Цель и задачи исследования. Целью данного исследования является обоснование необходимости функционирования бизнеса в условиях социально ориентированной рыночной экономики не только с точки зрения его нацеленности на непосредственно экономическую эффективность, но и с точки зрения его социальной ориентации и социальной эффективности, на что государство должно уделять особое внимание в процессе регулирования социально-экономическими процессами.

Задачей данного исследования является разработка направленности механизма государственного регулирования и управления бизнесом в условиях социально ориентированной рыночной экономики, как с точки зрения его нацеленности на непосредственно экономическую эффективность, так и с точки зрения необходимости его социальной ориентации и социальной эффективности.

Изложение основного материала. Исследование проблемы бизнеса и государственного управления в условиях социально ориентированной рыночной экономики имеет принципиальное значение, ибо общеизвестна нацеленность бизнеса на получение наибольшей прибыли, тогда как социально ориентированная рыночная экономика требует социальной ориентации данной рыночно-экономической системы.

В данных условиях особое значение приобретает необходимость преодоления вышеотмеченного противоречия – противоречия между экономической нацеленностью бизнеса и необходимостью его социальной ориентации.

Притом в преодолении данного противоречия важнейшую роль призвано играть государственное регулирование бизнеса и рыночной экономики, а значит, и государственное управление в целом.

В связи с проблемой эффективного функционирования бизнеса, экономики, общества и государства, необходимо обратить внимание на то, что государственное регулирование и дерегулирование экономики

непосредственно связаны с проблемами государственного управления, ибо с полной уверенностью могу утверждать, что как государственное регулирование бизнеса и экономики, так и их дерегулирование являются важнейшими методами – составными частями – системы государственного управления.

Таким образом, проблемы государственного регулирования и дерегулирования бизнеса и экономики, мной рассматриваются в качестве проблем государственного управления, ибо, дерегулирование бизнеса и экономики – это специфический метод государственного регулирования и, соответственно, это специфический метод государственного управления.

Вместе с тем, как государственное регулирование, так и дерегулирование бизнеса и экономики, могут иметь разную целевую направленность, в зависимости от целевой направленности общественно-государственного строя.

В частности, оно может быть направлено как на эффективное функционирование бизнеса, экономики, общества и государства в интересах каждого человека, так и на обогащение отдельных лиц за счет интересов народа, ибо государственное регулирование и дерегулирование бизнеса и экономики – это не самоцель, а лишь средство реализации цели общественно-государственной системы.

Следовательно, если государственное регулирование и дерегулирование бизнеса и экономики в соответствии с созданной профессором Альфредом Кураташвили Философией социальной цели [1] служит интересам человека – интересам народа, т. е. если в основе регулирования и дерегулирования бизнеса и экономики со стороны государства лежит философия социальной цели, а не философия средств [2], то и результаты государственного управления будут нацелены на реализацию интересов народа.

Однако, если государственное регулирование и дерегулирование бизнеса и экономики основывается на созданной опять-таки профессором Альфредом Кураташвили Философии средств [1; 2] и служит лишь обогащению отдельных лиц за счет интересов народа, т. е. если служит прибыли, капиталу, а не интересам каждого человека, то и результаты государственного управления в таком случае будут в противоречии с интересами человека – с интересами народа.

Таким образом, проблема государственного регулирования и дерегулирования бизнеса и экономики – как составных частей государственного управления – является одной из актуальнейших проблем науки государственного управления, а также политико-экономических проблем эффективного функционирования общества и государства.

Актуальность и принципиальная значимость проблемы государственного регулирования и дерегулирования бизнеса и экономики на современном этапе общественной жизни обостряется еще и тем, что мировой экономический кризис создал большие сложности для решения социальных проблем и, соответственно, для практической реализации социальной ориентации рыночно-экономической системы.

Притом, государственное регулирование и дерегулирование бизнеса и экономики, как уже отмечалось, это не самоцель, а лишь средство реализации цели общественно-государственной системы.

Следовательно, теоретическим обоснованием государственно-управленческих решений, направленных на утверждение социальной справедливости и, вместе с тем, на реализацию интересов народа, могут быть созданные профессором Альфредом Кураташвили – Философия социальной цели [1] и Теория верховенства интересов народа [3].

В связи с проблемой социальной справедливости и реализации интересов народа, особую актуальность приобретает исследование теоретических проблем социально ориентированной рыночной экономики.

Для углубленного научного исследования этих проблем, на мой взгляд, необходимо, прежде всего, определение сущности социально ориентированной рыночной экономики, а, следовательно, выявление особенностей данной рыночно-экономической системы и ее отличий от рыночной экономики в традиционном понимании.

Необходимо отметить, что в термине «рыночная экономика» должно подразумеваться, с одной стороны, экономика, нацеленная на получение максимальной прибыли, с использованием многообразных форм ее рыночной организации, а, с другой стороны, – экономика, в которой главная роль придается рыночным механизмам.

При этом, под рыночной экономикой фактически подразумевается всеобщий характер рынка – рыночных отношений, что свойственно капитализму, т. е. в термине «рыночная экономика» в современном понимании фактически подразумевается капиталистическая рыночная экономика, так как иначе невозможно объяснить содержание перехода к рыночной экономике, тогда как рынок – рыночные отношения – и, соответственно, рыночная экономика не являются характерными лишь для капитализма.

Таким образом, рыночная экономика в том понимании, которое реально подразумевается в данном термине в современных условиях, по моему глубокому убеждению, должна называться экономикой, регулируемой преимущественно рынком.

Что касается социально ориентированной рыночной экономики, то она подразумевает:

Во-первых, необходимость использования многообразных форм рыночной организации и регулирующей роли рыночных механизмов.

И, во-вторых, – подразумевает необходимость правового и организационного вмешательства государства при максимальном сохранении возможной свободы предпринимателей.

Исходя из вышеотмеченного, сущность социально ориентированной рыночной экономики заключается в функционировании такой рыночно-экономической системы, для которой характерны одновременно стремление к получению прибыли и социальная ориентация.

Важно особо отметить, что для практической реализации сущностной природы социально ориентированной рыночной экономики, с учетом специфики ее функционирования, по моему глубокому убеждению, принципиальное значение имеет правовое обеспечение отмеченной рыночно-экономической системы, что может быть обеспечено лишь государственной властью в процессе государственного управления.

Вместе с тем, необходимо обратить внимание на то, что государственному регулированию бизнеса и экономики фактически противопоставляется их дерегулирование, ибо под дерегулированием бизнеса и экономики обычно понимается отказ от государственного регулирования бизнеса и экономики – отказ от вмешательства государства в бизнес и в экономическую жизнь членов общества, что, по моему мнению, совершенно неверно.

Ошибочность противопоставления дерегулирования бизнеса и экономики их государственному регулированию обосновывается мной следующими научными аргументами:

Во-первых, в условиях цивилизованного функционирования общества и государства, дерегулирование бизнеса и экономики не может происходить произвольно, то есть дерегулирование бизнеса и экономики в государстве не может происходить без воли государства – не может происходить без активного правового и организационного вмешательства государственной власти в бизнес и в экономическую жизнь общества.

И, во-вторых, хотя дерегулирование на первый взгляд означает будто бы отказ от государственного регулирования бизнеса и экономики, но ведь сам процесс дерегулирования бизнеса и экономики в институционально-правовом и организационном плане обеспечивается и регулируется именно государством.

И ведь именно государством обеспечивается дальнейшее свободное функционирование дерегулируемого бизнеса и дерегулированной экономики.

Следовательно, в условиях реального цивилизованного функционирования общества и государства, дерегулирование бизнеса и экономики возможно лишь при институционально-правовом и организационном обеспечении со стороны государственной власти – как процесса дерегулирования бизнеса и экономики, так и процесса свободного функционирования бизнеса и экономики в рамках существующих в государстве законов и других правовых актов.

Вместе с тем, предлагая разработанную мной теорию дерегулирования бизнеса и экономики – как теорию регулируемой свободы, и как одну из важнейших форм их государственного регулирования, как специфический метод государственного регулирования бизнеса и экономики, я имею в виду не непосредственное вмешательство государства и, соответственно, не вмешательство государственной власти в конкретные экономические процессы дерегулированной экономики, а подразумеваю создание государством максимально благоприятных условий для эффективного функционирования дерегулированной экономики, как и бизнеса и экономики вообще в интересах человека, в интересах общества, государства и человечества в целом.

Исходя из всего вышеизложенного, логически следует, что в условиях функционирования общества и государства, а тем более, в условиях формирования и функционирования цивилизованного общества, где рыночные отношения, как и вся экономическая жизнь общества, направлены (должны быть направлены) на реализацию интересов народа, практическое осуществление которой невозможно без соответствующего институционально-правового и организационного обеспечения со стороны государства, дерегулирование бизнеса и экономики можно и нужно рассматривать лишь как одну из важнейших форм их государственного регулирования и как регулируемую свободу.

Необходимо также отметить, что социально ориентированная рыночная экономика отличается от традиционно понимаемой рыночной экономики не просто социальной ориентацией рыночных отношений, а, прежде всего, отличается значительным вмешательством государства в функционирование бизнеса и экономики в интересах народа.

Таким образом, социально ориентированная рыночная экономика характеризуется регулирующей и управляющей ролью государства в функционировании бизнеса и экономической жизни общества, без чего практическая реализация интересов народа неосуществима.

Следовательно, трудно согласится с теорией Адама Смита, согласно которому интересы народа будто бы осуществляются автоматически, в результате действия «невидимой руки» рынка [4, с. 332].

Вместе с тем, важно обратить особое внимание и на то, что, по моему глубокому убеждению, государственное регулирование бизнеса и экономики само собой не может означать и не означает их социальную ориентацию, так как государство, в зависимости от целевой направленности функционирования общественно-государственной системы [1], может регулировать бизнес и экономику не только исходя из социальной цели, а даже наоборот, т. е. государство может регулировать бизнес и экономику и исходя лишь из экономической цели, и оно (государство) может фактически не учитывать необходимость их социальной ориентации.

Поэтому, в связи с суждением о регулирующей и управляющей роли государства в функционировании бизнеса и экономики, на мой взгляд, прежде всего, следует конкретно обратить внимание на необходимость регулирования государством бизнеса и рыночной экономики не только с точки зрения ее экономической эффективности, но и с целью ее социальной ориентации, ибо государственное регулирование фактически может даже противоречить социальной ориентации рыночной экономики.

Вместе с тем, правовое дерегулирование бизнеса и экономики со стороны государства – как одна из важнейших форм их государственного регулирования и государственного управления, в определенных конкретных условиях может способствовать, как эффективному функционированию бизнеса и рыночной экономики с точки зрения экономической эффективности, так и практической реализации социальной ориентации бизнеса и рыночно-экономической системы.

В результате всего вышеизложенного считаю необходимым еще раз обратить особое внимание на то, что правовое дерегулирование бизнеса и экономики государством представляет собой одну из важнейших форм их государственного регулирования и государственного управления, ибо и дерегулирование бизнеса и экономики регулируется государством [5, с. 30–31].

Таким образом, научный анализ проблем государственного управления и, в связи с этим, исследование проблем дерегулирования бизнеса и экономической жизни общества, приводит к обоснованному выводу о том, что процесс правового дерегулирования бизнеса и экономики государственной властью – является составной частью процесса государственного регулирования и государственного управления, а, следовательно, является регулируемой свободой.

Однако, и регулируемая свобода должна служить социальной справедливости и реализации интересов народа, а теоретическим обоснованием социально справедливых и социально нацеленных государственно-управленческих решений, как уже отмечалось выше, могут служить Философия социальной цели [1] и Теория верховенства интересов народа [3].

Выводы. Исходя из всего вышеизложенного логически следует, что решение проблемы бизнеса и государственного управления имеет особо важное значение для эффективного функционирования общества и государства.

В связи с данной проблемой автором делается вывод о необходимости функционирования бизнеса в условиях социально ориентированной рыночной экономики не только с точки зрения его нацеленности на непосредственно экономическую эффективность, но и с точки зрения его социальной ориентации и социальной эффективности, на что государство должно уделять особое внимание в процессе регулирования социально-экономическими процессами.

Литература

1. Кураташвили Альфред А. Философия социальной цели. Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.
2. Кураташвили Альфред А. Философия цели – альтернатива философии средств (монография на грузинском и русском языках). Тбилиси: «Мецниереба», 1997.
3. Кураташвили Альфред А. Теория верховенства интересов народа. Принципиально новое научное направле-

ние и системообразующая теория управленческого права, правовой системы истинно человеческого общества и социально-экономических наук в целом (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.

4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Издательство социально-экономической литературы, 1962.
5. Кураташвили Анзор А. Социально ориентированная рыночная экономика и влияние правового фактора на ее эффективное функционирование (монография на грузинском языке). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2008.

Anzor A. Kuratashvili

**BUSINESS AND GOVERNMENT ADMINISTRATION IN A
SOCIALLY-ORIENTED MARKET ECONOMY**

Summary

The scientific paper addresses the problem of business and government administration and the author concludes by pointing out the necessity of business to operate in the conditions of a socially oriented market economy, not only in terms of its focus on direct economic efficiency, but also in terms of its social orientation and social impact on which the State should pay particular attention in the management of socio-economic processes.

VALSTYBĖS SKOLOS APTARNAVIMO IŠLAIDŲ OPTIMIZAVIMAS

Aistė Petkevičiūtė, Janina Petkevičienė

UAB „Honestas“, Vilniaus kolegija

Anotacija

Šiandien Lietuvoje ir daugelyje kitų pasaulio šalių valstybės skolos tema yra viena iš aktualiausių ir dažnai diskutuojamų finansinių temų. Paskolų refinansavimo suma su palūkanomis, kurios prireiks visoms didžiosioms pasaulio valstybėms kartu sudėjus, viršija 8 trilijonus dolerių (TVF, 2011), o skolinimosi poreikis išliks visada. Italijos, Graikijos, Kipro skolų didėjimas ir blogas valdymas lėmė, kad visos Europos finansinė sistema ir euras susidūrė su kardinaliomis problemomis. Todėl kiekvienai valstybei aktualus tikslas yra efektyvus skolos aptarnavimo išlaidų dydžio optimizavimas. Lietuvos Respublikos skolos valdymas tapo ypač aktualus, kai prasidėjus ekonomikos nuosmukiui teko gausiai skolintis norint padengti susidariusį biudžeto deficitą, todėl valstybės skolos ir BVP santykis per kelerius metus padidėjo daugiau negu dvigubai. Pasak Ingridos Šimonytės, ateityje pagrindinis skolinimosi tikslas turėtų būti refinansuoti senas skolas. Todėl Lietuvoje efektyvus valstybės skolos valdymas dar ilgai išliks aktualus klausimas.

Tyrimo objektas – Lietuvos Respublikos skola ir jos valdymas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti valstybės skolos aptarnavimo išlaidų optimizavimo galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

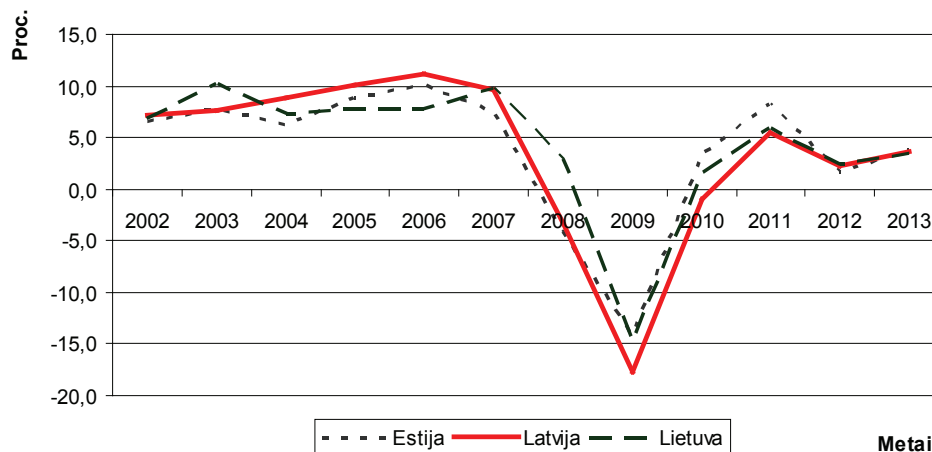
- atlikti Lietuvos ir užsienio šalių skolos rodiklių lyginamąją analizę;
- išanalizuoti Lietuvos vidaus skolinimosi rinkos plėtojimo galimybes;
- remiantis atlikta analize suformuluoti svarbiausias išvadas ir pateikti siūlymus dėl palankesnio skolinimosi užsienio rinkose.

Tyrimo metodai:

- mokslinės literatūros ir teisės aktų, susijusių su valstybės skola, analizė ir sintezė;
- horizontalioji, santykinė, grafinė ir vertikalioji statistinių duomenų analizė;
- lyginamoji analizė ir apibendrinimas.

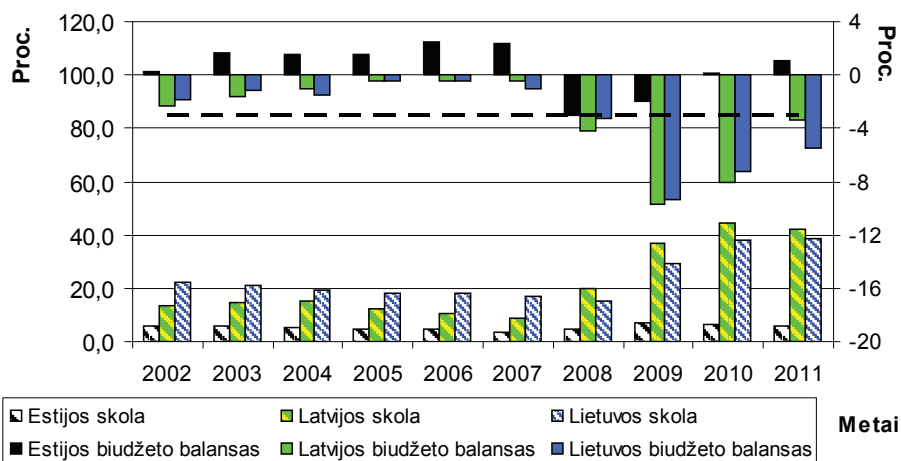
1. LIETUVOS IR UŽSIENIO ŠALIŲ SKOLOS RODIKLIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Valstybės ekonominę situaciją lemia ekonominė padėtis ne tik šalies viduje, bet ir užsienio rinkose. Didžiausią įtaką šalies ekonomikai daro tos užsienio šalys, su kuriomis labiausiai prekiaujama ir su kuriomis turima valstybės siena. Statistikos departamento duomenimis, vienos iš pagrindinių Lietuvos eksporto ir importo partnerių yra Latvija ir Estija. Investuotojai Lietuvą, Latviją ir Estiją traktuoja kaip posovietines šalis, kurių ekonominė ir politinė situacija yra panaši. Be to, minėtos šalys, tapusios nepriklausomos, neperėmė buvusių Tarybos Sąjungos įsipareigojimų. Todėl būtent šių šalių skolos lyginamoji analizė ir atlikta. Analizuojant šalis pagal BVP pokytį matyti, kad ekonomikos pakilimo laikotarpiu visos atrinktos šalys sėkmingai augo, jų BVP stabiliai didėjo (žr. 1 pav.). Geriausiai sekėsi Latvijai – jos BVP augimas buvo didžiausias. Latvijos BVP 2006 m. augo iki 11,2 proc., o 2005–2007 m. laikotarpiu vidutinis BVP augimas buvo didesnis negu 10 procentų. Tačiau atėjus finansinio nuosmukio laikotarpiui tapo akivaizdu, kad Latvijos ekonomika augo dėl besiformuojančio ekonominio burbulo.

1 pav. BVP pokytis 2002–2012 m.

Latvijos BVP iš visų Baltijos šalių sumažėjo daugiausiai – 2009 m. jos BVP sumažėjo 17,7 proc., o Lietuvos ir Estijos BVP sumažėjo mažiau – atitinkamai 14,8 ir 14,1 procento. Pasibaigus finansiniam nuosmukiui visos Baltijos šalys greitai atsigavo – jau 2010 m. tik Latvijoje užfiksuotas BVP sumažėjimas 0,9 procento. Estijos ekonomika augo 3,3 proc., o Lietuvos – 1,5 procento. Dėl didėjančio eksporto Baltijos šalių ekonomika augo daugiau negu 5 procentais. Labiausiai 2011 m. augo Estijos ekonomika – jos BVP per metus padidėjo 8,3 procento. Pagal Eurostatą prognozes tiek 2012 m., tiek 2013 m. Baltijos šalių ekonomika turėtų toliau augti, o augimas visose šalyse turėtų būti panašus ir 2012 m. sudaryti apie 2 proc., 2013 m. – nuo 3,5 iki 3,8 procento. Lyginant Baltijos šalių biudžeto deficitą ir valstybės skolą (žr. 2 pav.) matyti, kad Estijoje valstybės biudžeto balansas ekonomikos pakilimo laikotarpiu buvo teigiamas, o Lietuvos ir Latvijos biudžeto balansas, nors nedaug, bet visada buvo neigiamas. Prieš prasidedant finansiniam nuosmukiui Estijos biudžeto perteklius sudarė net 2,5 proc. BVP, Lietuvos biudžeto deficitas 2007 m. – 1 proc. BVP, Latvijos – 0,4 proc. BVP.

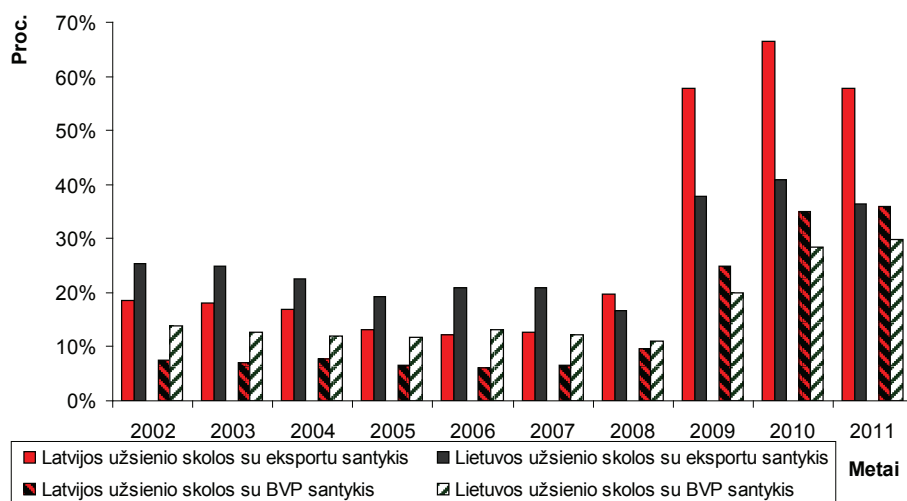

2 pav. Valstybių skolos santykio ir valstybės biudžeto balanso santykio su BVP dinamika

Valstybės skolos ir BVP santykis ekonomikos pakilimo laikotarpiu nuolat mažėjo visose Baltijos šalyse. Estijoje šis santykis mažėjo, nes ekonomika stabiliai augo, biudžetas buvo perteklinis. Lietuvos, Latvijos valstybių skolos ir BVP santykis mažėjo, nes šių šalių ekonomika augo labiau, negu augo jų skola. Atėjus finansiniam nuosmukiui situacija iš esmės pasikeitė. Visos Baltijos šalys susidūrė su ekonomikos nuosmikiu ir visų šalių BVP 2009 m. mažėjo daugiau negu 14 proc., o valstybių biudžetuose pajamų trūkumas gerokai padidėjo. Susidariusį pinigų trūkumą visos šalys dengė skirtingais būdais. Estijos situacija buvo palankiausia, nes dėl perteklinio biudžeto buvo sukauptas rezervas ir jis buvo panaudotas susidariusiam lėšų poreikiui iš dalies patenkinti. Likusi dalis lėšų buvo pasiskolinta finansų rinkose. Todėl skolos ir BVP santykis 2009 m. Estijoje padidėjo 2,7 procentinio punkto – iki 7,2 procento. Tačiau Estijai pavyko išlaikyti gana subalansuotą biudžetą ir neviršyti 3 proc. ribos. 2008 m. Estijos biudžeto deficitas buvo 3 proc., o jau 2010 m. Estijos valstybės biudžeto deficitas buvo perteklinis (0,1 proc. BVP) ir valstybės skolos ir BVP santykis pradėjo mažėti – 2011 m. pabaigoje buvo tik 6,1 procento. Todėl galima teigti, kad Estijai nėra aktuali skolos valdymo tobulinimo problema.

Lietuva ir Latvija pasirinko skirtingus scenarijus. Lietuva susidariusį lėšų poreikį 2009–2010 m. dengė skolindamasi užsienio finansų rinkose už 7–9 proc. palūkanas, t. y. gerokai didesnes negu Latvija. Ši nusprendė pasinaudoti TVF ir ES finansine parama ir skolinosi su 3–4 proc. palūkanomis. Mainais į pigesnę skolinimąsi Latvija turėjo gautinai sumažinti savo biudžeto deficitą. Dėl to 2011 m. Latvijos biudžeto deficitas buvo tik 3,4 procento. Lietuvos biudžeto deficitas buvo 5,5 procento. 2011 m. vienintelės Lietuvos skolos ir BVP santykis didėjo. Latvijos valstybės skolos ir BVP santykis 2011 m. dėl labiau negu skola augusios ekonomikos sumažėjo 2,3 procentinio punkto – iki 42,2 procento. Lietuvos skola 2011 m. padidėjo 0,6 procentinio punkto – iki 38,5 proc., tiesa, apie 2 mlrd. Lt valstybės skola padidėjo dėl poreikio grąžinti indėlius, buvusius Snoro banke. Tikėtina, kad skolos ir BVP santykis būtų mažėjęs apie 1 procentinį punktą – iki 3 proc. BVP, tačiau Latvijoje šis santykis vis tiek būtų mažėjęs labiau. Nors Lietuvos valstybės skolos ir BVP santykio pokytis buvo blogesnis negu Latvijos, Lietuvos valstybės skolos santykis (38,5 proc.) buvo geresnis negu Latvijos valstybės skolos ir BVP santykis (42,2 proc.). Abiejų šalių skolos ir BVP santykis buvo kur kas geresnis, negu Maastrichto sutartyje numatyti 60 proc., tačiau reikėtų atsižvelgti į tai, kad nė viena šalis nepaveldėjo valstybės skolos žlugus Sovietų Sąjungai. Prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, Lietuvos ir Latvijos biudžeto deficitas gerokai viršijo Maastrichto numatytą 3 proc. ribą.

Pagrindinis užsienio skolos trūkumas, kad palūkanos, mokamos už skolą, atitenka užsienio skolintojams ir šitaip yra mažinamas lėšų kiekis šalies viduje. Tai yra tarsi pinigų importas, kurį reikia atsverti prekybos eksportu. Eurostato duomenimis, Lietuvoje ir Latvijoje eksportas yra kur kas didesnis už užsienio valstybės skolą (žr. 3 pav.).

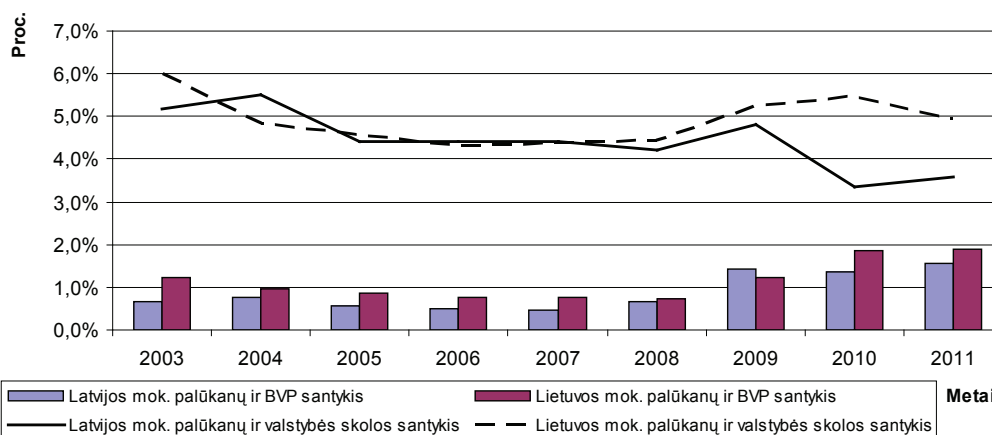

3 pav. Latvijos ir Lietuvos užsienio skolos ir eksporto santykio bei jų užsienio skolos ir BVP santykio dinamika 2002–2011 m.

Iki 2007 m. Latvijoje užsienio skolos ir eksporto santykis buvo geresnis negu Lietuvoje. Prasidėjus finansiniam nuosmukiui situacija iš esmės pasikeitė. Latvijos užsienio skolos ir eksporto santykis dėl skolinimosi iš TVF ir ES pradėjo smarkiai augti. 2010 m. užsienio skolos ir eksporto santykis buvo 66 procentai. 2011 m. šį santykį dėl augančio eksporto pavyko sumažinti iki 58 procentų. Lietuvoje užsienio skolos ir eksporto santykis gerokai padidėjo 2009 m., kai Lietuva pradėjo skolintis tarptautinėse rinkose bei eksportas sumažėjo beveik 25 procentais. 2010 m. užsienio skolos ir eksporto santykis buvo didžiausias per stebimą laikotarpį ir sudarė 41 procentą. 2011 m. dėl toliau augančio eksporto šis santykis sumažėjo iki 36 procentų. Iš 3 paveikslo matyti, kad prasidėjus ekonomikos nuosmukiui Lietuvai pavyko geriau suvaldyti užsienio skolos ir eksporto santykį. Pagrindinė priežastis – labiau negu Latvijoje augęs eksportas. Lietuvoje, Eurostato duomenimis, nuo 2009 m. eksportas kas metus augo vidutiniškai beveik 30 proc., o Latvijoje vidutinis eksporto augimas buvo didesnis negu 20 procentų.

Užsienio skolos ir BVP santykis iki 2008 m. kito panašiai kaip ir užsienio skolos ir eksporto santykis. Nuo 2009 m. užsienio skolos ir BVP santykis Lietuvoje ir Latvijoje didėjo. Augimą lėmė tai, kad atėjus ekonomikos nuosmukiui didžioji dalis reikalingų lėšų buvo pasiskolinta užsienio rinkose. Be to, 2009 m. buvo fiksuotas BVP mažėjimas, o tai lėmė užsienio skolos ir BVP santykio padidėjimą. 2011 m. Lietuvoje ir Latvijoje užsienio skolos ir BVP augimas buvo minimalus ir sudarė atitinkamai 1,6 ir 0,9 procentinio punkto. Tais metais buvo fiksuotas didžiausias užsienio skolos ir BVP santykis: Lietuvoje jis buvo 29,9 proc., o Latvijoje – 36 procentai. Remiantis dabartinėmis tendencijomis, jei situacija vidaus rinkoje iš esmės nesikeis, tai užsienio skolos ir BVP santykis turėtų toliau didėti.

Už skolą sumokamų palūkanų ir visos skolos santykis rodo, kad iki ekonomikos nuosmukio pradžios Lietuvoje, Latvijoje skolos aptarnavimo sąnaudos buvo panašaus lygio ir sudarė 4–5 proc. visos skolos (žr. 4 pav.).

4 pav. Už skolą sumokamų palūkanų santykis su BVP ir visa valstybės skola 2003–2011 m.

Už skolą sumokamų palūkanų normų ir BVP santykis Latvijoje iki ekonomikos nuosmukio pradžios buvo geresnis dėl mažesnio skolos lygio Latvijoje (žr. 4 pav.). Tik 2009 m. Latvijoje buvo didesnis mokamų palūkanų ir BVP santykis. Tai lėmė, kad Latvijoje ekonomikos nuosmukis prasidėjo apie pusę metų anksčiau negu Lietuvoje, be to, Latvijoje valstybės skolos ir BVP santykis didėjo sparčiau negu Lietuvoje. Tačiau jau 2010 m. Latvijoje palūkanų našta ekonomikai buvo mažesnė negu Lietuvoje. Tai lėmė skirtinga skolinimosi strategija – Latvija pasinaudojo TVF ir ES paskola, o Lietuva skolinosi iš rinkų už gerokai didesnes palūkanas. Tai rodo ir mokamų palūkanų bei valstybės skolos santykis. 2010 m. vidutinė palūkanų norma Latvijoje ryškiai sumažėjo ir sudarė mažiau negu 3,4 proc., o Lietuvoje vidutinė palūkanų norma padidėjo iki 5,5 procentų. 2011 m. Latvijos skolos vidutinė palūkanų norma padidėjo nuo 3,4 iki 3,6 proc., o Lietuvoje vidutinė palūkanų norma už skolą sumažėjo 0,6 procentinio punkto – iki 4,9 procento.

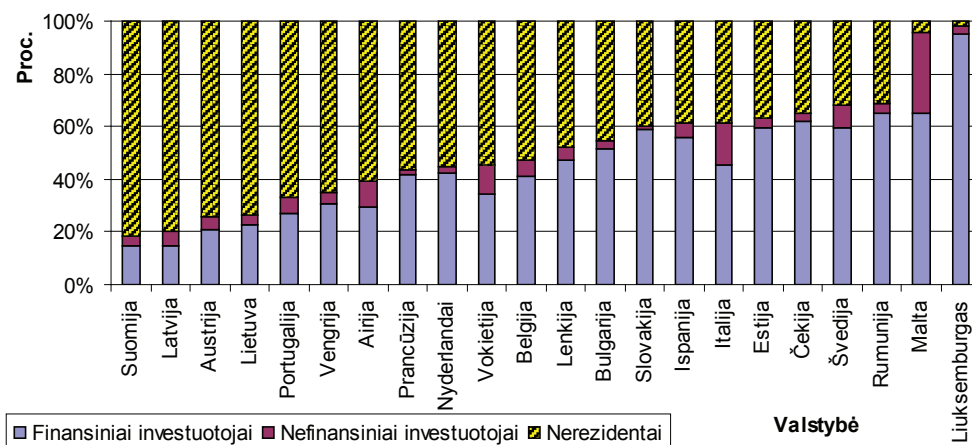
Latvija 2011 m. birželį grįžo į finansų rinkas ir tai lėmė, kad išaugo jos vidutinė palūkanų norma už skolą. Lietuva 2009 m. vengdama skolintis iš TVF skolinosi ir vidaus rinkoje trumpalaikiam laikotarpiui už vidutinės 8,05 proc. palūkanas. Lietuvos skolos aptarnavimo išlaidos 2011 m. sudarė 1,9 proc. BVP. Skolos aptarnavimo išlaidos 2011 m. galėjo būti 0,5 mlrd. Lt mažesnės, jeigu Lietuva 2009 m. būtų pasiskolinusi iš TVF. Taigi nors Latvijos skolos ir BVP santykis yra didesnis negu Lietuvos, tačiau dėl mažesnių vidutinių mokamų palūkanų normų Lietuvos už skolą mokamų palūkanų ir BVP santykis yra didesnis negu Latvijos. Panašios tendencijos matyti ir nagrinėjant mokamų palūkanų santykį su valstybės biudžeto pajamomis bei išlaidomis – Lietuvos biudžetui tenka didesnė našta negu Latvijos.

Nuo 2008 m. valstybės skolos ir BVP santykis padidėjo daugiau negu dvigubai – nuo 15,6 proc. 2008 m. iki 38,5 proc. 2011 m., todėl su paskolos trukme susijusius limitus reikėtų keisti. Nors limitai ir nepakito, bet rizikos šalies BVP mastas dėl didėjančios skolos reikšmingai padidėjo. Dabartiniai rodikliai jau yra geresni negu nustatyti limitai, todėl limitų sugriežtinimas dabar būtų tik formalumas, kuris ateityje sumažintų refinansavimo riziką.

Apibendrinant pagrindinius Lietuvos, Latvijos ir Estijos skolos rodiklius matyti, kad prasidėjus ekonominiams nuosmukiui labai pablogėjo valstybių biudžeto balansas. Estijos biudžetas iki krizės buvo perteklinis, todėl nuosmukio metu atsiradęs biudžeto deficitas buvo finansuojamas iš sukaupto rezervo ir tai lėmė, kad Estijos valstybės skola beveik neaugo ir jai nėra aktuali valstybės skolos valdymo problema. Lietuvoje ir Latvijoje susidariusį biudžeto deficitą teko dengti skolintomis lėšomis. Latvija pasirinko pigesnę skolinimąsi iš TVF ir ES mainais į griežtą konsolidavimą, o Lietuva skolinosi tarptautinėse rinkose už gerokai didesnes palūkanas ir pati mažino biudžeto deficitą, bet ne taip griežtai kaip Latvija. Įvertinus mokamų palūkanų skirtumus nustatyta, kad Lietuvai savarankiškumas 2011 m. kainavo apie 0,5 mlrd. litų. Tačiau dėl griežtesnio biudžeto subalansavimo Latvijos BVP augo lėčiau. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje ryškiai augo užsienio skolos ir BVP santykis, Latvijoje užsienio skolos ir BVP santykio augimas buvo didesnis.

2. VIDAUS SKOLINIMOSI RINKOS PLĖTOJIMAS

Prasidėjus finansiniam nuosmukiui ir prireikus skolintis Lietuva didžiąją dalį reikiamų lėšų skolinosi užsienio rinkose, todėl Lietuvos valstybės skolos struktūroje reikšmingai sumažėjo vidaus skolos dalis. 2011 m. vidaus skolos dalis Lietuvoje buvo viena mažiausių Europoje (žr. 5 pav.).

5 pav. Valstybės skolos pasiskirstymas pagal skolintojus Europos šalyse 2012 08 28

Šaltinis: Eurostato duomenų bazė

Tik trijose Europos šalyse 2011 m. buvo fiksuota mažesnė negu Lietuvoje vidaus valstybės skolos dalis. Lietuvoje 2011 m. finansinių investuotojų dalis sudarė 22,9 proc. visos skolos. Suomijoje, Latvijoje ir Austrijoje ši dalis buvo mažesnė. Nefinansinių investuotojų – fizinių asmenų ir nefinansinių įmonių skolos dalis 2011 m. sudarė 3,3 proc. Lietuvos skolos. Šešiose šalyse šis rodiklis buvo mažesnis. Skolintis vidaus finansų rinkoje galima dviem būdais – tiesiogiai iš gyventojų ar įmonių arba per finansines įmones, kurios gali dalyvauti viešai skelbiamuose VP platinimo aukcionuose.

Skolintis tiesiogiai iš gyventojų galima išleidžiant taupymo ląštus – jie buvo populiariausi 2003 metais. Tada skola taupymo ląštų pavidalu sudarė 617 mln. Lt, arba daugiau negu 5 proc. visos valstybės skolos. 2011 m. pabaigoje taupymo ląštai tesudarė 0,1 proc. visos skolos. Norint pasiekti 5 proc. ribą, taupymo ląštai valstybės skolos portfelyje turi sudaryti apie 2 mlrd. litų. Tačiau pasiekti 5 proc. ribą, kai valstybės skola – 21 proc. BVP, yra daug lengviau, negu tada, kai valstybės skola yra daugiau negu 40 proc. BVP. Taupymo ląštų potencialą geriausia skaičiuoti įvertinant, kokią rinkos dalį ši taupymo priemonė gali apimti iš visų taupymo priemonių, kuriomis naudojasi šalies įmonės ir gyventojai.

Lietuvoje tiek 2003 m., tiek 2011 m. pagrindinis gyventojų ir įmonių investavimo būdas buvo investavimas į indėlius. Lietuvos banko (LB) ir Lietuvos bankų asociacijos (LBA) duomenimis, per aštuonerius metus nefinansinių įmonių indėlių ir taupomųjų indėlių Lietuvoje padaugėjo iki dviejų kartų. Gyventojų indėlių ir taupomųjų indėlių kiekis bankuose padaugėjo daugiau negu tris kartus. Tikėtina, kad panašiai galėjo padidėti ir į taupymo ląštus investuotų pinigų kiekis. 2003 m. gyventojų lėšos sudarė 5,1 proc. visos valstybės skolos. 2011 m. ši dalis sumažėjo ir sudarė jau tik 2,3 procento. Nefinansinių įmonių investicijos per aštuonerius metus padidėjo: 2003 m. jos sudarė 0,3 proc. visos skolos, o 2011 m. – jau 1,1 proc. visos valstybės skolos.

Vieni didžiausių investuotojų į valstybių leidžiamus VP yra investiciniai fondai ir privatūs pensijų kaupimo fondai. LB duomenimis, 2012 m. Lietuvoje veikė devynios privačius pensijų kaupimo fondus valdančios bendrovės, kurios valdė 4,7 mlrd. Lt turto. Privataus pensijų kaupimo rinka auga, nes dabar nėra beveik jokių išmokų, tik reguliarios įmokos į pensijų fondus. LB duomenimis, populiariausi 2012 m. buvo vidutinės akcijų dalies pensijų fondai. Čia 2012 m. rugsėjį buvo sukaupta daugiau nei 51 proc. visų pensijų fonduose sukaupėtų lėšų (LB, 2010). Pensijų kaupimo bendrovės investuoja ir į Lietuvos išleistas obligacijas. Investicijų dydis į Lietuvos išleistus VVP priklauso nuo pasirinkto pensijų fondo rizikos lygio. Pagal Swedbank pateiktas pensijų kaupimo ataskaitas konservatyvaus investavimo fondas „Pensija 1“ 60 proc. savo turto yra investavęs į Lietuvos VP. Tačiau neefektyvu yra tai, kad investuojama ir į Lietuvos VVP, išleistus užsienio rinkose. Tai reiškia, kad šalyje pensijų fondai yra priversti investuoti per tarpininkus ir šitaip nukenčia investicijų efektyvumas.

2011 m. Lietuvoje vidaus skolos dalis visoje skoloje buvo viena mažiausių ES. Pagal gyventojų ir nefinansinių įmonių paskolintų lėšų dalį visoje skoloje ir pagal vietos rinkoje išleistų VVP dalį visoje skoloje Lietuva buvo atitinkamai ketvirta ir septinta nuo galo tarp tirtų valstybių. Siekiant didinti gyventojų rinkos dalį visoje skoloje reikėtų populiarinti investavimą į taupymo ląštus. Iš gyventojų galima papildomai pritraukti apie 1 mlrd. litų. Norint papildinti vidaus skolos trukmę reikėtų leisti ilgesnio laikotarpio taupymo ląštus ar VVP. Vien iš Lietuvoje veikiančių pensijų kaupimo fondų galima papildomai pritraukti apie 0,3 mlrd. Lt lėšų. Be to, ši rinka auga, todėl ateityje ši suma reguliariai didėtų.

Norint padidinti vidaus VVP aukcionų rinką reikėtų pritraukti daugiau investuotojų. Šiuo metu Lietuvoje veikia aštuoni bankai ir dvylika bankų filialų. Tik aštuoni iš jų buvo VVP aukcionų dalyviai. Lietuvoje veikia stiprūs Švedijos kapitalo bankai – Nordea, Handelsbanken. Šių bankų valdomas turtas yra apie 3 500 mlrd. Lt ir iš jų pritraukus 0,1 proc. jų valdomo turto į VVP susidarytų apie 3,5 mlrd. Lt suma.

Įgyvendinus visas šias priemones vidaus rinkoje būtų galima pasiskolinti apie 4,8 mlrd. litų. Tai vidaus skolos dalį galėtų padidinti apie 12 procentinių punktų ir ji būtų jau ne 26 proc., kaip buvo 2011 m., bet 38 proc. visos skolos.

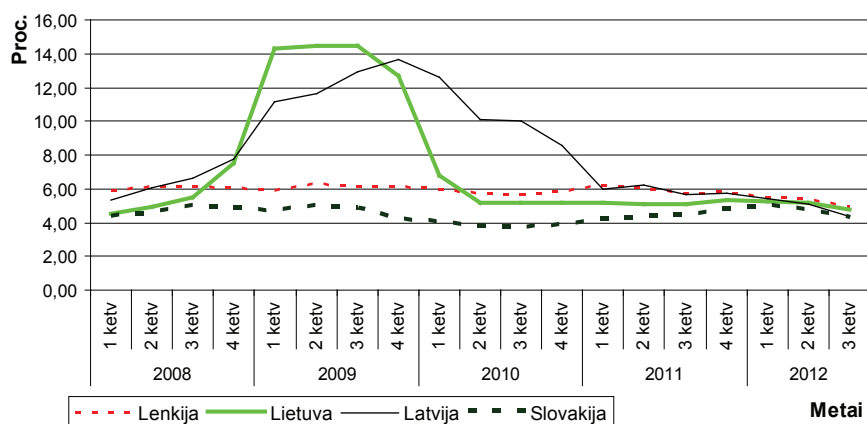
3. UŽSIENIO SKOLOS APTARNAVIMO SĄNAUDŲ OPTIMIZAVIMAS

Smukus ekonomikai Lietuvoje nuspręsta didėjantį biudžeto deficitą finansuoti užsienio rinkose skolintomis lėšomis. Skolintasi užsienio rinkose, nes tuo metu beveik nefunkcionavo vidaus VVP rinka ir ji nebuvo pajėgi paskolinti reikiamos sumos už priimtinas palūkanas.

Nuo 2010 m. pradžios stabiliai gerėjo Lietuvos ekonominė situacija, kartu gerėjo ir užsienio investuotojų vertinimas. Dėl šios priežasties ilgalaikių palūkanų norma antrinėje rinkoje pradėjo pastebimai mažėti. Tai lėmė, kad naujai leidžiamas obligacijų emisijas pavyko išplatinti su mažesne kupono norma.

Laikotarpį nuo ekonomikos nuosmukio pradžios galima skirti į dvi dalis: 2009 m. ir 2010 m. pradžią. Tuo metu Lietuvoje buvo didžiulis ekonomikos nuosmukis ir ilgalaikių VVP pelningumas antrinėje rinkoje buvo vienas di-

džiausių ES ir kurį laiką net viršijo 14 procentų (6 pav.). Be to, Lietuvos ilgalaikių paskolų palūkanų norma antrinėje rinkoje svyravo apie 5 proc. ir Lietuva galėjo skolintis panašiomis sąlygomis kaip ir kitos ES šalys. Pirmu laikotarpiu investuotojai būtų investavę į Lietuvos VVP tik su didele rizikos premija. Tai atsispindėjo ir tuo metu leistose VVP emisijose, ir kredito reitinguose. 2009 m. pradžioje ir viduryje buvo išleistos dvi eurai denominuotos obligacijų emisijos, kurių kupono norma buvo daugiau negu 9 procentai.

6 pav. Mastrichto kriterijaus ilgalaikių palūkanų normų raida 2008–2012 m.
Šaltinis: sudaryta remiantis Eurostato duomenimis

Iš 6 paveikslą matyti, kad skolinimasis iš TVF neturėjo neigiamų pasekmių tolesniam Latvijos skolinimuisi. Investuotojai įvertino subalansuotą Latvijos valstybės finansų būklę ir Latvijai 2012 m. tarptautinėse rinkose pavyksta pasiskolinti pigiau negu Lietuvai. Galima daryti išvadą, kad investuotojai mąsto racionaliai ir vertina tas valstybes, kurios mąsto taip pat racionaliai. Todėl skolinimąsi lengvatinėmis sąlygomis būtina visada apsvarstyti.

Siekiant efektyviai skolintis užsienio rinkose reikia jas nuolat analizuoti, nes situacija užsienio rinkose keičiasi kur kas greičiau negu vidaus rinkoje, be to, ją sunkiau prognozuoti dėl to, kad ne visi duomenys yra prieinami. Todėl rinkos, iš kurių buvo pigu skolintis prieš metus, dabar gali būti nebe tokios patrauklios ir gali būti atsiradę kitų, pigesnių alternatyvų.

Nenorint prarasti laisvės priimti sprendimus savarankiškai galima pasinaudoti lanksčia kredito linija (FCL). Iš lyginamosios analizės matyti, kad tai veikia kaip draudimo priemonė nuo per didelių palūkanų normų. Nėra būtinybės ja naudotis – investuotojai, įvertinę, kad yra atsarginis skolinimosi variantas, pasitenkina mažesniu pajamingumu. Tačiau reikėtų įvertinti ir tą faktą, kad už FCL sutartį reikia mokėti – Lenkijai 2010 m. FCL kainavo 0,3 proc. kredito linijos sumos.

Lyginamoji analizė rodo, kad šiuo metu paskolos eurai ar doleriais yra santykiškai brangesnės negu tokia valiuta kaip Šveicarijos frankai ar Japonijos jenos. Lietuvos skolinimasis Šveicarijos frankais šį faktą tik patvirtina. Verta detaliau išsianalizuoti galimybes leisti emisijas šiomis valiutomis.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Pagrindinis valstybės skolos būklės rodiklis yra valstybės skolos ir BVP santykis. Norint, kad ekonominė situacija būtų tvari, valstybės biudžetas turi būti subalansuotas arba bent deficitas turi būti mažesnis negu visos ekonomikos augimas.
2. Didžiausias valstybės skolos didėjimas fiksuotas prasidėjus finansiniam nuosmukiui. Nuo 2008 m. pabaigos iki 2011 m. pabaigos valstybės skola padidėjo daugiau negu dvigubai – nuo 15,6 proc. BVP iki 37,9 proc. BVP, o užsienio skolos dalis 2011 m. pabaigoje sudarė 74 proc. visos skolos.
3. 2011 m. buvo fiksuotas didžiausias užsienio skolos ir BVP santykis: jis Lietuvoje buvo 29,9 proc., o Latvijoje – 36 procentai.
4. 2011 m. Lietuvoje vidaus skolos dalis visoje skoloje buvo viena mažiausių ES. Pagal gyventojų ir nefinansinių įmonių paskolintų lėšų dalį bei pagal vietos rinkoje išleistų VVP dalį visoje skoloje Lietuva buvo atitinkamai ketvirta ir septinta nuo galo tarp tirtų valstybių.
5. Išaugo užsienio kreditoriams atitenkanti skolos aptarnavimo išlaidų dalis. Palūkanos, mokamos už skolą, atitenka užsienio skolintojams ir šitaip yra mažinamas lėšų šalies viduje kiekis.

6. Įgyvendinus vidaus rinkos didinimo priemones vidaus rinkoje būtų galima pasiskolinti apie 4,8 mlrd. Lt daugiau lėšų. Tai vidaus skolos dalį galėtų padidinti apie 12 procentinių punktų ir ji būtų jau ne 26 proc., kaip buvo 2011 m., bet 38 proc. visos skolos. Siekiant efektyviai skolintis užsienio rinkose būtina jas nuolat analizuoti, nes situacija užsienio rinkos yra labai dinamiška – rinkos, iš kurių buvo pigu skolintis prieš metus, dabar gali būti nebe tokios patrauklios ir gali būti atsiradę kitų, pigesnių alternatyvų: skolinimasis kitomis valiutomis ir skolinimasis iš TVF.

Literatūra

1. ALEXOPOULOU I.; BUNDA I.; FERRANDO A. Determinants of Government Bond Spreads in New EU Countries. *ECB Working Paper, 2009* [žiūrėta 2011 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1093.pdf>>.
2. Eurostato duomenų bazė. Požymiai: Lietuvos ir Latvijos eksportas, importas, užsienio skola, BVP, biudžeto pajamos, išlaidos, valstybės skola, ilgalaikės palūkanų normos 2002–2011.
3. Finansų ministerija. Leidinys „Valstybės skola“ 2001–2011 m. [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.finmin.lt/web/finmin/leidiniai/skola>>.
4. JANUŽYTĖ, R. Pasaulio šalys su siaubu laukia kovo – skolų grąžinimo mėnesio. *Veidas*, 2012, sausio 9 d., Nr. 2, p. 36–37.
5. Lietuvos bankas. Pagrindiniai bankų veiklos rodikliai. Požymiai: Pinigų kiekis bankuose, 2003 m. [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 21 d.] Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/2004_nr_1_1_1>.
6. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Valstybinio audito ataskaita. Lietuvos Vyriausybė sėkmingai skolinasi vidaus rinkoje: kaip šį procesą optimizuoti ir sumažinti skolos valdymo išlaidas (2011-05-24) [žiūrėta 2012 m. spalio 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vkontrole.lt/failas_senas.aspx?id=5206>.
7. Minister of Finance. Latvian Central Government Debt Management Strategy 2012 [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kase.gov.lv/texts_files/Debt_Management_Strategy_2012.pdf>.

STATE DEBT SERVICE COST OPTIMIZATION

Summary

This topic is relevant because the debt is growing significantly in recent years and it is necessary to refinance old debt. Government borrowing is a continuous process, which will be particularly relevant always. With the increasing public debt together is growing interest rate on the public debt. Therefore, the purpose of each state is the cost of borrowing optimization.

In this article is investigated the possibilities to optimize public public debt costs of the Republic of Lithuania. To achieve the purpose is prepared debt comparative analysis of the Baltic States. Also is analyzed domestic lending market development opportunities of Lithuania.

To achieve the aim of this research are used these methods: analysis and synthesis of research literature and legislation associated with public debt; horizontal, graphical, comparative, relative and vertical information analysis. As a result of analysis is formulated the most important conclusions and are made recommendations for more favorable borrowing in foreign markets.

LIETUVOS ĮMONIŲ RAIDOS RODIKLIŲ ANALIZĖ

Živilė Tamošauskaitė
Klaipėdos valstybinė kolegija

Anotacija

Politinė, teisinė, ekonominė ir socialinė aplinka pastaraisiais dešimtmečiais lėmė verslo raidos pokyčius Lietuvos Respublikoje. Verslo formų įvairovė priklauso nuo šalies priimamų įstatymų. Konkurencijos ir verslo pelningumo lygis keičia šalies verslo subjektų struktūrą pagal ekonominės veiklos rūšis. Verslo įmonių stambėjimas vertinamas kaip gerėjančių verslo sąlygų rezultatas. Straipsnyje nagrinėjamas Lietuvos įmonių ir kitų verslo subjektų skaičiaus kitimas per pastaruosius ketverius metus. Atskleidžiama, kokios krypties įmonių daugiausia, koks verslas pelningiausias ir kaip verslo struktūrą paveikė ekonomikos nuosmukis.

ĮVADAS

Įmonė – tai verslo forma. Įmonių daugėjimas šalyje rodo verslo klimato gerėjimą, ūkio atsigavimo požymius, tinkamas teises sąlygas. Įmonių dydžio kitimo tendencijos rodo palankumą tam tikroms verslo sritims, o pelningumo rodiklių didėjimas siejamas su ekonomikos nuosmukio pabaiga.

Šio straipsnio **tikslas** – analizuojant Lietuvos ūkio subjektų, įmonių kiekybinius ir kokybinius rodiklius identifikuoti ūkio raidos tendencijas.

Uždaviniai:

- nustatyti įmonių skaičiaus dinamiką;
- nustatyti stambaus ir smulkiojo bei vidutinio verslo santykį;
- nustatyti įmonių finansinių rodiklių lygį ir kitimo tendenciją.

Tyrimo objektas – šalies verslo subjektų, įmonių raida.

Tyrimo metodas – statistinių duomenų analizė.

1. ĮMONIŲ, SKIRSTOMŲ PAGAL TEISINĘ FORMĄ, RODIKLIAI

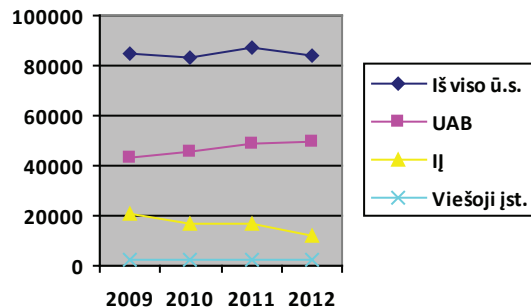
Pagal Lietuvos Respublikos įmonių įstatymą įmonė yra savo firmos vardą turintis ūkinis vienetas, įsteigtas įstatymų nustatyta tvarka tam tikrai komercinei ūkinei veiklai. Įmonę sudaro medžiaginių-daiktinių aktyvų, jos teisių ir pareigų kompleksas.

Įmonės klasifikuojamos pagal požymius: a) teisinę formą; b) dydį; c) nuosavybės formą; d) ekonominės veiklos pobūdį. Įmonės, fiziniai asmenys, dirbantys su verslo liudijimais, asociacijos, žemės ūkio bendrovės, kooperatinės bendrovės ir kiti subjektai laikomi ūkio subjektais. Analizuojant 2009–2012 m. Lietuvoje veikusių ūkio subjektų skaičių, 1 lentelėje matyti, kad jų kasmet mažėjo: nuo 84 574 ūkio subjektų 2009 m. sumažėjo iki 83 624 ūkio subjektų 2012 m., o 2012 m., palyginti su 2011 m., jų sumažėjo 3,9 procento. Nagrinėjant ūkio subjektų struktūrą pagal teisinę formą, matyti, kad Lietuvoje daugiausia buvo UAB – jos sudarė daugiau negu pusę visų ūkio subjektų ir jų kasmet daugėjo. 2012 m., palyginti su 2011 m., UAB padaugėjo 0,7 procento. Taip pat pastebimai padaugėjo viešųjų įstaigų – net 8 proc. 2012 m., palyginti su 2011 metais. Individualios įmonės 2009 m. sudarė 24,2 proc. visų ūkio subjektų, vėlesniais metais jų mažėjo ir 2012 m. jos tesudarė 14,5 proc. visų ūkio subjektų.

1 lentelė. Veikiančių ūkio subjektų skaičius metų pradžioje pagal teisinę formą 2009–2012 m., vnt.

Ūkio subjektai	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	Kitimas, proc. 2012 m., palyginti su 2011 m.
Iš viso veikiančių ūkio subjektų:	84 574	83 202	86 987	83 624	96,1
Uždaroji akcinė bendrovė	43 561	45 541	48 919	49 281	100,7
Akcinė bendrovė	377	358	343	327	95,3

Individuali įmonė	20 499	16 742	16 410	12 155	74,1
Žemės ūkio bendrovė	402	373	371	368	99,2
Viešoji įstaiga	2 510	2 578	2 567	2 709	108

1 pav. Veikiančių ūkio subjektų skaičius metų pradžioje pagal teisinę formą 2009–2012 m., vnt.

2. SMULKIOJO IR VIDUTINIO VERSLO RODIKLIAI

Pagal Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymą, kuris įsigaliojo 2008 m. sausio 1 d., smulkiojo ir vidutinio verslo subjektai yra mažos įmonės (tarp jų ir mikroįmonės), vidutinės įmonės ir fiziniai asmenys, įstatymų nustatyta tvarka turintys teisę verstis savarankiška komercine, gamybine arba profesine ir kita panašaus pobūdžio veikla, įskaitant tą, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą.

2 lentelė. Verslo subjektų priskyrimo prie smulkiojo ir vidutinio verslo kriterijai

SVV subjektas	SVV kriterijai
Mikroįmonė	– dirba mažiau kaip 10 darbuotojų; – metinės pajamos neviršija 7 mln. Lt ar įmonės turto balansinė vertė yra ne didesnė kaip 5 mln. Lt
Maža įmonė	– dirba mažiau kaip 50 darbuotojų; – metinės pajamos neviršija 24 mln. Lt ar įmonės turto balansinė vertė yra ne didesnė kaip 17 mln. Lt
Vidutinė įmonė	– dirba mažiau kaip 250 darbuotojų; – metinės pajamos neviršija 138 mln. Lt ar įmonės turto balansinė vertė yra ne didesnė kaip 93 mln. Lt

Analizuojant Europos Sąjungos, kitų ekonomiškai stiprių šalių patirtį negalima nepastebėti, kad šalies ekonomikos augimą daugiausia lemia SVV plėtra.

Šis ūkio sektorius greičiausiai pajunta rinkos paklausos ir pasiūlos pokyčius, prisitaiko prie jų, sukuria naujų darbo vietų tose veiklos srityse, kur produktai ir paslaugos konkrečiu laikotarpiu turi didžiausią paklausą.

99,7 proc. visų Europos Sąjungos įmonių sudaro mažos ir vidutinės įmonės. Šios įmonės yra įdarbinusios 66,8 proc. visų darbuotojų.

3 lentelė. Veikiančių įmonių pasiskirstymas pagal dydį 2010–2012 m., proc.

	2010 m.		2011 m.		2012 m.	
	Skaičius	Struktūra, proc.	Skaičius	Struktūra, proc.	Skaičius	Struktūra, proc.
Mikroįmonės	61 921	74,4	68 178	78,4	65 492	78,4
Mažos įmonės	16 039	19,3	14 231	16,4	13 711	16,4
Vidutinės įmonės	4 688	5,6	4 118	4,7	3 966	4,7
Didelės įmonės	553	0,7	460	0,5	455	0,5
Iš viso:	83 202	100,0	8 6987	100,0	83 624	100,0

Iš 3 lentelės matyti, kad 2010–2012 m. laikotarpiu mažos ir vidutinės įmonės sudarė 99,3–99,5 proc. visų Lietuvoje veikiančių įmonių. Daugiausiai buvo mikroįmonių – nuo 74,4 iki 78,4 proc., mažų įmonių – nuo 19,3 iki 16,4 proc. atitinkamai 2010 m. ir 2012 metais. Vidutinių ir didelių įmonių skaičiaus lyginamoji dalis nedidelė.

Palyginus 2011 m. įmonių skaičių (3 lent.) ir darbuotojų skaičių (4 lent.), matyti, kad 78,4 proc. įmonių dirbo 19 proc. darbuotojų.

Mažose ir vidutinėse įmonėse 2008 m. dirbo 75,8 proc., 2009 m. – 76,2 proc. darbuotojų, 2010 m. – 75,7 proc., o 2011 m. – 76,4 proc. darbuotojų (4 lent.). Tai patvirtina išvadą, kad Lietuvoje vyrauja nedidelės įmonės.

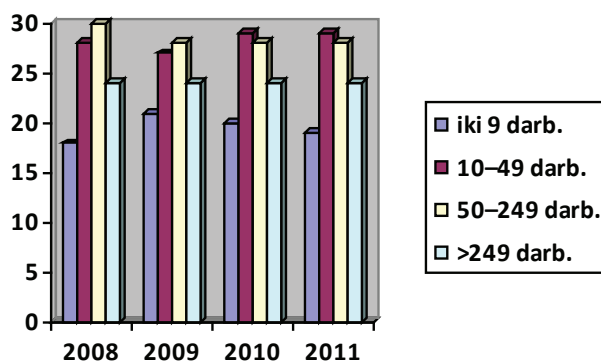
4 lentelė. Vidutinio sąlyginio darbuotojų skaičiaus pasiskirstymas privačiose įmonėse pagal jų dydį 2008–2011 m., proc.

Metai	Iš viso, proc.	Darbuotojų pasiskirstymas įmonėse pagal darbuotojų skaičiaus grupes			
		Iki 9	Nuo 10 iki 49	Nuo 50 iki 249	250 ir daugiau
2011	100	19,0	28,9	28,5	23,6
2010	100	19,9	28,4	27,4	24,3
2009	100	21,3	27	27,8	23,8
2008	100	17,6	27,7	30,5	24,2

Iš 4 lentelės matyti, kad 2011 m. 28,9 proc. darbuotojų dirbo mažose įmonėse (nuo 10 iki 49 darbuotojų), 28,5 proc. darbuotojų dirbo vidutinėse įmonėse (nuo 50 iki 249 darbuotojų), didelėse įmonėse dirbo taip pat nemaža dalis – 23,6 proc. darbuotojų, o mažiausiai dirbo mikroįmonėse.

2010 m. darbuotojų pasiskirstymas skirtingo dydžio įmonėse buvo analogiškas. 2008 ir 2009 m. dauguma darbuotojų dirbo vidutinėse įmonėse, o šiek tiek mažiau jų – mažose įmonėse.

Nors mikroįmonėse dirbo mažiausiai – apie 20 proc. visų darbuotojų, tačiau žinant, kad tokios įmonės kolektyvas gali būti, pavyzdžiui, penki darbuotojai, tai sudaro didelę šalies darbuotojų dalį (2 pav.).

2 pav. Darbuotojų pasiskirstymas skirtingo dydžio privačiose įmonėse 2008–2011 m., proc.

Didelė smulkių įmonių ir jų darbuotojų dalis rodo, kad įmonės dar tik kuriasi, nestiprėja.

Analizuojant 5 lentelėje pateikiamus SVV ir didelių įmonių grynojo pelningumo rodiklius, matyti, kad didelių, daugiau negu 250 darbuotojų turinčių, įmonių pelningumas didesnis.

Grynasis pelningumas rodo, kokią pardavimo pajamų dalį sudaro grynasis pelnas. Išsivysčiusios rinkos sąlygomis šis rodiklis svyruoja nuo 10 iki 25 procentų (J. Žvinklys; E. Vabalas, 2006, p. 55).

5 lentelė. Skirtingo dydžio įmonių grynojo pelningumo rodikliai 2008–2010 m., proc.

Metai	Iki 9 darbuotojų	Nuo 10 iki 49 darbuotojų	Nuo 50 iki 249 darbuotojų	Daugiau negu 250 darbuotojų	Vidurkis
2010	-0,59	1,52	2,55	2,8	1,95
2009	-16,3	-5,04	-0,96	-0,64	-3,99
2008	3,01	2,12	2,88	2,13	2,45

2010 m. didžiausias grynojo pelno ir pardavimo pajamų santykis pasiektas didelėse įmonėse (2,8 proc.). Kuo mažesnė įmonė, tuo grynasis pelningumas mažesnis, o mikroįmonėse 2010 m. jis netgi neigiamas.

2009 m. visų tipų įmonių grynasis pelningumas buvo neigiamas dėl to, kad daugelis įmonių net negavo pelno, o patyrė nuostolį. 2008 m. mikroįmonių grynasis pelningumas buvo 3,01 proc. – šiek tiek didesnis negu kitų įmonių. Visų nagrinėjamų metų grynojo pelningumo rodikliai labai žemi dėl to, kad apibūdinamas ekonomikos nuosmukio laikotarpis, kai labai sumažėja prekių paklausa.

3. ĮMONIŲ, SKIRSTOMŲ PAGAL EKONOMINĘ VEIKLĄ, RODIKLIAI

Verslo struktūros pokyčius galima nustatyti iš įmonių ir darbuotojų, dirbančių skirtingose ūkio šakose, skaičiaus ir struktūros.

Iš 6 lentelės matyti, kad didžioji dalis veikiančių ūkio subjektų 2009–2011 m. užsiėmė paslaugomis (nuo 41,2 iki 42 proc.) ir prekyba (nuo 37,4 iki 38,0 proc.). Gamybos verslu užsiėmė apie 10 proc. veikiančių ūkio subjektų, statyba – daugiau kaip 9 proc. ūkio subjektų, o žemės, miškų ūkiu ir žvejyba – tik šiek tiek daugiau negu 1 proc. ūkio subjektų.

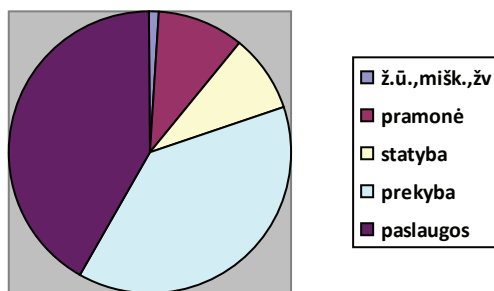
Nagrinėjant pokyčius, matyti, kad mažėjo prekyboje dirbančių veiklos subjektų: 2010 m., palyginti su 2009 m., jų dalis sumažėjo 0,4 proc., o 2011 m., palyginti su 2010 m., – 0,2 procento.

Pramonės verslo subjektų dalis tarp visų subjektų 2010 m., palyginti su 2009 m., sumažėjo 0,4 procento. Paslaugų verslo subjektų dalis 2011 m., palyginti su 2010 m., padidėjo 0,8 procento.

Nors įvyko struktūros pokyčių, absoliutus veikiančių ūkio subjektų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu daugelyje ekonominės veiklos grupių, išskyrus pramonės grupę, didėjo. Pramonės įmonių mažėjo.

6 lentelė. Veikiančių ūkio subjektų skaičius ir struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis 2009–2011 m.

Ekonominės veiklos rūšys	2009 m.		2010 m.		2011 m.		Pokytis, +, – proc.
	Įmonių skaičius	Struktūra, proc.	Įmonių skaičius	Struktūra, proc.	Įmonių skaičius	Struktūra, proc.	
Žemės ūkis, miškininkystė	1 254	1,0	1 546	1,1	1 582	1,2	0,1/0,1
Pramonė (išgaunamoji, apdirbamoji)	13 472	10,4	13 156	10	13 227	10	-0,4/0
Statyba	12 112	9,4	12 201	9,3	12 527	9,4	-0,1/0,1
Prekyba	48 936	38,0	49 598	37,6	49 727	37,4	-0,4/-0,2
Paslaugos	53 196	41,2	55 351	41,2	55 716	42	0/0,8
Iš viso:	128 970	100,0	131 852	100,0	132 781	100,0	–

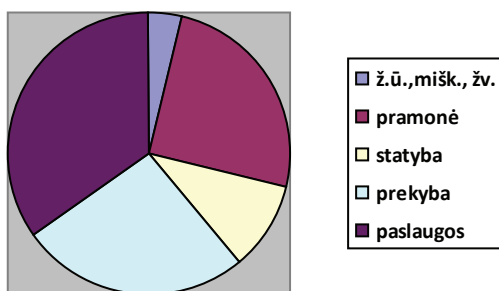
3 pav. Lietuvoje veikiančių ūkio subjektų struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis 2011 m., proc.

Iš 7 lentelės matyti, kad didžioji dalis darbuotojų 2011–2012 m. dirbo paslaugų įmonėse (nuo 32,2 iki 35,4 proc.), pramonėje ir prekyboje dirbo apytiksliai po 26 proc. darbuotojų (4 pav.). Teigiamai vertinamas didelis užimtumas pramonėje paaiškinamas nagrinėjamu laikotarpiu išaugusiu mūsų šalies eksportu. Statybos sektoriaus darbuotojų dalis (9,8 proc.) 2012 m. beveik atitiko statybos sektoriuje veikiančių įmonių procentą (9,4 proc.).

Svarbiausia tendencija, kad darbuotojų visose įmonėse mažėjo.

7 lentelė. Veikiančių ūkio subjektų darbuotojų skaičius ir struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis 2011–2012 m.

Ekonominės veiklos rūšys	2010 m.		2011 m.		2012 m.		Pokytis, proc.
	Darbuotojų skaičius	Struktūra, proc.	Darbuotojų skaičius	Struktūra, proc.	Darbuotojų skaičius	Struktūra, proc.	
Žemės ūkis, miškininkystė	32 717	3,3	28 982	3,5	28 194	3,5	0,2/0
Pramonė (išgaunamoji, apdirbamoji)	249 649	25,1	227 994	27,3	203 545	25,2	2,2/-2,1
Statyba	128 708	12,9	86 660	10,4	78 784	9,8	-2,5/-0,6
Prekyba	250 399	25,2	222 390	26,6	210 037	26,1	1,4/-0,5
Paslaugos	333 675	33,5	294 466	32,2	285 799	35,4	-1,3/3,2
Iš viso:	995 148	100,0	834 408	100,0	806 359	100,0	–

4 pav. Veikiančių ūkio subjektų darbuotojų struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis 2012 m., proc.

Finansiniai rodikliai atspindi veiklos efektyvumą ir nukreipia kapitalo savininkus į patrauklias investavimo sritis. 8 lentelėje pateikiami Lietuvos įmonių veiklos pelningumo rodikliai.

8 lentelė. Lietuvos Respublikos įmonių 2011–2012 m. finansiniai rodikliai

Laikotarpis Rodikliai	2011 m. IV ketv.	2012 m. I ketv.	2012 m. II ketv.	2012 m. III ketv.	Pokytis, +,- %
Bendras pelningumas, proc.	18	17,6	17,9	18	0,1
Pelningumas, proc.	2,5	4	6,2	4,2	-2

Bendrasis pelningumas apskaičiuojamas kaip uždirbto bendrojo pelno ir visos pardavimo pajamų sumos santykis. Bendrasis pelningumas rodo, kokią pardavimo pajamų dalį sudaro bendrasis pelnas. Šio rodiklio kitimo ribos yra nuo 10 iki 35 procentų. Jeigu rodiklis mažesnis negu 10 proc., tai įmonė turi sunkumų padengdama veiklos sąnaudas (J. Žvinklys; E. Vabalas, 2006, p. 55).

Iš 8 lentelės matyti, kad pastaruosius keturis ketvirčius Lietuvos įmonių bendrasis pelningumas buvo vidutiniškai apie 18 procentų.

Pelningumas apskaičiuojamas kaip pelno iki mokesčių ir visos pardavimo pajamų sumos santykis. Iš 8 lentelės matyti, kad per pastaruosius keturis ketvirčius didžiausias šalies įmonių pelningumas buvo vidutiniškai 6,2 procento (2012 m. II ketvirtį). Mažiausias pelningumas nagrinėjamu laikotarpiu buvo 2,5 procento (2011 m. IV ketvirtį).

Pagal ekonominės veiklos sritis didžiausias pelningumas 2012 m. III ketvirtį buvo kasybos sektoriuje – 23,2 proc., o žalos naftos gavybos sektoriuje šis rodiklis siekė 45,9 procento.

Mažmeninės prekybos, kuria verčiasi dauguma verslininkų, pelningumas buvo labai mažas – svyravo nuo 0,5 iki 3,2 proc., o 2012 m. III ketvirtį jis tebuvo 2,5 procento. Visuomeninis maitinimas buvo šiek tiek pelningesnis – jo pelningumas šį ketvirtį siekė 6,6 procento.

IŠVADOS

1. 2009–2012 m. Lietuvoje veikiančių ūkio subjektų kasmet mažėjo: nuo 84 574 ūkio subjektų 2009 m. sumažėjo iki 83 624 ūkio subjektų 2012 m., o 2012 m., palyginti su 2011 m., jų sumažėjo 3,9 procento. Nagrinėjant ūkio subjektų struktūrą pagal teisinę formą, matyti, kad Lietuvoje daugiausia buvo UAB – jos sudarė daugiau negu pusę visų ūkio subjektų ir jų kasmet daugėjo.
2. 2010–2012 m. laikotarpiu mažos ir vidutinės įmonės sudarė 99,3–99,5 proc. visų Lietuvoje veikiančių įmonių. Didžiausią dalį visų veikiančių įmonių sudarė mikroįmonės – nuo 74,4 iki 78,4 proc., mažos įmonės sudarė nuo 19,3 iki 16,4 proc. atitinkamai 2010 m. ir 2012 metais. Vidutinių ir didelių įmonių skaičiaus lyginamoji dalis nedidelė. 78,4 proc. įmonių (mikroįmonių) dirbo 19 proc. darbuotojų. Kuo mažesnė įmonė, tuo grynasis pelningumas mažesnis, o mikroįmonėse 2010 m. netgi neigiamas.
3. Didžioji dalis veikiančių ūkio subjektų 2009–2011 m. užsiėmė paslaugomis ir prekyba. Gamybos verslu užsiėmė apie 10 proc. veikiančių ūkio subjektų, statyba – daugiau kaip 9 proc. ūkio subjektų, o žemės, miškų ūkiu ir žvejyba – tik šiek tiek daugiau negu 1 proc. ūkio subjektų. Pelningumo rodikliai buvo žemi – apie 5 proc., išskyrus retus išteklius naudojančias veiklos sritis.

Literatūra

1. BAGDŽIŪNIENĖ, V. *Įmonių veiklos planavimas ir analizė*. Vilnius: Conto Litera, 2006.
2. ŽVINKLYS J.; VABALAS, E. *Įmonės ekonomika*. Vilnius: VVAM, 2006.
3. URBONAS, J.; MAKSVYTIEENĖ, I.; SABONIENĖ, A. *Ekonomikos teorijos: praeitis ir dabarties tendencijos*. Kaunas: Technologija, 2009.
4. WALSH, C. *Pagrindiniai vadybos rodikliai*. Vilnius: Verslo žinios, 2007.
5. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt>.

THE ANALYSIS OF INDEXES OF LITHUANIAN ENTERPRISES

Summary

The impact of economic growth possibility on the enterprises of Lithuania is analysed in the article. Economic environment, political environment and cultural environment has been influencing all branches of economy and enterprises. There are analysed the indexes of enterprises of small and medium business, production, construction and agriculture. The survey is executed base on the data of the Statistics Department.

UŽSIENIO INVESTICIJŲ ĮTAKA ŠALIES EKONOMIKAI

Aldona Lesevičienė

Alytaus kolegija

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjama užsienio investicijų formos, nauda ir trūkumai, tiesioginių užsienio investicijų srautai Lietuvoje ir Alytaus apskrityje. Pateikiamos šalys, daugiausia investavusios Lietuvoje, taip pat investicijoms patraukliausios ūkio sritys.

IVADAS

Užsienio kapitalo vaidmuo šalių ekonomikos plėtrai yra vis didesnis, nes užsienio investicijos yra sparčiausias technologijų perdavimo būdas.

Užsienio investicijų pritraukimas ir jų panaudojimas lemia ekonomikos plėtrą ir skatina socialines ir ekonomines reformas šalyje.

Dauguma ekonomiškai silpnėsių ir besivystančių šalių stengiasi pritraukti kuo daugiau užsienio investicijų, nes tikisi, kad bus sukurta naujų darbo vietų ir įdiegta naujų technologijų, patobulės darbuotojų kvalifikacija, sumažės nedarbas.

Užsienio investicijos gerina prekių ir paslaugų kokybę ir didina vietos įmonių konkurencingumą. Kiekviena šalis tikisi užsienio investicijomis paskatinti šalies ekonomikos augimą, tačiau šis priklauso nuo to, kaip efektyviai jos bus panaudojamos.

Investicijos – piniginės lėšos, materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą.

Straipsnio tikslas – nustatyti užsienio investicijų poveikį šalies ekonomikai.

Tyrimo objektas – tiesioginės užsienio investicijos.

Tyrimo metodas – statistinių duomenų analizė.

INVESTAVIMO FORMOS

Užsienio investicijos į šalies ekonomiką pasaulio praktikoje yra skirstomos į tris grupes:

- netiesioginės (portfelinės) investicijos;
- tiesioginės investicijos;
- investicijos į valstybės vertybinius popierius.

Netiesioginės (portfelinės) investicijos yra tada, kai investuojant įsigyta kapitalo dalis nesuteikia investuotojui galimybės daryti nemažą įtaką ūkio subjektui ir išperkama iki 10 proc. užsienio įmonės akcijų. Netiesioginėmis (portfelinėmis) investicijomis į užsienio finansinį turtą siekiama pajvairinti finansinių aktyvų rinkinį. Kai kurios šalys šių investicijų apskritai nepriskiria prie užsienio investicijų, nes manoma, kad tai nedaro įtakos šalies ekonomikai. Tačiau statistškai jų apimtis dažnai yra didesnė negu tiesioginių užsienio investicijų.

Tiesioginės užsienio investicijos yra vienoje šalyje esančių įmonių investicinės išlaidos veikiantiems vienetams kitoje šalyje įkurti. Tiesioginėmis užsienio investicijomis investuotojas siekia paveikti įmonės valdymą. Dalyvaujant užsienio investuotojui, sukuriami nauji ūkio subjektai:

- bendros įmonės, kurių įstatinį kapitalą suformuoja steigėjai – užsienio partneris kartu su šalies fiziniu ir (arba) juridiniu asmeniu;
- užsienio kapitalo įmonės, kurių steigėjas yra užsienio investuotojas arba užsienio kompanija, kuri toje valstybėje steigia savo antrinę įmonę.

Investicijos į valstybės vertybinius popierius – tai beveik visose valstybėse paplitusi užsienio investicijų forma. Valstybės vardu arba su valstybės garantija gaunamos investicijos yra ribojamos įstatymų ir laikomos valstybės skola užsieniui, todėl geresnis kitas išorinio finansavimo šaltinis – tiesioginės užsienio investicijos.

UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIS ŠALIES EKONOMIKAI

Ir šiandien yra manoma, kad užsienio investicijos yra ekonomikos augimo pagrindas. Tai tinka ir didelėms, ir mažoms, ir ekonomiškai stiprioms, ir besivystančioms šalims. Tačiau dėl didelio ir staigaus užsienio kapitalo plūstelėjimo pirmaisiais metais ima staigiai augti šalies ekonomika. Po kiek laiko kapitalas pelno, dividendų ir kitu pavidalu pradeda plaukti iš šalies, o tai gali sukelti ir ekonominę krizę.

Literatūroje, analizuojant užsienio investicijas, išskiriamas teigiamas ir neigiamas poveikis ekonomikos augimui.

Teigiamas užsienio investicijų poveikis:

- **sukuriama naujų darbo vietų.** Dažnai užsienio kapitalo turinčios įmonės veiklos pradžioje mažina darbuotojų. Vėliau, plečiant veiklą, sukuriami naujų darbo vietų, pagerėja darbo sąlygos;
- **tobulinama darbuotojų kvalifikacija.** Užsienio įmonės reguliariai investuoja ir skiria daugiau pinigų darbuotojų kvalifikacijai tobulinti ir naujiems darbo įgūdžiams formuoti negu vietos įmonės;
- **diegiami nauji ir pažangesni vadybos modeliai.** Diegiamos naujos, pažangios vadybos idėjos keičia senąsias. Tai būdinga toms ekonominės veiklos rūšims, kurios tradiciškai laikomos strateginėmis ir nuo seno buvo valstybės nuosavybė;
- **išplečiama infrastruktūra.** Kartu su tiesioginėmis užsienio investicijomis perduodami ir verslo ryšiai su užsienio bankais bei tarptautinėmis finansų institucijomis. Tai pagerina investicijas priimančios šalies einamosios sąskaitos balansą ir didina šalies pozicijas tarptautinėse kapitalo rinkose;
- **transformuojamos technologijos ir žinios.** Tiesioginės užsienio investicijos transformuoja naujausias technologijas ir žinias. Tai leidžia nerentabilias įmones paversti pelningomis;
- **didėja produktyvumas.** Didesnis produktyvumas reiškia, kad įmonė teiks geresnes ir įvairesnes paslaugas, dažnai mažesniais kainomis. Lietuvoje jaučiamas kapitalo stygius, todėl užsienio kapitalo pritraukimas suteikia galimybę greičiau pertvarkyti dideles įmones. Privati įmonė beveik visada produktyvesnė nei valstybinė;
- **didėja eksportas.** Tarptautinės korporacijos turi gerą verslo kontaktų tinklą daugelyje šalių. Tai lemia eksporto didėjimą;
- **auga ekonomika.** Šalis, nepritraukianti užsienio kapitalo, rizikuoja likti nepastebėta pasaulinėje rinkoje. Norint sumažinti atotrūkį nuo ekonomiškai stiprių šalių ir užtikrinti pakankamai didelius ekonomikos augimo rodiklius, reikia daug didesnio nei ekonomiškai stiprioje šalyse tiesioginių užsienio investicijų augimo tempo;
- **skatinama konkurencija.** Užsienio investuotojai atveria šalies įmonėms kelią į tarptautines rinkas, ypač svarbias tų šalių įmonėms, kurių maža vietos rinka. Įmonės lygiu tarptautinės užsienio investicijos intensyvina konkurenciją, didina produktyvumą. Intensyvesnė konkurencija skatina kurti naujas technologijas, produktus, paslaugas ir kelti idėjas.

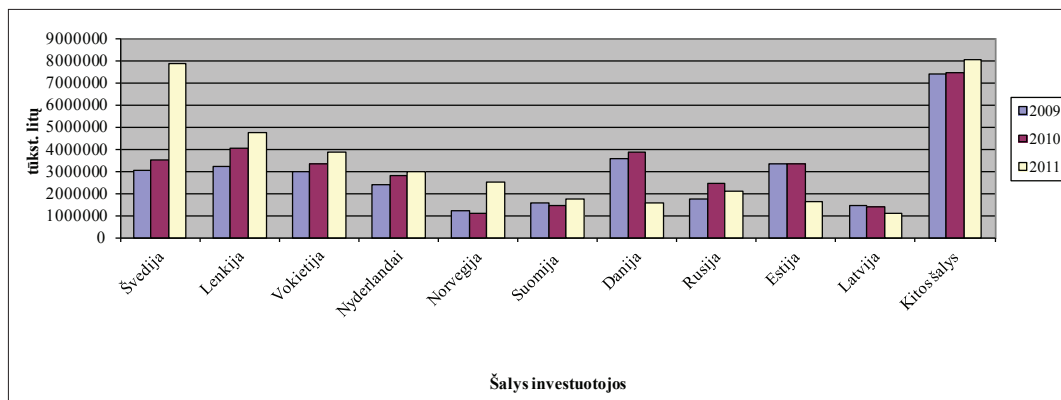
Neigiamas užsienio investicijų poveikis:

- **įgyjama technologinė priklausomybė.** Šalies ūkis įgyja technologinę priklausomybę nuo užsienio investicijas suteikusio ūkio subjekto. Be to, tarptautinės įmonės, atlikdamos bendrus mokslinius tyrimus, panaudoja investicijas priėmusios šalies žmonių idėjas, žinias, sukelia „protų nutekėjimą“ ir neigiamai paveikia šalies kultūrą;
- **pelnas išvežamas į užsienį.** Investicijas priimanti šalis, bijodama, kad sumažės užsienio investicijų, dažniausiai toleruoja gauto pelno išvežimą į užsienį, jis nėra reinvestuojamas investicijas priimančioje šalyje;
- **galimas tarptautinių kompanijų kišimasis į teisinę aplinką.** Užsienio įmonės siekia ekonominės galios, todėl gali kištis į vyriausybės veiklą, mažinti šalies suverenitetą. Kartais šalyse, į kurias investuojama, demokratija ir rinkos ekonomika dar neturi gilesnių šaknų. Šalys gali pasinaudoti ir kai kuriais atvejais pasinaudoja investicijomis kaip priemone politiniams tikslams investuojamoje šalyje pasiekti;
- **sukelia šalies ūkio ekonomikos sumaištį.** Kyla nesutarimų dėl darbo užmokesčio, žaliavų kainų, pelno išvežimo ir reinvestavimo. Užsienio kompanija gali dominuoti rinkoje ir riboti vietos įmonių konkurencijos galimybes. Susirūpinimą kelia su tiesioginėmis užsienio investicijomis susijusi darbo jėgos ir kitų išteklių eksploatacija.

TIESIOGINĖS UŽSIENIO INVESTICIJOS LIETUVOJE IR ALYTAUS APSKRITYJE

Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje fiksuojamos nuo 1991 metų ir sudarė tik apie 32 mln. litų. 1992 metais jų padaugėjo iki 76 mln. litų. Mažą investicijų apimtį lėmė neaiški Lietuvos politinė ateitis, stipri ūkio priklausomybė nuo Rusijos ir kitų Nepriklausomos Valstybių Sandraugos šalių, neaiški teisinė bazė ir verslo infrastruktūros nebuvimas.

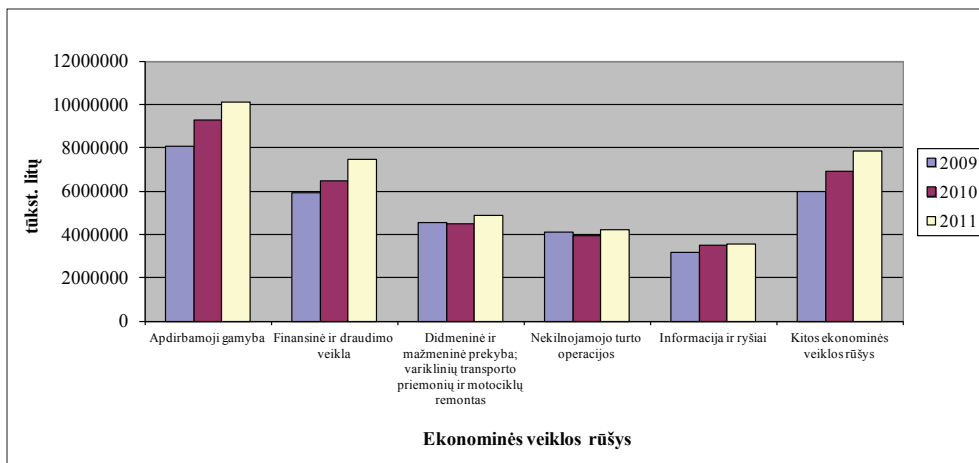
Tiesioginių investicijų sparčiai ėmė daugėti nuo 1993 metų ir iki 1995 metų jų padaugėjo iki 1 408 mln. litų. 1998 metais tiesioginės užsienio investicijos sudarė 5,81 mlrd. litų. 2001 metais tiesioginės užsienio investicijos pasiekė 10 mlrd. litų. Jos ir toliau sparčiai augo ir 2007 metų pabaigoje pasiekė net 35,50 mlrd. litų. Tačiau 2008 metų pabaigoje tiesioginių užsienio investicijų sumažėjo – jos siekė 31,7 mlrd. litų. Sumažėjimą lėmė pasaulinė finansų krizė, įmonių akcijų kainų kritimas. 2009 metais šių investicijų padaugėjo vos 5,38 mln. litų. 2010 metų pabaigoje užsienio investicijų padaugėjo beveik 9 proc. ir jos siekė 34,6 mlrd. litų, o 2011 m. – 19,8 proc. ir jos siekė 38,08 mlrd. litų, palyginti su 2009 metais.

1 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 2009–2011 m. pagal šalis investuotojas

Į Lietuvos ūkį daugiausia investuoja Europos valstybės (žr. 1 pav.). 2011 metais Švedijos investicijų į Lietuvą padaugėjo beveik 45 proc. ir ji tapo daugiausiai investavusia šalimi. Savo investicijų apimtį taip pat padidino Lenkija, Vokietija, Norvegija. Sumažėjo investicijų iš Danijos, Rusijos, Estijos ir Latvijos.

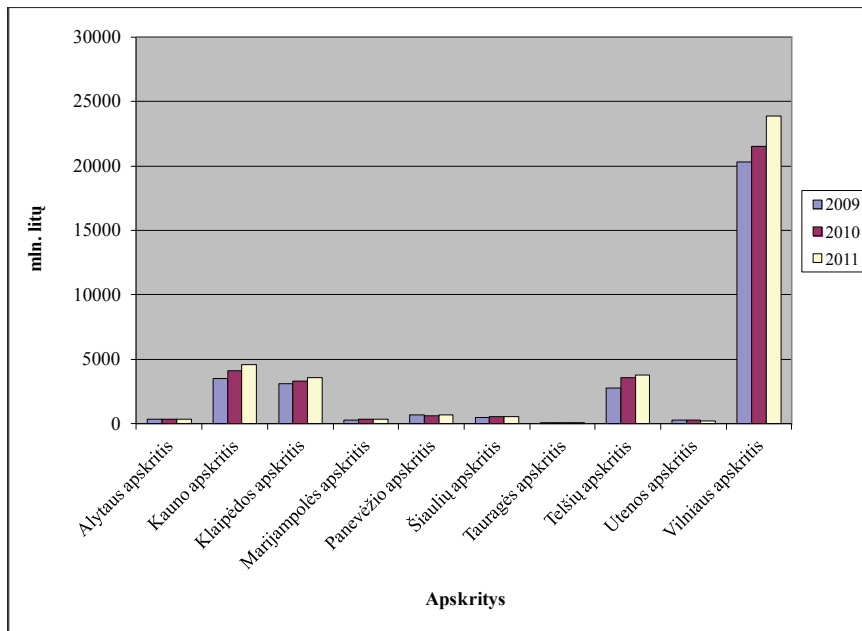
Užsienio investuotojai investuoja į įvairias ūkio šakas priklausomai nuo jų patrauklumo. Tačiau daugiausiai investuoja į apdirbamąją gamybą ir paslaugų sektorių (žr. 2 pav.).

2 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje pagal ekonominės veiklos rūšis 2009–2011 m.

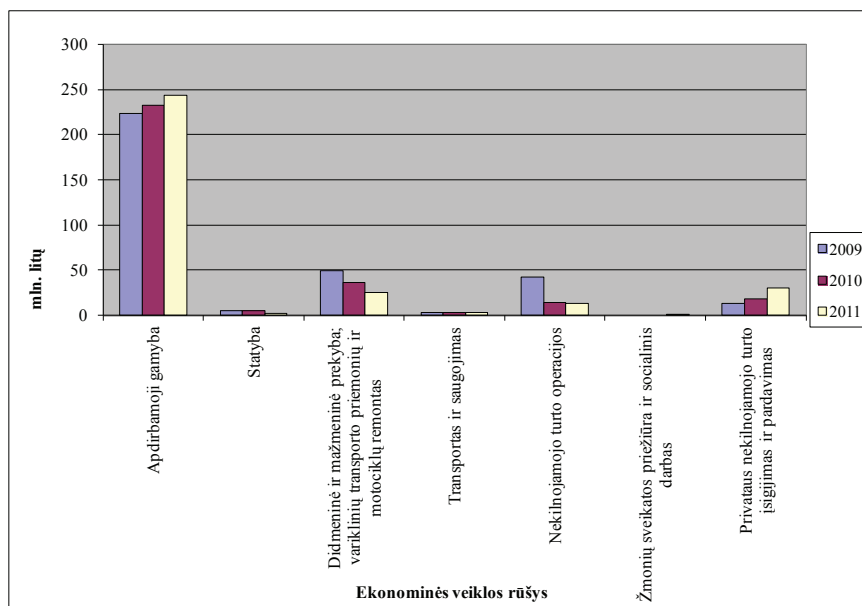
Tiesioginių užsienio investicijų panaudojimas Lietuvos administraciniuose regionuose yra skirtingas. Daugiausiai tiesioginių investicijų tenka Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Telšių apskrityms. Mažiausiai investuojama į Tauragės (45,92), Utenos (242,53), Alytaus (322,61) ir Marijampolės (362,49) apskritys (žr. 3 pav.). Alytaus apskrityje investicijų apimtis 2009 metais buvo 345,74 mln. litų, 2010 metais jų srautas sumažėjo iki 319,82 mln., 2011 metais jų vėl padaugėjo iki 322,61 mln. litų. Tiesioginės užsienio investicijos Alytaus apskrityje 2011 metais vienam gyventojui siekė

2 075 litus, Marijampolės apskrityje – 2 273 litus, nors gyventojų skaičius apylygis. Užsienio investicijų srutai į Alytaus apskritį yra didesni tik už jų srutus į Utenos ir Tauragės apskritis. Tai rodo, kad Alytaus apskritis nėra labai patraukli investuotojams. Tačiau investiciniu patrauklumu negali didžiuotis ir Lietuva. Ją lenkia ir kaimynės Estija bei Latvija.

3 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 2009–2011 m. pagal apskritis

Alytaus apskrityje, kaip ir Lietuvoje, užsienio investuotojai daugiausia investuoja į apdirbamąją gamybą ir paslaugų sektorių. Investicijų į apdirbamąją gamybą 2011 metais padaugėjo 11,4 mln. litų, palyginti su 2010 metais. Privataus nekilnojamojo turto įsigijimo ir pardavimo veikloje investicijų 2011 metais padaugėjo 12,71 milijono litų (žr. 4 pav.).

4 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Alytaus apskrityje pagal ekonominės veiklos rūšis

Deja, į kitas ekonominės veiklos sritis investicijų apskrityje mažėjo. Šitai galėjo lemti ir bendra ekonominė situacija pasaulyje. Tačiau didžiausią įtaką užsienio investicijoms daro palankių investavimo sąlygų užtikrinimas.

Daugelis šalių, norėdamos pritraukti daugiau užsienio investicijų, teikia įvairias subsidijas, o Lietuva dar tik galvoja apie tai. Kitose šalyse veikia pramonės parkai su puikiai sutvarkyta infrastruktūra, Lietuvoje – jie tik kuriami. Taip pat pabrėžtina, kad investicijų patrauklumą neigiamai veikia ir Lietuvoje klestinti biurokratija bei korupcija ir didėjantis kvalifikuotų specialistų trūkumas.

IŠVADOS

Tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui yra dvejopas – teigiamas ir neigiamas. Tačiau tiesioginės užsienio investicijos daro didesnę teigiamą įtaką ekonomikos augimui negu neigiamą. Tiesioginės užsienio investicijos dažniausiai vertinamos kaip vienas iš svarbiausių ekonomikos augimą skatinančių veiksnių.

Lietuva nėra labai patraukli šalis užsienio investuotojams. Didžiausią įtaką užsienio investicijoms daro palankių investavimo sąlygų užtikrinimas.

Literatūra

1. KVAINAUSKAITĖ, V. *Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai*. Kaunas, Technologija, 2003.
2. Rodiklių duomenų bazė [interaktyvus] [žiūrėta 2012 m. gruodžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/statistika>>.
3. Rodiklių duomenų bazė [interaktyvus] [žiūrėta 2012 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>>.
4. Tiesioginės užsienio investicijos [interaktyvus] [žiūrėta 2012 m. gruodžio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sipad.lt/tiesiogines-uzsienio-investicijos/>>.

THE INFLUENCE OF FOREIGN INVESTMENT ON THE ECONOMY OF THE COUNTRY

Summary

The article analyzes forms of foreign investment, its benefits and disadvantages. There are analyzed direct foreign investment flows in Lithuania and Alytus district. The article presents countries, which are mainly invested in Lithuania, as well as the most attractive investment areas of the economy.

Janina Petkevičienė
Vilniaus kolegija

Anotacija

Igyvendinant spartesnio ekonomikos augimo uždavinius svarbiausias vaidmuo tenka smulkioms ir vidutinėms įmonėms, kurios priskiriamos prie smulkiojo ir vidutinio verslo (SVV) kategorijos. Rinkos ekonomikos augimą didele dalimi lemia smulkusis ir vidutinis verslas, kuris lanksčiai prisitaiko prie rinkos pokyčių, racionaliai naudoja išteklius, kuria naujas darbo vietas, diegia naujas technologijas, naudoja kvalifikuotą darbo jėgą. Tai neatsiejama kiekvienos šalies ekonomikos dalis, vienas iš svarbiausių ekonomikos augimo veiksnių, darančių esminį poveikį bendrai Lietuvos ūkio raidai, socialiniam stabilumui. Smulkios ir vidutinės įmonės – dinamiškiausia, nuolat kintanti įmonių grupė, palanki šeimyninio verslo forma, efektyvi jaunų specialistų kvalifikacijos tobulinimo galimybė. Tačiau šiandien smulkusis ir vidutinis verslas susiduria su įvairiomis konkurencingumo ir plėtros problemomis. Straipsnyje apžvelgtos smulkiojo ir vidutinio verslo įmonių ir konkrečios mažos verslo įmonės problemos ekonomikos nuosmukio laikotarpiu. „Tai tokia situacija, kai visada reikia dažnai žvalgytis į tam tikrus ribojančius veiksniai: įmonės negali drąsiai investuoti, žmonės negali priimti sprendimų dėl paskolų. Tai yra ribojantys veiksniai, kurie apibūdina sudėtingą situaciją.“ (G. Nausėda)

Darbo tikslas – išanalizuoti smulkiojo ir vidutinio verslo įmonės veiklą 2008–2012 m. ir iškelti pagrindines problemas, su kuriomis ji susiduria nuosmukio laikotarpiu.

Siekiant šio tikslo straipsnyje formuluojami šie uždaviniai:

- išanalizuoti SVV įmonių veiklos pokyčius ekonomikos nuosmukio laikotarpiu;
- iškelti problemas, su kuriomis susiduria šiuolaikinė SVV įmonė;
- atlikus analizę suformuluoti svarbiausias išvadas dėl SVV įmonės.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros, statistinių duomenų, konkrečios smulkiojo ir vidutinio verslo įmonės duomenų analizė, loginės išvados.

1. SVV VEIKLOS POKYČIAI EKONOMIKOS NUOSMUKIO LAIKOTARPIU

Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu verslo vaidmuo Lietuvos ūkyje tampa vis svarbesnis. „Smulkusis ir vidutinis verslas yra valstybės vidaus produkto varomoji jėga“. (D. Grybauskaitė)

Smulkiojo ir vidutinio verslo (SVV) samprata apibrėžta Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatyme, kurio nauja redakcija įsigaliojo 2008 m. sausio 1 dieną. Įstatyme SVV subjektas yra vidutinė įmonė, maža įmonė ir labai maža įmonė, atitinkanti šio įstatymo nustatytas sąlygas.

Vidutinė įmonė – tai įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 250 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų:

- metinės pajamos neviršija 138 mln. Lt;
- turto balansinė vertė neviršija 93 mln. Lt.

Maža įmonė – tai įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 50 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų:

- metinės pajamos neviršija 24 mln. Lt;
- turto balansinė vertė neviršija 17 mln. Lt.

Labai maža įmonė – tai įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 10 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų:

- metinės pajamos neviršija 7 mln. Lt;
- turto balansinė vertė neviršija 5 mln. Lt.

Įmonės pačios turi deklaruoti savo, kaip mažų ir vidutinių įmonių (MVĮ), statusą ir darbuotojų skaičių, metines pajamas, įmonės balanse nurodyto turto vertę. Tai rodo įmonių savarankiškumą spręsti dėl savo MVĮ statuso.

Didėja smulkiojo ir vidutinio verslo indėlis į Lietuvos ekonomiką, kaip ir kitų ES šalių – į savąją. MVĮ sudaro 99,6 proc. visų šalyje veikiančių įmonių (ES vidurkis – 99,8 proc., dirba 67 proc. visų darbuotojų ir sukuria 58 proc. bendrosios pridėtinės vertės (BPV). Europos Komisijos (EK) teigimu, ekonomikos nuosmukio laikotarpiu smulkusis ir vidutinis verslas Lietuvoje nukentėjo mažiau negu stambios bendrovės. EK duomenimis, Lietuvoje SVV sukuria 63,4 proc. šalies BVP, jame dirba 75,7 proc. visų darbuotojų („Verslo žinios“). Šie Lietuvos rodikliai mažai skiriasi nuo kitų ES šalių. Pagal darbuotojų skaičių didžiausią bendro SVV įmonių skaičiaus dalį sudaro labai mažos įmonės, turinčios iki 9 darbuotojų. 2008 m. jos sudarė 75,5 procento. Nagrinėjant tokių įmonių pokyčius, nuo 2008 m. matyti skaičiaus didėjimo tendencija. 2010 m. jų lyginamoji dalis išaugo iki 80 procentų. Minėtų įmonių skaičius ir toliau didėjo.

Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu spartėja naujų SVV verslo įmonių kūrimas. Baltijos šalyse daugiausiai naujų įmonių įsteigia latviai ir estai. Per mėnesį abiejose šalyse vidutiniškai įsteigiama po 1 600 naujų įmonių, o Lietuvoje – apie 1 300 (M. Juknevičius). Iš pateiktų duomenų matyti, kad pagal šį rodiklį Lietuva artėja prie Estijos, kuri iš anksto pasiruošė galimiems sunkumams ir su ekonomine krize kovojo savo jėgomis. Naujos įmonės daugiausiai užsiima mažmenine ir didmenine prekyba, transportu. Verslumą kaimyninėse šalyse lemia palankesni valdžios sprendimai dėl verslo:

- jau keleri metai taikomos mokesčių lengvatos;
- palanki įmonių registravimo tvarka.

Latvijoje nuo 2010 m. naujoms įmonėms panaikintas įstatinio kapitalo reikalavimas. Tuo pasinaudojo 2/3 besikuriančių įmonių. Buvo sumažinti ir verslo steigimo mokesčiai, įmones galima registruoti ir internetu. Lietuvoje ši naujovė atsirado tik po dvejų metų.

Lietuva taip pat skatina verslumą, tačiau verslui palankias naujoves pradėjo taikyti gerokai vėliau (2012 m.). Todėl tik nuo 2012 m. gerokai padaugėjo naujų SVV įmonių. Pagrindinės priežastys:

- mažiau galimybių užsiimti verslu turint verslo liudijimą; nuo 2012 m. sausio 1 d. SVV įmonės nebegalėjo būti PVM mokėtojos, metinė apyvarta negalėjo viršyti 150 000 litų;
- atsirado mažosios bendrijos, nes pagal šią formą kuriamam verslui nereikia 10 000 Lt įstatinio kapitalo, tačiau galioja ribota atsakomybė, kaip ir uždarsioms akcinėms bendrovėms (UAB).

Nors SVV įmonių sparčiai daugėjo, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, mažų ir vidutinių įmonių sukurta bendroji pridėtinė vertė 2008–2010 m. sumažėjo nuo 64,1 proc. iki 63,9 procento. Darbuotojų dalis iš bendro šalies skaičiaus 2008–2010 m. svyravo nuo 71,2 proc. iki 76,4 proc., t. y. išaugo 5,2 procentiniais punktais (Verslo statistika, 2011).

Lietuvoje smulkusis ir vidutinis verslas dar neišsikovojo realiai jam priklausančių pozicijų. Akivaizdu, kad smulkiojo ir vidutinio verslo situacija pastaruosius ketverius metus yra apverktina. Politikai prieš rinkimus visada daug žada verslui, tačiau tuščiai. Vyriausybės manymu, viskas nėra taip blogai, tačiau išaugę mokesčiai, paini jų surinkimo sistema, panaikintos PVM lengvatos gerokai pablogino verslininkų padėtį, sumažino įmonių konkurencingumą. Smulkusis verslas visada jautresnis rinkos pokyčiams, tačiau be smulkiojo ir vidutinio verslo plėtojimo greito ekonomikos kilimo Lietuvoje neįmanoma tikėtis. Smulkusis ir vidutinis verslas Europoje ir JAV išsikovojęs geras pozicijas ir yra gana svarbus. Pasak verslo apžvalgininko A. Niauros, pas mus situacija kiek kitokia: „daug kalbų, politikavimo, deklaracijų, valstybė šiam sektoriui nemažai ir pinigų išleidžia, tačiau jie, deja, „susigeria“ į smėlį nepalikdami pėdsako“. Todėl būtina stiprinti smulkiojo ir vidutinio verslo pozicijas. Lietuvoje nėra teisingos, sąžiningos konkurencijos, yra trūkumų derinant smulkiojo ir stambiojo verslo interesus. Ir toliau daugėja didelių prekybos centrų, o tai skaudus smūgis nedidelėms prekybos įmonėms. Susitikimuose dažnai vyksta diskusijos tarp smulkiųjų ir vidutinių verslininkų su savivaldybės atstovais, tarybos nariais, tačiau rezultatų nematyti. Pagal esamą padėtį Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo įmonėms tenka kovoti su galingomis monopolinėmis įmonėmis dėl finansinių išteklių, darbuotojų kvalifikacijos, rinkos dalies. Verslui turi būti vienodos taisyklės, sąžininga konkurencija. Mažos ir vidutinės įmonės turi privalumų: veiksmų poveikį jos pajunta anksčiau nei didesnės, greitai reaguoja į kintančias ekonomikos sąlygas, geriau pažįsta savo klientus, gali nuspėti jų poreikius.

Verslininkų apklausos rodo, kad sėkmingai daugumos mažų ir vidutinių įmonių veiklai ypatingos reikšmės turi valstybės vykdoma mokesčių politika, mokesčių bazės skaičiavimo tvarka, tarifų dydis. Kadangi dauguma įmonių pagal veiklos apimtį yra mažos, smulkiajam ir vidutiniam verslui palankios mokesčių politikos įgyvendinimas yra vienas iš svarbiausių klausimų.

Kuriant palankią ekonominę aplinką verslui planuojama sudaryti geras verslo plėtros sąlygas. Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo subjektams pagal 2010 m. lapkričio 23 d. Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 6 straipsnį „Valstybės paramos smulkiojo ir vidutinio verslo subjektams formos“ taikomos šios valstybės paramos formos:

- 1) mokesčių lengvatos, jei jos nustatytos įstatymų;
- 2) teisės aktų nustatyta finansinė parama: lengvatinių paskolų teikimas, palūkanų dengimas, garantijų teikimas, kreditų draudimas, subsidijos darbo vietoms kurti;
- 3) viešųjų paslaugų verslui teikimas verslo inkubatoriuose, verslo informacijos centruose;
- 4) Vyriausybės ar savivaldybių nustatytos kitos paramos formos.

Paskolos suteikiamos investicijoms ar apyvartinėms lėšoms finansuoti (tik ilgalaikio ar trumpalaikio kredito forma). Didžiausia paskolos suma – 86 tūkst. litų. Kompensuojama 95 proc. faktiškai sumokėtų palūkanų, bet ne daugiau kaip 30 proc. paskolos sumos. Tikslinės paskolos grąžinimo terminas – 2015 m. gruodžio 31 diena. Šios numatytos priemonės padės smulkiajam ir vidutiniam verslui išgyventi ekonomikos nuosmukio laikotarpį. Bėlieka visa tai realiai įgyvendinti.

Nors priimtos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros priemonės, pagrindinės problemos, verslo plėtojimo trukdžiai išlieka. Šiandieninė nestabili Lietuvos ekonomikos padėtis reikalauja iš įmonių papildomų sąnaudų, stabdo gamybą, ūkio ir ekonomikos plėtrą, o šiuos pokyčius skatinantys procesai nelėtėja. Infliacija yra viena iš pagrindinių problemų, su kuriomis susiduria ir susidurs visos įmonės. Maistas, kuras, gamtos ištekliai tampa vis brangesni. Kuo sparčiau kyla kainos, tuo mažiau konkurencinga tampa šalis. Užsienyje pagamintos prekės pasidaro santykiškai pigesnės. Šio rodiklio svarbą puikiai iliustruoja Lenkijos pavyzdys. Į šią šalį važiuoja daug lietuvių ieškoti pigesnių prekių. Nuo 2008 m. pradžios iki 2012 m. pradžios bendras vartojimo prekių ir paslaugų kainų lygis Lietuvoje padidėjo 16,2 proc., o Latvijoje ir Estijoje – atitinkamai 13,6 proc. ir 14 procentų. Naujausi, 2012 m. spalio duomenys (19,4, 18 ir 14,5 proc.) patvirtina, kad rezultatas nesikeičia. Pagrindinės priežastys, kodėl Lietuvoje kainos kyla sparčiau nei Latvijoje, Estijoje, yra:

- gerokai sparčiau augo maisto kainos dėl konkurencijos trūkumo mažmeninėje maisto rinkoje ir neefektyvaus logistikos tinklo;
- sparčiau augo komunalinių paslaugų kainos dėl stringančios daugiabučių renovavimo programos ir santykiškai brangesnių dujų;
- dėl savo mažesnės perkamosios galios santykiškai daugiau pinigų išleidžiama maistui, transportui komunalinėms paslaugoms (Lietuvoje vidutinis mėnesinis priskaičiuotas darbo užmokestis – vos 2,2 tūkst. Lt).

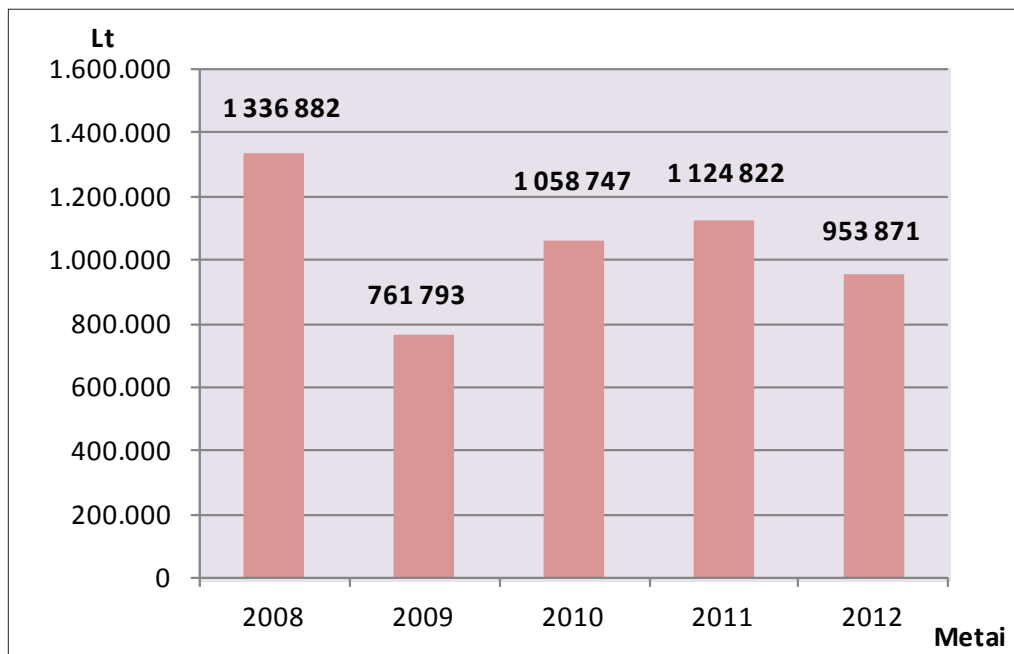
Akivaizdu, kad infliacijos problema reikalauja visai kitų sprendimo būdų. Bet neatrodo, kad tai suvokia sprendimų priėmėjai. Vyriausybė vis dar dalija pinigus kitoms programoms, užuot pagrindines pajėgas nukreipusi į švietimą, imigracijos politiką, smulkiojo verslo įmones, kurių vis daugiau bankrutuoja.

Kylančios maisto prekių kainos ne tik mažina šalies konkurencingumą, bet ir didina gyventojų emigraciją. Per ketverius ekonomikos nuosmukio metus Lietuvos gyventojų sumažėjo 10,7 proc., Latvijos – 10,1 proc., o Estijos – vos 0,1 procento. Nuo nepriklausomybės atgavimo į užsienį išvyko, skirtingais šaltiniais, nuo 250 000 iki 500 000 Lietuvos gyventojų. Įmonės ieško individualių darbo jėgos problemos sprendimo būdų. Vienos įmonės modernizuoja gamybą ir diegia modernias technologijas, kitos stengiasi didinti darbo našumą ir mažinti kainas, trečios perkelia gamybą į mažesnių darbo kaštų šalį arba ieško galimybių atsivežti pigesnės darbo jėgos. Didėjantys atlyginimai ir mokesčiai verčia įmones peržiūrėti savo vidinius išteklius. Neradus sprendimų vienintelė išeitis – didinti kainas.

2. SVV ĮMONĖS VEIKLA 2008–2012 METAIS

Pagrindinė nagrinėjamos mažos įmonės veikla – didmeninė ir mažmeninė prekyba valgomaisiais ledais ir šaldytais produktais. Šios įmonės valgomųjų ledų prekyba sudaro 90 proc. visos apyvartos, vasarą realizuojama 85 proc. visos metinės produkcijos. Todėl, be ekonominių veiksnių, jos pardavimo apimtis priklauso nuo gamtinių sąlygų. Įmonė yra Valgomųjų ledų ir šaldytų produktų distributorių asociacijos narė, kurios funkcijos yra vidutinių ir smulkių prekybos įmonių (išskyrus prekybos centrus) aprūpinimas valgomaisiais ledais ir kitais šaldytais produktais Lietuvos Respublikos teritorijoje. Savo veiklą vykdo Vilniaus mieste, Vilniaus apskrityje ir Varėnos, Trakų, Šalčininkų rajonuose. Produkciją tiekia automobiliais šaldytuvais 300 stacionarių ir sezoninių prekybos įmonių. Įsitraukimas į asociaciją leido mažai įmonei išsaugoti darbo vietas, rinką ir konkurencingumą.

Smulkiojo ir vidutinio verslo įmonės pateikti duomenys rodo, kad pardavimo pajamos 2008–2012 m. svyravo (1 pav.). Įmonė dirbo nestabiliai. Kadangi valgomieji ledai yra ne pirmo būtinumo maisto prekė, prasidėjus ekonominei krizei dėl perkamosios galios kritimo 2009 m. įmonės produkcijos pardavimas sumažėjo beveik dvigubai ir sudarė 761 793 litus. 2010–2011 metais pardavimo apimtis didėjo, 2012 metais pastebimas apyvartos sumažėjimas. Minėta, kad didėjanti infliacija yra viena iš pagrindinių problemų, su kuriomis susiduria verslo įmonė: produktai, kuras tampa vis brangesni, pasiūla dažnai yra labai ribota, atlyginimai maži, nors įmonės ir stengiasi kasmet didinti. Trejus metus didėjusios pardavimo pajamos 2012 m., palyginti su 2008 m., sumažėjo 27,6 procento.

1 pav. Smulkiojo ir vidutinio verslo įmonės pardavimo pajamos 2008–2012 m., Lt

Tiekėjai, Lietuvos ledų gamintojai, 20 proc. padidino ledų pardavimo kainas, dėl to pablogėjo konkurencinė aplinka, įtakos turėjo ir nepalankios ledams pirkti ir parduoti gamtinės sąlygos. Pardavimas rajonuose sumažėjo 30 proc. dėl sumenkusios perkamosios galios ir darbingo amžiaus gyventojų emigracijos.

Kiekviena įmonė siekia dirbti pelningai. Pelnas reikalingas įmonės plėtrai, o ypač svarbus sezoninėms prekėms įsigyti. Neužtenka vien įvertinti turimą pelną (nuostolį). Juk įmonės turto, pardavimo, sąnaudų rodikliai kasmet skyrėsi, dėl jų kito ir pelningumo rodiklių reikšmės. Svarbiausi verslo įmonės pelningumo vertinimo rodikliai yra bendrasis, grynas, veiklos, turto pelningumas. Bendrojo pelningumo rodiklis rodo įmonės (UAB) darbuotojų darbo efektyvumą ir vadovo gebėjimą valdyti įmonę.

Kuo didesnis bendrasis pelningumas, tuo geresnė įmonės finansinė padėtis ir tuo geriau įmonė orientuojasi į rinkoje patrauklias produktų pardavimo kainas. Šis rodiklis parodo, kiek pelno tenka kiekvienam grynujų pinigų vienetui. Iš šio rodiklio sprendžiama, ar ne per brangiai įmonė parduoda savo prekes. Iš lentelėje pateiktų ekonominių rodiklių matyti, kad mažiausias bendrojo pelningumo rodiklis buvo 2008 m., o didžiausias, kad ir kaip keista, – 2009 m., kai įmonė patyrė didžiausią nuostolį per visą nagrinėjamą laikotarpį: 2009 m. tiekėjai ypač lanksčiai žiūrėjo į sumažėjusią paklausą rinkoje – įmonei tiekiamai produkcijai taikė didesnes nuolaidas, o nagrinėjama įmonė savo ruožtu jas pigiau parduodavo savo klientams. Sumažėjusi prekių kaina nepadidino prekių paklausos sąstingio. 2008–2009 m. įmonė turėjo nuostolį dėl blogų oro sąlygų (ledų prekyba), didėjančių transporto kuro sąnaudų. Mažiausias bendrojo pelningumo rodiklis buvo 2012 metais. Jis, palyginti su 2008 m., sumažėjo net 66 procentais. Taigi galima daryti išvadą, kad padidėjusios prekių pirkimo sąnaudos buvo nepadengtos pardavimo pajamomis. Vadinasi, įmonei reikia imtis atitinkamų veiksmų: derybų būdu mažinti perkamos produkcijos kainas nebloginant prekių kokybės; ieškoti naujų prekybos partnerių. Siekdama skatinti paklausos augimą ir naujų prekybos taškų plėtrą įmonė 2011 m. investavo į internetinio puslapio kūrimą ir reklaminės medžiagos spausdinimo technikos įsigijimą. Tam prireikė didesnių sąnaudų ir dėl to sumažėjo veiklos ir grynojo pelningumo rodikliai, palyginti su 2010 m., įmonei pačiais sėkmingiausiais. Atmetama galimybė didinti parduodamos produkcijos kainas, nes kitaip įmonė būtų išstumta iš užimamos rinkos dalies.

Lentelė. Verslo įmonės 2008–2012 m. pelningumo rodikliai

Rodikliai	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Bendrasis pelningumas	22,18	30,12	27,72	26,44	7,40
Grynasis pelningumas	-2,26	-1,76	3,74	1,07	-0,01
Veiklos pelningumas	-2,20	-3,30	3,63	1,24	-0,63
Turto pelningumas	-10,50	-5,61	17,53	18,79	21,10

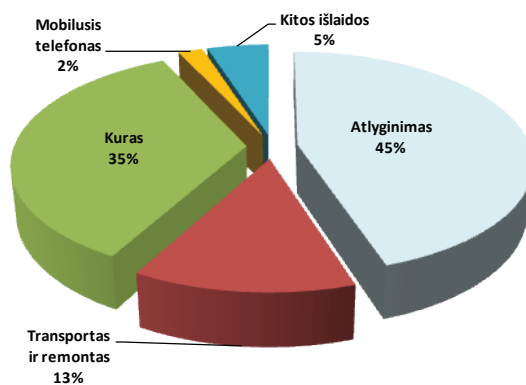
Į pardavimo pajamas įeinanti pardavimo savikainos ir bendrojo pelno dalis keitėsi nedaug. Prasidėjus ekonominei krizei įmonė 2009 m. sumažino realizavimo išlaidas ir dėl to padidėjo bendrasis pelnas.

2009 m. į pardavimo pajamas įeinanti bendrojo pelno dalis buvo didžiausia per visus ketverius metus (30,12 proc.). Nors 2008–2009 m. įmonei buvo patys sunkiausi, ji nebankrutavo. Tai leidžia daryti išvadą, kad sėkmingai panaudojami įmonės vidiniai ištekliai, efektyvi kainodara.

Įmonės veikla pagal santykinų rodiklių vertinimo metodiką, kurią nustatė Statistikos departamentas, yra mažai pelninga, nes grynojo pelningumo rodiklis nesiekia 10 procentų.

Iki 2009 m. įmonėje dirbo vidutiniškai aštuoni darbuotojai. Vėliau jų mažėjo ir 2012 m. liko šeši. Pabrėžtina, kad trys iš jų yra šeimos nariai. Samdomas darbuotojas niekada nepadarys darbo kokybiškiau už patį savininką. Šeimos verslas plėtojamas nemažoje dalyje smulkių firmų. Manoma, kad tai – sėkmės formulė, leidžianti toliau išsilaikyti konkurencinėje rinkoje. Šeimos verslas Vakaruose – didžiulė vertybė ne tik finansiniu atžvilgiu. Šis verslas įgyja specifinį bruožą – tęstinumą ir yra perduodamas iš kartos į kartą. Nagrinėjama įmonė dirba net nuo 1993 metų. Nuo 2009 m. įmonėje taikomas darbo užmokesčio principas, kai pardavimo vadybininkams, siekiant padidinti pardavimo apimtį ir prekių konkurencingumą, sudaroma galimybė nustatyti pardavimo kainą taikant nuolaidas ir dalyvauti uždirbant įmonės pelną.

Pardavimo vadybininkas suinteresuotas prekės kaina (jis turi galimybę paisydamas tam tikrų ribų manipuliuoti, spręsti, nustatyti kainą), nes nuo to priklauso pelnas. Tam tikra jo parduotų prekių atkainio dalis tenka jo paties biudžetui, į kurį patenka jo transportas ir remontas, kuras, mobiliojo ryšio sąskaitos, kitos išlaidos ir, žinoma, atlyginimas (2 pav.). Likusi atkainio dalis dengia įmonės išlaidas, nesusijusias su tiesiogine pardavimo vadybininko veikla (administracinės, patalpų nuomos ir t. t.).

2 pav. Pardavimo vadybininko biudžetas

Matyti, kad rūpinantis jam skirtos transporto priemonės eksploatacija ir priežiūra, ekonomiškai ir protingai naudojant kurą, ribojant kitas išlaidas, didėja atlyginimo dalis. Taip pat yra didelė laisvė rinktis bendravimo su klientais formas – telefonu ar deginant kurą. Įmonė rami dėl asmeninių ar su darbo reikalais susijusių telefono pokalbių sąskaitų, „savo reikmėms panaudoto ar sutaupyto kuro“. Administracijai nebereikia atlikti „prievaždo“ funkcijos.

Šis mokėjimo už darbą modelis, orientuotas į pelną, o ne į apyvartos didinimą, gana objektyviai motyvuoja darbuotojus, nors pardavimas glaudžiai susijęs su pelnu. Minimalūs kaštai, maksimali kaina (kaina turi atitikti kokybę, nes kitaip prekė nebus perkama), aptarnavimo kokybė – šiuo metu tai yra labai svarbu. Prieš septynerius metus įmonei buvo svarbūs apyvartos rodikliai, o dabar pelnas yra pagrindinis tikslas. Kai įmonės plėtros galimybės ribotos (padidinti mokesčių tarifai, nemažos papildomos investicijos), geriau orientotis į stabilias pajamas ir augantį pelną negu girtis didėjančia pardavimo apimtimi, nutylint kitus rodiklius.

Čia slypi atsakymas, kodėl įmonė nedirbo ir kol kas neplanuoja dirbti su dideliais prekybos centrais. Didelė apyvarta, minimalus pelnas, drastiškos vienos pusės sutartys su reikalaujamomis nuolaidomis iki 50 proc., papildomos investicijos techninei bazei gerinti verčia atsisakyti bendradarbiavimo su mažmeninės prekybos gigantais.

2008 m. buvo investuota 20 tūkst. Lt į naują kompiuterinę techniką prekių pardavimo logistikai išrašant PVM sąskaitas prekių judėjimo vietose (automobiliuose) ir maisto produktų tinkamumui pagal veterinarinius higienos reikalavimus užtikrinti. Įdiegta nauja buhalterinės apskaitos programa gerokai palengvino buhalterės ir vadybininkų darbą, pagreitėjo informacijos apdorojimas. Internetu atliekami banko mokėjimai, elektroninės ataskaitos valstybės institucijoms, priėjimas prie įvairiausių duomenų bazių ir informacijos – labai didelis ir akivaizdus privalumas. Tai verslo inovacijos, kurias labai vertina verslas užsienio šalyse. Tai padėjo įmonei neprarasti užimamos rinkos dalies. Tačiau 2008 m. gruodį atlikta naktinė mokesčių reforma, kuri buvo praradimas neatsižvelgiant į bendrą principą, į apskaitos procesų supaprastinimą, padarė apskaitą gerokai sudėtingesnę, reikalingą papildomų darbo sąnaudų ir materialinių išteklių keičiant programas. Įmonės apskaitos funkcijų atlikimas padidėjo apie 30 proc., o tai sukelia papildomų verslo plėtros problemų.

Mažos kaip ši įmonės stengiasi išlikti tarp stambių verslo ryklių. Didėjantys mokesčiai, bankų požiūris į smulkias įmones stabdo SVV verslo plėtrą, tačiau tinkamas veiklos nišos pasirinkimas, lankstumas, artimesnis kontaktas su klientais, geresnis jų poreikių tenkinimas yra sėkmingo darbo garantas. Šiais laikais geras ir artimas kontaktas su klientais yra svarbesnis negu pati prekė ar jos kaina.

IŠVADOS

1. Smulkusis ir vidutinis verslas (SVV) – valstybės varomoji jėga, jis kuria Lietuvoje pridėtinę vertę, naujas darbo vietas, diegia technologijas, pritraukia investicijų, lanksčiai prisitaiko prie rinkos sąlygų. Nors ir yra nuosmukio laikotarpis, smulkiojo ir vidutinio verslo indėlis į Lietuvos ekonomiką, kaip ir kitų ES šalių – į savąją, didėja.
2. Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu Lietuvoje spartėja naujų SVV verslo įmonių kūrimas. 2009–2012 m. jų padaugėjo 85,7 procento. Tai lėmė palankesni, nors ir pavėluoti, palyginti su kitomis Baltijos šalimis, valdžios sprendimai dėl verslo.
3. Sunkiausi metai įmonei buvo pradinėje ekonominės krizės stadijoje 2008–2009 metais.
4. Įmonė tęsia konkurencingumo palaikymo politiką, kurios pagrindas – sąnaudų mažinimas.
5. Verslo įmonei taikomi mokesčiai yra sudėtingi ir dideli, dažnai keičiasi. Dauguma verslininkų yra nepatenkinti dabartine mokesčių skaičiavimo tvarka.
6. Kai yra ribotos įmonės plėtros galimybės, atlyginimo už darbą modelis orientuotas į pelną, o ne į apyvartos didinimą.
7. Verslo inovacijos padeda įmonei išlikti konkurencinėje rinkoje.
8. Tinkamas veiklos nišos pasirinkimas, lankstumas, artimesnis kontaktas su klientais, geresnis jų poreikių tenkinimas – sėkmingo įmonės darbo garantas.

Šaltiniai

1. Ar reikalingas smulkusis ir vidutinis verslas? [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą <<http://www.lt/naujienos/ekonomika/15826>>.
2. GRYBAUSKAITĖ, D. Smulkiojo verslo pasiekimai – valstybės varomoji jėga. *Lietuvos rytas*, 2012 01 02.
3. BARTKUS, E. V. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros prognozės Lietuvoje ekonominės krizės pradžioje [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/15/1822-6515-2010-390>>.
4. JUOZAITIENĖ, L.; STAPONKIENĖ, J. *Verslo ir vadybos įvadas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006. ISBN 9986-38-684-5.
5. Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas, 2008 01 01 (nauja redakcija) [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.infolex.lt/ta43747/>>.
6. LUKOŠEVIČIUS, K.; MARTINKUS, B.; PIKTYŠ, R. *Verslo ekonomika*. Kaunas, 2005. ISBN 9955-09-888-0.
7. MIKNEVIČIUS, M. Bankas: verslumo lenktynėse Lietuva eina teisingu keliu. Verslo žinios [žiūrėta 2013 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/2012/12/3/maziau-gyventoju-turincios-latvija-ir-estija-isteigia-daugiau-imoniu-nei-lietuva#ixzz2H9DFIDOe>>.

8. NAUSĖDA, G. Ekonomikos augimą palaiko išpūdingas eksporto tempas. *Valstybė*, 2012 m. gruodis, Nr. 12(68).
9. MAURICAS, Ž. Pasaka apie tris paršiukus: Litnifą, Latnafą ir Estnufą. *Valstybė*, 2012 m. gruodis, Nr. 12(68).
10. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonės 2008–2012 metų duomenys.
11. Verslo statistika. Lietuvos statistikos departamentas [interaktyvus] [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/>>.

SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS ENTERPRISEDURING THE ECONOMIC DOWNTURN

Summary

While implementing the goals of faster economic growth, the most significant role is designated for small and medium size enterprises, which are classified as small and medium size business (SMB). The growth of market economy is conditioned by the development of small and medium size businesses as they create new work places and have a crucial influence on social stability. This sector is the first to feel the changes in market's demand and supply. They condition the place in country's and international economy. The article deals with the material obtained from the research on business conditions carried out by the Statistics Department that belongs to the republic of Lithuania. The main developmental problems that small and medium size businesses face are identified. Furthermore, the article deals with business development opportunities where small and medium size enterprises are taken as an example.

ALYTAUS REGIONO SOCIALINĖ IR EKONOMINĖ RAIDA

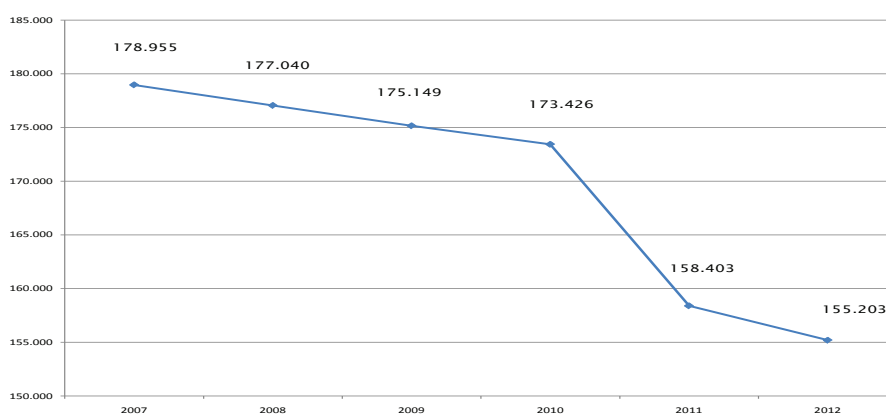
Vilija Vervečkienė
Alytaus kolegija

Anotacija

Alytaus regioną stipriai veikia nepalankūs ekonominiai veiksniai. Straipsnyje pateikiama pagrindinių Alytaus regiono socialinių ir ekonominių rodiklių nuo 2007 iki 2012 metų analizė, apžvelgiami savivaldybių skirtumai, atliekama jo ir šalies vidutinių bei kitų Lietuvos apskričių atitinkamų rodiklių lyginamoji analizė.

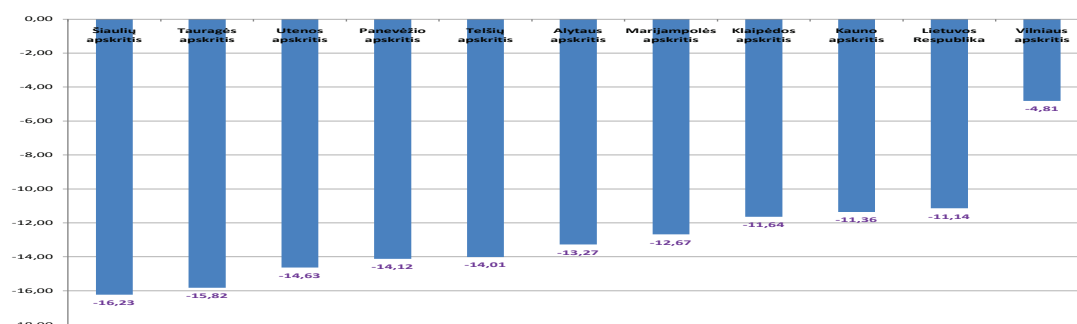
Alytaus regionas yra vienas iš dešimties Lietuvos regionų. Jis apima dalį Dzūkijos etnografinio regiono – Alytaus, Lazdijų ir Varėnos rajonų, Alytaus miesto ir Druskininkų savivaldybių teritorijas (žr. 1 pav.). Jo administracinis centras – Alytus, pagal dydį ir reikšmę šeštas Lietuvoje. Regionas ribojasi su Kauno, Marijampolės ir Vilniaus apskritimis bei Lenkija ir Baltarusija.

Alytaus regionas yra šeštas pagal plotą šalyje – 5 425 km². 2012 m. pradžioje jame gyveno 155 203 gyventojai. Regione yra septyni miestai, iš jų didžiausi – Alytus, Druskininkai, Lazdijai ir Varėna. Taip pat regione yra 12 miestelių ir 1 129 kaimai.

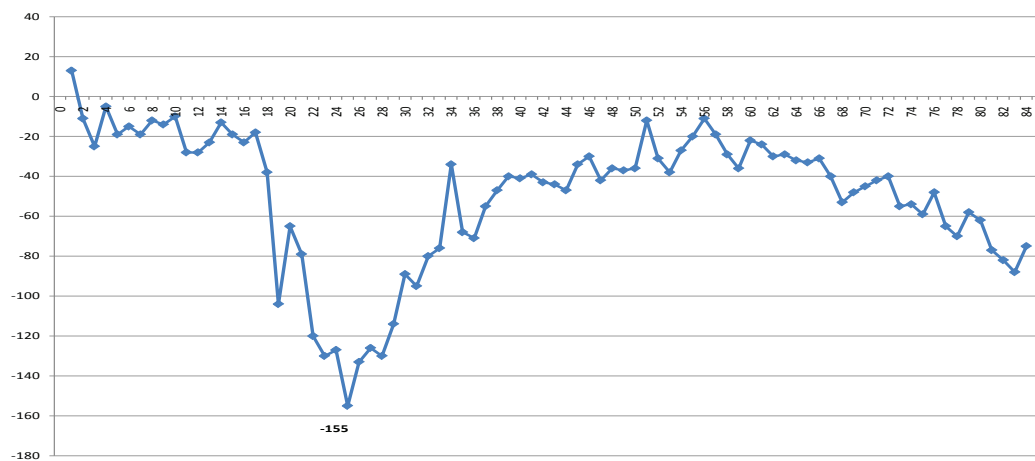
1 pav. Alytaus apskrities gyventojų skaičiaus kitimas 2007–2012 m.

Gyventojų pastaraisiais metais Alytaus apskrityje, kaip ir visoje Lietuvoje, smarkiai mažėjo. Alytaus regione 2012 m. pradžioje gyveno 155 203 gyventojai. Tai sudarė 5,2 proc. šalies gyventojų (Alytaus apskritis yra septinta pagal gyventojų skaičių apskritis Lietuvoje).

2 pav. Visų Lietuvos apskričių gyventojų skaičiaus pokytis 2007–2012 m.

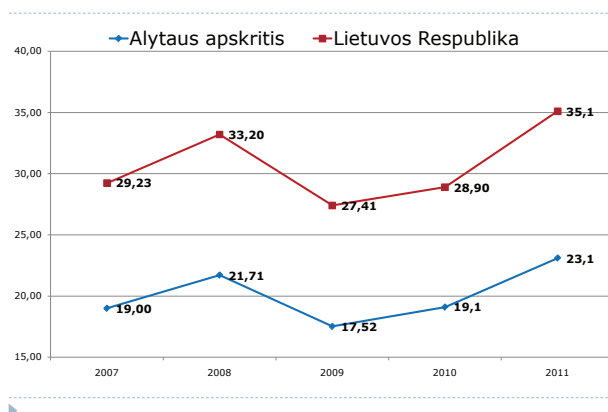
Palyginti su 2007 m. pradžia, Alytaus apskrityje gyventojų sumažėjo 23,752 tūkst., t. y. 13,27 proc., per tą patį laikotarpį 2012 m. pradžioje pagal vaikų (0–14 m. amžiaus) skaičių iš bendro gyventojų skaičiaus Alytaus apskritis buvo devinta iš dešimties apskričių. Vaikai iki 14 m. amžiaus sudarė beveik 14 proc., o pensinio amžiaus gyventojai – beveik 27 procentus. Taip Alytaus apskritis tapo viena „seniausių“ apskričių šalyje („senesnė“ tik Panevėžio apskritis).

3 pav. Alytaus apskrities gyventojų sumažėjimas 2011–2012 m. pagal amžiaus grupes

Ypač neigiamomis demografinėmis tendencijomis pasižymi Alytaus, Lazdijų ir Varėnos rajonų savivaldybės. Alytaus miesto savivaldybei būdinga didelė gyventojų emigracija. Atsižvelgiant į tai, kad aktyviausiai migruoja jauni, darbingo amžiaus žmonės, vyksta protų nutekėjimas. Emigraciją dažniausiai lemia kituose Lietuvos miestuose, ypač Vilniuje, Kaune ar Klaipėdoje, arba užsienio valstybėse patrauklesnės darbo, gyvenimo ir kvalifikacijos įgijimo sąlygos. Lietuvos gyventojų skaičius sumažėjo 377,121 tūkst., t. y. 11,14 procento.

Pagal bendrąjį vidaus produktą vienam gyventojui (tūkst. Lt), tiesiogines užsienio investicijas vienam gyventojui (Lt) ir vidutinį mėnesinį bruto darbo užmokestį vienam gyventojui Alytaus apskritis yra aštuntoje vietoje iš visų dešimties apskričių ir lenkia tik Marijampolės ir Tauragės apskritis.

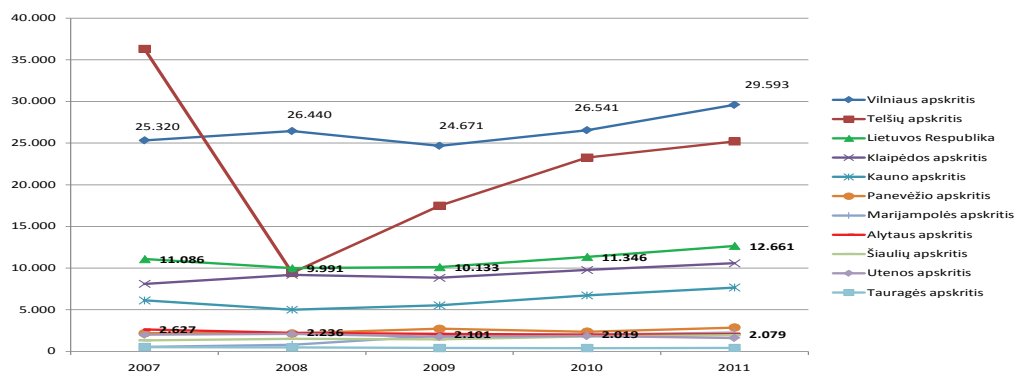
4 pav. Bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui, tūkst. Lt

Bendrosios pridėtinės vertės struktūroje pagrindinė dalis (24,1 proc.) tenka pramonei, antroje vietoje – 22,2 proc. – didmeninei ir mažmeninei prekybai, transportui, apgyvendinimo ir maitinimo veiklai.

Alytaus regione gausu turizmui patrauklių objektų. Didelę reikšmę turi Druskininkų kurortas. Apskirtyje yra 6 385 vietos viešbučiuose, arba 1,26 proc. Lietuvoje esančių viešbučių vietų. Daugiausia viešbučių vietų yra Druskininkų savivaldybėje (5 373 vietos), arba 84,15 proc. visų vietų apskrityje. Pagal viešbučių numerių ir vietų užimtumą Alytaus apskritis (44,9 proc.) lenkia Lietuvos vidurkį (44,5 proc.).

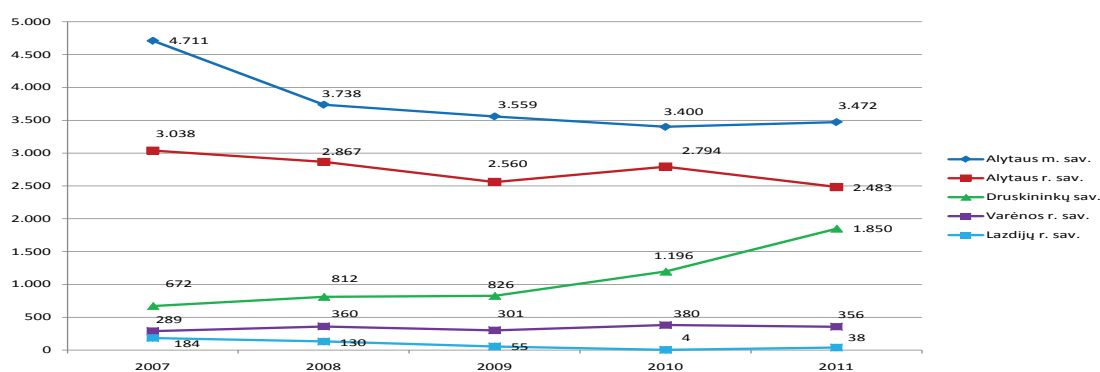
2011 m. Druskininkuose apsistojo net 30 proc. daugiau turistų negu Palangoje. Apskirtyje yra 94 kaimo turizmo sodybos, kuriose per metus apgyvendinama apie 41 tūkst. poilsiautojų, arba 16,14 proc. šalyje apgyvendinamų poilsiautojų.

Siekiant išplėsti infrastruktūros atžvilgiu parengtų teritorijų pasiūlą investuotojams, Alytaus mieste įkurtas pramonės parkas. Pramonės parko teikiamos galimybės ir mažesnės negu kituose miestuose įsikūrusių laisvųjų ekonominių zonų žemės nuomos kainos gali prisidėti prie regiono verslo plėtros, taip pat pritraukti užsienio ir kitų regionų investicijų.

5 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam Lietuvos apskričių gyventojui, tūkst. Lt

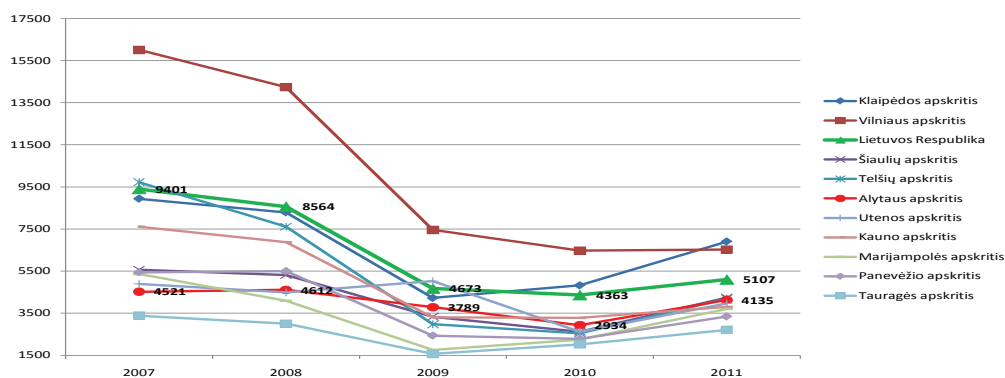
Vienam Alytaus apskrities gyventojui tenka 16 proc. vidutiniškai šalies gyventojui tenkančių tiesioginių užsienio investicijų.

6 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam Alytaus apskrities savivaldybių gyventojui, tūkst. Lt

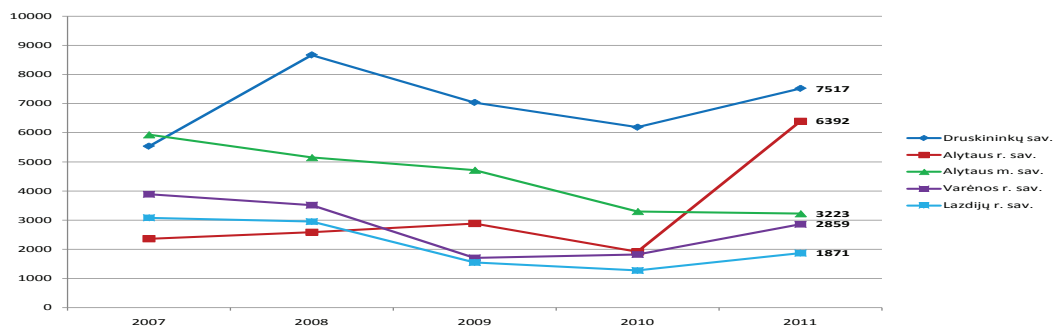
Pagal tiesiogines užsienio investicijas vienam gyventojui Alytaus apskrityje pirmauja Alytaus miesto savivaldybė. Mažiausiai jų tenka Varėnos ir Lazdijų rajonų savivaldybių gyventojams.

Pagal materialines investicijas, tenkančias vienam gyventojui, Alytaus apskritis yra ketvirtoje vietoje iš dešimties apskričių (tenka 4 135 Lt, Lietuvos Respublikos vidurkis – 5 107 Lt). Alytaus apskritį lenkia Vilniaus, Klaipėdos ir Šiaulių apskritys.

7 pav. Materialinės investicijos vienam Lietuvos gyventojui, Lt

Druskininkų savivaldybė pagal materialines investicijas vienam gyventojui Lietuvoje užima trečią vietą (7 517 Lt) ir gerokai viršija Lietuvos Respublikos vidurkį.

8 pav. Materialinės investicijos vienam Alytaus apskrities savivaldybių gyventojui, Lt

Nors 2012 m. registruotas nedarbas šalyje nuosekliai mažėjo, palyginti su ankstesniais metais, ir vidutinis metinis bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų buvo 11,7 proc., arba 1,4 proc. punktais mažesnis negu vidutinis metinis 2011 metų registruoto nedarbo rodiklis, tačiau Alytaus apskrityje išlieka vienas iš didžiausių šalyje ir 2013 m. sausio 1 d. sudarė 15,4 procento.

Vienas iš didžiausių nedarbo rodiklių – 19,1 proc., šių metų pradžioje fiksuotas Alytaus rajono savivaldybėje. Aukšti nedarbo rodikliai ir Lazdijų savivaldybėje – 17,9 procento. Alytaus ir Lazdijų r. savivaldybės patenka ir tarp „vyriausių“ Lietuvoje, t. y. jų gyventojų vidutinis amžius yra didžiausias. Todėl galima manyti, kad, visuomenei sensant, potencialūs investuotojai linkę mažiau investuoti ir kurti naujas, su aukštosiomis technologijomis susijusias ar automatizuotas darbo vietas. Kita vertus, didesnis negu kitose savivaldybėse nedarbas ir mažesni atlyginimai neskatina savivaldybėse pasilikti jaunų ir kvalifikuotų specialistų.

Šiuo metu šimtui Alytaus apskrities gyventojų tenka:

- 27 pensinio amžiaus gyventojai;
- 14 vaikų iki 15 m. amžiaus;
- 59 darbingo amžiaus gyventojai (iš jų – 9 bedarbiai, 25 dirbantys asmenys).

Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Alytaus apskrityje tesudaro 85 proc. šalies vidurkio.

Mažiausias vidutinis darbo užmokestis yra Varėnos rajono savivaldybėje, didžiausias – Alytaus mieste. Palyginti su 2010 m., vidutinis mėnesinis darbo užmokestis gerokai padidėjo Druskininkų savivaldybėje.

Esant sudėtingai ekonominei situacijai padaugėjo socialinės pašalpos gavėjų. Mažėja gyventojų socialinis ir ekonominis aktyvumas. Alytaus regione daugėja socialiai remiamų žmonių. 2012 m. Alytaus apskrityje buvo 16 090 socialinių pašalpų gavėjų (arba 10,37 proc. visų apskrities gyventojų) ir tai yra 14,5 proc. daugiau nei 2010 metais. Daugiausia asmenų socialines pašalpas gauna Alytaus miesto (4 990), Alytaus rajono (3 519) ir Lazdijų rajono (3 198) savivaldybėse. Vienam socialinės pašalpos gavėjui tenkančios pašalpos dydis iš esmės nesiskiria nuo Lietuvos vidurkio.

Didžiausiu socialinės pašalpos gavėjų procentu nuo visų gyventojų skaičiaus Alytaus apskrityje pasižymi Lazdijų ir Alytaus rajonų savivaldybės, mažiausiu – Druskininkų savivaldybė.

Alytaus apskrities savivaldybės patiria daugiausiai išlaidų šalyje kompensuodamos gyventojams būsto šildymo ir vandens kaštus.

Alytaus apskritis pasižymi mažais nusikaltamumo rodikliais – registruotų nusikaltimų skaičius 25 proc. mažesnis už šalies vidurkį. Mažiausiai nusikaltimų užregistruota Druskininkų savivaldybėje. Kiekybiškai ir kokybiškai išplėta sporto infrastruktūra Alytaus miesto ir Druskininkų savivaldybėse.

Apskrityje renovuojami mokyklų pastatai, gerinama edukacinė aplinka. Buvusių mokyklų vietoje steigiamos naujo tipo įstaigos – daugiafunkciai centrai. Juose tenkinami ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo ir neformaliojo ugdymo poreikiai bei teikiamos socialinės ir kultūrinės paslaugos.

Daugėja mokytojų iki 30 m. amžiaus (viršija šalies vidurkį), atsinaujina pedagoginis personalas.

Alytaus apskrityje sudarytos sąlygos įgyti aukštąjį (veikia Alytaus kolegija ir Kauno kolegijos Verslo vadybos fakulteto Druskininkų skyrius) ir profesinį išsilavinimą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad konkrečiose Alytaus regiono savivaldybėse padėtis skiriasi, per pastaruosius metus išryškėjo socialiniai ir ekonominiai skirtumai ne tik šalyje, bet ir regiono viduje. Daug lemia objektyvios priežastys, tačiau geriau sekasi toms savivaldybėms, kurios pritraukė investicijų, skatina verslą ir darbo vietų kūrimą. Siekiant, kad Alytaus regionas taptų ekonomiškai konkurencingas, būtina sutelkti visų regiono savivaldybių, verslo ir mokslo institucijų bei aktyvių nevyriausybinų organizacijų jėgas. Šiuo metu didžiausias iššūkis regionui – tai investicijų, kuriančių darbo vietas, pritraukimas ir verslumo skatinimas.

Literatūra

1. RAKAUSKIENĖ, O. *Valstybės ekonominė politika*. Vilnius: MRU leidybos centras, 2006, 772 p.
2. Pasaulio ekonomikos forumas. Leidiniai [žiūrėta 2013 m. vasario 18 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.weforum.org/reports>>.
3. Eurostat duomenų bazė [žiūrėta 2013 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>.
4. OECD duomenų bazė [žiūrėta 2013 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org>>.

ALYTUS REGION'S SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

Alytus region is strongly influenced by unfavorable economic factors. In this article are summarized analysis of the key Alytus regional socio-economic indicators from 2007 to 2012. Gives an overview of local differences. Carried out comparative analysis of the country's average and other relevant indicators of Lithuanian counties.

LIETUVOS KELIŲ PROGRAMOS FINANSAVIMO POREIKIS EKONOMIKOS AUGIMO SĄLYGOMIS

Veronika Jakovuk, Laima Šapalienė
Vilniaus kolegija

Anotacija

Gerėjant šalies makroekonominiais rodikliais, keičiantis gyventojų tankumui ir vis daugiau kalbant apie žalos aplinkai padarinius, atsiranda problemų finansuojant naujas infrastruktūras. Straipsnyje parodomi Lietuvos kelių programos finansavimo šaltiniai, nagrinėjama kelių apmokestinimo tvarka, pateikiami mokesčio už kelius ėmimo kitose ES valstybėse narėse būdai ir įvertinama šio mokesčio fiskalinė reikšmė Lietuvoje 2009–2011 metais.

ĮVADAS

Lietuvos viešoji infrastruktūra (keliai, vandentiekio, nuotekų, elektros linijos, pastatai ir kt.) plečiasi, todėl jos priežiūrai ir plėtrai kasmet reikia vis daugiau lėšų. Valstybinės reikšmės kelių tinklas, 2010 m. duomenimis, apėmė 21 268 km. Didžiausią jų dalį (68,61 proc.) sudaro rajoniniai keliai, krašto keliams tenka 23,22 proc., likusią dalį – 8,17 proc. sudaro magistraliniai keliai. Taigi Lietuva, net palyginti su ekonomiškai stipriomis valstybėmis, turi gerai išplėtotą kelių tinklą. Dabar svarbiausia jį tausoti, gerai prižiūrėti ir tobulinti taip, kad jis sklandžiai įsijungtų į Europos kelių tinklą. Tai yra itin aktualu, nes Lietuva – tranzito kraštas, per kurį vingiuoja daugeliui valstybių trumpiausieji keliai iš vakarų į rytus ir iš šiaurės į pietus. Svarbiausias kelių priežiūros ir plėtros finansavimo šaltinis – mokesčiai, surenkami į valstybės biudžetą.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti kelių priežiūros ir plėtros finansavimo šaltinius, pateikti informaciją apie kelių apmokestinimą ES, išanalizuoti mokesčio už kelius surinkimą Lietuvoje 2009–2011 metais.

Tyrimo metodai: dokumentų turinio, statistinių duomenų analizė, rodiklių grupavimas.

LIETUVOS KELIŲ TINKLAS

Atsižvelgiant į transporto priemonių eismo pralaidumą, socialinę ir ekonominę reikšmę, keliai Lietuvoje skirstomi į valstybinės reikšmės ir vietinės reikšmės kelius. Jų bendras ilgis yra daugiau kaip 82 tūkst. km. Valstybinės reikšmės keliai išimtinę nuosavybės teise priklauso valstybei ir juos turto patikėjimo teise įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka naudoja ir jais disponuoja Susisiekimo ministerijos įsteigtos regioninės kelius prižiūrinčios valstybės įmonės (Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos, Vilniaus) ir valstybės įmonė „Automagistralė“ (įsikūrusi Vievėje). Vietinės reikšmės keliai skirstomi į viešuosius ir vidaus kelius. Viešieji vietinės reikšmės keliai (ir gatvės) nuosavybės teise priklauso savivaldybėms, o vidaus keliai – valstybei, savivaldybėms, kitiems juridiniams ir fiziniams asmenims. Per mūsų kraštą eina šešios europinės magistralės:

1 lentelė. Europinės magistralės – E kategorijos keliai

E67	Helsinkis – Talinas – Ryga – Panevėžys – Kaunas – Varšuva – Vroclavas – Praha
E28	Berlynas – Gdanskas – Kaliningradas – Marijampolė – Prienai – Vilnius – Minskas
E77	Pskovas – Ryga – Šiauliai – Karaliaučius – Varšuva – Krokuva – Budapeštas
E85	Klaipėda – Kaunas – Vilnius – Lyda – Černovcai – Bukareštas – Aleksandropolis
E262	Kaunas – Utena – Daugpilis – Rėzeknė – Ostravas
E272	Vilnius – Panevėžys – Šiauliai – Palanga – Klaipėda

Tobulinant kelių tinklą numatoma nemažai kelių rekonstruoti, padaryti tokius, kurie kiek galima geriau tenkintų gyventojų ir autotransporto poreikius, atitiktų visus šiuolaikiniams keliams keliamus techninius, ekonominius ir ekologinius reikalavimus, būtų greiti, patogūs ir saugūs.

MOKESČIO UŽ KELIUS FORMAVIMOSI IŠTAKOS

Kelių apmokestinimo būdai žinomi nuo seno: keltininkui buvo mokama už keliautojų ir jų arklių perkėlimą per upę, pirkliai mokėjo išpirką už ėimą svetimšalių keliais, atsiradus automobiliams buvo mokama už pervažiavimą per tiltą, o kaimo berniukas ėmė nedidelį mokestį už vartelių atidarymą. Šiuolaikiniame pasaulyje daugelyje šalių yra naudojami kelio užtvarai – priemonė priversti kelių naudotojus iš dalies padengti kelių išlaidas.

Prieš kelis dešimtmečius kelių mokestis buvo imamas siekiant padengti kelių tiesimo ir remonto darbų išlaidas. Automobilių kelių finansavimą atkūrus nepriklausomybę galima suskirstyti į du laikotarpius:

1. 1991–1995 m. kelių finansavimas labai sumažėjo, neužteko lėšų keliams ne tik tiesti ar rekonstruoti, bet ir nuolat prižiūrėti. Kelių eksploatavimo ir modernizavimo lėšos buvo kaupiamos valstybės biudžete.
2. 1996 m. prasidėjo antrasis etapas – įsigaliojo Kelių fondo įstatymas. Etapo pradžioje buvo remontuojama kelių danga siekiant ją apsaugoti nuo suirimo, o nuo 1998 m. pradėtas tobulinti šalies kelių tinklas. Lietuvos keliai buvo pradėti integruoti į Europos Sąjungos sistemą, šešioms pagrindiniams keliams suteiktas europinis E numeris. 1998–2000 m. buvo vykdoma trimetė žvyrkelių asfaltavimo programa, išasfaltuota beveik tūkstantis kilometrų žvyrkelių. 2000 m., sumažinus degalų akcizo dalį, pervedamą į Kelių fondą, ir sumažėjus kitų įplaukų, kelių finansavimas sumažėjo.

2002 m. Kelių fondas buvo panaikintas ir pradėta įgyvendinti Kelių priežiūros ir plėtros finansavimo programa. Iki 2005 m. liepos 1 d. svarbiausi kelių mokesčio mokėtojai buvo juridiniai asmenys, mokėję tam tikrą įmonės gaunamų pajamų dalį (proc.).

Dabar kelių mokestis nustatomas siekiant padidinti transporto sistemos ekonominį pajėgumą, nes kelių naudotojai yra ir fiziniai, ir juridiniai asmenys. G. Striaukas teigia, kad kelių apmokestinimu siekiama trijų skirtingų tikslų [2]:

- 1) valdyti didėjančius transporto srautus ir mažinti spūsčių;
- 2) mažinti didėjančią žalą aplinkai;
- 3) surinkti pinigų į valstybės biudžetą ir paskirstyti investicijų išteklius.

Nemažą neigiamą poveikį žmonėms ir aplinkai daro kelių transporto priemonės – avarijose žūva žmonės ir sugadinamas turtas, keliuose daugėja spūsčių ir dėl jų prarandamas laikas, išmetamos kenksmingos dujos, dėl kurių didėja sergamumas, klimato atšilimas, ozono skylės, triukšmas, vibracija. Dėl šių ir kitų ekonominių priežasčių įvedami kelių mokesčiai. Jie pastaruoju metu didėja ne tik Lietuvoje, bet ir kitose ES valstybėse narėse.

LIETUVOS KELIŲ SEKTORIAUS FINANSAVIMAS

Šiuo metu veikiančios Kelių priežiūros ir plėtros finansavimo programos tikslas – kaupti ir naudoti lėšas automobilių kelių tinklui plėsti, modernizuoti ir veiklai užtikrinti.

Minėtos programos finansavimo šaltiniai:

1. Dalis akcizo pajamų (55 proc.), gautų už realizuotą benziną ir dyzelinius degalus bei energetinius produktus, kurie pagaminti iš biologinės kilmės medžiagų ar su jų priedais ir skirti naudoti kaip variklių degalai.
2. Dalis akcizo pajamų (55 proc.), gautų už realizuotas suskystintąsias dujas, skirtas automobiliams.
3. Mokestis už Lietuvos Respublikoje įregistruotas krovinines transporto priemones – mokestis (nuo 300 iki 6 690 Lt) sumokamas iki transporto priemonės privalomosios techninės apžiūros.
4. Lietuvos Respublikoje, užsienio šalyse, tarp jų ir ES valstybėse narėse, įregistruotų transporto priemonių savininkų ar valdytojų naudotojo mokestis – mokestis mokamas tik už važiavimą aukščiausios kategorijos (magistraliniais) keliais (A1–A18).
5. Mokestis už važiavimą keliais Lietuvos Respublikoje ir užsienio šalyse, tarp jų ir ES valstybėse narėse įregistruotomis transporto priemonėmis (jų junginiais), kurių matmenys su krovininiu ar be jo viršija leidžiamus (mokesčio dydis metams šalies teritorijoje – nuo 2 915 iki 4 960 Lt) arba kai viršijama leidžiama ašies (ašių) apkrova ar transporto priemonės (jų junginio) leidžiama bendroji masė (mokesčio dydis metams šalies teritorijoje – nuo 420 iki 3 780 Lt).
6. Mokestis už eismo ribojimą.
7. Juridinių, fizinių asmenų ir užsienio valstybių tikslinės lėšos.
8. Lėšos iš sumokėtų ar išieškotų baudų už nustatyto greičio viršijimą, užfiksuotą stacionariąja Kelių eismo taisyklių pažeidimų fiksavimo įranga, įrengta valstybinės reikšmės keliuose.

Populiariausia keleivių susisiekimo priemonė šalyje yra kelių transportas. Šios rūšies transportu vežama apie 98 proc. visų keleivių. Kelių transportu yra pervežama apie 43 proc. krovinių. Jei transporto priemonės maršruto dalimi tampa magistralinis kelias, ji iš karto tampa kelių mokesčio objektu. Už važiavimą magistraliniais A1–A18 automobilių keliais autobusais, krovininėmis transporto priemonėmis (pagal nustatytas kategorijas) ir jų junginiais bei specialiomis kelių transporto priemonėmis, turi būti sumokėtas kelių naudotojo mokestis. Metinis mokestis yra nuo 900 iki 3 450 litų. Transporto priemonių savininkams ar valdytojams (vairuotojams), sumokėjusiems naudotojo mokestį, nuo 2007 m. liepos 1 d. degalinėse, taip pat prie Lietuvos Respublikos pasienio kirtimo punktų ir kitose vietose, pažymėtose specialiais ženklais, išduodamas naudotojo mokesčio sumokėjimą patvirtinantis dokumentas (lipdukas) – vinjetė (1 pav.), suteikianti teisę važiuoti Lietuvos Respublikos aukščiausios kategorijos magistraliniais keliais.

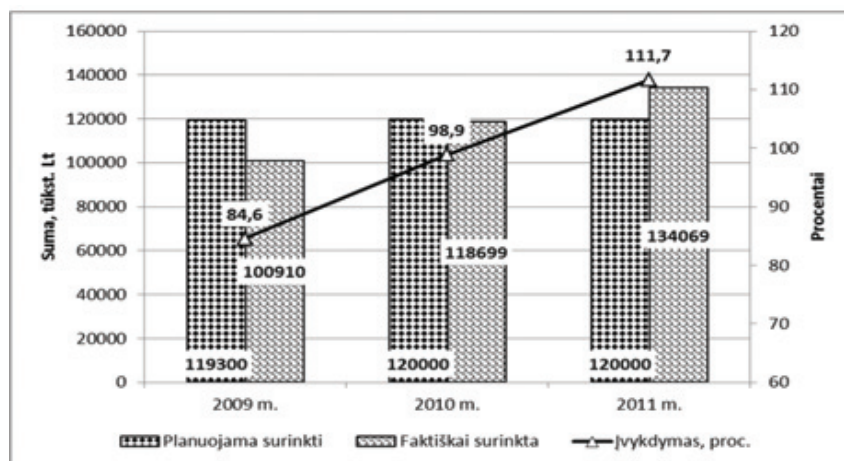
1 pav. Vinjetės pavyzdys

Pagrindinėje vinjetės dalyje nurodyti galiojimo metai, mėnesiai, dienos, galiojimo laikotarpis; konkrečios transporto priemonių kategorijos ir jų logotipai (išskyrus dienos vinjetę), numatyta vieta (langelis) transporto priemonės valstybiniam numeriui įrašyti; pateikta instrukcija lietuvių ir anglų kalbomis. Kontroliniame kupone nurodyti galiojimo metai, mėnesiai (tik metų vinjetės), galiojimo laikotarpis, konkrečios transporto priemonių kategorijos ir jų logotipai (išskyrus dienos vinjetę), numatyta vieta (langelis) transporto priemonės valstybiniam numeriui įrašyti. Vinjetė galioja tik tada, kai yra tinkamai užpildyta, pažymėta, jos pagrindinė dalis priklijuota ant priekinio transporto priemonės stiklo iš vidaus, kaip nurodyta instrukcijoje, ir kartu pateikiamas kontrolinis kuponas.

Važiavimas magistraliniais A1–A18 automobilių keliais nesumokėjus naudotojo mokesčio užtraukia baudą nuo 600 iki 2 600 litų (Administracinių teisės pažeidimų kodekso 148 str.).

Vykdant fiskalinę valstybės politiką, kelių mokesčio dydis ir mokėjimo forma keista ir koreguota ne vieną kartą, nes šio mokesčio surinkimas turi įtakos valstybės biudžeto formavimui. Analizuojant pastarųjų metų kelių mokesčio surinkimą ketvirčiais, pastebima sezoniškumo įtaka – antrąjį ir ketvirtąjį metų ketvirtį kelių mokesčio surenkama daugiau. Tai susiję su padidėjusiais krovinių ir keleivių pervežimo srautais (dėl tradicinių metų švenčių).

2 paveiksle pateikiami 2009–2011 m. kelių mokesčio surinkimo duomenys ir planų įvykdymo rodikliai.

2 pav. Kelių mokesčio surinkimas 2009–2011 m., tūkst. Lt, proc.

Palyginus kelių mokesčio surinkimą 2009–2011 m. matyti, kad pajamos iš šio mokesčio kasmet didėjo. 2011 m. mokesčio surinkimo planas viršytas 11,7 procento. Tai sietina su gerėjančia verslo aplinkos situacija ir turistų srautų didėjimu.

Prognozuojant kelių mokesčio surinkimą ateityje reikia mąstyti apie naują apmokestinimo tvarką, nes didėjant energijos efektyvumui ir daugėjant alternatyviu kuru varomų transporto priemonių, pajamos iš akcizo, kuriuo yra apmokestintas naftos pagrindu išgaunamas kuras, mažės. Tikėtina, kad neišvengiamai mažės ir biudžeto pajamos, skirtos kelių transporto infrastruktūrai plėtoti ir prižiūrėti. 2012 m. gruodžio 4 d. Europos Komisija svarstė mokamų kelių perspektyvos klausimus, galimas vizijas ir pokyčius, kurie neišvengiamai palies visus kelių naudotojus.

KELIŲ MOKESČIAI EUROPOJE

Dabar keliaujant po Europą transporto priemonių vairuotojams nemažą sumą tenka sumokėti už naudojimąsi keliais. Kelių mokesčiai mokami daugelyje Europos šalių, pavyzdžiui, Airijoje, Austrijoje, Čekijoje, Graikijoje, Ispanijoje, Italijoje, Jungtinėje Karalystėje, Lenkijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje ir Vengrijoje.

Už naudojimąsi keliais įsigyjant vinjetes nereikia mokėti lengvųjų automobilių savininkams Vokietijoje, Skandinavijos, Beneliukso šalyse, Danijoje, Latvijoje ir Estijoje. Tačiau daugelyje Europos šalių keliaujantiems automobilių asmenims tenka pirkti vinjetes.

2 lentelė. 2012 m. ES taikomi kelių naudotojo mokesčiai, transporto priemonėms, kurių svoris iki 3,5 t (eurais)

VALSTYBĖ	SAVAITĖ	MĖNUO	2 MĖNESIAI	METAİ
Austrija	8,00 (10 dienų)	–	23,40	77,80
Bulgarija	5,00	13,00	–	34,00
Čekija	12,40 (10 dienų)	17,60	–	59,90
Vengrija	10,30 (10 dienų)	16,60	–	148,90
Slovakija	10,00 (10 dienų)	14,00	–	50,00
Slovėnija	15,00	30,00	–	95,00

Įsigydami nacionalines vinjetes, lengvųjų asmeninių transporto priemonių savininkai įgyja teisę tam tikrą laikotarpį naudotis pagrindinių kelių tinklu. Lengvųjų asmeninių transporto priemonių kelių rinkliavos sistemos tokių problemų kaip vinječių sistemos nekelia, nes kelių rinkliavos yra renkamos pagal atstumą ir tiesiogiai susijusios su infrastruktūros naudojimu, taigi ne tokios diskriminacinės.

Kai trumpalaikės vinjetės kaina yra daug didesnė, palyginti su ilgalaikės (metinės) vinjetės kaina, šalyje negyvenantys vairuotojai patenka į daug prastesnę padėtį, todėl gali būti netiesiogiai diskriminuojami. Siekiant padėti nustatyti ribą, kai jau būtų galima teigti, kad egzistuoja didelė disproporcija, vinječių kainą būtų galima lyginti pagal vidutinį dienos tarifą, t. y. vinjetės kainą, padalytą iš jos galiojimo dienų skaičiaus [6].

Kelių mokesčių sistemos tampa vis tobulesnės. Postai keliuose (užtvaros), kur rinkliavos renkamos tiesiog stabdant automobilius, neišvengiamai nueis į užmarštį. Daugelyje šalių taikoma vinječių sistema taip pat nėra moderni. Popierinius lipdukus keičia elektroninė sistema. Nuo 2008 m. aštuoniose Europos šalyse (Eurovinjetės susitarimo ir prie jos prisijungusiose valstybėse) įvestos elektroninės eurovinjetės. Sistema pagrįsta elektronine duomenų baze, todėl norint įsigyti lipduką nereikia sustoti pasienio zonoje, išvengiama transporto kamščių.

Naujausią elektroninę kelių mokesčių sistemą 2005 m. pirmoji įdiegė Vokietija. Sistema ne tik nestabdo transporto priemonių srauto, bet ir įvertina realiai nuvažiuotą atstumą bei sunkvežimio taršos klasę. Tačiau kyla tam tikrų nepatogumų mokantiems už kelius – taikomos skirtingos elektroninės pinigų surinkimo sistemos. Komercinių krovinių transporto priemonių vairuotojams norint susimokėti rinkliavas tenka panaudoti kelis elektroninius prietaisus arba sustoti prie daugybės užtvarų.

Kitas svarbus aspektas, paliesiantis daugumą Europos gyventojų ir galbūt sumažinsiantis vežėjų naštą – visuotinis lengvųjų automobilių apmokestinimas. Bet kuriuo atveju principas „teršėjas moka“ šiuo metu yra šiek tiek iškreiptas. Vis dėlto jeigu Europos Komisija ateityje svarstys tokią galimybę, tai viena iš sąlygų būtų ES lygiu įtvirtinti tam tikrus principus – skaidrumo, nediskriminacijos ir surinktų lėšų panaudojimo transporto problemoms spręsti. Transporto priemonių naudotojai turi aiškiai žinoti, už ką moka, ir būti tikri, kad jų mokami pinigai skiriami konkrečioms problemoms spręsti.

IŠVADOS

1. Kelių transportas – tinkamiausia ir lanksčiausia transporto rūšis Lietuvoje.
2. Nuo 2005 m. liepos 1 d. pradėta įgyvendinti Kelių priežiūros ir plėtros finansavimo programa, kurią sudaro keli finansavimo šaltiniai. Minėta programa veikia stabiliai, ją tobulinant buvo pakeista kelių mokesčio mokėjimo tvarka – įsigaliojo vinječių sistema.
3. Transporto priemonių naudotojo mokestis yra taikomas transporto priemonėms, kurios atitinka M2, M3, N1–N3 kategorijas, ir specialiosioms (yra išimčių) transporto priemonėms, kurios transportuoja keleivius ir krovinius Lietuvos Respublikos magistraliniais keliais A1–A18.
4. Nuo 2009 m. surenkamos kelių mokesčio sumos pradėjo didėti ir iki 2012 m. išaugo vidutiniškai 15,29 procento.
5. Pažangiosios ES kelių mokesčių sistemos vežėjams yra patogios ir tikslios, tačiau pagrindinis jų trūkumas – gerokai išaugantis kelių mokestis, dėl kurio didėja prekių ir paslaugų kainos.
6. ES dažniausiai naudojami du kelių mokesčio rinkimo būdai: rinkliavų mokėjimas pagal atstumą ir klijuojamų laikotarpio vinječių sistema.

Šaltiniai

1. DIKČIUS, R. Kelių naudotojo mokestis lengviesiems automobiliams. *Apskaitos audito ir mokesčių aktualijos*, 2012, Nr. 22 (694), p. 13.
2. Prieiga per internetą: <<http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Mokslai/VGTU/Transport/2000/4/4.pdf>>.
3. Prieiga per internetą: <http://www.transp.lt/lt/veikla/veiklos_kryptys/keliai_ir_keliu_transportas/apie_sektoriu>.
4. Prieiga per internetą: <http://www.lra.lt/lt.php/keliu_mokesčiai_ir_rinkliavos/naudotojo_mokestis_vinjetes/8588>.
5. Prieiga per internetą: <<http://www.kroviniu-paieska.lt/mokesti-susimoketi-vis-paprasciau-nors-ne-pigiau/>>.
6. Prieiga per internetą: <<http://alkas.lt/2012/05/28/keliu-pinkles-europoje/>>.
7. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=432587>.
8. Prieiga per internetą: <<http://www.jura.lt/en/news/6493-ateityje-keisis-europos-mokamu-keliu-koncepcija>>.
9. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/web/finmin/aktualus_duomenys/biudzeto_pajamos>.

NEED OF LITHUANIAN ROADS PROGRAM FUNDING AT ECONOMIC GROWTH CONDITIONS

Summary

While country's economic indicators are improving, population density is changing and more attention are being given to environmental damage, problems appear when funding new infrastructures. The article reveals Lithuanian roads program funding sources, examines roads tax regime, describes road taxation methods in others EU countries, and assesses fiscal value of this tax in Lithuania in 2009–2010 year period.

JAUNIMO NEDARBO IR EMIGRACIJOS PRIKLAUSOMYBĖ IR TENDENCIJOS LIETUVOJE

Rasa Bražulienė, Jolanta Šinkūnaitė

Utenos kolegija

Anotacija

Emigracija, kaip aktualus reiškinys, dažnai minima ir aptariama įvairaus pobūdžio tekstuose ir diskursuose. Šios sąvokos vartojimo kontekste išryškėja polinkis ankstesnių laikų emigraciją vertinti neutraliai ar teigiamai, o šiandieninę – daugiausiai negatyviai. Objektivių, labiau aprašomojo nei vertinamojo pobūdžio kontekstų yra palyginti nedaug, paprastai emigracija suvokiama kaip grėsmė Lietuvai. Pirmoje straipsnio dalyje teoriniu aspektu analizuojama migracijos sąvoka, migracijos skirstymas į grupes ir jai įtaką darantys veiksniai, pateikiama teorinė nedarbo sąvoka ir jo rūšys. Antroje dalyje apžvelgiama bendra ir jaunimo nedarbo bei emigracijos situacija Lietuvoje. Suskaičiuoti koreliacijos rodikliai rodo stiprų jaunimo nedarbo ir emigracijos ryšį. Pateikiami siūlymai esamai padėčiai gerinti.

ĮVADAS

Lietuva ir vėl pirmauja visoje Europos Sąjungoje. Pasirodo, mes ne tik esame labiausiai išsilavinę, turime geriausią lazerių pramonę, efektyviausiai tvarkomės su finansų krize, bet ir sparčiausiai bėgame iš savo šalies.

Materialinis interesas – pagrindinė lietuvių užsienį vejanti priežastis. Ekspertai susirūpinę pataria didinti algas, gerinti jaunimo įsidarbinimo ir (iš)gyvenimo Lietuvoje sąlygas, skatinti vaikų gimstamumą ir užtikrinti valstybės paramą jaunoms šeimoms.

Viena iš esminių priežasčių, kodėl studentai ir jauni specialistai išvyksta iš Lietuvos, – didelis nedarbas šalyje ir žemas pragyvenimo lygis. Tai skatina imtis veiksmų mažinti nedarbą (ypač jaunų žmonių), kuris duoda pradžią kitai problemai – emigracijai. Galima daryti prielaidą, kad tik gerėjanti socialinė, ekonominė, kultūrinė ir net politinė Lietuvos sistema bei didesnis pačių liaudies išrinktų atstovų dėmesys šių problemų sprendimui padės išlaikyti Lietuvoje kvalifikuotus jaunus specialistus ir darbingo amžiaus žmones.

Straipsnyje analizuojama nedarbo sąvoka, nedarbo rūšys, migracijos sąvokos, migracijos skirstymas į grupes ir veiksniai. Apžvelgiama situacija Lietuvoje, susijusi su nedarbu, ir emigracija nuo 2005 iki 2011 metų. Atskirai nagrinėjami jaunimo nedarbo ir emigracijos duomenys. Analizuojama nedarbo ir emigracijos priklausomybė. Koreliacijos rodikliai rodo stiprų jaunimo nedarbo ir emigracijos ryšį.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti Lietuvos jaunimo nedarbo ir emigracijos rodiklių priklausomybę.

Uždaviniai:

- išanalizuoti nedarbo ir emigracijos sąvokas teoriniu aspektu;
- nustatyti nedarbo ir emigracijos Lietuvoje priklausomybę nuo 2005 iki 2011 metų.

Tyrimo objektas – nedarbo ir emigracijos Lietuvoje rodikliai nuo 2005 iki 2011 metų.

Tyrimo metodologija ir organizavimas. Atlikta lyginamoji ir sisteminė Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros analizė. Apžvalgai naudoti Lietuvos statistiniai rodikliai. Atliktas jų sisteminimas ir vertinimas. Gauta informacija apdorota ir apibendrinta.

Tyrimo metodai:

- sisteminė ir lyginamoji įvairių laikotarpių duomenų analizė;
- kokybiniai metodai – analizė ir sintezė;
- kiekybiniai metodai – matematinio, statistinio, koreliacinio apdorojimo metodai.

1. NEDARBO IR EMIGRACIJOS APIBŪDINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

Darbo pasiūla ir paklausa ne visada yra vienoda. Nedarbo problema yra politinių ir ekonominių diskusijų objektas. Daugelio šalių politikai, vertindami ekonomikos būklę ar ekonominės politikos efektyvumą, nedarbo lygį laiko vienu iš ekonomikos sveikatos rodiklių. Norėdami nustatyti kuo žemesnį nedarbo lygį ekonomistai tyrinėja jo priežastis ir padarinius. Gyventojų užimtumas tapo pagrindiniu visų ekonomiškai stiprių valstybių ekonominės politikos tikslu (Z. Pagirskienė, 2008).

Nedarbas – nevisiškas darbo jėgos išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje. Nedarbo lygis vertinamas pagal ieškančių darbo asmenų (bedarbių) ir visos darbo jėgos santykį. Nedarbas gali būti laikinas (funkcinis), atsirandantis dėl perėjimo iš vieno darbo į kitą, ciklinis, atsirandantis dėl kokios nors veiklos sezoniškumo ar ekonomikos cikliškumo, ir struktūrinis, kai darbuotojai neturi tinkamos kvalifikacijos, netinkama geografinė vieta arba dėl dosnios socialinės paramos nėra paskatų dirbti. Paklausos struktūros ir gamybos technologijos pokyčiai mažina tam tikros kvalifikacijos darbuotojų paklausą. Šių priežasčių sukeltą struktūrinį nedarbą sunkiau panaikinti nei kitų tipų, nes tam reikia mokyti darbuotojus, pakeisti jų specializaciją arba pagerinti jų mobilumą. Nedarbas gali būti ir paslėptas, kai asmenys turi darbą, tačiau akivaizdu, kad dėl menko įmonės našumo artimiausiu metu jie iš darbo bus atleisti. Nedarbas gali būti pervertintas, kai asmenys dirba nelegaliai, tačiau registruojasi darbo biržoje siekdami gauti bedarbio pašalpą ar kitų socialinių teisių, lengvatų ir garantijų (R. Vainienė. Ekonomikos terminų žodynas, 2005).

Šiandien žodis nedarbas asocijuojasi su individo (šeimos) finansiniais sunkumais. Tačiau tai tik vienas reiškinių aspektas. Socialiniai nedarbo nuostoliai nereiškia anaipol vien valstybės ar individo (šeimos) išlaidų didėjimo ar sumažėjimo. Žmogus, patyręs priverstinį nedarbą, kenčia ir psichologiškai, o šito ekonomistai nesugeba išmatuoti. Nedarbas demoralizuoja žmogų ir lemia netikrumą rytojumi (Br. Martinkus, V. J. Žilinskas, 2008).

Pagal Tarptautinės darbo organizacijos metodiką bedarbiai – tai dalis darbingo amžiaus žmonių, neturinčių darbo, bet aktyviai jo ieškančių. Bedarbiu galima laikyti žmogų, kuris neturi darbo ir aktyviai jo ieško, kasdien registruojasi darbo biržoje, kreipiasi į darbdavius, nuolat eina ten, kur galima gauti darbo, seka skelbimus spaudoje ir t. t. Įvairiose šalyse yra tam tikrų niuansų apskaičiuojant bedarbių skaičių ir nedarbo lygį (bedarbių skaičiaus santykis su potencialia darbo jėga, išreikšta procentais). Prieš pradedant kalbėti apie tradicines nedarbo rūšis, pasakytina, kad nedarbas gali būti savanoriškas ir priverstinis.

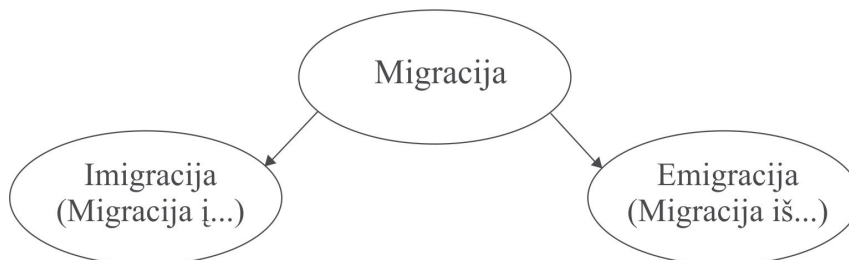
Savanoriškas nedarbas yra tada, kai darbuotojai nesutinka dirbti už siūlomą darbo užmokestį arba ieško geresnio darbo, keičia gyvenamąją vietą ir panašiai.

Priverstinis nedarbas yra tada, kai neatitinka norinčiųjų dirbti ir darbo vietų skaičius.

Tradiciškai skiriamos trys nedarbo rūšys: einamasis, struktūrinis ir ciklinis.

Netekusieji darbo praranda ekonominę pagrindą. Labiausiai nukenčia jų vaikai, negalintys gauti išsilavinimo, pakankamai visaverčio maisto ir t. t. Šitaip skurdas gimdo skurdą. Nedarbas skatina ir kitas socialines negeroves – alkoholizmą, narkomaniją, vagystes ir panašiai (V. Skominas, 2006).

Migracija yra ne tik demografinis, bet ir socialinis-psichologinis reiškinys (žr. 1 pav.). Tai reiškia, kad žmonių judėjimas paprasčiausia neatkartoja ekonominių ar politinių tendencijų, sprendimas migruoti priimamas individualiai, gerai jį apgalvojus (A. Kasnauskienė, 2006).

1 pav. Migracijos rūšys (J. Guščinskienė, 2001)

Migracijos sąvoka apima bet koki žmonių judėjimą – vienoje valstybėje ar kertant sienas, ilgam ar trumpam laikotarpiui; ieškant kitos darbo vietos; legalią ir nelegalią siekiant keisti politinę, socialinę, ekonominę, kultūrinę ar kitokią aplinką (K. Matuzevičiūtė, 2008).

Emigracija – tai asmens arba asmenų grupės persikėlimas iš vienos valstybės į kitą dėl ekonominių, politinių, religinių ar asmeninių priežasčių (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2004, t. 5).

Emigracija yra gimtosios šalies palikimas neapibrėžtam laikui, išvykimas iš nuolatinės gyvenamosios vietos šalies teritorijoje ketinant apsigyventi kitoje valstybėje nuolat arba ilgesniam laikotarpiui. Emigrantas – išeivis, asmuo, savo noru persikėlęs gyventi į kitą šalį.

Imigracija apibūdinama kaip žmonių atvykimas į šalį siekiant įsikurti, o emigracija – kaip žmonių išvykimas iš vienos šalies siekiant įsikurti kitoje (A. Giddensas, 2005).

Migracija pagal įvairius kriterijus skirstoma į kelias grupes (žr. 1 lent.).

1 lentelė. *Migracijos skirstymas į grupes pagal kriterijus (L. Rinkevičius, A. Kazlauskienė, 2006; A. Sipavičienė, 2006)*

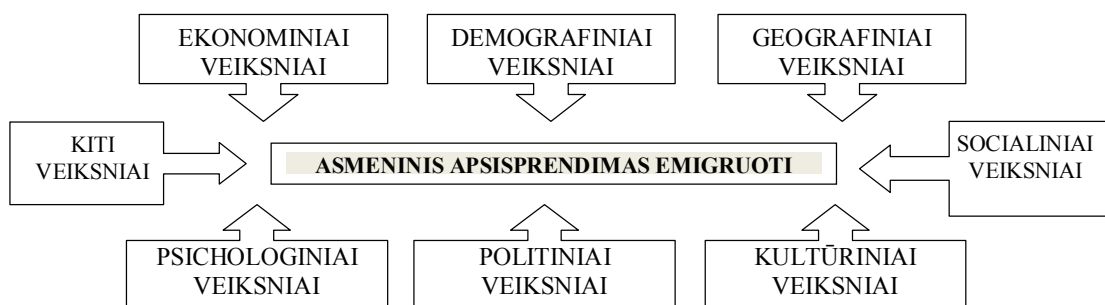
Pagal kryptį	Pagal atvykimą ar išvykimą	Pagal trukmę	Pagal formą
Vidinė (šalies viduje)	Emigracija (išvykimas gyventi į kitą šalį)	Nuolatinė (migrantų persikėlimas gyventi nuolat)	Savanoriška (persikėlimui nevartojama prievarta)
Išorinė (tarp šalių)	Imigracija (atvykimas gyventi iš kitos šalies)	Laikina (keliams ar keliolikai metų)	Priverstinė (kai pavartojama prievarta)
	Reemigracija (sugrįžimas anksčiau išvykusiųjų)	Sezoninė (keliams mėnesiams ar savaitėms)	
	Repatriacija (prievarta perkeltųjų sugrįžimas į tėvynę)	Kasdienė (nuolatinis vykimas iš vienos vietos į kitą)	

Pagal neoklasikinę ekonomikos teoriją migraciją veikia stūmos ir traukos jėgos (Castles, Miller, 2003) (žr. 2 lent.).

2 lentelė. *Stūmos ir traukos veiksniai*

Stūmos veiksniai		Traukos veiksniai	
Bloga sveikatos priežiūra	Dideli mokesčiai	Gera sveikatos priežiūra	Politinis prieglobstis
Nedarbas	Brangi nuoma	Geresnis klimatas	Santuoka
Prasta švietimo sistema	Šeimos narių gausėjimas	Didesnis darbo užmokestis	Paaukštinimas
Karas	Persekiojimas	Siūloma daugiau galimybių	Geresnis gyvenimo lygis
Politinė suirutė	Skurdas	Geresnis išsilavinimas	Geresnės socialinės garantijos
Gamtos stichijos	Politiniai neramumai	Derlingos žemės	Propaganda
Netektys	Diskriminacija	Asmeninė laisvė	Giminės
Mažos pajamos vienam gyventojui	Sunkumai grįžti	Kultūrinis suderinamumas	Geresnė infrastruktūra

Migracijos teorijos išskiria bendruosius gyventojų migracijos veiksnius (žr. 2 pav.): ekonominius, politinius ir teisinius, socialinius ir kultūrinius, psichologinius, saugumo, geografinius, demografinius ir kitus (A. Stulgienė, A. Daunorienė, 2009).

2 pav. *Veiksniai, darantys įtaką gyventojų apsisprendimui emigruoti (R. Čiarnienė, 2009)*

Šiandieninė lietuvių emigracija – tai dinamiškas ir įvairialypis moderniosios tarptautinės migracijos procesas, ypač turint omenyje, kad šiuolaikinė lietuvių migracija nėra izoliuota nuo pasaulyje vykstančio migrantų srautų judėjimo. Tarptautinė lietuvių migracija yra dalis vientisos globalioje bendruomenėje besireiškiančių pokyčių grandinės. Todėl šiuolaikiniai lietuvių migracijos ypatumai nėra nauji, jie tiesiog iššakniję istoriniuose santykiuose ir susiformavę sąveikaujant įvairiems veiksniams: politiniams, demografiniams, socialiniams, ekonominiams, geografiniams ir kultūriniams.

Ieškant šiandieninės lietuvių migracijos išorinių priežasčių, svarbu aptarti ir tarptautinės migracijos perspektyvą – imigrantus priimančios šalies, t. y. emigrantų traukos centrų, problematiką. Lietuvių emigracijos priežastis sunku atpažinti ir įvardyti izoliuotai analizuojant tik Lietuvos tarptautinės migracijos situaciją, bet neįvertinant fakto, kad tarptautinės migracijos priežastys glūdi ir globaliuose makroekonominiuose procesuose.

2. JAUNIMO NEDARBO IR EMIGRACIJOS SITUACIJA LIETUVOJE

Emigracijos įtaka valstybės ūkiui

Emigracijos, kaip ekonominio reiškinio, negalima vertinti vienareikšmiškai. Išskiriamos neigiamos trumpalaikės šio reiškinio pasekmės – bendrojo vidaus produkto (BVP) mažėjimas dėl vidaus vartojimo smukimo, ir neigiamos ilgalaikės pasekmės – kvalifikuotos darbo jėgos emigracija (stabdomos šalies raidos galimybės), ekonomiškai silpnos šalies likimas, mokesčių mokėtojų sumažėjimas. Tačiau daugiau ar mažiau sutariama, kad emigracijos pasekmės šiuo metu Lietuvai yra veikiau teigiamos negu neigiamos: mažėja nedarbas, didėja darbo užmokestis. Svarbi emigracijos pasekmė – emigrantų uždirbamų pinigų pervedimai, kurie gali padidinti vartojimą ir investicijas, sumažinti skurdą, dėl jo gali susidaryti daugiau išteklių šalies ekonominei plėtrai, bet kartu šalis gali įgyti priklausomybę nuo emigrantų piniginių perlaidų ir mažėja darbo jėgos pasiūla. Ilgalaikė migracija kilmės valstybei yra žalingesnė negu trumpalaikė: prarandamos lėšos, investuotos į žmonių išsilavinimą, netenkama specialistų, blogėja demografinė situacija. Į demografinę Lietuvos situaciją ypač būtina atkreipti dėmesį. Emigracija yra viena opiausių, labiausiai gyventojų skaičiaus mažėjimą veikiančių veiksnių. Jaunimo emigracija yra ypač aktuali. Ji daro neigiamą įtaką tokiems reiškiniams kaip šeimos kūrimasis, gimstamumas, sveikata.

Dabar Lietuvoje yra daugiau negu 200 tūkst. bedarbių, o šalies ūkis nepajėgus plėtotis taip, kad būtų įdarbinti visi darbo ieškantys asmenys. Jei pridėtume išvykusiųjų skaičių – Lietuvai grėstų socialinė katastrofa. Tuo tarpu nemažai emigrantų grįžta namo, panaudoja sukaupą patirtį, kompetencijas ir idėjas ir šitaip įdeda svarų indėlį į visuomenės socialinę, ekonominę ir politinę raidą. Užsienyje įgyjamas išsilavinimas ir žinios, grįžtančios pajamos, investicijos, tarpkultūrinė gyvenimo ir darbo patirtis, užsienio kalbų žinios skatina šalies plėtrą, gerina ekonomikos ir gyvenimo sąlygas. Skamba paradoksaliai, tačiau emigracija tam tikrais atvejais padeda ugdyti pilietiškumą ir tautinį sąmoningumą – būtent emigrantai dažnai yra didžiausi lietuviškos kultūros puoselėtojai ir savo valstybės atstovai užsienio šalyse. Tai natūralu, nes žmonės linkę pradėti vertinti tai, ką turi, tik tada, kai netenka.

Mažai tikėtina, kad ateityje situacija pasikeis. Daugėja ir jaunų žmonių, kurie išvažiuoja studijuoti ir gali negrįžti. Tai neigiamai veikia demografinę situaciją, mažina darbo išteklių, silpnina darbo rinkos charakteristikas ir stiprina Lietuvos visuomenės senėjimo tendenciją. Kita vertus, emigrantų išsilavinimo ir profesinės struktūra taip pat rodo ateityje būsiant labai įtemptą darbo rinkos padėtį. Statistikos departamento atlikto savo išvykimo nedeklaravusių asmenų tyrimo duomenimis, Lietuvoje kyla „antroji emigracijos banga“ ir šalį palieka daug išsilavinusių gyventojų, tarp jų ir mokslininkų (per 70 proc. emigruojančių gyventojų turi vidurinį ir aukštesnį išsilavinimą).

Lietuvoje darbo užmokesčio mediana yra apie 1 500 litų, todėl didžioji namų ūkių išlaidų dalis tenka būtiniausioms vartojimo prekėms ir brangstantiems komunaliniams mokesčiams. Ekonominės krizės laikotarpiu gyvuojanti šešėlinė ekonomika ir jos sukuriamos pajamos šiek tiek stabilizuoja emigracijos srautus, tačiau šis reiškinys gali ir skatinti emigruoti, mat darbas užsiimant oficialiai neapskaitoma veikla nekuria socialinių garantijų ir didina ekonominį nesaugumą. Oficiali statistika tvirtina, kad kas penktas žmogus Lietuvoje gyvena sunkiai – šitas skaičius verčia abejoti Lietuvoje veikiančios ekonomikos reguliavimo sistemos ir žmonių lūkesčių atitikimu ir jos kuriamuoju potencialu.

Statistikos departamento duomenimis, iš Lietuvos 1990–2011 m. emigravo apie 670 tūkst. žmonių. Ypač didelį emigracijos mastą rodo pastarųjų dvejų metų (2010–2011 m.) statistiniai duomenys – emigravo per 137 tūkst., o į Lietuvą 2011 metais grįžo vos 15,7 tūkst. asmenų. Palyginti su 2010 m., asmenų, deklaravusių savo išvykimą iš šalies, sumažėjo 29,3 tūkst., o deklaravusiųjų savo atvykimą į šalį tris kartus padaugėjo (10,5 tūkst.). Vertinant Lietuvos imigraciją pasakytina, kad daugumą mūsų šalies imigrantų sudaro būtent grįžtantys Lietuvos piliečiai. Geresnius praėjusių metų duomenis lėmė tai, kad daugelis lietuvių tikslo šalių pernai patyrė rimtų ekonominių sunkumų: Jungtinės Karalystės ūkis pasižymėjo stagnacija, Ispanijoje nedarbas pasiekė rekordines aukštumas (26 proc.), krizės gniaužtų purtėsi Airija. Bedarbių šiose šalyse gausybė, todėl įsidarbinti atvykėliams, ypač žemos kvalifikacijos, tapo gerokai sudėtingiau. Lietuvai metai buvo visai neblogi, ekonomika augo beveik 3,5 proc., įmonės samdė daugiau darbuotojų, mažėjo nedarbas. Migracijos pokyčius gerai iliustruoja Lietuvos einamosios sąskaitos rodikliai. Privačių asmenų perlaidos į Lietuvą per pirmus devynis praėjusių 2012 m. mėnesius siekė 2,6 mlrd. litų – šeštadaliu mažiau negu atitinkamu

ankstesnių metų laikotarpiu. Savo ruožtu iš Lietuvos buvo išsiųsta beveik ketvirtadaliu daugiau pinigų – 1,9 mlrd. litų. Emigrantų perlaidų balansas vis dar teigiamas, bet jo perviršis susitraukė daugiau negu per pusę. Akivaizdu, kad užsienyje gyvenantys lietuviai buvo mažiau pajėgūs remti Lietuvoje likusius artimuosius, o jiems patiems dažniau prirėkėdavo finansinės pagalbos.

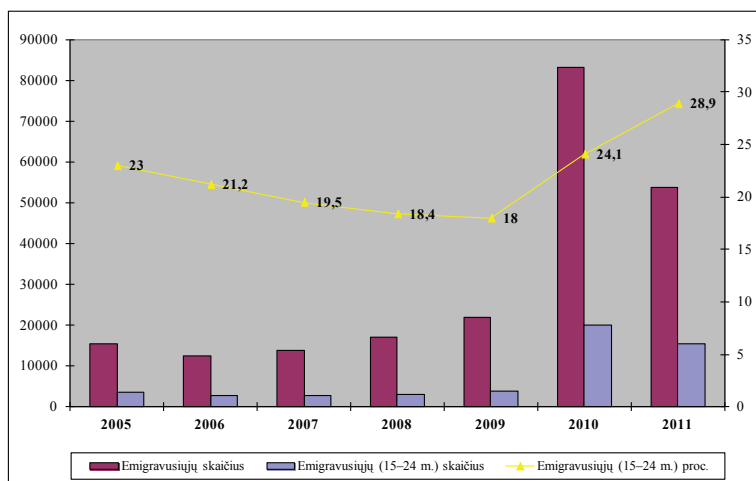
Emigraciją skatinančios priežastys

2011 m. kovo 1 d. gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje gyveno 3 mln. 43 tūkst. gyventojų. Palyginti su 2001 m., jų sumažėjo 12,6 procento (440,6 tūkst.). Viena iš pagrindinių gyventojų sumažėjimo priežasčių – emigracija. Moksliniuose darbuose ir studijose (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007; Barcevičius ir kt., 2008; Karalevičienė, Matuzevičienė, 2009; Butkus, Matuzevičiūtė, 2009; Čiarnienė ir kt., 2009) teigiama, kad emigruoti skatina prasta darbo aplinka Lietuvoje, didelis nedarbas (85 proc. emigravusiųjų 2010 metais nurodė, kad buvo bedarbiai vienus ir daugiau metų), mažas darbo užmokestis (tikslu šalyse jis gali būti 5–6 kartus didesnis negu Lietuvoje, nors įvertinus perkamąją galią šis skirtumas sumažėja 2–3 kartus), nepatenkinamos gyvenimo sąlygos, sunkumai įsigyjant būstą, kuriant materialinius šeimos gyvenimo pagrindus. Emigraciją taip pat skatina išplėtotas lietuvių bendruomenių tinklas tikslu šalyse. Aukštos kvalifikacijos ar mokslo darbuotojus išvykti skatina menkas jų darbo prestižas, nepakankamas jų interesų atstovavimas, korupcija, neskaidrumas organizuojant pareiginius konkursus, prastos ateities perspektyvos ir saviraiškos galimybių stoka (aukštos kvalifikacijos darbuotojus vilioja „centrai“, kuriuose kuriamos, diegiamos inovacijos, vertinamos kompetencijos, gebėjimai). Pavienis veiksnys, tikėtina, nepaskatins emigruoti, tačiau jų suma veikia sprendimą išmėginti sėkmę užsienio valstybėse.

Jaunų žmonių apsisprendimą emigruoti skatina daugelis motyvų, tačiau patys svarbiausi yra pragyvenimo lygio Lietuvoje ir užsienio šalyse skirtumai ir noras gauti kokybišką išsilavinimą už prieinamą studijų kainą, negalėjimas atskleisti savo potencialo, įsitvirtinti, tapti asmenybe. Daugiau profesinio tobulėjimo, saviraiškos, karjeros galimybių vis dėlto yra užsienyje. Vyrauja tendencija, kad išvažiuavę būtent jauni žmonės ilginiui įsitvirtina kitoje šalyje, sukuria ten šeimas, ir jų grįžimo perspektyvos menksta.

Dar vienas su emigracija glaudžiai susijęs veiksnys – aukštojo mokslo sistemos netobulumas. Lietuvoje siūlymus teikia 22 universitetai, 28 kolegijos ir daugiau negu pusšimtis profesinių mokyklų. Teigiama, kad Lietuvai nereikia tiek mokymo įstaigų, o jų sumažinus galima tikėtis geresnės mokslo kokybės. Aukštesnį nedarbo lygį ir didesnę išvykstančio jaunimo skaičių iš dalies lemia ir tai, kad Lietuvoje studentai įgyja ne visai tų žinių ir gebėjimų, kurių reikia darbdaviams. Tam daro įtaką nemažai veiksnių: reikalingos tikslųjų mokslų, kurie tarp moksleivių nėra itin populiarūs, žinios, klaidingi įsitikinimai dėl įsidarbinimo galimybių, kol kas nepatrauklūs atlyginimai kai kuriose pramonės šakose. Tenka pripažinti, kad švietimo kokybė Lietuvoje yra prasta. Universitetų reitinguose joks mūsų šalies universitetas nepatenka net tarp 400 geriausių Europos aukštųjų mokyklų. Todėl nemažai jaunuolių vyksta mokytis į geresnius universitetus turinčias šalis: Daniją, Olandiją, Jungtinę Karalystę.

Statistikos departamento duomenimis, 2010 metais Lietuvą paliko apie 80 tūkst. darbingų gyventojų, 2011 m. iš Lietuvos emigravo 53,9 tūkst. gyventojų. 2007–2011 m. per metus vidutiniškai emigruodavo po 44 tūkst. gyventojų. 2011 m. kas antras emigrantas išvyko į Jungtinę Karalystę, 10,4 proc. – į Airiją, 7,1 proc. – į Norvegiją, 7 proc. – į Vokietiją, 3,6 proc. – į Ispaniją, 3,3 proc. – į JAV, 2,4 proc. – į Švediją, 2 proc. – į Rusijos Federaciją. Pabrėžtina, kad kas antras emigrantas – 20–29 metų amžiaus. 2011 m. 21,8 proc. emigrantų sudarė 20–24 metų amžiaus asmenys (2010 m. – 18,2 proc., 2007 m. – 13,2 proc.). 25–29 metų amžiaus emigrantų dalis bendrame emigravusiųjų skaičiuje padidėjo nuo 17,7 proc. 2007 m. iki 22,3 proc. 2010 m., o 2011 m. sumažėjo iki 21 procento.

3 pav. Emigracijos tendencijos Lietuvoje

2005–2011 m. emigravusių asmenų skaičius kito netolygiai – nuo 15,5 tūkst. 2005 m. iki 53,8 tūkst. 2011 metais (žr. 3 pav.). Didžiausias emigracijos lygis fiksuotas 2010 m., kai emigravo 93,2 tūkst. Lietuvos gyventojų. Tai beveik keturis kartus daugiau negu praėjusiais metais. Staigus emigracijos pokytis susijęs su Sveikatos draudimo įstatymo pakeitimais, kad visi Lietuvoje registruoti gyventojai privalo mokėti šias įmokas. Emigrantai, kurie nebuvo deklaravę išvykimo net ir po kelerių metų, siekdami šito išvengti, suskubo tai padaryti 2010 metais. Nors dėl šio pokyčio emigracijos duomenys tapo patikimesnis, tačiau ir iki šiol dar ne visi išvykusieji yra tai deklaravę. Jaunimo emigracijos lygis nuo 2005 iki 2009 m. mažėjo, tačiau 2010 m. jis buvo 24,1 proc., o 2011 m. pakilo iki beveik 29 proc. visų emigravusiųjų.

Jei būtų piešiamas emigranto iš Lietuvos profilis, tai būtų jaunas, išsilavinęs, šeimos neturintis asmuo. 2010 m. duomenimis, 55 proc. emigrantų srauto sudarė 20–35 metų amžiaus asmenys, iš kurių 52 proc. buvo moterys, 50 proc. turėjo specialųjį aukštesnįjį, o 25 proc. – aukštąjį ar profesinį išsilavinimą.

Jaunimo nedarbo priežastys

Siekiant išsiaiškinti jaunimo nedarbo priežastis, pirmiausia būtina apibrėžti „jaunimo“ sąvoką. Portalo CVbankas atliktos darbuotojų ar darbo ieškančių asmenų apklausos duomenimis, jaunimo nedarbo lygis pirmiausia turėtų būti vertinamas ne nuo 15 m. amžiaus. Respondentų teigimu, mokyklinio amžiaus jaunuoliams, kuriems vos 15 ar 16 metų, dar per anksti galvoti apie darbą, pagrindinė jų užduotis turi būti mokymasis, kad ateityje būtų daugiau galimybių įsitvirtinti darbo rinkoje: galima aptikti tyrimų, kuriuose jaunimas apibrėžiamas ir kaip 15–24, ir kaip 16–29 metų asmenys. 38 proc. apklaustųjų mano, kad jauni žmonės turi pradėti dirbti tik baigę studijas ar bent jau sulaukę pilnametystės (22 proc. respondentų). Todėl, darbo autorių nuomone, institucijų duomenys apie jaunimo nedarbo rodiklius, kai įtraukiami asmenys nuo 15 m., yra nevaisingai tikslingi. Kita vertus, skaičiuoti vien tuos jaunuolius, kurie užsiregistravę darbo biržoje, taip pat būtų netikslu, nes ne visi ieškantieji darbo eina į darbo biržą.

Jaunimo nedarbas yra viena opiausių problemų ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europos Sąjungoje. Šiuo metu jaunimo nedarbas yra sumažėjęs ir sąlygos darbo ieškantiems žmonėms, ir jaunimui gerėja. Išskiriama kita problema – daug jaunų bedarbių (52 proc.) neturi profesinės kvalifikacijos, todėl negali konkuruoti darbo rinkoje. Taip pat daugiau negu pusė (54 proc.) jaunų bedarbių darbinę veiklą pradeda pirmą kartą. Oficialūs duomenys rodo, kad ketvirtadalis jaunuolių neturi darbo, ir tai verčia susimąstyti, kokios gali būti tokios tendencijos priežastys ir kas galėtų sumažinti jaunimo nedarbą. Sociologai ir psichologai tiria ilgalaikes problemos pasekmes tiek individams, tiek visuomenei. Tyrėjų manymu, nedirbantys jaunuoliai turi daugiau laiko ir motyvų nusikalsti, be to, jie mažiau kuo rizikuoja, taip pat įrodyta, kad jei į darbo rinką įžengęs jaunas vyras bent metus praleis be darbo, po 10 m. jo atlyginimas bus ketvirtadaliu mažesnis negu tokio paties išsilavinimo, socialinės padėties ir intelekto konkurento, kuriam neteko būti jaunu bedarbiu.

Kaip viena svarbiausių priežasčių įvardijama skirtingas švietimo sistemos ir darbo rinkos požūris į specialistų poreikį. Neadekvatus socialinių mokslų studijų studentų skaičius, tikslųjų mokslų, inžinerijos studijų populiarumo mažėjimas tiesiogiai susiję su specialistų poreikiu darbo rinkoje ir nedarbu. Problemos prasideda dar mokykloje ir būtent ten valstybė turėtų pradėti jas spręsti: diegti programas, kurios leistų jaunimui visų pirma tinkamai pasirinkti studijų kryptį. Lietuvoje jaunuoliai daug rečiau renkasi profesines studijas, o tokiose šalyse kaip Vokietija jau mokykloje jaunuoliai įsitraukia į dualų profesinį mokymą, kai dalį laiko praleidžia mokykloje, o dalį – atlikdami praktiką konkrečioje įmonėje ir joje taikydami įgyjamą žinias. Vos baigę mokyklą, jie jau turi aktualios patirties ir gali aktyviai įsiliesti į darbo rinką.

Jaunimo nedarbas nėra naujas reiškinys – visais laikais jaunam specialistui buvo sunkiau rasti norimą darbą. Ekonomikos augimo laikotarpiu įmonės buvo labiau linkusios samdyti darbuotojus tiesiog pamėginti, kai kurie įgijo patirties ir liko įmonėse, kiti – ne. Prasidėjus nuosmukiui, įmonės buvo priverstos taupyti, taigi dalis darbuotojų, be kurių įmonės veikla įmanoma, nubyrėjo, o samdyti darbuotoją be patirties tiesiog pamėginti įmonės ne visuomet gali. Dėl ekonominės padėties pokyčių renkantis specialybę nespėjama greitai reaguoti į darbo rinkoje vykstančius pokyčius. Šiandien perspektyvių specialybių sąrašas kinta taip greitai, kad teisėtas jauno žmogaus lūkestis įgyti perspektyvią specialybę ir gauti perspektyvų darbą už konkurencingą atlyginimą virto nežinia, ar baigus studijas jo specialybė apskritai kam nors bus reikalinga.

Jauni žmonės puikiai suvokia, kad norint gauti darbą reikia kontaktų, patirties ir išsilavinimo, tačiau praktiškai apie tai susimąsto tik gavę diplomą, o tai pageidaujant sėkmingos karjeros truputį per vėlai. Nors ekonominė padėtis lėtai gerėja, jaunatviškam maksimalizmui labai sunku susitaikyti, kad savaime gali būti reikalingas tik savo mamai, bet ne darbdaviui, o kovai dėl vietos po saule reikia ne tik gerų pažymių, bet ir asmeninių savybių. Dalį jų lemia požiūris, dalis įgyjama sunkiu darbu, kurį pradėti šiandien reikia kuo anksčiau.

Jaunimo nedarbo mažinimo priemonės

2012 metų gruodį ES mastu pradėtas projektas „Jaunimo galimybių iniciatyva“ ir jam numatoma skirti 7,3 mln. eurų. Be šios sumos, valstybės narės skatinamos pasinaudoti dar nepaskirstytais 30 mln. eurų Europos socialinio fondo lėšų ir skirti juos būtent su jaunimo užimtumu susijusiems projektams. „Jaunimo galimybių iniciatyva“ apima labai platų veiksmų spektrą, pradedant darbo skelbimais ar finansine parama keičiant kvalifikaciją, baigiant tokiomis šiltnamio sąlygas jauniems bedarbiams užtikrinančiomis priemonėmis kaip kelionės į užsienyje vykstantį darbo pokalbį finansavimas ir finansinė pagalba kraustantis į kitą šalį.

Lietuvoje taip pat įgyvendinama keletas nacionalinių jaunimo užimtumo didinimo programų. 2007–2013 m. Lietuvoje buvo skirta daugiau nei 3 mlrd. litų jaunimo nedarbui mažinti. Pavyzdžiui, darbdavys, įdarbinantis darbo patirties neturintį žmogų, gauna „Sodros“ įmokų lengvatą: įmokos sumažėja nuo 31 iki 7,7 procento. Darbindamos asmenį iki 29 m. pagal specialybę, įmonės gali pasinaudoti ir skiriamomis subsidijomis jo atlyginimui. Tačiau šios paramos įgyvendinimą daugiau lemia ekonominė padėtis iš esmės, o ne mokesčių dydis. Be to, darbuose, kuriems reikia didesnės kvalifikacijos, potencialaus darbuotojo patirtis ir dėl jos sukuriamą pridėtinę vertę gali gerokai viršyti samdant nepatyrusį darbuotoją gaunamą lengvatą.

Pagal statistiką tipinis jaunasis bedarbis turi vidurinę išsilavinimą (52–55 proc.), niekada nėra dirbęs (53 proc.) ir neturi jokios kvalifikacijos (44 proc.). Tokiems jaunuoliams Darbo birža siūlo specialius motyvacinus seminarus, kuriuose mažose grupėse mėginama aiškintis, kodėl jaunas žmogus neieško ir nenori darbo, kas jam trukdo norėti dirbti, galop mėginama išmokyti pildyti gyvenimo aprašymą ar rašyti motyvacinį laišką. Tačiau nemotyvuotas, nekvalifikuotas ir neišsilavinęs darbuotojas per prievartą net ir už pusę kainos ir su valstybės parama nebūtų reikalingas darbdaviui.

Viena iš nedarbo įveikimo galimybių yra profesinis orientavimas dar mokykloje. Kuo anksčiau įgyjama elementarių žinių apie tam tikrą profesiją, tuo labiau stiprėja pasitikėjimas savimi, įgyjama įgūdžių, kurie ateityje bus reikalingi darbo rinkoje. Būtina laikytis kompleksinio požiūrio, skatinti neformalią veiklą nevyriausybiniuose institucijose, kuri gali būti oficialiai laikoma darbo patirtimi. Kai kurios minėtos programos dar tik tvirtinamos, o kai kurias numatoma įgyvendinti tik 2014–2015 metais. Socialinės sistemos netobulumas, leidžiantis piktnaudžiauti darbo siūlymais, kai labiau apsimoka gauti pašalpą negu dirbti už minimalų atlyginimą, taip pat neskatina jaunimo ieškoti darbo.

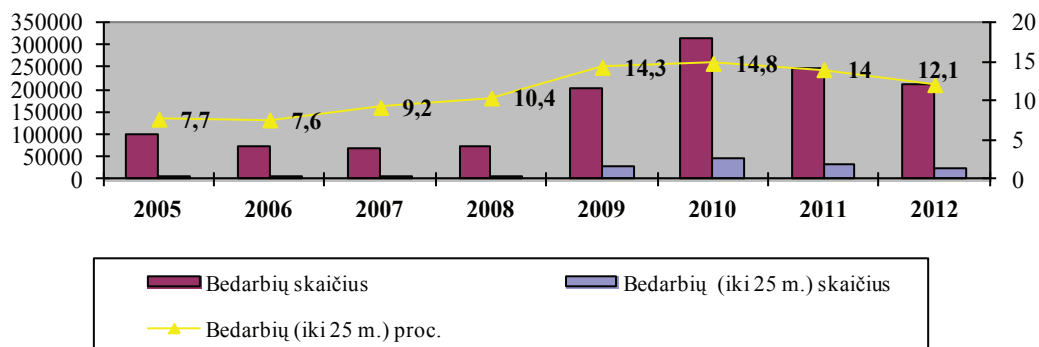
Būtina pabrėžti visų institucijų bendradarbiavimą kuriant jaunimo darbo sistemas, orientuotas į švietimą, socialinę sritį ir jaunimo nedarbo mažinimą. Jose pasigendama dirbančių jaunų asmenybių, išvelgiama pokyčių baimė, novatoriškų, modernių sprendimų trūkumas, nes sprendžiant jaunimo problemas reikia įvertinti šiuolaikinio jaunimo vertybes, informacijos paieškos būdus, bendravimo įrankius.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad Lietuvoje diegiamos kovos su jaunimo nedarbu priemonės pasiteisina – 2012 metų lapkritį oficialioje statistikoje nurodoma, kad jaunimo nedarbas Lietuvoje mažėja sparčiausiai Europos Sąjungoje. Prieš metus jaunimo nedarbas Lietuvoje buvo vienas didžiausių Europos Sąjungoje, naujausiais duomenimis, jis siekia 24,2 proc., o Europos Sąjungoje jaunimo nedarbo vidurkis yra 23,7 procento. Eurostato duomenimis, Lietuvoje jaunimo nedarbas sumažėjo 7,7 proc. – nuo 32,5 iki 24,8 proc. (lyginant 2012 m. liepą ir 2011 m. tą patį laikotarpį). Tačiau 2012 m. trečią ketvirtį jaunimo nedarbas vėl šoktelėjo 2,8 proc., nors bendras nedarbo lygis mažėjo.

Padėtį galėtų pakeisti darbdavių požiūris į jaunus žmones mažinant reikalavimus – patirties įgyjama užsiimant praktine veikla, o ne studijuojant. Darbo rinkos pusiausvyra ir konkurencijos mažėjimas būtų galimi planuojant studijų vietas pagal profesinę paklausą. Priimamų studijuoti asmenų pagal studijų sritis reguliavimas leistų riboti kelių sričių specialistų perteklių ir padidintų reikiamų ir trūkstamų specialistų pasiūlą. Jaunimo nedarbo lygį padėtų sumažinti tinkamesnė valstybės politika pensijų atžvilgiu, nes didesnės pensijos paskatintų nebedirbti pensinio amžiaus žmones ir atsirastų daugiau laisvų darbo vietų. Pats jaunimas turi rodyti daugiau iniciatyvos, nes dažnas nekompetentingas, darbdaviui aukštus reikalavimus keliantis jaunuolis jau iš karto tikisi didelio atlygio ir itin gerų darbo sąlygų, net nenusipelnęs jų. Patys jaunuoliai turi objektyviai įvertinti, ką jie gali pasiūlyti konkrečiai įmonei ir kokių sąlygų tikėtis darbo pradžioje.

2012 m. Lietuvos darbo rinkoje vyravo teigiamos tendencijos – registruotų bedarbių sumažėjo 7,4 procentinio punkto, 45,4 proc. sumažėjo ilgalaikių bedarbių, fiksuojamas 14,2 proc. mažesnis jaunimo nedarbas. Lietuvos darbo biržos duomenimis, 2012 m. sausio 1 d. šalyje buvo registruota 210,2 tūkst. bedarbių – 11,4 proc. visų šalies darbingo amžiaus gyventojų. Paskutinį kartą toks registruotų bedarbių skaičius buvo fiksuotas 2009 m. liepą. Jaunų žmonių iki 25 metų amžiaus įregistruota 25,4 tūkst. – 14,2 proc. mažiau negu analogišku praėjusių metų laikotarpiu. Visus metus nuosekliai mažėjantys nedarbo tempai metų pabaigoje sulėtėjo – kaip įprastai, tiesioginį poveikį metų pabaigoje ir pradžioje turėjo sezoniskumo veiksnys, taip pat atgal į darbo biržas sugrįžusių iš laikino užimtumo priemonių bedarbių skaičius. 2012 m. darbo Dirža savo duomenų bazėje turėjo 18,2 proc. daugiau laisvų darbo vietų negu 2011 m. – iš viso 199,9 tūkstančio. Darbo biržos specialistai 2012 m. padėjo susirasti darbą 202,5 tūkst. darbo ieškančių žmonių, į

aktyvios darbo rinkos politikos priemonės nusiuntė 64,7 tūkst., veiklą pagal verslo liudijimus pradėjo 47,3 tūkstančio. Gruodžio mėnesį teritorinės darbo biržos į darbo rinką padėjo sugrįžti 19,2 tūkst. bedarbių: įsidarbino 14,9 tūkst., savarankišką veiklą, įsigiję verslo liudijimus iki 6 mėn., pradėjo 2,3 tūkstančio. Į aktyvios darbo rinkos politikos priemonės nusiuntė 2 tūkst. bedarbių. Daugiausia jų – beveik 1 tūkst. – mokyti profesijos.

4 pav. Nedarbo tendencijos Lietuvoje

4 paveiksle pateikiami duomenys rodo, kad 2005–2008 m. bedarbių Lietuvoje mažėjo, tačiau 2009–2010 m., pokriziniu laikotarpiu, neturinčių darbo asmenų atitinkamai padaugėjo beveik tris ir daugiau kaip keturis kartus. Atitinkamai kito ir jaunimo nedarbas – jis 2010 m. sudarė beveik 15 proc. visų bedarbių. 2011 ir 2012 metais stebima nedarbo mažėjimo tendencija.

Nedarbo ir emigracijos priklausomybė

Siekiant įvertinti duomenų reikšmingumą, tikslinga atlikti konkrečių rodiklių tarpusavio priklausomybės tyrimus taikant matematinius modelius. Koreliacinė analizė naudojama, kai siekiama atsakyti į klausimus:

Ar atsitiktiniai dydžiai yra priklausomi?

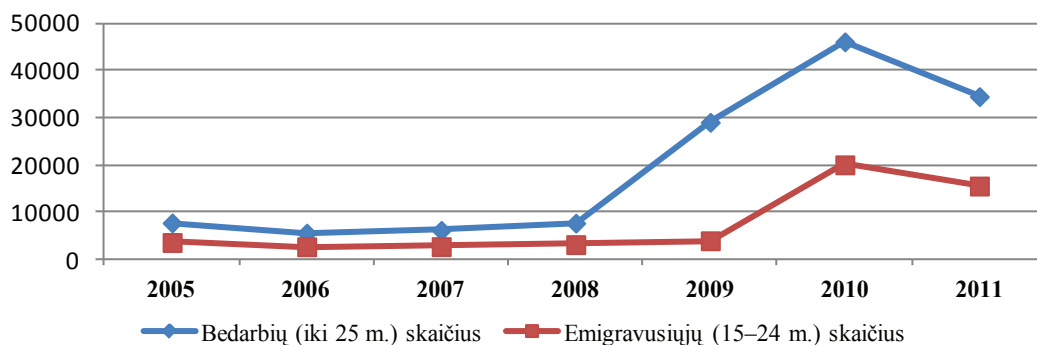
Koks yra ryšio tarp kintamųjų stiprumas?

Kokia kintamųjų priklausomybės išraiška?

Koreliacinės analizės paskirtis – išmatuoti dviejų kintamųjų tiesinio ryšio stiprumą. Ši analizė nagrinėja tik ryšio stiprumą ir netapatinama su priežastingumu. Koreliacinėje analizėje stebėtų kintamųjų statistinio ryšio stiprumas yra išreiškiamas koeficientu. Koreliacija parodo ryšio kryptį – vieno kintamojo reikšmei didėjant, kito kintamojo reikšmė gali didėti arba mažėti. Koreliacijos koeficientai įgyja reikšmes nuo –1 iki 1. Teigiamą reikšmę – tiesioginę koreliaciją, neigiamą reikšmę – atvirkštinę koreliaciją. Koreliacijos koeficientui įvertinti naudojama ši skalė (žr. 3 lent.).

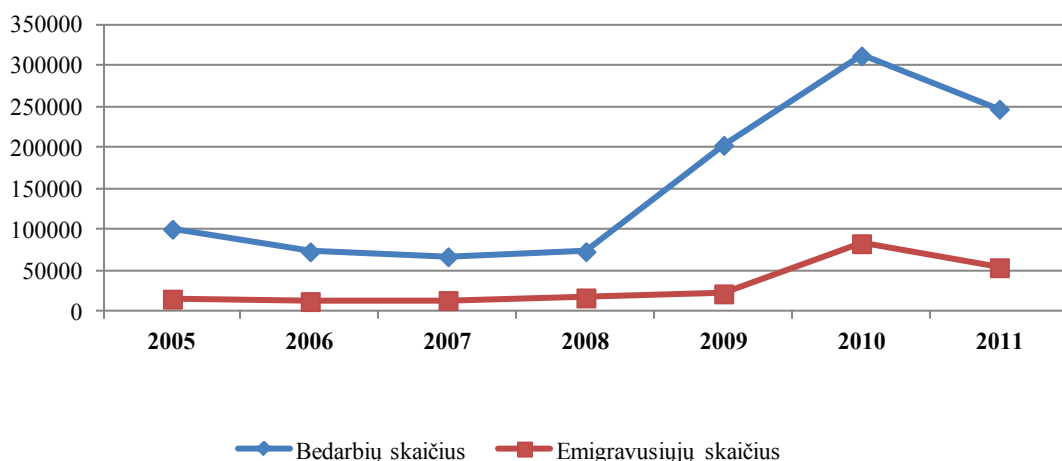
3 lentelė. Koreliacijos koeficiento įvertinimo skalė (V. Bartosevičienė, 2001)

Ryšio glaudumo rodikliai	0,1–0,3	0,31–0,5	0,51–0,7	0,71–0,9	0,91–0,99
Ryšio stiprumo charakteristika	silpnas	vidutinis	pastebimas	stiprus	labai stiprus

5 pav. Jaunimo nedarbo ir emigracijos priklausomybė

Viena iš jaunimo nedarbo pasekmių yra emigracija (žr. 5 pav.). Šitai patvirtina suskaičiuoti koreliacijos rodikliai, rodantys stiprią šių rodiklių priklausomybę. Jaunimo nedarbo ir jaunimo emigracijos koreliacijos rodiklis lygus 0,893776.

6 pav. Nedarbo ir emigracijos rodiklių priklausomybė

Dar stipresnė bendrų nedarbo ir emigracijos Lietuvoje rodiklių priklausomybė (žr. 6 pav.). Gautas koreliacijos rodiklis 0,919318, labai artimas 1.

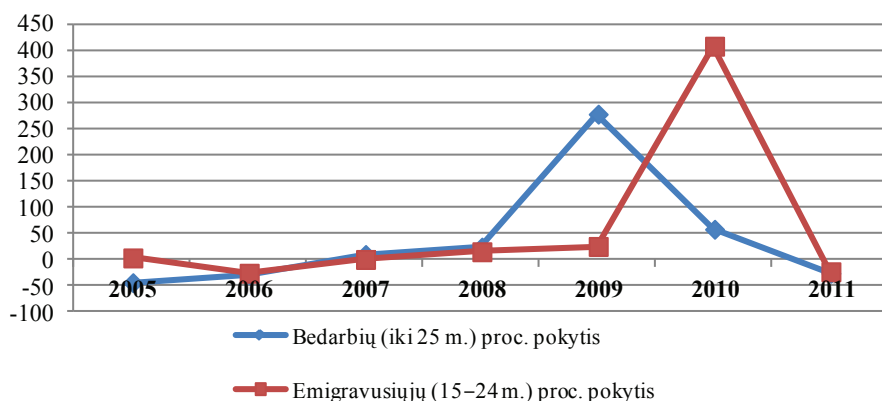
Toliau lentelėje pateikiami jaunimo nedarbo ir emigracijos procentiniai pokyčiai 2005–2011 metais.

4 lentelė. Jaunimo nedarbo ir emigracijos procentiniai pokyčiai

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bedarbių (iki 25 m.) proc. pokytis	-43,2	-27,9	10,6	24,7	278,3	58,7	-25,2
Emigravusiųjų (15–24 m.) proc. pokytis	4	-25,2	1,1	15,8	25,9	408	-22,4

Minėta, kad didžiausią emigracijos pokytį 2010 m. lėmė Sveikatos draudimo įstatymo pakeitimas, kuris paskatino gyventojus deklaruoti išvykimą (žr. 4 lent.). Tai realiau atspindi emigracijos mastą Lietuvoje, tačiau ir šiandien yra oficialiai nedeklaravusiųjų išvykimo. Kitu laikotarpiu rodiklis mažėja dėl atsigaunančios Lietuvos ekonomikos, darbo užmokesčio kilimo, didesnės darbo vietų pasiūlos.

Dėl spartaus Lietuvos ekonomikos augimo bedarbių skaičius iki 2007 m. mažėjo (žr. 7 pav.). Verslo plėtra sudarė galimybes įdarbinti daugiau jaunimo, kuris dar neturi profesinės patirties, įgūdžių ir kvalifikacijos. Kitais laikotarpiais matyti ryškus jaunimo nedarbo didėjimas, kurį paskatino pasaulinė finansų krizė. 2011 m. jaunų bedarbių sumažėjimas daugiausiai priklausė nuo vyriausybės taikomų nedarbo mažinimo programų, vykdomos ekonomikos stabilizavimo politikos.

7 pav. Jaunimo nedarbo ir emigracijos rodiklių procentinis pokytis

Patikslintais oficialiais duomenimis, per 2012 m. Lietuvos gyventojų sumažėjo 28,4 tūkst., arba 0,9 procento. Per vienus metus iš Lietuvos emigravo tiek žmonių, kiek gyvena Utenos ar Šiaulių rajonuose. Šiuo metu jaunimo nedarbas siekia apie 25 procentus. Rodiklio kitimas tiek teigiama, tiek neigiama kryptimi labai priklauso nuo to, kiek pats asmuo yra pajėgus gyventi ir prognozuoti savo ateitį. Tam įtaką darys visos ekonominę valstybės sistemą palaikančios moralinės vertybės, atitinkamų institucijų veikla ir konsolidacija bei požiūris į jauną žmogų, ateities išvalgos. Lietuvoje sąlygos jaunimui įsidarbinti dar per prastos, nors taikomos skatinimo priemonės. Iš dalies tai lemia paties jaunimo nemokėjimas „parduoti“ savęs darbo rinkoje, dalį kaltės turi prisiimti tiek švietimo, tiek darbo biržos, tiek viešosios ar verslo institucijos.

IŠVADOS

1. Apibūdinant emigraciją, akcentuojamos jos ekonominės priežastys. Viena iš emigruoti skatinančių priežasčių yra nedarbas.
2. Išskiriamos tiek teigiamos, tiek neigiamos emigracijos pasekmės Lietuvai. Kaip svarbiausias neigiamas galima įvardyti BVP mažėjimą, vidaus vartojimo smukimą, kvalifikuotos darbo jėgos praradimą, gyventojų skaičiaus mažėjimą, ateities darbo rinkos neaiškumą ir kita. Trumpalaikės teigiamos pasekmės – mažėja nedarbas, didėja darbo užmokestis. Jaunimo emigraciją skatina švietimo sistemos netobulumas, ateities perspektyvų stoka, menkas darbo užmokestis, geresnio išsilavinimo, profesinio tobulėjimo, saviraiškos, karjeros galimybių užsienyje ir panašiai. Jaunimo nedarbą labiausiai skatina studijų krypties ir specialistų darbo rinkoje paklausos neatitikimas, profesinio orientavimo dar mokykloje stoka, darbdavių keliamas patirties reikalavimas. Taip pat jaunimui trūksta motyvacijos, kvalifikacijos, išsilavinimo, kartais savarankiškų pastangų ieškant darbo. Lietuvoje taikomos priemonės jaunimo nedarbui mažinti kol kas mažai pasiteisina dėl institucijų konsolidacijos stokos, švietimo sistemos stagnacijos, pačių jaunuolių motyvacijos, darbdavių iniciatyvos trūkumo.
3. Tirtu laikotarpiu atlikus koreliacinę analizę nustatyta, kad yra stipri jaunimo nedarbo ir jaunimo emigracijos priklausomybė. 2008 ir 2009 metais dėl krizės poveikio labai dideli procentiniai pokyčiai. Tuo metu padidėjęs nedarbas paskatino jaunimą emigruoti. 2010 m. jaunimo emigravo kelis kartus daugiau negu ankstesniu laikotarpiu. Šį rodiklį sąlygiškai paveikė išvykimą oficialiai deklaravusiųjų skaičius.

Literatūra

1. BARCEVIČIUS, E.; ŽVALIONYTĖ, D.; REPEČKAITĖ, D.; MARTINAITIS, Ž., NAKROŠIS, V. *Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas*. Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2008.
2. MARTINKUS, B.; ŽILINSKAS, V. J. *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija, 2008.
3. PAGIRSKIENĖ, Z. *Makroekonomikos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija, 2008.
4. SKOMINAS, V. *Makroekonomika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
5. VAINIENĖ, R. *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba, 2005.
6. BUTKUS, M.; MATUZEVIČIUTĖ, K. Emigracijos ir reemigracijos situacija Lietuvoje. *Vadyba*, 2009, Nr. 1 (14).
7. ČIARNIENĖ, R. Makroekonominių veiksmų poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Ekonomika ir vadyba. Kauno technologijos universitetas*, 2009, Nr. 14.
8. KASNAUSKIENĖ, G.; BUZYTĖ, L. Emigrantų piniginiai pervedimai ir jų poveikis ekonomikai. *Pinigų studijos*, 2011, Nr. 1.
9. KARALEVIČIENĖ, J.; MATUZEVIČIENĖ, K. Tarptautinės emigracijos ekonominių priežasčių analizė Lietuvos pavyzdžiu. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2009, Nr. 1.
10. MASLAUSKAITĖ, A.; STANKŪNIENĖ, V. Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. *Mokslo aidai*, 2007.
11. POŠKAITYTĖ, M. 5 mln. ES bedarbių: jauni tinginiai ar sistemos aukos. *Valstybė*, 2012, Nr. 12 (68).
12. JANUŠKEVIČIENĖ, L. Emigracijos padariniai: greitai stigs darbuotojų, nusens visuomenė... *Spectrum*, 2012, Nr. 1 (16).
13. STANKŪNIENĖ, V. Kiek ir kur išvykstama, iš kur ir kas atvyksta. Informacinis biuletenis „Demografija ir mes“, 2012, Nr. 6.
14. Apklausa: kas sumažintų jaunimo nedarbą? Prieiga per internetą: <<http://www.ekonomika.lt/naujiena/apklausa-kas-sumazintu-jaunimo-nedarba-31005.html>>.
15. Lietuvos darbo birža. Prieiga per internetą: <<http://www.ldb.lt>>.

16. MAURICAS, Ž. Emigracija – žala ar nauda Lietuvai, 2012. Prieiga per internetą: <<http://www.lzinios.lt/Komentarai/Emigracija-zala-ar-nauda-Lietuvai>>.
17. Statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt>>.
18. STANKEVIČIŪTĖ, S. Emigracija mažina nedarbą ir didina atlyginimus, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-08-07-sigita-stankeviciute-emigracija-mazina-nedarba-ir-didina-atlyginimus/48622>>.
19. VESELKA, J. Didelio nedarbo priežastys ir pasekmė Lietuvoje. The impact of the crisis on employment in the Baltic states. Joint conference organised by the European Economic and Social Committee and the Seimas of the Republic of Lithuania, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.events-and-activities-baltic-employment-crisis-impact>>.
20. JURGELIS, M. Emigracijos mastai ir toliau išliks dideli, 2013. Prieiga per internetą: <<http://verslas.delfi.lt/verslas/mjurgelis-emigracijos-mastai-ir-toliau-isliks-dideli.d?id=60396911>>.
21. Pažanga mažinant jaunimo nedarbą nepakankama. Prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt/Naujienos/ekonomika/4/10196/pazanga_mazinant_jaunimo_nedarba_nepakankama>.
22. 2012-ais mažėjo ilgalaikis ir jaunimo nedarbas. Prieiga per internetą: <<http://sociumas.delfi.lt/integuokis/2012-ais-mazejo-ilgalaikis-ir-jaunimo-nedarbas.d?id=60389689#ixzz2HgL6Zlhr>>.

DEPENDENCE AND TENDENCIES OF YOUTH UNEMPLOYMENT AND EMIGRATION IN LITHUANIA

Summary

Emigration is often mentioned and discussed in various kinds of articles as a relevant topic. There are tendencies to treat past emigration neutrally or even positively while emigration nowadays is mostly considered to be a negative action. There are relatively few neutral sources which describe emigration rather than assess it; usually emigration is conceived as threat to Lithuania. The first part of the article is made of theoretical analysis of the migration concept, the sorts of migration and the causes of it, theoretical concept of unemployment and sorts of it. The youth unemployment and emigration in Lithuania is reviewed in the second part. Consists of correlation rates which show relation between youth unemployment and emigration and the suggestions to improve the situation.

VERSLUMO DIMENSIJOS ANALIZĖ EUROPOS ŠALIŲ KONTEKSTE

dr. Erstida Ulvidienė

Vilniaus universitetas

Romantė Bučienė

Vilniaus kolegija

Anotacija

Vykstant spartiems globalizacijos procesams svarbu stiprinti jauniosios kartos kūrybines galias, skatinti verslumą, saugoti ir kurti tautos tapatybę, brandinti pilietinę visuomenę, didinti jaunimo užimtumą ir ūkio konkurencingumą. Straipsnyje analizuojami skirtingi verslumo sampratos aspektai, aptariami verslumo lygio matavimo būdai ir atliktos studentų iš Lietuvos, Slovakijos ir Vokietijos apklausos rezultatai. Respondentų apklausos rezultatai yra lyginami šiais aspektais: jaunuolių požiūris į sprendimų priėmimą, laiko planavimą, iniciatyvumą, lyderystę, bendravimą, pasitikėjimą savimi, atsakingumą, pinigų investavimo riziką, dvasinę ištvermę, kūrybingumą ir nuosavo (šeimos) verslo kūrimo galimybes.

Pagrindiniai žodžiai: verslumas, verslumo matavimas, verslumo lygis, jaunimo požiūris į verslumą.

IVADAS

Temos aktualumas ir problema. Kintanti verslo aplinka keičia ir visuomenės gyvenimo būdą, įpročius, vertybes, individo santykį su savimi ir pasauliu. Šiuolaikinis jaunas žmogus turi būti iniciatyvus, komunikabilus, pareigingas, atsakingas, imlus naujovėms, puikiai mokėti užsienio kalbą, turėti gerų informacinių ir komunikacinių technologijų įgūdžių. Toks specialistas gali sėkmingai konkuruoti globalioje darbo jėgos rinkoje, bet kažin ar šito pakanka, kai ekonominė finansinė krizė daugelyje ES šalių sukėlė didelį nedarbą. 2012 metų rugsėjį visoje ES darbo neturėjo 5,520 mln. jaunų (iki 25 m.) žmonių, iš jų 3,493 mln. – euro zonoje. Palyginti su 2011 m. rugsėjumi, jaunų nedirbančių žmonių padaugėjo 164 tūkst. visoje ES ir 275 tūkst. euro zonoje. 2012 m. rugsėjį jaunimo nedarbas visoje ES sudarė 22,8 proc., euro zonoje siekė 23,3 procento. Jaunimo nedarbas turi didelį neigiamą ekonominį ir socialinį poveikį visuomenei, pačiam jaunimui ir riboja Lietuvos, kaip ir kitų ES šalių, ekonomikos augimo galimybes. Pasak Europos Komisijos viceprezidento A. Tajani, atsakingo už verslumą ir pramonę, daugiau verslininkų reiškia daugiau darbo vietų, daugiau inovacijų ir daugiau konkurencingumo. Tapimas verslininku leidžiant savo paties vizijai tapti tikrove pareikalauja labai daug asmeninės rizikos ir pastangų. Verslininkai yra mūsų laiko didvyriai. Verslumas taip pat yra stipriausias ekonomikos augimo skatintojas ekonomikos istorijoje [10, 11].

Straipsnyje nagrinėjama, ar šiuolaikinis jaunimas pasiryžęs aktyviai dalyvauti savo šalies ekonominiame gyvenime, ar jauni žmonės turi verslininkui būdingų savybių, kūrybinių, moralinių ir materialinių galių kurti pridėdamąją vertę.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti verslumo dimensiją Lietuvoje, Slovakijoje ir Vokietijoje.

Straipsnio uždaviniai – apibrėžti verslumo sąvoką mokymosi veikti kontekste, įvertinti ir palyginti verslumo lygį Lietuvoje, Slovakijoje ir Vokietijoje ir atskleisti šių šalių jaunimo požiūrį į sprendimų priėmimą, laiko planavimą, iniciatyvumą, lyderystę, komunikabilumą, pasitikėjimą savimi, atsakingumą, investavimo riziką, kūrybingumą, nuosavo (šeimos) verslo kūrimo galimybes.

1. VERSLUMO SAMPRATA IR VERSLUMO LYGIS

Verslumas gali būti apibrėžiamas kaip iniciatyvą, organizuotumą, riziką apimantis elgesys, kaip pridėtinės vertės kūrimo procesas, kaip galimybių ieškojimas ir panaudojimas, naujovių kūrimas. Verslumo sąvoka kildinama iš prancūzų kalbos žodžio *entrepreneur* ir anglų kalbos žodžio *entrepreneurship*, kuris siejamas su mokėjimu iš naujo atrasti galimybes, išreikšti save ir kurti ekonominę arba socialinę vertę. **Verslumo sampratą** ekonominėje literatūroje nagrinėja šie autoriai: J. Schumpeteris (1934), P. F. Druckeris (1985, 2007), Schultzas (1988), Baumol (1990), Z. Lydeka (1999), Boettke ir Coyne (2003) R. Jasinavičius (2006), M. Kučinskienė (2006), **verslininko savybės:** Nickelsas, McHughas (1996), Lukaševičius, Martinkus, Pikčius (2005) [2].

Ekonomikos terminų žodyne **verslumas** apibrėžiamas kaip žmonių polinkis ir gebėjimas imtis ekonominės veiklos sujungiant kapitalą, darbą ir kitus ekonominius išteklius, siekiant gauti pelno ir prisiimant visą su šia veikla susijusią riziką [4]. Verslumas yra nagrinėjamas dviem aspektais – plačiąja ir siaurąja prasme. Verslumas siaurąja prasme suprantamas kaip mokėjimas sukurti pridėtinę ekonominę vertę, uždirbti pinigus, pritraukti investicijų ir savo

veikla sudominti potencialius paslaugos ar prekės vartotojus. Verslumas plačiąja prasme apima mokėjimą ir gebėjimą kurti ne tik ekonominę, bet ir socialinę vertę. Verslumas – tai asmens mąstymo būdas, asmeninės, socialinės, vadybos kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti kasdieniame gyvenime – konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir prisiimti riziką už priimamus sprendimus. Pasak amerikiečių mokslininko M. E. Gerberio, „verslumas – mūsų kūrybingoji asmenybės dalis, visada geriausiai narpliojanti painias problemas, kviečianti į ateitį, iš galimybės kurianti tikimybę, chaosą paverčianti harmonija“ [5]. Verslumas yra viena iš savybių, kurią galima išsiugdyti. Daug reikšmės tam turi psichologiniai veiksniai ir santykiai šeimoje. Nėra lengva pradėti kopti karjeros laiptais ir būti jaunam verslininkui, tačiau svarbiausia teigiamas nusiteikimas ir nuoširdus bei paprastas bendravimas. Verslumas yra asmens gebėjimas idėjas paversti veiksmais. Jis reiškia kūrybiškumą, naujoves ir pasirengimą rizikuoti bei gebėjimą planuoti ir valdyti projektus siekiant tikslų. Verslumas – įgimtos ir įgytos žmogaus savybės. Tai yra: tikėjimas savo sėkme ir užsibrėžtų tikslų siekimas (žiūrėjimas į ateitį, atkaklumas, optimizmas, siekimas įvykdyti užduotis, energingumas, pasitikėjimas savimi, atkaklumas, atsidavimas darbui); noras būti nepriklausomam (savo nuomonės turėjimas, gebėjimas pačiam priimti sprendimus, mokėjimas dirbti savarankiškai, netradicinių sprendimų pomėgis); kūrybingumas (gebėjimas formuluoti naujas idėjas, išradingumas, smalsumas, naujovių ir permainų pomėgis); apskaičiuota rizika (gebėjimas dirbti ir priimti sprendimus, savo galimybių įvertinimas užsibrėžiant sunkius, bet pasiekiamus tikslus); veržlumas ir ryžtingumas (gebėjimas pasinaudoti gyvenimo teikiamomis galimybėmis, tikėjimas, kad pats esi savo likimo kalvis). Jau prieš šimtą metų austrų ekonomistas J. Shumpeteris pabrėžė, kad vienas iš svarbiausių ekonomikos plėtros veiksnių yra verslumas, kurio aktualumu neabejojama ir šiuo metu.

Viena iš pagrindinių verslumo tyrimo krypčių yra ne tik apibrėžti šią sąvoką, bet ir išmatuoti verslumą. Verslumą matematinio matavimo aspektu aprašė W. B. Gartneris (1990) remdamasis aštuoniais elementais, S. Wennekersas ir R. Thurikas (1999) apibrėžė trylika elementų, P. Davidssonas (2004) nustatė septynis elementus, K. J. Godinas (2008) nurodė šešis elementus. Remiantis šiais teoriniais elementais verslumą galima apibrėžti kaip visumą, kuri apima smulkųjų ir vidutinį verslą, savisamdą, vadybos sėkmę, darbo vietų kūrimą, suinteresuotumą, nepriklausomumą. Verslumas apibrėžiamas kaip trijų aspektų: požiūrio į verslumą (*entrepreneurial attitudes*), verslumo aktyvumo (*entrepreneurial activity*), siekimo užsiimti verslu (*entrepreneurial aspiration*) dinaminis ryšys [1].

Tarptautinė verslumo stebėsenos organizacija (*The Global Entrepreneurship Monitor, GEM*) nuo 1999 m. atlieka verslumo indekso tyrimus [14]. Globalus verslumo stebėjimo tyrimas (GEM) – vienas iš didžiausių ir svarbiausių verslo tyrimų pasaulyje. Jis leidžia nustatyti verslumo skatinimo aplinkos tendencijas ir jas palyginti globaliu mastu. 2011 m. studija apėmė beveik visas pasaulio valstybes, įskaitant Lietuvą. Tyrimas atliekamas telefonu, apklausiant šalies gyventojus ir ekspertus. Lietuvoje buvo apklausti 2 003 gyventojai ir 36 ekspertai. Lietuva kartu su Čekija, Vokietija, Bosnija ir Hercegovina yra viena iš daugiausiai jaunų verslininkų (nuo 18 iki 24 m.) turinčių ekonomikų, o Šveicarijoje ir Japonijoje verslą pradeda daugiau žmonių, sulaukusių 44–54 m. amžiaus. Lietuva priklauso grupei į efektyvumą orientuotų šalių, kurios pasižymi aukštu verslumo ankstyvoje stadijoje (verslą pradedantieji ir jaunas verslas iki 3,5 m.) lygiu. Šiai grupei priklauso ir Latvija, kurios rodikliai yra panašūs į Lietuvos. Tyrimas parodė, kad 23 proc. respondentų tiki, jog Lietuvoje yra daug galimybių pradėti nuosavą verslą. Trečdalis apklaustųjų teigia, kad galimybių pradėti verslą Lietuvoje per pastaruosius 5 metus padaugėjo [12].

Europos Komisijos iniciatyva reguliariai yra atliekama verslumo apklausa „Flash verslumo eurobarometras“. Šis tyrimas padeda palyginti ES valstybių narių gyventojų nuomonę ir požiūrį į verslumą ir savarankišką darbą. Gauti verslumo apklausos rezultatai lyginami ir su ne ES šalimis, JAV, Kinija ir kitomis. Pastaroji verslumo apklausa atlikta 2012 metais. Eurobarometro „Verslumas 2012“ duomenimis, per pastaruosius trejus metus ES gyventojų, kurie nori dirbti sau, dalis sumažėjo nuo 45 iki 37 procentų. Šitaip nutiko dėl mažiau optimistinių verslo perspektyvų krizės sąlygomis (MEMO/13/7).

Lietuvos ūkio plėtros ilgalaikėse strategijose pabrėžiama, kad verslo plėtra yra viena iš svarbiausių Lietuvos ekonominės politikos krypčių. Ji iš esmės veikia bendrą Lietuvos ūkio raidą, naujų darbo vietų kūrimą ir socialinį stabilumą.

Nedarbas Lietuvoje šiuo metu yra viena iš opiausių problemų, apie kurią galvoja ne tik jo ieškantieji ar mėginantieji išsaugoti savo darbo vietą, bet ir studijas baigiantis jaunimas. Jaunimo nedarbo priežastys yra susijusios su bendra darbo rinkos situacija. Didėjant nedarbui, mažiausiai paklausūs tampa žmonės, kurių darbo našumas mažesnis, taip pat jauni žmonės, kurie dažniausiai neturi patirties, darbo įgūdžių, bet neretai puoselėja didelius lūkesčius.

Lentelė. Nedarbo lygis Lietuvoje, Slovakijoje, Vokietijoje [13]

Nedarbo lygis (proc.)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Lietuva	16,4	16,5	13,5	12,5	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	15,4
Vokietija	7,5	7,6	8,4	9,3	9,8	11,2	10,3	8,7	7,5	7,8	7,7	7,1

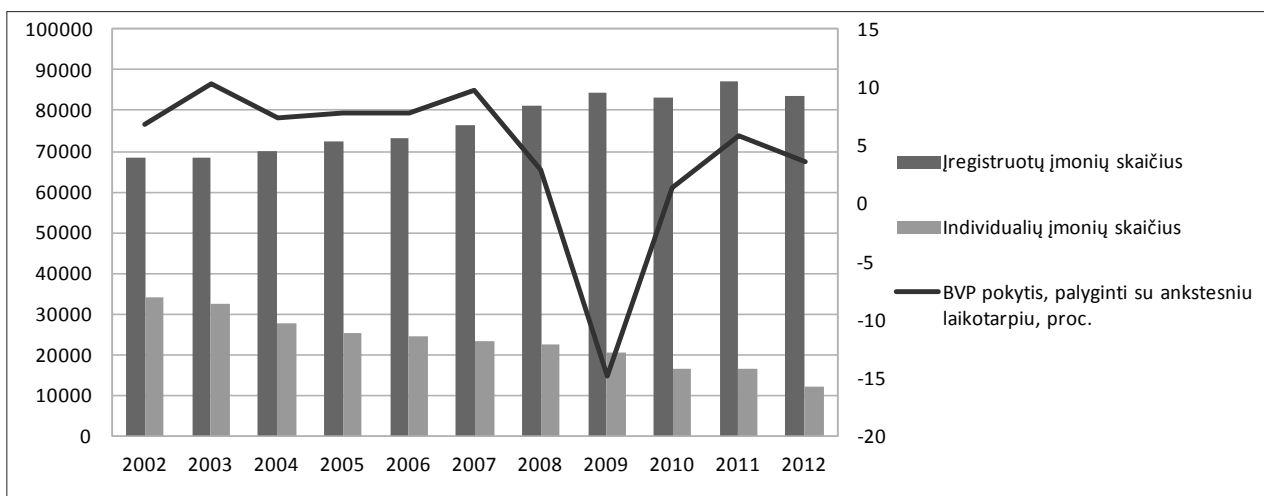
Slovakija	18,8	19,3	18,7	17,6	18,2	16,3	13,4	11,1	9,5	12,0	14,4	13,5
-----------	------	------	------	------	------	------	------	------	-----	------	------	------

Šaltinis: sudaryta autorių

Lietuvoje aktuali jaunimo užimtumo problema. Šalyje nepakankamas jaunimo profesinis orientavimas bei verslumo ir profesiniai įgūdžiai. 2007 m. 20–24 m. amžiaus asmenų užimtumo lygis buvo 46,5 proc., 2009 m. jis sumažėjo iki 39,3 proc., o nedarbo lygis pakilo nuo 7,1 proc. (2007 m.) iki 27,2 proc. 2009 metais. 2009 m. įregistruota 79,6 tūkst. bedarbių iki 25 m., t. y. net du kartus daugiau negu 2008 metais (38,6 tūkst.). Jauni žmonės dėl darbo patirties ar reikiamos kvalifikacijos stokos patiria daugiau sunkumų ieškodami darbo. 2010 m. I pusmečio pabaigoje kas antras jaunas bedarbis neturėjo profesinės kvalifikacijos, todėl negalėjo konkuruoti darbo rinkoje. Pagal specialybę arba iš dalies pagal specialybę dirba 45,5 proc. jaunų žmonių. Tokią padėtį lemia nepakankamas profesinis orientavimas, jaunų žmonių nepasitenkinimas gaunamu atlyginimu, ribotos neturinčiųjų pakankamos darbo patirties įsidarbinimo galimybės. Lietuvoje vis dar trūksta priemonių, padedančių lanksčiau derinti darbo veiklą ar studijas su išpareigojimais šeimai. Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. išvykimą deklaravo 22 tūkst. Lietuvos Respublikos piliečių, iš jų 37 proc. sudarė jaunimas. Be to, bent trumpam išvykti dirbti į užsienį norėtų apie 67 proc. jaunų žmonių. Didėjant regionų ekonominės plėtros skirtumams, didėja ir jaunimo vidinė migracija. Statistikos departamento tyrimo duomenimis, 33 proc. jaunų žmonių dėl studijų ar šeiminių (asmeninių) aplinkybių išvyko iš mažesnės gyvenamosios vietovės į didesnę ir net 70 proc. jų neketina grįžti. 2011 m. jaunimo nedarbas Lietuvoje buvo vienas iš didžiausių ES, tačiau 2012 m. jis sumažėjo. Lietuvoje jaunimo nedarbas 2012 m. lapkritį siekė 24,2 proc. ir buvo 6,7 procentinio punkto mažesnis negu 2011 m. lapkritį. ES lapkritį jis siekė 23,7 proc., arba 1,5 procentinio punkto daugiau negu prieš metus (22,2 proc.) [7].

Viena iš pagrindinių jaunimo užimtumo didinimo galimybių yra jaunimo verslumo lygio kėlimas. Tam būtinos tokios sąlygos: naujų darbų vietų kūrimas, šalies ekonomikos augimas, visuomenės socialinės ir ekonominės gerovės kilimas.

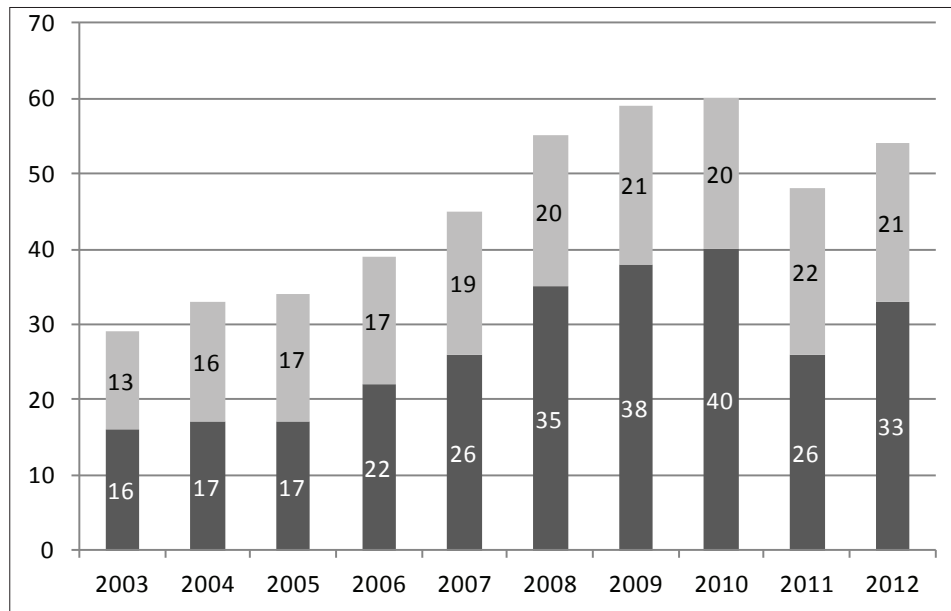
Verslumo lygio rodiklį Statistikos departamentas skaičiuoja remdamasis dviem kriterijais: verslumo lygį (1) – pagal veikiančių įmonių, tenkančių tūkstančiui gyventojų, skaičių; verslumo lygį (2) – pagal fizinių asmenų, užsiimančių individualia veikla, įskaitant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimus, skaičių tūkstančiui gyventojų. Remiantis Statistikos departamento verslumo lygio skaičiavimo duomenimis, galima apskaičiuoti bendrą suminį verslumo lygį [7]. Palyginti su Vakarų šalimis, Lietuvoje verslumo lygis yra labai žemas. Daug jaunuolių galvoja apie darbą valstybinėse įstaigose, tačiau apie savo verslo kūrimą susimąsto tik vienas iš dešimties, o JAV savo verslą planuoja pradėti septyni iš dešimties jaunų žmonių. „Flash verslumo eurobarometro“ duomenimis (2007 m.), tik 45 proc. europiečių norėtų dirbti savarankiškai (amerikiečių – 61 proc.). Nepakankamas visuomenės verslumas yra vienas iš pagrindinių smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros stabdžių [6]. 1 paveiksle pateikta įregistruotų įmonių skaičiaus ir bendrojo vidaus produkto pokyčio dinamika rodo šių dviejų rodiklių priklausomybę. Individulių įmonių skaičius labai priklauso nuo ekonominės situacijos šalyje.

1 pav. Įregistruotų įmonių skaičiaus ir BVP pokyčio dinamika Lietuvoje
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Eurostato ir Statistikos departamento duomenimis

Nuo 2003 metų verslumo lygis Lietuvoje kilo (2 pav.), nes daugėjo veikiančių įmonių, verslumo lygio kilimą skatino ir atsiradusios papildomos galimybės verstis ūkine komercine veikla neįregistravus įmonės, t. y. užsiimti individualia veikla įsigijus verslo liudijimą ar be verslo liudijimo. Suminis verslumo lygio rodiklis buvo 59 (2009 m.) ir 60

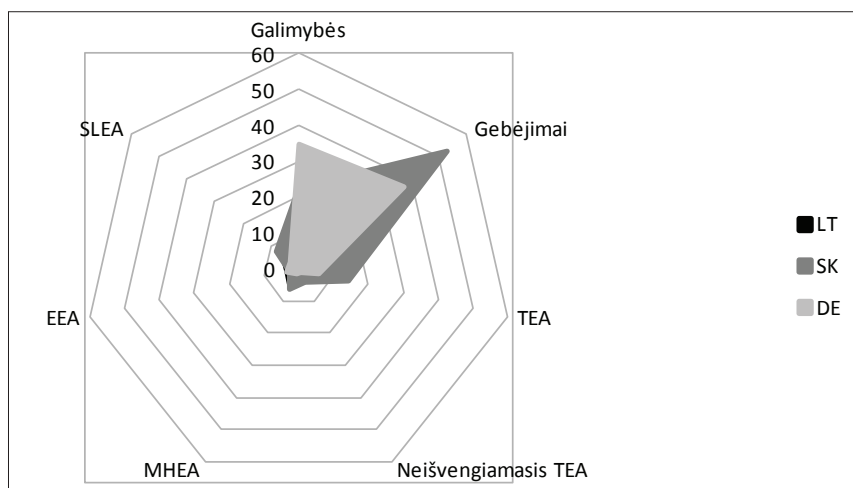
(2010 m.). Palyginus Lietuvos ir kaimyninių šalių verslumo rodiklius galima pastebėti, kad Estijoje verslumo lygis yra didžiausias – net 83, o Latvijoje jis yra mažesnis – siekia tik 51, Europos Sąjungos vidurkis yra 55 (2010 m.). Nuolat kintanti verslo aplinka didina veikiančių ūkio subjektų skaičių. Nuo 2003 iki 2012 m. veikiančių įmonių padaugėjo nuo 68 356 iki 83 624, t. y. 22,3 procento. Verslumo lygio kilimą Lietuvoje lėmė verslo liudijimų ir individualios veiklos populiarumas dėl paprasto tokio tipo verslo įkūrimo ir mažesnių mokesčių. Individualios įmonės šiuo metu yra viena iš nepopuliariausių teisinių verslo organizavimo formų. Statistikos departamento duomenimis, per dešimt metų individualių įmonių sumažėjo nuo 32 497 (2002 m.) iki 12 155 (2012 m.), t. y. net 73,3 procento. Nors ši veikla ir suteikia daugiau laisvės, tačiau kartu padidėja rizika, nes savininkas rizikuoja visu savo turtu [7].

2 pav. Verslumo lygis Lietuvoje 2003–2012 metais: veikiančių įmonių (šviesiai pilka spalva) ir fizinių asmenų, vykdančių individualią veiklą, įskaitant asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimus (tamsiai pilka spalva), skaičius 1 000 gyventojų
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis patikslintais Statistikos departamento duomenimis

Tiek visos Europos, tiek Lietuvos gyventojams labai trūksta įsitikinimo, kad savisamda yra viena iš karjeros galimybių, ir nepakanka informacijos, kaip savo siekius, lūkesčius paversti tikrove, t. y. steigti sėkmingai veikiančias įmones. Tokį nenorą imtis nuosavo verslo dažniausiai lemia žinių trūkumas ir rizikos baimė, atsakomybės stoka [6].

Dabartinės smulkiojo ir vidutinio verslo rėmimo programos neveikia taip, kad žmogus būtų skatinamas užsiimti verslu. Numatoma parama šeimoms, pradedančioms verslą, yra nepakankama ir iš esmės neskatina verslumo. Šiuo metu parama daugiau nukreipta į darbo vietų kūrimą. Kuriant verslumo įgūdžių ugdymo sistemą, tikslinga daugiau dėmesio skirti verslo kūrimo fobijų mažinimui, suteikti daugiau galimybių įgyti vadybos žinių, kaip įkurti įmonę ir sėkmingai joje dirbti. Tai ypač aktualu regionuose, kur egzistuoja didelis struktūrinis nedarbas ir savo verslo įkūrimas yra bene vienintelė galimybė užsidirbti.

3 pav. Verslumo profilio komponentės

2011 m. globalaus verslumo stebėjimo studijoje buvo numatyti tokie tikslai: išmatuoti verslumą atitinkamose ekonomikose, atskleisti veiksnius, lemiančius nacionalinį verslumo pobūdį ir lygį, nustatyti politikos poveikį verslumui. Yra skiriamos trys pagrindinės ekonomikos: į veiksnius orientuotos, pavyzdžiui, Irano, Pakistano, Venesuelos, Gvatemalos; į veiklos efektyvumą orientuotos, pavyzdžiui, Kinijos, Lietuvos, Latvijos, Slovakijos, Rusijos, Turkijos, Meksikos, ir į inovacijas orientuotos, pavyzdžiui, Danijos, Belgijos, JAV, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Japonijos, Slovėnijos, Norvegijos, Ispanijos [12].

Pagrindinės verslumo profilio komponentės: bendrasis ankstyvosios verslumo stadijos rodiklis (TEA), pradedantieji verslininkai (neišvengiamasis TEA), verslumas siekiant pasinaudoti galimybėmis, būtinieji gebėjimai, aukštas arba vidutinis verslumo aktyvumas (MHEA), darbuotojo aktyvumas (EEA), per maži darbo lūkečiai (SLEA). Vokietijos profilyje yra gana didelės galimybės, gebėjimai ir darbuotojų aktyvumas (EEA). Lietuvoje ir Slovakijoje ypač aukštas ankstyvosios stadijos (18–24 m. amžiaus asmenų) verslumo lygis, tačiau pagrindinės problemos – tai imtis verslo trukdančios baimės, nepakankamas aukštą pridėtinę vertę kuriančių verslų steigimas. Pagrindinės priežastys, dėl kurių nesiimama verslo, – bankroto ir asmeninės nesėkmės baimė [8].

2. VERSLUMO SAVYBIŲ IR MOTYVACIJOS TYRIMAS

2011–2012 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais atliktoje apklausoje dalyvavo Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakulteto (Lietuva), Trenčino Aleksandro Dubčeko universiteto (Slovakija), Kylio taikomųjų mokslų universiteto (Vokietija) studentai nuo 18 iki 24 metų. Dėstytojų dalyvavimas ERASMUS mobilumo programoje suteikė galimybę atlikti tokį tyrimą minėtose šalyse ir institucijose.

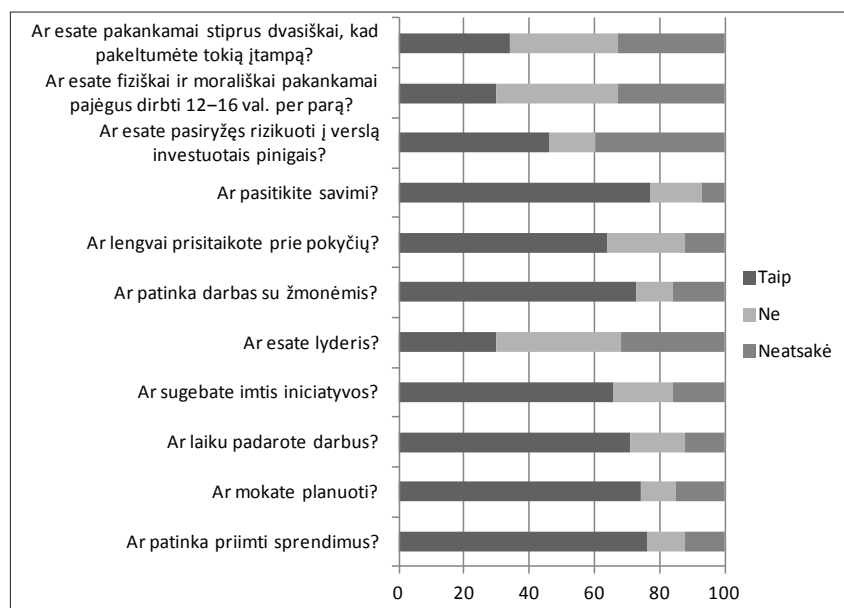
Tyrimo tikslas – atskleisti apklausoje dalyvavusio jaunimo požiūrį į verslininko asmenines savybes ir motyvaciją užsiimti verslu.

Tyrimo uždaviniai:

- apibrėžti jaunimo požiūrį į sprendimų priėmimą, darbų planavimą, iniciatyvumą, lyderystę, bendravimą, pasitikėjimą savimi, riziką, atsakingumą;
- išryškinti, respondentų manymu, svarbiausias verslininkų kompetencijas ir asmenines savybes, motyvaciją tęsti savo tėvų verslą ir perimti tėvų verslininkų savybes.

Tyrimo metodas: anketinė apklausa ir kiekybinė bei kokybinė duomenų analizė.

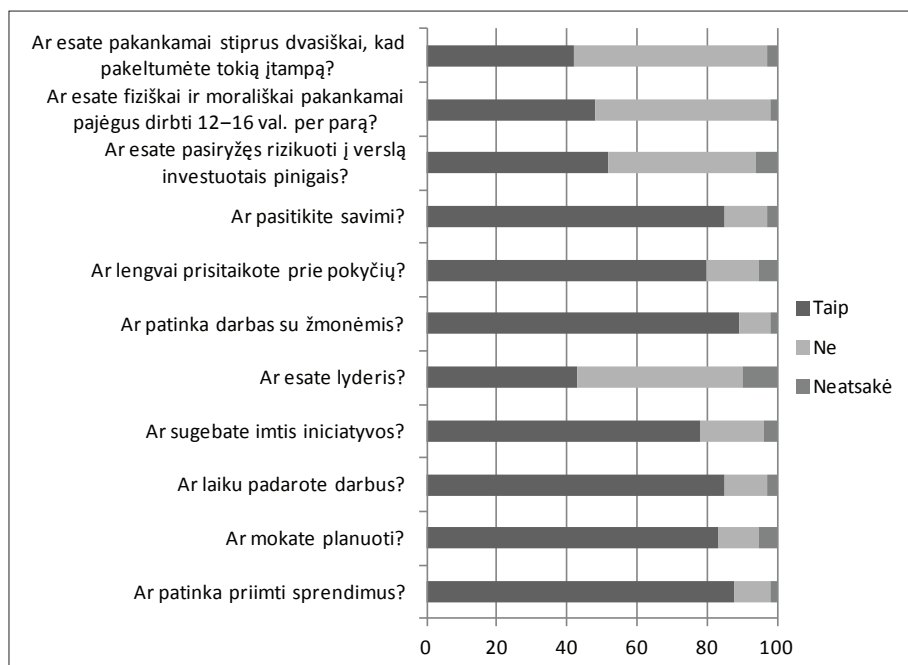
Respondentams pristatytas tyrimo tikslas, išdalytos anketos. Anketinės apklausos metodas numato duomenų rinkimą naudojant anketos blanką (apklausos lapą, klausimyną), kuriame suformuluotas ir tam tikra tvarka išdėstytas dvidešimt vienas klausimas respondentui. Anketoje pateikti dvejopi klausimai: uždaro tipo, kai prašoma pasirinkti vieną iš trijų atsakymų (respondentai galėjo pasirinkti vieną iš šių atsakymų: „taip“, „ne“ ir „nežinau“), atviro tipo, kai prašoma pateikti savo nuomonę arba patirtį. Remiantis apklausos duomenimis, tyrimo rezultatai pateikiami autorių sudarytuose paveiksluose (žr. 4–6 pav.).

4 pav. Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakulteto (Lietuva) studentų atsakymai

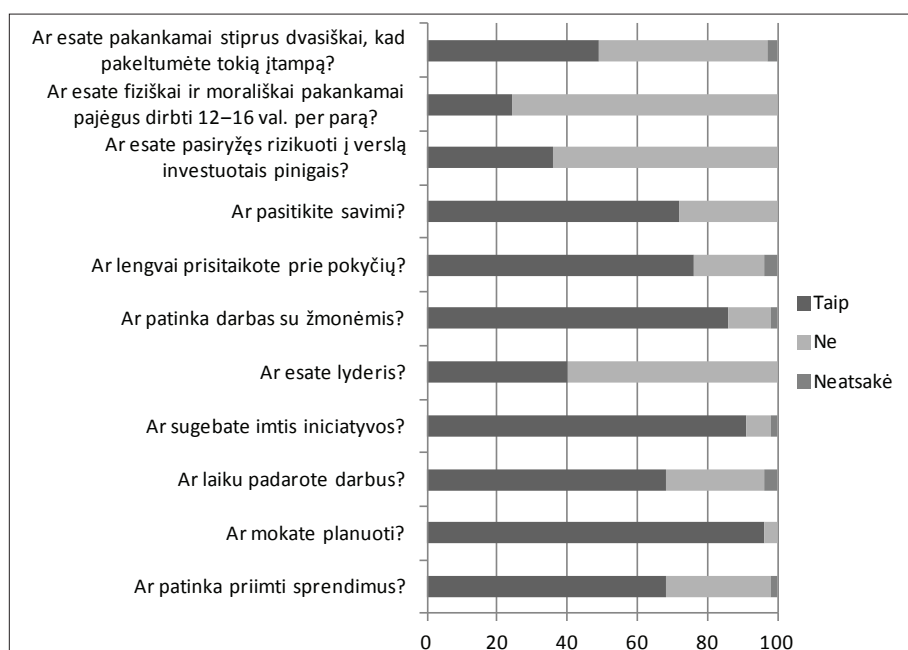
Norint sėkmingai vadovauti verslo įmonei, reikia mokėti planuoti ir būti darbščiam. Apklausos rezultatai rodo, kad vidutiniškai 80 proc. apklaustųjų patinka priimti sprendimus, apie 80 proc. respondentų moka planuoti savo veiklą, geriausiai planuoja savo veiklą vokiečių studentai, net 83 proc. slovākų studentų laiku atlieka darbus, o iniciatyviausi yra Vokietijos studentai (91 proc.).

Įmonės vadovas yra veiklos planuotojas ir vykdytojas, lyderis – įkvėpėjas, darantis įtaką kitiems, kad pasiektų įmonės tikslus. Sėkmingam verslui didelę reikšmę turi bendravimas, prisitaikymas prie aplinkos. Apklausą parodė, kad daugiau kaip 80 proc. vokiečių ir slovākų studentų yra komunikabilūs ir 73 proc. apklausoje dalyvavusių lietuvių būtų lengva bendrauti su žmonėmis. Apie 80 proc. vokiečių, slovākų ir lietuvių respondentų nurodė lengvai prisitaikantys prie pokyčių.

5 pav. Trenčino Aleksandro Dubčekio universiteto (Slovakija) studentų atsakymai

Verslininko profesiją renka tie, kurie nori būti savarankiški ir yra pasiryžę rizikuoti. Į klausimą dėl pasitikėjimo savimi apie 80 proc. visų šalių apklaustų studentų atsakė teigiamai, beveik kas antras respondentas (vidutiniškai 40 proc. visų apklaustų studentų) pasiryžęs rizikuoti savo investuotais pinigais ir apie 30 proc. yra pajėgūs fiziškai ir morališkai dirbti 12–16 val. per parą, 6 dienas per savaitę, savaitgaliais ir švenčių dienomis, o apie 35 proc. yra pakankamai stiprus dvasiškai, kad pakeltų įtampą.

6 pav. Kylio taikomųjų mokslų universiteto (Vokietija) studentų atsakymai

Apibendrinant galima teigti, kad vertindami verslininko kompetencijas respondentai išskiria gebėjimą vadovauti (68 proc.), o asmenines kompetencijas mažiau vertina (4 proc.). Apie 80 proc. visų respondentų neturi patirties verslo srityje, bet net 77 proc. mano, kad pasirinktos studijos suteiktą galimybę užsiimti savo verslu. Labiausiai vertinamos verslininko savybės yra šios: atsakomybė, bendravimas, sąžiningumas, ryžtingumas, kūrybingumas, pasitikėjimas savimi, lyderystė, organizuotumas, savarankiškumas ir mokėjimas priimti sprendimus. Verslininko veiklos pobūdis sudaro galimybes veikti nepriklausomai, patiems būti darbdaviams ir šeimininkams, o tai, žinoma, susiję su didesne rizika. Verslininko veiklos rezultatai ir sėkmė priklauso nuo asmeninių savybių ir iniciatyvos, gabumų, mąstysenos ir motyvacijos. Sėkmingai dirbantį verslininką apibūdina tokios savybės: gebėjimas vadovauti, savarankiškumas, didelis karjeros, nepriklausomumo, naujovių poreikis, kūrybingumas, entuziazmas, veržlumas, atkaklumas, lyderystė, kliūčių ir sunkumų įveikimas, komunikabilumas. Atliekant tyrimą buvo svarbu išsiaiškinti, respondentai tik teoriškai suprantą verslą ir verslo aplinką ar susiduria su juo namie praktiškai. Į klausimą „Ar tėvai turi savo nuosavą verslą?“ 7,5 proc. lietuvių studentų, 6 proc. slovakų studentų ir 6,5 proc. vokiečių studentų atsakė teigiamai, iš jų tik 0,5 proc. norėtų tęsti tėvų verslą; kai kurie nenurodė priežasčių, kodėl nenorėtų jo tęsti. Labiausiai yra vertinamos tokios tėvų verslininkų savybės: darbštumas, atsakingumas, kantrybė, organizuotumas, protingumas, įžvalgumas. Įdomu, kad tik 0,5 proc. respondentų, pažymėjusių, jog tėvai neturi savo verslo, atsakė, kad norėtų būti verslininkai.

IŠVADOS

1. Verslumas, darantis įtaką kiekvienos valstybės ekonomikos pažangai, yra susijęs su žmogaus asmenine motyvacija rasti ir išnaudoti galimybes, sukurti naują pridėtinę vertę ir sėkmingai plėtoti savo verslą. Verslumas – tai asmens mąstymo būdas, asmeninės, dalykinės, vadybos kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti kasdieniame gyvenime, tai konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir priimti riziką už priimamus sprendimus. Verslumas apibūdinamas kaip pagrindinis ekonomikos augimo veiksnys, aktyvios jaunų žmonių saviraiškos galimybė.
2. Dauguma autorių gana išsamiai nagrinėja verslumo sampratą, tačiau išlieka verslumo matavimo problema. Šiuo metu su šalies ūkio konkurencingumu siejamas pagrindinis verslumo matavimo rodiklis yra verslumo lygis, kurį nustato Statistikos departamentas. Ateityje verslumo tyrimus atliks tarptautinės organizacijos: Tarptautinė verslumo stebėsenos organizacija (*The Global Entrepreneurship Monitor, GEM*) ir Europos Komisijos „Flash verslumo eurobarometras“.
3. Nuo 2003 metų verslumo lygis Lietuvoje kilo ir 2010 m. buvo didžiausias. Bendras suminis verslumo lygio rodiklis 2012 m. Lietuvoje buvo 54, Estijoje jis buvo didžiausias – net 83, o Latvijoje siekė 51.
4. Atlikus tyrimą nustatytos, respondentų manymu, svarbiausios verslininko asmeninės savybės: atsakingumas, bendravimas, sąžiningumas, ryžtingumas, lyderystė, organizuotumas, savarankiškumas, pasitikėjimas savimi, kūrybingumas, mokėjimas priimti sprendimus.
5. Verslas yra rizikinga veikla ir bankroto bei asmeninės nesėkmės baimė silpnina motyvaciją užsiimti verslu.
6. Du trečdaliai respondentų moka ir gali priimti sprendimus, planuoja ir laiku padaro savo darbus, yra iniciatyvūs, atsakingi, sugeba bendrauti ir pasitiki savimi.
7. Maždaug pusė apklaustųjų nurodė pasižymintys kūrybingumu ir lengvai prisitaikantys prie kintančios verslo aplinkos.
8. Dauguma respondentų praktinių verslo įgūdžių neįgyja ir šeimoje: tik 7,5 proc. lietuvių, 6 proc. slovakų ir 6,5 proc. vokiečių studentų tėvai yra verslininkai.

Literatūra

1. ZOLTAN J.; SZERB, L. The Global Entrepreneurship Index (GEIDEX). *Jena Economic Research Paper* (April 2009). ISSN 1864-7057.
2. ČIBURIENĖ, J.; GUŠČINSKIENĖ, J. Jaunimo verslumas: lyčių aspektas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2009, Nr. 1 (14), p. 62–69.
3. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas. *Žin.*, 2003, Nr. 119-5406; Lietuvos Respublikos vyriausybės 2010 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. 1715 „Dėl Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos patvirtinimo“ [žiūrėta 2010 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=387971&p_query=&p_tr2=>>.
4. VAINIENĖ, R. *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba, 2005, 327 p. ISBN: 9986-16-422-2.

5. Verslumas [žiūrėta 2010 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikiquote.org/wiki/Henris_Tomas_Boklis>.
6. 2009 metų veiklos ataskaita. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, 2009 m. kovo 9 d. [žiūrėta 2011 m. sausio 20 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ukmin.lt/lt/veikla/ataskaita/ataskaita2009.php>>.
7. Statistikos departamentas [žiūrėta 2011 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2328>>.
8. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos_Ataskaitos_2011MVP/Jaunimo_verslumas_ataskaita.pdf>.
9. Prieiga per internetą: <<http://sociumas.delfi.lt/verslas/nudrenas-pazanga-mazinant-jaunimo-nedarba-nepakankama-reikia-didesnio-politinio-demesio.d?id=60413095#ixzz2IRng40VV>>.
10. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/news/business/130110_lt.htm>.
11. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/web/lt/verslo_aplinka/smulkaus-ir-vidutinio-verslo-politika/verslumoskatimais/Europos_Komisijos_komunikatas>.
12. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/uploads/documents/SVV/GEM_pristatymas.pdf>.
13. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/CH_05_2012/EN/CH_05_2012-EN.PDF>; <http://www.indexmundi.com/germany/unemployment_rate.html>; <http://www.indexmundi.com/slovakia/unemployment_rate.html>.
14. Prieiga per internetą: <www.gemconsortium.org>.

THE ANALYSIS OF ENTREPRENEURSHIP DIMENSION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN COUNTRIES

Summary

Under the rapid processes of globalization, education should help to strengthen the creative powers of society, especially of the younger generation, to preserve and to develop the identity, also to nurture civil society, increasing employment, particularly youth, and economic competitiveness, reducing poverty and social exclusion. The paper defines the concept of entrepreneurship, the importance of entrepreneurial competence in the context of learning to act, presents an overview of youth employment and unemployment situation in the labour market, entrepreneurship level measurement problem. The paper presents results of the survey carried out among young people in Lithuania, Slovakia and Germany, the attitude towards decision-making, time management, initiative, leadership, communication, confidence, responsibility, money and investment risk, mental stamina, creativity, acquired and inborn personal characteristics of businessmen and small (family) business development opportunities.

GYVENTOJŲ SENĖJIMO SOCIALINIŲ EKONOMINIŲ PASEKMIŲ IR PRIEMONIŲ JOMS ĮVEIKTI ANALIZĖ

Daiva Deimantaitė-Gedmintienė

Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla, Mykolo Romerio universitetas

Jurgita Ginavičienė

Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija

Anotacija

Straipsnyje apžvelgiama Lietuvos demografinė dinamika 2000–2012 metais, ES šalių ir Lietuvos senėjimo tendencijos, analizuojamas proceso poveikis ekonomikai ir socialinei politikai, numatomos senėjimo prielaidos iki 2050–2060 metų ir priemonės, kaip palengvinti arba visiškai panaikinti su šiuo procesu susijusias problemas.

Pagrindiniai žodžiai: gyventojai, demografinis senėjimas, gyvenimo trukmė, sveikatos priežiūra, paslaugų poreikis, darbingas amžius.

Straipsnio tikslas – pateikti Lietuvos gyventojų demografinio senėjimo procesą praityje, dabartyje ir ateityje, atskleisti jo iššūkius Lietuvos visuomenės raidai ir ateičiai.

Tyrimo metodas – mokslinių šaltinių analizė.

IVADAS

Temos aktualumas

Pasaulinis senėjimas kiekvieną dešimtmetį tampa vis aktualesnis – Jungtinių Tautų Ekonomikos ir socialinių reikalų departamento duomenimis, 1980 m. pasaulyje gyveno jau 378 mln. asmenų, kurių amžius siekė 60 m. ir daugiau, ir manoma, kad 2050 m. jų padaugės iki 2 mlrd. ir daugiau.

Pagal mokslininkų prognozes 2050-aisiais pasaulyje pagyvenusių žmonių bus daugiau negu vaikų iki 15 m. ir tik 20 proc. jų gyvens ekonomiškai stipriose šalyse. Ilgėjanti gyvenimo trukmė yra tikrai didelis žmonijos laimėjimas, tačiau kaip visuomenės senėjimas atsiliepia kiekvienos šalies ekonominiams ir socialiniams santykiams, kaip ir kokių imtis priemonių, kad pagyvenę žmonės kuo ilgiau jaustųsi reikalingi ir naudingi bei netaptų našta jaunajai kartai, yra sudėtingi klausimai, reikalaujantys globalių sprendimo būdų. 2002 m. balandį Madride vykusioje Antrojoje pasaulinėje senėjimo asamblėjoje buvo priimti du itin svarbūs dokumentai: Politinė deklaracija ir Tarptautinis Madrido veiksmų planas. Juose pabrėžta būtinybė stiprinti skirtingų kartų socialinį solidarumą ir bendradarbiavimą, kad būtų sukurta visuomenė, kuri ateityje pajėgtų geriau vienyti įvairaus amžiaus žmonių grupes.

Praėjus 10 m. nuo Madrido deklaracijos, 2012-iejį paskelbti Europos vyresnių žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo metais siekiant atkreipti dėmesį į ilgesnę europiečių gyvenimo trukmę ir geresnę sveikatos būklę, leidžiančią pasinaudoti tokių aplinkybių teikiamomis galimybėmis.

Kadangi Lietuvos gyventojų senėjimo tempai yra spartesni negu kitų šalių, daroma prielaida, kad po kelių dešimtmečių, apytiksliai 2050 m., gyventojų senatvės lygio atžvilgiu Lietuva iš demografiškai jaunesnių Europos šalių grupės pereis į vidurinę. Vienas svarbiausių gyventojų senėjimo bruožų yra spartesnis, palyginti su kitomis pagyvenusio amžiaus grupėmis, pačių vyriausiųjų – 80 m. ir vyresnių gyventojų skaičiaus didėjimas. Prognozuojama, kad iki 2050 m. ES šalyse bendras šios amžiaus grupės asmenų skaičius padidės net 1,8 karto, o jų dalis – nuo 4 proc. 2004 m. iki 7,2 proc. 2030 metais.

Pasak R. Heinisch, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto atstovės, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, vadovaudamasis Darbo tvarkos taisyklių 29 straipsnio 2 dalimi, 2011 m. liepos 14 d. savo iniciatyva nusprendė parengti nuomonę dėl veiksmų plano gyventojų senėjimo srityje Europoje, kuriame akcentuojami tokie svarbiausi punktai, kaip antai, jog EESRK visiškai pritaria jau anksčiau išsakytam raginimui, kad Europos senėjimo ir demografinių pokyčių moksliniai tyrimai turėtų būti ilgalaikiai ir tarpdalykiniai, tarpvalstybiniai ir lyginamieji. Komitetas rekomenduoja įsteigti Europos senėjimo mokslinių tyrimų centrą, kuris galėtų atlikti koordinavimo užduotis, būsimų mokslinių tyrimų ir inovacijų senėjimo ir demografinių pokyčių srityje veiksmų planai būtų sutelkti į sveikatos aspektus plačiąja prasme ir panašiai [7].

Lietuvos statistikos departamento skaičiavimai rodo, kad mūsų šalyje vyriausių (80 m. ir vyresnių) gyventojų skaičius taip pat didės sparčiau negu kitų amžiaus grupių, atitinkamai didės ir jų dalis, įeinanti į bendrą gyventojų skaičių, – 2030 m. vienas iš dvidešimties asmenų jau bus peržengęs 80 m. ribą [4].

Lietuva, tapusi ES nare, kartu su kitomis naujosiomis narėmis iš šalies pagalbos gavėjos tapo šalimi donore. 2004 m. birželio 14 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 737 (Žin., 2004, Nr. 95-3501) Lietuvoje buvo priimta Nacionalinė gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategija, kurioje valstybė įsipareigojo imtis veiksmų, skatinančių vyresnio amžiaus žmones gyventi visavertį asmeninį, visuomeninį, profesinį ir kultūrinį gyvenimą. Numatant šios strategijos įgyvendinimo veiksmus vadovautasi kai kuriais principais [2].

Gyventojų senėjimas – sudėtingas reiškinys, sukeliantis įvairių socialinių ir ekonominių pasekmių, todėl Lietuva, kaip ir kitos ES šalys, įsipareigojo imtis priemonių senėjimo problemai spręsti šalies mastu. Svarbu ieškoti būdų, kaip išvengti dėl gyventojų senėjimo kylančių problemų, pasinaudoti galimybėmis, kurias sudaro pailgėjęs darbingas amžius. Šių problemų sprendimas suprantamas kompleksiskai – reikia garantuoti pakankamas pajamas senatvėje, taikyti patikimą socialinę apsaugą, orientuoti darbo rinką taip, kad joje kuo ilgiau būtų panaudojami vyresnių žmonių įgyti profesiniai gebėjimai, kad būtų įgyvendintas mokymosi visą gyvenimą principas, garantuoti lygias galimybes gauti kvalifikuotas sveikatos ir socialines paslaugas, skatinti kartų solidarumą, remti asmenis ir bendruomenes, globojančias vyresnio amžiaus žmones, numatyti galimybę išplėsti vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimą visuomenės gyvenime, užtikrinti jų socialinę sanglaudą ir galimybes gyventi savarankiškai [4].

1. LIETUVOS DEMOGRAFINĖS PADĖTIES ANALIZĖ

Lietuvos gyventojų amžiaus struktūra įvairi: XIX a. pab. – XX a. pr. tik vienas iš dešimties Lietuvos gyventojų buvo sukakę 60 m. ir daugiau, o XX–XXI a. tokio amžiaus buvo vienas iš penkių Lietuvos gyventojų. Taigi per šimtą metų pagyvenusius 60 m. ir vyresnių žmonių dalis visuomenėje padvigubėjo. O Lietuvos gyventojų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (VTGT) per visą XX a. pailgėjo maždaug trimis dešimtmečiais.

2011 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 3 mln. 244,6 tūkst. gyventojų – 84,4 tūkst. mažiau negu 2010 m. pradžioje. Gyventojų sumažėjimą (92,3 proc.) lėmė migracija. Per pastaruosius dešimt metų dėl neigiamos migracijos Lietuva neteko 140,5 tūkst. gyventojų, o dėl neigiamos natūralios kaitos – 101,9 tūkst. gyventojų [10].

2012 m. rugpjūčio pradžioje Lietuvoje gyveno 3 mln. 182,8 tūkst. gyventojų, taigi 17 tūkst. gyventojų mažiau negu metų pradžioje. 2012 m. sausį–liepą gimė 19 596 kūdikiai – 872 mažiau negu per praėjusių metų tą patį laikotarpį. Nuo sausio iki liepos mirė 24 200 žmonių, arba 326 žmonėmis mažiau negu per atitinkamą 2011 m. laikotarpį, išvykimą iš Lietuvos deklaravo 24 762 gyventojai, t. y. 8 226 žmonėmis mažiau negu per praėjusių metų tą patį laikotarpį. Per septynis šių metų mėnesius į Lietuvą imigravo 12 350 žmonių – 4 612 asmenų daugiau negu 2011 m. sausio–liepos mėnesiais. Dauguma, t. y. 88,2 proc., imigravusiųjų į Lietuvą sudarė grįžę Lietuvos Respublikos piliečiai. Mažėjant gimstamumui ir ilgėjant vidutinei gyvenimo trukmei, akivaizdi gyventojų senėjimo tendencija [10].

1 lentelė. Natūrali gyventojų kaita

	Ketvirčiai			
Gyventojų skaičius laikotarpio pradžioje, tūkst.	I	II	III	IV
2011	3 244,6	3 230,5	3 218,7	3 207,3
2012	3 199,8	3 190,6	3 184,0	–
Gimusieji				
2011	8 199	8 964	9 260	7 962
2012	7 466	8 520	–	–
Mirusieji				
2011	10 995	10 289	9 411	10 342
2012	10 707	10 159	–	–
Natūrali kaita				
2011	-2 796	-1 325	-151	-2 380
2012	-3 241	-1 639	–	–

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2012

Moterų 2012 m. pradžioje buvo 228,4 tūkst. daugiau negu vyrų – 1 714,1 tūkst. moterų ir 1 485,7 tūkst. vyrų. Tai reiškia, kad moterys sudarė 53,6 proc. visų gyventojų. Statistikos departamento duomenimis, 1 000 vyrų teko 1 154 moterys. Moterų vidutinis amžius buvo 42,6 m., vyrų – 37,3 metų. 60 m. ir vyresnės moterys sudarė 27 proc. visų moterų, vyrai – 17 proc. visų vyrų. 60 m. ir vyresnių moterų buvo 1,8 karto daugiau negu to paties amžiaus vyrų. Moterys gyvena 10,6 m. ilgiau negu vyrai [10].

2 lentelė. Natūralus gyventojų skaičiaus pokytis 2011 m. (1 000 gyv.)

	Gimstamumas	Mirtingumas	Natūralus prieaugis
Iš viso	10,8	12,8	-2,0
Vilniaus apsk.	12,6	11,9	0,7
Kauno apsk.	10,9	12,6	-1,7
Klaipėdos apsk.	11,4	11,7	-0,3
Šiaulių apsk.	10,0	13,4	-0,3
Panevėžio apsk.	8,9	14,0	-5,1
Alytaus apsk.	9,3	14,1	-4,8
Marijampolės apsk.	10,2	14,1	-3,1
Tauragės apsk.	9,9	14,4	-4,5
Telšių apsk.	10,8	11,7	-0,9
Utenos apsk.	8,3	16,2	-7,9

Šaltinis: Lietuvos sveikatos apsaugos ministerija Higienos instituto Sveikatos informacijos centras, 2012

Didžiausias neigiamas gyventojų prieaugis buvo Rytų Lietuvoje – Utenos apskrityje (-7,9 žm. 1 000 gyv.). Tik Vilniaus apskrityje 2011 m. gyventojų prieaugis buvo teigiamas ir sudarė atitinkamai 0,7 žm. 1 000 gyventojų. Keletus metus didėjęs gimstamumas 2011 m. vėl sumažėjo: gimė 35 626 kūdikiai, arba 1,1 tūkst. mažiau negu 2010 metais. Gimstamumo rodiklis buvo 10,8 žm. 1 000 gyventojų. Net 6,4 proc. kūdikių gimė užsienyje (2000 m. – tik 1,1 proc.) [10].

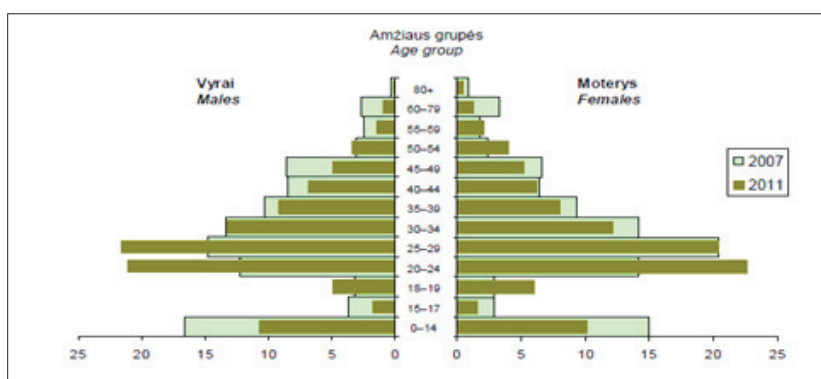
Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2010 m. emigravo 83,2 tūkst. Lietuvos gyventojų, 61,2 tūkst. daugiau negu 2009 metais. Šitaip nutiko dėl privalomojo sveikatos draudimo įmokos mokėjimo – anksčiau išvykę asmenys buvo priversti deklaruoti emigraciją. 2010 m. beveik pusė emigravusiųjų išvyko į Jungtinę Karalystę, 15,7 proc. – į Airiją, išvykusiųjų į Norvegiją kas antras buvo 20–34 m. amžiaus. 2010 m. mirė 42 120 žmonių, t. y. 88 žmonėmis daugiau negu 2009 metais. 2010 m. mirtingumo rodiklis buvo 12,8 žm. 1 000 gyventojų. 2010 m. vyrų mirtingumas sumažėjo 1,3 proc., o moterų padidėjo 1,9 procento. 2011 m. emigravo 26,9 tūkst. vyrų ir 27 tūkst. moterų. Nuo 2007 iki 2010 m. daugiau negu pusė visų emigrantų buvo moterys. Lietuvos Respublikos piliečiai 2011 m. sudarė 95,6 proc. visų emigrantų, o 2007 m. jie sudarė 82,5 procento. 2011 m. į Lietuvą grįžo 14 tūkst. Lietuvos Respublikos piliečių.

2012 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 3 mln. 199,8 tūkst. gyventojų, t. y. 44,8 tūkst., arba 1,4 proc., mažiau negu 2011 m. pradžioje. Sumažėjimą – 85,3 proc., kaip ir praėjusiais metais, lėmė tarptautinė migracija [9].

1 pav. Neto tarptautinė migracija ir natūrali kaita (sumažėjimas)

Šaltinis: Statistikos departamentas

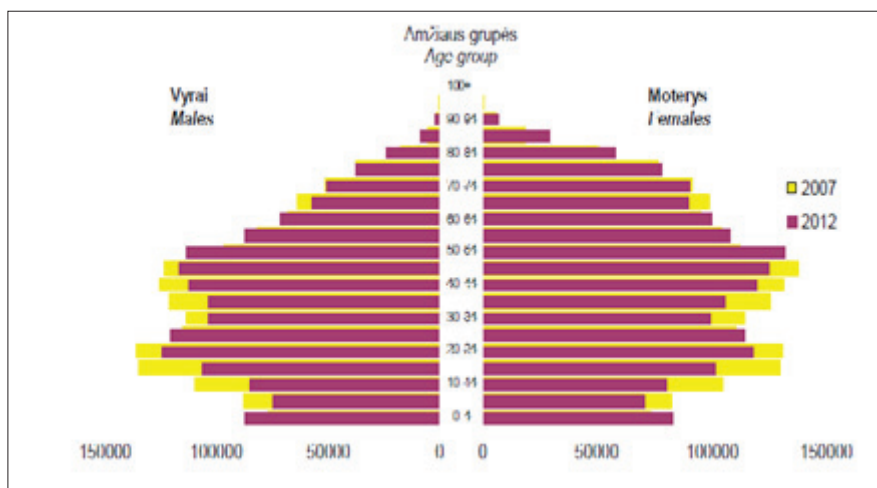
2 pav. Emigrantai, deklaruoję išvykimą, pagal amžiaus grupes

Šaltinis: Statistikos departamentas

2010 m. Lietuvos vyrų VTGT buvo 67,98 m., moterų – 78,78 metų. Pastaraisiais metais mažėjantis vyrų mirtingumas lėmė, kad jų vidutinė gyvenimo trukmė 2010 m. padidėjo 3,1 metų. Moterų vidutinė gyvenimo trukmė per tą patį laikotarpį padidėjo 1,6 metų. Sumažėjo vyrų ir moterų VTGT skirtumas. Lietuvoje gimusių vyrų VTGT mažiausia ES, moterų vidutinė gyvenimo trukmė priartėjo prie naujųjų ES šalių vidurkio [10].

2011 m. vyrų VTGT buvo 68,5 m., moterų – 79,1 metų. Nuo 2007 m. sparčiau mažėjantis vyrų mirtingumas lėmė, kad jų VTGT pailgėjo 3,6 metų. Moterų VTGT pailgėjo 1,9 metų. 2011 m., palyginti su 2010 m., labiausiai pailgėjo kaimo vyrų – 0,9 m. ir miesto moterų – 0,4 m., tačiau miesto vyrų ir moterų VTGT išliko 2,5 m. ilgesnė negu kaimo vyrų ir moterų. Per pastaruosius penkerius metus vyrų ir moterų VTGT skirtumas sumažėjo 1,7 m. ir 2011 m. sudarė 10,6 metų [10].

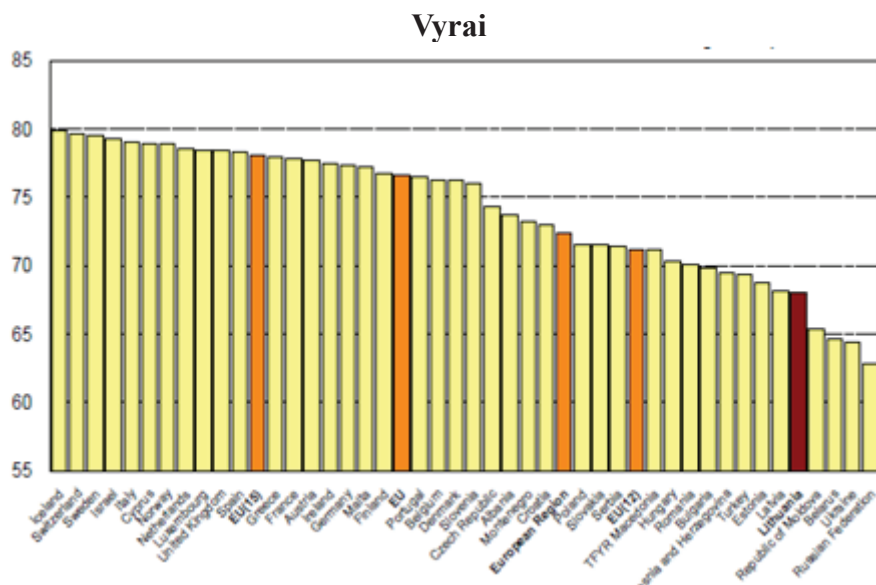
2012 m. moterų VTGT – 79,1 m., vyrų – 68,5 metų.

3 pav. 2012 m. vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė

Šaltinis: Lietuvos sveikatos apsaugos ministerija, Higienos instituto
Sveikatos informacijos centras, Statistikos departamentas, 2012

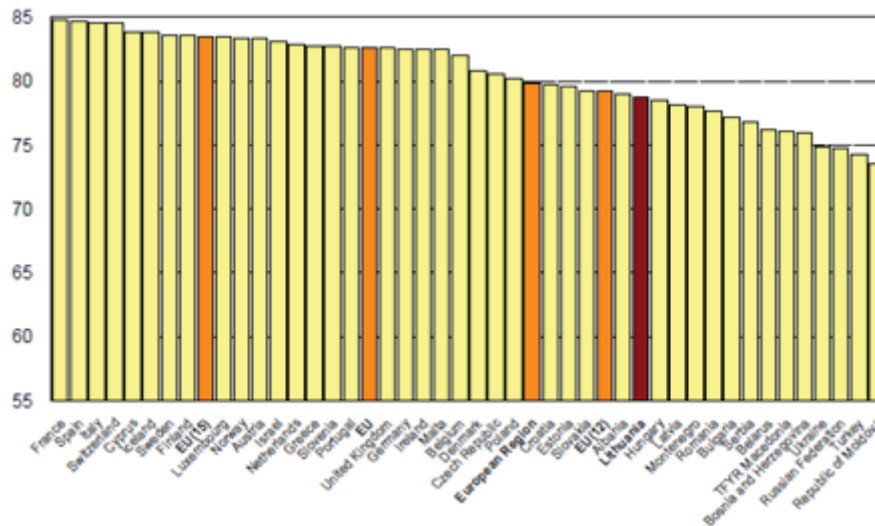
Tačiau vis dėlto pagal VTGT Lietuva užima vieną paskutinių vietų ES, pralenkdama tik Latviją ir Estiją pagal vyrų ir moterų rodiklius ir kai kurias Vidurio Europos valstybes – pagal moterų rodiklius. Mūsų šalies moterų VTGT yra daugiau negu 5 m., o vyrų – beveik 9 m. trumpesnė, palyginti su bendraisiais ES šalių gyventojų duomenimis [3].

4 pav. Gimusiųjų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė

Šaltinis: Statistikos departamentas

Moterys

5 pav. Gimusiųjų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė

Šaltinis: Statistikos departamentas

Lietuvoje pastaraisiais metais mirtingumo rodikliai svyruoja – iki 2030 m. vyrų VTGT turėtų padidėti 6,2 m., o moterų – 4,5 metų. Lietuvoje, kaip ir daugumoje kitų naujųjų valstybių narių, VTGT rodikliai išlieka žemesni negu valstybėse senbuvėse, tačiau tikimasi, kad ES-15 valstybėse moterų VTGT 2050 m. sieks 86,9 m., vyrų – 81,3 metų, ES-10 valstybėse moterų VTGT rodiklis 2050 m. numatomas 83,8 m., vyrų – 77,2 metų [10].

Šiuo metu mūsų šalies moterys, sulaukusios 60 m., dar gali tikėtis gyventi vidutiniškai 22 m., t. y. daugiau negu ketvirtadalį viso savo gyvenimo, vyrai – atitinkamai daugiau negu 15 m., arba penktadalį savo gyvenimo. Todėl galima teigti, kad, kaip ir jų bendraamžiai kitose ES valstybėse, Lietuvoje piliečiai, sulaukę garbaus amžiaus ir dauguma palikę darbo rinką, pragyvens dar nemažą savo gyvenimo tarpsnį, tačiau jo kokybė, kitaip negu ankstesniais gyvenimo metais, priklauso ne tik nuo jų pačių elgesio, požiūrio, norų, galimybių ir pasirinkimo, bet ir nuo valstybės socialinės ir sveikatos politikos efektyvumo [4].

3 paveiksle plačiausia piramidės dalis žymi didžiausio gimstamumo laikotarpius: 1958–1962, 1970–1972, 1985–1987 metus. Apatinė piramidės dalis rodo gimstamumo pasikeitimą 2012 metais. Dėl Lietuvos gyventojų senėjimo daugėja pagyvenusių žmonių ir didėja jų dalis, įeinanti į bendrą gyventojų skaičių. 2012 m. pradžioje 706,2 tūkst., arba 22,1 proc., gyventojų buvo 60 m. ir vyresnio amžiaus, 2007 m. pradžioje tokių buvo 691,9 tūkst., arba 20,4 procento [10].

Net ir būdami gana neblogi, VTGT rodikliai vis tiek rodo ne tik ilgėjančią gyvenimo trukmę, bet ir artėjančią pagyvenusių žmonių užimtumo, sveikatos prevencijos ir gaunamų pajamų problemą.

2. PRIEMONIŲ SENĖJIMO PASEKMĖMS ĮVEIKTI ANALIZĖ

2.1 GYVENTOJŲ SENĖJIMO IŠŠŪKIAI

Labai svarbu pažinti gyventojų senėjimo tendencijas ir numatyti su tuo susijusius padarinius. Pagyvenusių žmonių gausėjimas visuomenėje yra ir ateityje bus reikšmingas veiksnys, lemiantis globalius visuomenės ekonominio ir socialinio gyvenimo, teisinės bazės, taip pat senatvės ir apskritai gyvenimo prasmės pokyčius. Gyventojų senėjimas iš esmės keičia visuomenės demografinę ir socialinę struktūrą, gamybą, paskirstymą ir vartojimą, gyvenamąją vietą ir daro įtaką socialinių grupių ir sluoksnių socialinei padėčiai. Yra ne demografiniai (sanitarijos ir medicinos laimėjimai, pramoninė revoliucija, švietimo pasiekimai, mokslo ir naujų technologijų tobulėjimas) ir demografiniai (mirtingumo mažėjimas, gimstamumo mažėjimas, migracija) veiksniai, lemiantys jaunuomenės poreikius gerinti savo esamą ir būsimą gyvenimą [4].

Kaip žinia, viena iš „Dėl Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos įgyvendinimo 2005–2013 m. priemonių patvirtinimo“ priemonių, išdėstytų Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. rugsėjo 14 d. sprendime Nr. 940/2011/ES), – kartų solidarumas. Strategija atkreipia dėmesį į veiklas, kuriose dalyvauja įvairios kartos. Didelę reikšmę turi pačios idėjos sklaida – sutelkiamas dėmesys į kartų solidarumo vertinimą ir pateikiami siūlymai padėčiai gerinti.

2012 m. siekiama, kad būtų daugiau žinoma apie vyresnių žmonių indėlį į visuomenę, kad politikai ir atitinkamos suinteresuotos institucijos imtųsi veiksmų geresnėms vyresnių žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo stiprinimo galimybėms sudaryti. Vyresnių žmonių aktyvumas reiškia, kad senjorai turi galimybę išlikti geros sveikatos ir visokeriopa dalyvauti visuomenės gyvenime, jausti didesnę pasitenkinimą darbu, būti labiau nepriklausomi ir aktyvesni, mėgautis geresne gyvenimo kokybe. 2012-aisiais, Europos metais, siekiama skatinti vyresnių žmonių aktyvumą trijose srityse: užimtumo, dalyvavimo visuomenės gyvenime, savarankiško gyvenimo [7].

Anot V. Blinkevičiūtės, Lietuvoje yra senos geros kartų solidarumo tradicijos šeimoje, todėl jas reikia saugoti ir puoselėti. Kadangi 2012 m. yra Europos metai, kuriais siekiama sukurti vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo kultūrą Europoje, remiantis įvairaus amžiaus visuomenės solidarumu, skatinant ir remiant valstybės, vietos valdžios institucijų, socialinių partnerių, pilietinės visuomenės ir verslo bendruomenės bei Europos Komisijos yra numatyta finansškai remti Europos metų priemones ir veiklas, viešinant geriausią ES patirtį. Šiems tikslams ES biudžete numatyta 5 mln. eurų, bus galima naudoti ir įvairių fondų lėšas [6]. Pagyvenusių (55–64 m. amžiaus) gyventojų užimtumo lygis 2012 m. I ketvirtį siekė 51,1 proc. ir buvo 0,1 procentinio punkto mažesnis negu 2011 m. IV ketvirtį. Rezultatas kol kas neryškus, bet jau judama į priekį [11].

2.2 PAJAMŲ GARANTIJOS

Visuomenei senstant, didėja pensinio ir darbingo amžiaus gyventojų atotrūkis. Šitai keičia pensinio amžiaus žmonių gyvenimo kriterijus. Susidarius tokiai socialinei situacijai, pakankamo pajamų lygio garantavimas tampa vienu svarbiausių sprendžiamų klausimų. Pakankamas pajamų lygis leidžia patenkinti fiziologinius, socialinius, sveikatos, saugumo poreikius, kurie ypač svarbūs žmogui senstant.

Skurdo rizika vyresniems negu 65 m. žmonėms Lietuvoje yra artima bendram lygiui – 22 proc., o bendras lygis yra 20 procentų. Nuo 2005 iki 2006 m. ši rizika padidėjo 5 procentiniais punktais, nes pensijos nedidėjo taip greitai kaip atlyginimai. Siekdama pakoreguoti šį santykinį pensijų lygio mažėjimą Vyriausybė nuo 2008 m. sausio 1 d. bazinę pensiją padidino 10 proc. ir dėl šito padidėjo visos pensijos, ypač mažiausios.

Socialinės apsaugos ministerijos duomenimis, vidutinė senatvės pensija 2005 m. buvo 420 Lt, 2008 m. – 738 Lt, t. y. 45 proc. vidutinio neto atlyginimo, o daugumoje ES šalių senatvės pensijos siekia 60–70 proc. vidutinio atlyginimo. 2012 m. I ir II ketvirtį vidutinė pensija siekė 814–815 Lt, arba 48 proc. vidutinio neto atlyginimo [1].

R. Lazutkos teigimu, Pasaulio bankas kaip išeitį dar devintame XX a. dešimtmetyje pradėjo siūlyti struktūrines pensijų sistemų reformas. Jų esmė – vietoje dalies viešųjų pensijų įvesti privalomą lėšų senatvei kaupimą privačiuose pensijų fonduose [6].

Siekiant visiems vyresnio amžiaus žmonėms užtikrinti stabilias, žmogaus orumo nežeminančias pajamas, leidžiančias gyventi visavertį gyvenimą, pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto ir valstybės biudžeto finansines galimybes būtina ir yra numatyta, esant geresnei ekonominei šalies padėčiai, didinti visų rūšių pensijas, kad būtų palaikoma ir keliama jų perkamoji galia, leidžianti pensijų gavėjams gyventi visavertį gyvenimą.

Įvertinant Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto finansines galimybes, Lietuvos Respublikos Vyriausybei buvo pateikti siūlymai dėl socialinio draudimo bazinės pensijos ir einamųjų metų draudžiamųjų pajamų didinimo, atsižvelgiant į darbuotojų vidutinio atlyginimo didėjimą [2].

Įstatymu 2008 m. nustatytas vyrų senatvės pensijos amžius buvo 62,5 m., moterų – 60 metų. Nuo 2012 m. nuosekliai didinamas senatvės pensijos amžius, kol 2026 m. ir vyrų, ir moterų jis pasieks 65 metus. Dėl šio padidėjimo moterų pensijų lygis turėtų priartėti prie vyrų pensijų lygio, taip pat šis padidėjimas turėtų teigiamą poveikį valstybinės pensijų sistemos stabilumui [10].

3 lentelė. *Pensinis amžius Lietuvoje (metais)*

Metai	Vyrai	Moterys
1995	60,2	55,4
1996	60,4	55,8
1997	60,6	56
1998	60,8	56,4
1999	60,10	56,8
2000	61	57
2001	61,6	57,6
2002	62	58
2003	62,6	58,6

2004	62,6	59
2005	62,6	59,6
2006–2011	62,6	60
2012	62,8	60,4

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2011

4 lentelė Vidutinė išmokėta senatvės pensija, Lt

	Ketvirčiai			
	I	II	III	IV
2011				
Apskaičiuota	813,50	813,98	813,84	814,18
Išmokėta	748,51	748,84	747,96	748,25
2012				
Apskaičiuota	814,61	815,59	–	–

Šaltinis: Lietuvos ekonomikos 2011 m. trečiojo ketvirčio apžvalga

2.3 UŽIMTUMAS

Ilginant pensinį amžių realiai iškyla užimtumo problema, todėl siekiant didinti prasmingą vyresnio amžiaus žmonių užimtumą svarbu išlaikyti juos kuo ilgiau aktyvius darbo rinkoje, mažinti jų nedarbą ir didinti dalyvavimą darbo rinkoje. Nors ilgėjanti žmonių gyvenimo trukmė – didelis laimėjimas, tačiau į šį reiškinį privalu atsižvelgti formuojant būsimą užimtumo politiką.

Vyresnio amžiaus žmonėms sunkiau prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos poreikių, išlieka didesnė jų nedarbo galimybė – ne vienas žmogus, sulaukęs atitinkamo amžiaus, baiminasi prarasti turimą darbą ar nerasti kito, kad vėliau galėtų gauti tinkamą pensiją. Apie 5 proc. vyresnio amžiaus žmonių darbo pajamas nurodo kaip pagrindines, todėl pensijos lieka vienintelis pragyvenimo šaltinis. Tai viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl vyresnio amžiaus žmonės dažniau atsiduria žemiau skurdo ribos. Sulaukę senatvės pensijos amžiaus, darbinę veiklą tęsia tik 5,4 proc. Lietuvos gyventojų, o ją norėtų tęsti net 34 procentai. Todėl būtinai reikėjo intensyvuoti aktyvių darbo rinkos politikos priemonių poveikį vyresnio amžiaus žmonėms.

Atsižvelgiant į tai, kad kasmet vis didesnę visuomenės dalį sudaro vyresni žmonės, kuriems sunkiau prisitaikyti prie darbo sąlygų, imamasi mažinti teritorijų nedarbo ir užimtumo skirtumus panaudojant vietos projektus, skatinant vietos partnerių bendradarbiavimą ir vietos ūkio plėtrą [2].

Vyresnio amžiaus žmonių užimtumas Lietuvoje pamažu didėja – 55–64 m. amžiaus gyventojų jis siekia 50 procentų. Jau 2007 m. bendras užimtumo lygis priartėjo prie ES vidurkio – 64,9 procento (ES – 65,4 proc.). 2010 m. Lietuvoje 55–64 m. amžiaus gyventojų užimtumo lygis viršijo ES vidurkį. 2010 m. šalyje dirbo 171,4 tūkst., arba 48,6 proc., 55–64 m. amžiaus gyventojų, iš jų 79,4 tūkst. (52,3 proc.) vyrų ir 92 tūkst. (45,8 proc.) moterų. Sulaukę 65 m. ir vyresnio amžiaus tebedirbo 24,1 tūkst. (4,5 proc.) šalies gyventojų, iš jų 12,3 tūkst. (6,9 proc.) vyrų ir 11,8 tūkst. (3,4 proc.) moterų. ES 2010 m. dirbo 4,7 proc. 65 m. ir vyresnio amžiaus gyventojų [10].

Vietos bendruomenės nariai skatinami rengti projektus, skirtus vyresnio amžiaus žmonių užimtumo problemai spręsti, efektyviau naudoti ES struktūrinių fondų lėšas, organizuoti mokymus pagal rinkos ir regiono poreikius. Vyresnio amžiaus žmonėms, turintiems praktinių įgūdžių ir savo noru įgijusiems reikiamų žinių, suteikiamos galimybės laikyti kvalifikacijos egzaminus eksternu ir įgyti valstybės pripažintą profesinę kvalifikaciją nesimokant profesinėje mokykloje ir nelaikant kvalifikacinių egzaminų.

Kuriant ir diegiant naują interaktyvią elektroninio mokymosi paslaugą, jau nuo 2010 m. pradėtas įgyvendinti ES remiamas projektas „Suaugusiųjų švietimo programų ir objektų saugykla – elektroninių mokymosi paslaugų priemonė“. Projekto vertė – 13,3 mln. litų. Vykdamas projektą, buvo parengta 40 naujų ir atnaujinta 20 nuotolinio mokymosi modulių programų, pagal kurias sudaryta galimybė vyresnio amžiaus žmonėms ir kitoms socialinėms grupėms mokytis nuotoliniu būdu [2].

Visos šios priemonės turėtų lemti naują jaunų ir vyresnio amžiaus gyventojų santykį visuomenėje ir priversti naujus visuomenės poreikius pritaikyti prie turimos darbo jėgos išteklių.

Kiek ir kaip greitai tos priemonės pakeis ne tik pagyvenusių žmonių gyvenimą, bet ir šalies ekonominę situaciją, parodys institucijų gebėjimas panaudoti ES biudžetinių fondų lėšas ir pačių žmonių prisitaikymas prie esamų sąlygų.

Taikomos priemonės kol kas negarantuoja vyresnio amžiaus žmonėms užimtumo ne tik dėl sunkios jų padėties darbo rinkoje, bet ir dėl neigiamo darbdavių požiūrio į juos. Tačiau dažnas vyresnio amžiaus žmogus nenori ar jaučiasi nesą pajėgus keisti turėtą specialybę, profesiją ar kvalifikaciją. Peršasi mintis, kad dėl to mažai Lietuvos gyventojų dalyvauja suaugusiųjų mokymo ir švietimo programose ir atnauja profesines žinias bei praktinius įgūdžius.

2.4 SVEIKATOS APSAUGA

Sveikas senėjimas apibrėžiamas kaip galimybės, užsitikrinčios fizinę, socialinę ir dvasinę sveikatą, siekiant paskatinti pagyvenusius žmones aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime nepatiriant diskriminacijos ir džiaugtis savarankiškumu bei gyvenimo kokybe.

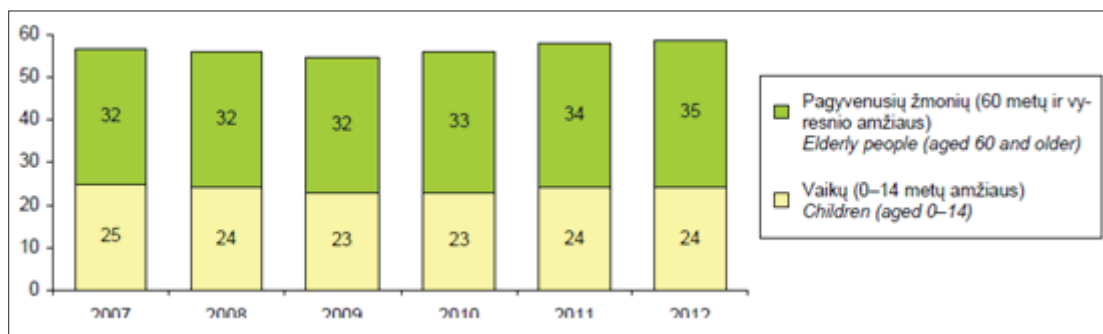
Viena svarbiausių visuomenės problemų yra ne tik jaunų, bet ir vyresnio amžiaus žmonių sveikatos priežiūra. Dauguma Lietuvos socialinių institucijų buvo sukurtos, kai šalies gyventojai pagal demografinį lygį buvo jaunesni, o dabartinė padėtis nebeatitinka naujų visuomenės tendencijų. Ne išimtis ir sveikatos apsaugos sistema.

Viso pasaulio sveikatos apsaugos sistemos vertinamos pagal tai, kokios kokybės yra sveikatos priežiūra ir kaip ji užtikrinama pagyvenusiems žmonėms. Tačiau gyventojų senėjimo iššūkiai sveikatos apsaugos sistemoms yra universalūs. ES šalyse, tarp jų ir Lietuvoje, kaip pagrindiniai minimi šie gyventojų senėjimo iššūkiai sveikatos apsaugai [5]:

- tolydaus sveikatos apsaugos finansavimo užtikrinimas;
- ligų prevencijos, gydymo, ilgalaikės globos ir slaugos paslaugų subalansuotos plėtros užtikrinimas;
- kokybiškų paslaugų prieinamumo visiems visuomenės nariams užtikrinimas;
- sveikos gyvensenos propagavimas ir skatinimas.

Europos Komisija yra suformulavusi svarbiausius valstybių narių sveikatos apsaugos tikslus: užtikrinti, kad paslaugos būtų prieinamos visiems šalių piliečiams, garantuoti aukštą teikiamų paslaugų kokybę ir išlaikyti kiek įmanoma vienodą sveikatos apsaugos sistemų finansavimą. Anot A. Kanaponienės ir S. Mikulionienės, valstybėms, siekiančioms kontroliuoti gyventojų senėjimo tendencijas, vienas iš iššūkių yra subalansuoti žmonių lūkesčius taip, kad kiek įmanoma būtų galima sumažinti papildomas sąnaudas gyventojų senėjimo pasekmėms įveikti ir kiek įmanoma prailginti gyvenimo trukmę bei gauti iš to kuo daugiau naudos [4].

Gyventojų senėjimas ir jo lemiami iššūkiai kelia susirūpinimą tiek demografams, tiek atitinkamoms valstybės institucijoms, rengiančioms ir įgyvendinančioms įvairias sveikatos ir socialinės politikos priemones.

6 pav. Išlaikomo amžiaus žmonių koeficientai

Šaltinis: Statistikos departamentas

Socialinės paslaugos apibrėžiamos kaip paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam gebėjimų arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Tokios paslaugos pagyvenusiems asmenims yra teikiamos stacionariose globos įstaigose, nestacionariose socialinių paslaugų įstaigose arba pagalba į namus. Nuo 2008 m. Lietuvoje yra įteisintos ir apibrėžtos slaugos paslaugos namuose, 2010 m. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija patvirtino Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos senų, vienišų žmonių priežiūros ir pagalbos jų namuose 2010–2012 m. programą. Teigiama, kad ateityje didės ilgalaikės globos, slaugos ir sveikatos priežiūros paslaugų poreikis. Ilgalaikė slauga ir globa kasmet tampa vis aktualesnė įvairių valstybių socialinės politikos problema. Vyresniems negu 75 m. amžiaus žmonėms ilgalaikė globa ypač aktuali, nes jie nebegali savarankiškai atlikti daugelio kasdienio gyvenimo funkcijų [4].

Siekiant užtikrinti senyvo amžiaus žmonių visaverčio gyvenimo galimybes, yra ir bus sudarytos sąlygos saugiai gyventi socialinį, kultūrinį ir asmeninį gyvenimą, tobulėti, naudotis kultūros vertybėmis, informacinėmis technologijomis, nevaržomai judėti.

IŠVADOS

1. Nuo XX a. vidurio vis ryškesnė tampa Lietuvos gyventojų senėjimo tendencija ir dėl šio proceso pagyvenusių ir senų žmonių skaičius viršijo vaikų skaičių: 2006 m. kas penktas šalies gyventojas buvo 60 m. ir vyresnis, o pačių jauniausiųjų (0–14 m.) dalis tesudarė 17 procentų. Kadangi Lietuvos gyventojų senėjimo tempai yra spartesni negu kitų ES valstybių narių, šio amžiaus viduryje (apie 2050 m.) gyventojų senatvės lygio atžvilgiu Lietuva iš demografiškai jaunesnių ES valstybių narių pereis į vidurinę grupę – prognozuojama, kad tuo metu per 28 proc. šalies gyventojų bus 65 m. ir vyresni.
2. Vienas svarbiausių gyventojų senėjimo bruožų yra spartesnis, palyginti su kitomis pagyvenusio amžiaus žmonių grupėmis, pačių vyriausių (80 m. ir vyresnių) gyventojų daugėjimas – skaičiavimai rodo, kad po ketvirčio amžiaus vienas iš dvidešimties mūsų šalies gyventojų jau bus peržengęs 80 m. ribą.
3. Siekiant visiems vyresnio amžiaus žmonėms užtikrinti stabilias, žmogaus orumo nežeminančias pajamas, leidžiančias gyventi visavertį gyvenimą, svarbu, kad pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto ir valstybės biudžeto finansines galimybes būtų galima didinti visų rūšių pensijas.
4. Siekiant didinti prasmingą vyresnio amžiaus žmonių užimtumą, svarbu kuo ilgiau išlaikyti vyresnio amžiaus žmones aktyvius darbo rinkoje, mažinti jų nedarbą ir didinti dalyvavimą darbo rinkoje.
5. Viena svarbiausių visuomenės problemų yra ne tik jaunų, bet ir vyresnio amžiaus žmonių sveikatos priežiūra.

Literatūra

1. ALICKA, J. *Gyventojų senėjimo socialinės ekonominės pasekmės: Lietuvos atvejo analizė*, 2008 [žiūrėta 2013 04 10]. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02-2008-D_20080924_184839-51776/DS.005.0.01.ETD>.
2. DARGIS, R., *Darnios Lietuvos miestų urbanistinės plėtros perspektyvos demografinių bei socialinių pokyčių fone*. Konferencijos DPA medžiaga, Vilnius, 2011 m. spalio 14–15 d. Prieiga per internetą: <<http://lntpa.lt>>.
3. *Dėl Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos įgyvendinimo 2005–2013 m. priemonių patvirtinimo*. Vyriaybės nutarimas, *Valstybės žinios*, 2011 04 15, Nr. 26.4-35-SD-2417 (Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. kovo 15 d. įsakymas Nr. 156).
4. JASIULEVIČIUS, V. *Lietuvos ateities scenarijai*. 2001–2010–2020 metai. Projektinė medžiaga, 2010 [žiūrėta 2012 m. rugsėjį]. Prieiga per internetą: <http://politika.osf.lt/kiti/scenarijai/santraukos/Jasiuleviciaus_santrauka.htm>.
5. KANOPIENĖ, V.; MIKULIONIENĖ, S. *Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai sveikatos apsaugos sistemai*. *Gerontologija*, 2006, t. 7, Nr. 4. Prieiga per internetą: <www.Gerontologija.lt>.
6. LAZUTKA, R. Lietuvos socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai. *Ekonomika*, 2008, t. 82.
7. Eurostato leidinys „2012 m. statistinis ES vaizdas. Vyresnių žmonių aktyvumas ir kartų solidarumas“ [žiūrėta 2012 m. rugsėjį]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=971&langId=lt>>.
8. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto posėdžio protokolas, *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl „Horizontas 2020: veiksmų planas gyventojų senėjimo srityje“*. 2012/C 229/03. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu>>.
9. Lietuvos sveikatos statistika 2010, Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. Vilnius, 2012 m. Prieiga per internetą: <<http://www.hi.lt>>.
10. Statistikos departamento tinklalapis [žiūrėta 2012 m. rugsėjį]. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt>.
11. Europos Sąjungos taryba, Europos Komisijos tarpinė prognozė 2009–2010 m. [žiūrėta 2012 m. rugsėjį]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:064:0007:0012:LT:PDF>>; <<http://lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009>>.

THE ANALYSIS OF ECONOMIC AND SOCIAL CONSEQUENCES OF THE AGEING OF INHABITANTS AND THE MEASURES TO TAKE TO OVERCOME THEM IN THE FUTURE

Summary

The article reviewed the demographic dynamics of Lithuania from 2000 until 2012, the EU and Lithuania aging, the process of analyzing the economy and the impact of social policy, intended to aging assumptions from 2050 to 2060, and how to alleviate or eliminate the resulting problems in the process.

VERSLO VALDYMO MODELIŲ TAIKYMAS PRIIMANT STRATEGINIUS SPRENDIMUS: SSGG ANALIZĖ IR JOS ALTERNATYVOS

Vaiva Stefanija Uselytė
Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija

Anotacija

Verslo valdymo modelių taikymas kuriant įmonių strategijas yra reikšmingas ir aktualus parengiamasis darbas ir jį reikia atlikti itin kruopščiai ir atsakingai. Modeliams taikyti reikalingus duomenis gali būti sunku gauti ir sisteminti, todėl kartais jais remiantis priimami sprendimai gali atnešti įmonėms nenumatytų nuostolių. Šiandieniniai vadybos modeliai, tokie kaip SSGG (angl. SWOT) [3] analizė ar 7S modelis, vis dažniau kritikuojami dėl ribotų taikymo galimybių, todėl svarbu dar kartą įvertinti jų teikiamą naudą ir reikšmingumą priimant strateginius verslo sprendimus.

Tikslas ir uždaviniai. Straipsnyje aptariami SSGG analizės, kaip vieno populiariausių verslo valdymo modelių, taikymo priimant strateginius sprendimus trūkumai. Straipsnio tikslas yra išskirti mokslinėje literatūroje (E. K. Valentino, D. Recklies, A. J. Kocho ir kitų autorių darbuose) pabrėžiamus SSGG analizės, kaip verslo valdymo modelio, trūkumus ir atkreipti dėmesį į jo taikymo galimybes nuolat kintančioje konkurencinėje aplinkoje.

1. VERSLO MODELIŲ RAIDĄ

Literatūroje valdymo modeliai apibrėžiami kaip metodai, kurie padeda atspindėti ir supaprastintai pateikti tikrovę. Valdymo modelio esmė yra parodyti tuos tikrovės elementus (konkrečios įmonės verslo aplinkos ar ekonomikos sektoriaus), kurie yra aktualūs dėl sprendžiamos problemos. Nesvarbūs elementai nenagrinėjami. Be to, modeliai paprastai yra apriboti įtrauktų elementų skaičiaus siekiant sumažinti paties modelio taikymo sudėtingumą. Pavyzdžiui, Bostono matrica (Bostono universiteto konsultacinės grupės matrica) [11] padeda analizuoti rinkos dalį konkrečios įmonės produkcijos atžvilgiu lyginant su konkurentų produktais. Ji apima tik jau esamus produktus, tad neatsižvelgiama į galimus naujus, konkurencingus produktus, ateitį. Taigi šis modelis neleidžia analizuoti galimų ateityje rinkos dalyvių veiksmų. Versle negalima (ir šitai nedaroma) grįžti savo sprendimų, ypač jeigu jie susiję su ilgalaikiais verslo tikslais, vienu valdymo modeliu.

Šiuo metu naudojami ir žinomi verslo valdymo modeliai buvo sukurti tam tikromis istorinėmis aplinkybėmis. D. Recklies [12] teigimu, įprasta, kad modeliai remiasi kokiomis nors ekonominėmis prielaidomis ir sąlygomis. Jeigu šios sąlygos pasikeičia, modeliai nebūtinai praranda pagrįstumą. Vis dėlto jie negali prisidėti prie sprendimų taip tiksliai kaip anksčiau (vertinant istoriniame kontekste).

Konkurentams analizuoti ir konkurencinei aplinkai tirti, anot D. Recklies [12], naudoti šie modeliai (žr. 1 lent.):

1 lentelė. Konkurentų tyrimo modeliai

	Stabilaus augimo laikotarpis	Konkurencijos laikotarpis	Hiperkonkurencijos laikotarpis
Laikotarpis	1945–1970 m.	1970–1990 m.	Nuo 1990 m. iki dabar
Konkurencinės aplinkos bruožai	Augimas, galimybių panaudojimas	Konkurencija, cikliškas konkurencijos augimas	Konkurencija didelė ir kinta neprognazuojamai
Verslo tikslai	Pajamų augimas, rizikos mažinimas	Išsilaikymas rinkoje, pelningumas	Projektų ir pokyčių valdymas
Verslo strategijos	Plėtra	Susitelkimas į pagrindinę veiklą, verslo pertvarkymas, nišinė rinkodara, įmonių susijungimas, įmonių įsigijimas, diversifikacija	Verslo ribų plėtimas, verslo orientacijos kaita, partnerystės valdymas
Verslo valdymo modeliai ir priemonės	Ansoff'o matrica, produkto gyvavimo ciklo modelis, Bostono matrica	Porterio penkių jėgų modelis, verslo procesų reorganizavimas, pagrindinių gebėjimų modelis	Chaosio teorija, žaidimų teorija, pramonės ribų teorija

Šiandien net ir vienas pradedantis verslininkas ar verslo idėja gali padaryti didelę įtaką visoms kurios nors srities įmonėms. Ypač tai aktualu pažangiam, su informacinėmis technologijomis susijusiam verslui. Daugelis senųjų verslo modelių yra nelankstūs ir sunkiai taikomi greitai kintančiomis verslo aplinkos sąlygomis. Žinoma, net ir šiandien kiekvienas verslininkas turi nuspręsti, jis mėgins vartotojus išlaikyti geresne kokybe ir mažesnėmis kainomis (pagrindinė Porterio penkių jėgų [10] modelio bendroji strategija) ar ieškos kitų sprendimų pardavimui didinti. Priimti sprendimą remiantis vien šiuo argumentu būtų labai neatsakinga. Naujos technologijos ar nauji produkcijos paskirstymo būdai gali pakoreguoti valdymo išlaidas per labai trumpą laiką. Dažnai nutinka, kad konkurentai sugeba greitai įgyvendinti strategiją, orientuotą ne į viso konkurentų produkto, o į dalies jo funkcijų kopijavimą (tuo tarpu įmonės, kurios orientavosi į visos konkurencinės strategijos įgyvendinimą, gali prarasti labai daug). Taigi nederėtų akiai pasitikėti kuriuo nors verslo valdymo modeliu vien todėl, kad jis buvo efektyvus praeityje.

Dar viena su valdymo modelių taikymu priimant verslo sprendimus susijusi problema ta, kad žinomų modelių taikymas gali būti madingas. Kartais pakanka vien eilinės verslo knygos populiarumo ir masinis siūlomų verslo modelių naudojimas gali apimti visą pramonės šaką. Toks verslininkų elgesys, D. Recklies teigimu, buvo būdingas diversifikacijos laikotarpiui. Tuo metu panašus poveikis buvo pastebimas didelių įmonių, kurios savo verslo sprendimus grindė sinergijos efektu, grupėje. Tačiau šių įmonių valdymas pasidarė pernelyg sudėtingas, nors kai kurių iš jų veiklos rezultatai buvo pastebimai geresni. Iš karto po šio etapo atėjo kompetencijų era (žr. 1 lent.), nes verslas buvo priverstas iš naujo įvertinti savo žmogiškojo veiksnio ir kitas galimybes. Taigi ne kiekvienas verslo valdymo modelis yra vertingas kiekvienam verslui bet kurioje situacijoje.

Tačiau verslo valdymo modeliai turi nenuginčijamų privalumų. Daugelis jų padeda sisteminti ir apibendrinti surinktą informaciją, kurią reikia suvokti norint priimti tinkamus sprendimus. Valdymo modelis negali pateikti sprendimo, tačiau jis gali padėti priimti pagrįstą sprendimą.

Derinant kelis valdymo modelius vieno modelių trūkumus gali kompensuoti kitų privalumai. Pavyzdžiui, populiarieji išorinės aplinkos analizė PEST (pastaruoju metu PESTEL [4]) analizė gali papildyti Bostono matricą, kuri orientuota į būsimus strateginius verslo vienetų. Valdymo priemonės gali padėti geriau suprasti specialius verslo ar verslo aplinkos aspektus. Valdymo modeliai yra veiksmingi ir jų taikymas yra efektyvus tik jeigu jų naudotojai suvokia tarpusavio ryšius ir galimus modelio taikymo trūkumus ir padaro atitinkamas išvadas.

2. SSGG ANALIZĖ IR JOS TRŪKUMAI

Daugelis įmonių ir jų vadovų naudoja SSGG analizę kaip vieną svarbiausių verslo valdymo modelių strateginiams sprendimams priimti ar verslo aplinkai analizuoti. Galima teigti, kad dalis verslo konsultantų dažnai spekuliuoja naudodami valdymo modelių pavadinimus, nors retai kuris konkrečiai įvardija, kokia šių modelių nauda verslui ir kokius siūlymus jais remiantis galima suformuluoti.

SSGG analizė yra vienas dažniausiai naudojamų verslo valdymo modelių, padedančių nustatyti verslo stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes. Analizė padeda gilintis į vidinę ir išorinę verslo aplinką, yra grindžiama skaičiais ir faktais, leidžia susidaryti trumpalaikę strateginę esamos verslo situacijos vaizdą. Vis dėlto SSGG analizė, nors yra populiari ir ilgaamžė, nepadedą deramai įvertinti padėties. SSGG analizės alternatyva galėtų būti GPA – gynybos ir puolimo analizė (angl. *Defensive/Offensive Evaluation, DOE*) [13]. Ji yra labiau orientuota į teorinę situacijos vertinimą, pažangesnė ir leidžia priimti tikslesnius ir aiškesnius verslo sprendimus. Tačiau ji vis dar nepakankamai taikoma praktiškai.

Atliekant SSGG analizę, retai kada pavyksta rasti unikalių strateginių išvalgų, kurios palengvintų konkurenciją rinkoje, ar konkrečių konkurencinių pranašumų. Pati SSGG analizės atlikimo metodika nereikalauja ypatingo jų atliekančių asmenų pasirengimo – duomenis SSGG analizei gali rinkti tam paskirtas atsakingas asmuo, turintis savo subjektyvią nuomonę ir suvokiantis, kas svarbu. SSGG analizei tinkamai atlikti reikia daug skirtingų duomenų, rodiklių. Įmonei, neturinčiai tam skirtų išteklių ir patirties, juos surinkti gali būti pernelyg brangu. Tokie trūkumai dažnai gali kainuoti pernelyg brangiai, jeigu strateginiai sprendimai priimami remiantis vien SSGG analize.

SSGG analizė nėra giliai mokslinė. E. K. Valentinas [13] teigia, kad ji remiasi principu, jog įmonė, kaip bet kuris gyvas organizmas, sėkmingai gyvuoja tik kai jos santykiai su išorine aplinka geri. E. K. Valentino nuomone, SSGG analizė grindžiama abejotina prielaida, kad strateginius sprendimus galima priimti įvertinus įmonei palankius ir nepalankius veiksnus (žr. 2 lent.).

2 lentelė. SSGG analizės matrica

	Vidiniai veiksniai	Išoriniai veiksniai
Palankūs veiksniai	Stiprybės	Galimybės
Nepalankūs veiksniai	Silpnybės	Grėsmės

Paprastai visos SSGG analizės skiltys yra užpildomos vadinamaisiais „kontroliniais veiksmų sąrašais“ (t. y. apibendrintais, universaliais), darant prielaidą, kad jie daro įtaką ir yra reikšmingi bet kuriai įmonei ar verslui. Taigi pagrindinis SSGG analizės trūkumas, kad ji parodo tik apibendrintas stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes.

Galima teigti, kad yra kelios priežastys, kodėl SSGG analizė yra kritikuojama. Pirmiausia daugelio mokslininkų (pvz., R. Baramuralikrishnos ir J. C. Duggerio [2]) darbai rodo, kad jos naudojimas retai yra kas nors daugiau nei greitas atlikimas blogos struktūros bendrojo pobūdžio pratimo, kurio rezultatas – nepatvirtinti, neaiškūs ir nenuoseklūs veiksmų aprašai. Deja, daugelis SSGG analizės taikytojų laiko jos duomenis tinkamais strateginiams sprendimams priimti. Tačiau pats SSGG analizės atlikimo metodas, kai visų ją atliekančiųjų nuomonė yra vienodai įvertinama, gali būti klaidingas.

Pasak H. Minzbergo [8], dar viena priežastis, kodėl SSGG analizė gali būti kritikuojama, yra ta, kad ji pernelyg struktūriška ir formali. Nors daugelis verslininkų į strategijos kūrimą žiūri taip pat formaliai, negalima manyti, kad tokios nelanksčios analizės taikymas padės parengti geresnį veiksmų planą. Tokiu atveju SSGG analizės rezultatų su-reikšminimas gali verslininkams kainuoti labai daug.

Tipinės SSGG analizės gairės skatina priimti tradicinius, niekuo neišsiskiriančius strateginius sprendimus, o ne atlikti nuodugnią esamos situacijos ar verslo metodinę analizę. Atliekant analizę, gali susidaryti įspūdis, kad išskirtus veiksmus galima pastebėti iš pirmo žvilgsnio, be gilesnio tyrimo, kuris būtų susijęs su kontekstu. Taip pat SSGG analizė (rezultatai) gali būti vertinama dviprasmiškai. Tai, ką įmonė, atliekanti SSGG analizę, įvardija kaip stiprybę, gali įvardyti ir kaip silpnybę, nes daugelis SSGG analizės teiginių yra dviprasmiški ir gali būti vertinami labai subjektyviai. M. E. Porteris [9] pateikia oro linijų pavyzdį. Tarkim, oro linijos, pozicionuojančios save rinkoje kaip maisto kelionės metu netiekiančias oro linijas, gali šį savo strateginį sprendimą priskirti ir prie stiprybių (sutaupoma laiko ruošiant lėktuvą skrydžiui), ir prie silpnybių (praranda dalį pajamų, kurių gautų klientams perkant užkandžius skrydžio metu; kitos oro linijos tokią paslaugą turi ir kt.). Tokius dviprasmiškai vertinamus verslo politikos veiksmus retai galima įtraukti į tokį statišką verslo valdymo modelį kaip SSGG analizė.

Įvairūs moksliniai tyrimai [1] rodo, kad yra tiesioginis teigiamas verslo užimamos rinkos dalies ir akcininkų dividendų bei masto ekonomijos ryšys [5]. Tačiau, E. K. Valentino [13] teigimu, negalima vienareikšmiškai teigti, kad tai yra priežastinis ryšys ir atliekant SSGG analizę užimamą rinkos dalį visada reikėtų laikyti verslo privalumu. Dažniausiai užimama rinkos dalis, ypač jeigu ji didelė ir įmonė yra rinkos lyderė, tėra kokių nors kitų priežasčių (gebėjimo tinkamai panaudoti turimus išteklius, jau minėtos masto ekonomijos, personalo kvalifikacijos, derybų įgūdžių, inovacijų ar kt.) nulemtas rezultatas. Taip pat, anot E. K. Valentino [13], SSGG analizė neturi reikšmingų kriterijų, pagal kuriuos būtų galima identifikuoti įvardytų veiksmų reikšmingumą įmonei – dažnai stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės SSGG matricoje išvardijamos nepaisant veiksmų reikšmingumo ir ne prioriteto tvarka, todėl ir SSGG analizės nauda yra labai abejotina. SSGG analizė negali likti vien keturi skirtingi sąrašai. Kai kurie išskirti veiksniai turi būti reikšmingesni nei kiti ir turėti didesnę reikšmę priimant strateginius sprendimus. Analogiškai yra ir dėl silpnybių: kai kurios iš jų gali būti verslui pražūtingos, kitos – ne tokios reikšmingos arba gali būti, kad dalis jų yra labai lengvai pašalinamos. Kai kuriomis galimybėmis, matyt, yra labiau verta pasinaudoti negu visomis įvardytomis, o išskirtos grėsmės taip pat skirtingai gali veikti verslą skirtingu metu.

Tos pačios nuomonės laikosi ir kiti autoriai. Dažnai SSGG analizė kritikuojama dar ir dėl to, kad, anot T. Hillo ir R. Westbrooko [6], ji atspindi ne verslo situacijos vertinimą, o tik konstatuoja faktus. Priimant strateginius sprendimus jais negali būti vienareikšmiškai vadovujamasi. Trūksta kriterijaus, kuriuo remiantis būtų galima skirstyti SSGG analizės punktus pagal reikšmingumą verslui. Taip pat SSGG analizė yra pernelyg statiška nuolat kintančiomis rinkos sąlygomis – ji nepadeda greitai priimti sprendimų ir išvelgti konkrečių galimybių. Dėl šių priežasčių SSGG analizės duomenis sunku naudoti tolesniais strategijos rengimo etapais. SSGG analizė netinkama tose veiklos srityse, kur rinka nuolat patiria pokyčių ir yra iracionali. Analizės statiskumas lemia tai, kad strategijos tampa nelanksčios ir verslui pernelyg sunku greitai reaguoti į neišvengiamus aplinkos pokyčius.

Dar viena problema, su kuria gali susidurti verslininkai taikydami SSGG analizę strategijai formuoti, yra ta, kad ši analizė aprėpia ne visos įmonės veiklą, o tik konkrečius jos padalinius, produktus. Įvardijus konkrečias produkto ar padalinio silpnybes ir ieškant būdų, kaip jų sumažinti, galima prarasti galimybę įvardytas problemas spręsti įmonės mastu ir palikti jas neišsprendžiamas. Tradicinė SSGG analizė nenumato skirtingų įmonės padalinių galimybės bendradarbiauti sprendžiant įvardytas problemas.

Konkurenciniams pranašumams vertinti SSGG analizė yra nepatogi, nes beveik neįmanoma išskirti su visais konkurentais susijusių stiprybių ar silpnybių. Grėsmės, kurias kelia konkurentai, taip pat negali būti suniveliuotos ir laikomos vienodomis, nes konkurentų daroma įtaką verslui jau vien dėl skirtingo konkurentų įmonių dydžio ir veiklos būdų taip pat skiriasi. SSGG analizė nenumato būdų, kaip būtų galima įvardyti skirtingą konkurentų įtaką įmonei.

Plečiant rinką ar naudojant skirtingas strategijas produkcijai realizuoti SSGG analizė netinkama, nes ji nenurodo į skirtingus vartotojų segmentus orientuotų verslo stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių. Įmonės priimami strateginiai sprendimai gali būti visiškai skirtingi prekiaujant ta pačia produkcija skirtinguose regionuose ar parduo-dant ją skirtingiems vartotojų segmentams. Taip pat, A. J. Kocho [7] teigimu, SSGG analizė atspindi tik esamą padėtį, todėl

į ateitį orientuotos deramos konkurencinės įžvalgos yra neįmanomos. Strategija turi būti grindžiama būsima verslo situacija, o SSGG analizė iliustruoja esamą padėtį. Anot autoriaus, konkurencijos strategija gali remtis SSGG analize tik jeigu verslas nesiorientuoja į užsienio rinkas, o nori priimti su vietine konkurencine rinka susijusius strateginius sprendimus (darant prielaidą, kad konkurencinė situacija per artimiausią laikotarpį nesikeis). Priežastys, pasak J. Kocho, kodėl rengiant konkurencinių pranašumų strategijas vis dar naudojama SSGG analizė, gali būti kelios:

- įmonių nesuvokimas arba neįvertinimas to, kad konkurentų veikla nėra lokali ir jų konkurencija dažniausiai yra tarptautinė;
- pernelyg menkos žinios apie konkurentus ir jų veiklą;
- noras nusišėpti (pvz., nuo akcininkų) konkurencijos spragas (nors tai gali dar labiau pabloginti padėtį).

Kaip SSGG analizės alternatyvą geriau taikyti GPA analizę, kurios tikslas – identifikuoti gynybos ir puolimo tikslus bei veiksmus tam, kad būtų laimėta konkurencinė kova. GPA analizė yra lankstesnė, ji labiau orientuota į ateitį, nėra tokia statiška kaip SSGG. Dažnai šios analizės „mėgėjai“ pabrėžia, kad užimamos rinkos dalies didinimas nebūtinai yra puolimas – tai galima traktuoti ir kaip gynybos mechanizmą (kartais agresyvi gynyba rinkoje gali pasireikšti sparčiai didinamu pardavimu ir užimamos rinkos dalies plėtra). Kaip ir atliekant SSGG analizę, GPA analizei yra naudojami vidinės ir išorinės verslo aplinkos veiksniai, tačiau ji yra labiau koncentruota ir konkretesnė negu SSGG analizė. GPA analizė yra grindžiama prielaida, kad galutinis ir esminis verslo tikslas yra sukurti vertę akcininkams, naudą vartotojams (didinant pelną ir kontroliuojant išlaidas).

Gynybos analize vertinama, dėl kokių priežasčių verslas buvo pažeidžiamas praityje, ir kartu ieškoma būdų, kaip ją stiprinti. Gynybos analizė atliekama trimis kryptimis:

- analizuojamas išteklių paskirstymas vidinėje ir išorinėje verslo aplinkoje, mėginama suprasti, koks tokio paskirstymo efektyvumas;
- analizuojama išorinės aplinkos įtaka vidiniams verslo procesams (net jeigu tai verslas – rinkos monopolininkas);
- vertinama konkurentų veikla, konkurencijos situacija, naujų rinkos dalyvių grėsmė ir produktų pakaitalų grėsmė.

Puolimo analizė yra labiau orientuota į naujai kuriamą verslą arba jau veikiančio verslo plėtrą. Galima rinktis kelias skirtingas konkurencijos strategijas. „Pionieriaus“ strategija yra skirta rinkos plėtrai (naujų pardavimo būdų paieškai, naujų vartotojų segmentų išskyrimui ir kt.), o „brakonieriaus“ strategija labiau skirta veiksmams, kurie užtikrina, kad bus atimta dalis rinkos iš joje jau veikiančių verslo konkurentų.

Nepaisant teoriškai ir praktiškai pagrįstų naujų verslo valdymo modelių atsiradimo, galima teigti, kad SSGG analizė vis dar bus ganėtinai plačiai taikoma, kol verslas manys, jog ji tinkama situacijai rinkoje vertinti ir atspindi esamą verslo (ar produkto) padėtį. Tačiau strateginių įžvalgų geriau ieškoti taikant GPA analizę – jos atlikimo technika labiau orientuota į situacijos ir išorinės bei vidinės aplinkos veiksnių vertinimą negu jų konstatavimą.

IŠVADOS

1. Priklausomai nuo įmonės patirties ir padėties rinkoje SSGG analizės naudojimas strateginiams sprendimams priimti gali daryti skirtingą įtaką. Įmonės, kurios tik pradeda veiklą, gali susidurti su problema, būdinga SSGG analizei, kai dėl patirties stokos surinkta informacija gali neatspindėti realios situacijos rinkoje. Įmonės, plečiančios veiklą ir rengiančios plėtros strategiją, SSGG analize neturėtų akiai pasikliauti, nes rinkti informaciją tampa pernelyg sudėtinga. Informaciją SSGG analizei atlikti renkantys asmenys gali turėti subjektyvią nuomonę tam tikrais klausimais ir neįvertinti kai kurių veiksnių reikšmės įmonės veiklai. Duomenų rinkimas gali būti ir pernelyg brangus ar daug laiko atimantis darbas, todėl prarandama galimybė keisti ir papildyti SSGG analizei naudojamus duomenis. Sąrašai silpnųjų, stiprybių, grėsmių ir galimybių matricoje gali būti pernelyg ilgi, o tai, kad išvardyti punktai nėra niekaip reitinguojami, gali būti pagrindinė priežastis, kodėl jie arba liks nepastebėti, arba bus pernelyg sureikšminti priimant strateginius sprendimus.
2. SSGG analizė grindžiama faktais, tačiau nepateikia sprendimų. Įprasta, kad SSGG analizė remiasi dabartinės situacijos iliustravimu, o ne perspektyvinėmis įžvalgomis. Vadovaujantis SSGG analize neįmanoma parengti geros konkurencijos strategijos, nes ji labiau orientuota į vietinę, o ne į tarptautinę konkurencinę aplinką. Negalima vienodai vertinti skirtingų konkurentų dėl jų skirtingos veiklos ir nevienodo veiklos masto – SSGG analizė nepateikia strateginių siūlymų, kurie padėtų kovoti su skirtingais konkurentais. SSGG analizė nepateikia ir sprendimų, susijusių su, tikėtina, į rinką ateisiančiais konkurentais. Įmonės, kurios naudoja SSGG

analizę konkurencijos strategijai kurti, praranda galimybę parengti į kintančios aplinkos – ypač tarptautinės, išorinės – sąlygas orientuotą veiksmų planą.

3. SSGG analizė turėtų apimti visą įmonę ar visą verslą, o ne konkretų padalinį, produktą, kad būtų daugiau galimybių sumažinti esamų silpnybių. Įmonė yra pajėgesnė spręsti problemas negu kuris nors jos padalinys. Kaip tradicinės, nelanksčios SSGG analizės alternatyvą būtų galima rinktis gynybos ir puolimo analizę (GPA), nes ja remiantis priimti strateginiai sprendimai yra tikslesni, labiau orientuoti į ateitį ir unikalias įmonės savybes, lyginant ją su konkurentais. GPA taip pat pateikia dvi skirtingas galimybes konkurencijos strategijai kurti – priklausomai nuo įmonės strateginių tikslų ir pozicijos rinkoje. Tačiau vadovautis vienu verslo valdymo modeliu priimant strateginius verslo sprendimus visada yra rizikinga, todėl geriau rinktis kelių skirtingų modelių derinį, pritaikytą konkrečiai situacijai, negu pasikliauti vienu, nors ir populiariu valdymo modeliu. Priimant strateginius sprendimus remtis vien SSGG analize yra taip pat neatsakinga, kaip ir žaidžiant šachmatais visas figūras laikyti šaškėmis.

Literatūra

1. ARTHUR, W. B. Increasing Returns and the New World of Business. *Harvard Business Review*, 1996, vol. 74, p. 100–109.
2. BARAMURALIKRISHNA, R.; DUGGER, J. C. SWOT Analysis: a Management Tool for Initiating, *New Programs in Vocational Schools, Scholarly Communications, University Libraries* 1998 [žiūrėta 2013 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JVTE/v12n1/Balamuralikrishna.html>>.
3. Foundations of Economics – Additional Chapter on Business Strategy, Developing a Strategy: SWOT Analysis, *Oxford University Press*, 2007 [žiūrėta 2013 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199296378/01student/additional/page_12.htm>.
4. Foundations of Economics – Additional Chapter on Business Strategy, PESTEL Analysis of the Macro-environment, *Oxford University Press*, 2007 [žiūrėta 2013 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199296378/01student/additional/page_12.htm>.
5. GRANT, R. M. *Contemporary Strategy Analysis*. Interactiv book. Malden: Blackwell Publishers, 2002. ISBN 9781119941880.
6. HILL, T.; WESTBROOK, R. SWOT Analysis: It's Time for Product Recall. *Long Range Planning*, 1997, vol. 30, No. 1, p. 46–52, PII: SOO24-6301(96)00095-7 [žiūrėta 2013 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.repiev.ru/doc/SWOT-product-recall.pdf>>.
7. KOCH, A. J. SWOT Does Not Need to be Recalled: It Needs to be Enhanced. *Fundamentals of Enhancement*, 2001 [žiūrėta 2013 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.westga.edu/~bquest/2000/swot1.html>>.
8. MINZBERG, H. Autoriaus asmeninės svetainės duomenys [žiūrėta 2013 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mbsportal.bl.uk/taster/subjareas/busmanhist/mgmtthinkers/mintzberg.aspx>>.
9. PORTER, M. E. What is Strategy? *Harvard Business Review*, 1996, vol. 74, p. 61–78.
10. PORTER, M. E. Strategy and the Internet. *Harvard Business Review*, 2001 [žiūrėta 2013 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://140.78.51.40/static/0855380/files/strategy%20and%20the%20internet.pdf>>.
11. *Pardavimai*. Vilnius: Verslo žinios, 2003, p. 20.
12. RECKLIES, D. *Management Models – What They Can do and What They Cannot Do* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.themanager.org/Resources/Managementmodels.htm>>.
13. VALENTIN, E. K. Away with SWOT Analysis: Use Defensive/Offensive Evaluation Instead. *The Journal of Applied Business Research*, 2005, vol. 21 [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.repiev.ru/doc/Away-With-SWOT-Analysis.pdf>>.

THE APPLICATION OF BUSINESS MANAGEMENT MODELS FOR MAKING STRATEGIC DECISIONS: SWOT ANALYSIS AND IT'S ALTERNATAIVES

Summary

The application of business management models for making strategic decisions is significant and relevant preparatory work. It must be done very carefully and responsibly. It can be difficult to obtain and organize required data for using management models. There is a lot of opportunities to make wrong turn in strategic planning, because of erroneous data. That can bring unexpected losses for business. Today's management models – such as SWOT analysis or 7S model is often criticized because of limited opportunities for the application of these models, it is important to re-evaluate the benefits and importance of making strategic business decisions using them.

DEMOGRAFINĖS PROBLEMOS IR AUKŠTOJO MOKSLO PLĖTROS SPRENDIMO BŪDAS REMIANTIS ALYTAUS KOLEGIJOS VARĖNOS SKYRIAUS KŪRIMO IR VEIKLOS ANALIZĖ

Kęstutis Tamulevičius, Rita Tamulevičienė, Tautvydas Tamulevičius
Alytaus kolegijos Varėnos skyrius

Anotacija

Dėl nepalankios šalies demografinės padėties studentų aukštosiose mokyklose nuolat mažėja. Įprasti būsimų studentų pritraukimo būdai iš esmės išsisėmė. Kaip vienas iš iškilusios problemos būdų galėtų būti aukštųjų mokyklų, esančių ne didžiuosiuose šalies miestuose, plėtra į miestelius ir regionų centrus. Straipsnyje aprašoma Alytaus kolegijos Varėnos skyriaus įkūrimo ir sėkmingos dvejų metų veiklos analizė. Pateikiama patirtis gali padėti ir kitoms aukštosioms mokykloms išplėsti savo galimybes pritraukti daugiau besimokančiųjų, kartu sumažinti išvykstančiųjų iš savo gyvenamojo regiono. Aukštasis mokslas gyvenamojoje vietovėje sumažina mokymuisi skiriamas lėšas, taip pat padidina žmogaus galimybes darbo rinkoje.

Pagrindiniai žodžiai: demografinė padėtis, aukštojo mokslo plėtra, mokymasis visą gyvenimą, suaugusiųjų švietimas.

IVADAS

Nuolatinis šalies gyventojų skaičiaus mažėjimas kelia naujų iššūkių aukštajam mokslui. Studentų mažėja ne tik dėl piliečių emigracijos, bet ir dėl vietinės migracijos į didžiuosius miestus bei mažo gimstamumo. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, gyventojų Alytaus mieste 2011–2012 m. sumažėjo 1 686 (2011 metais – 63 642 gyv., 2012 m. – 61 956 gyv.), Varėnos mieste – 77 (2011 m. – 9 760 gyv., 2012 m. – 9 683 gyv.), tačiau subjektyviai įvertinus emigracijos mastą, kuris ne visada atsispindi oficialioje statistikoje, galima teigti, kad gyventojų mažėjimas yra dar didesnis.

Šios tendencijos atsiliepia ir Alytaus kolegijos (AK) veiklai. Alytaus kolegijoje 2012–2013 m. m. mokosi 204 studentais mažiau negu mokėsi 2011–2012 m. m. (2011–2012 m. m. – 1 093 studentai; 2012–2013 m. m. – 889 studentai). Panaši padėtis yra daugelyje aukštojo mokslo institucijų. Joms reikia pergaltvoti savo ateities strategijas ir elgtis taip, kaip, mažėjant rinkai, elgtųsi bet kuris verslo subjektas – imtis ryžtingų priemonių diversifikuojant savo veiklą, ieškant naujų plėtros galimybių. Alytaus kolegija viena iš priemonių pasirinko naujo skyriaus atidarymą Varėnoje. Teigiamas jo veiklos rezultatas galėtų būti pavyzdys ir kitoms aukštosioms mokykloms, kurios siekia bent jau stabilizuoti studentų skaičių.

Šio straipsnio objektas – Alytaus kolegijos Varėnos skyriaus įkūrimas ir veikla sudėtingos demografinės padėties sąlygomis. Siekiama pasiūlyti vieną iš variantų, kaip aukštosios mokyklos gali spręsti su demografiniais sunkumais susijusias problemas vykdydamos plėtrą į regionus. Tam keliama šie uždaviniai: išanalizuoti skyriaus Varėnoje kūrimo ir veiklos detales, studijų įgyvendinimo ir studentų pritraukimo patirtį. Straipsnyje lyginami dvejų metų duomenys, pateikiama situacijos ir statistinių duomenų analizė.

VARĖNOS SKYRIAUS ĮKŪRIMAS

2011 m. pavasarį buvo pradėtas įgyvendinti Alytaus kolegijos plėtros į artimiausius regionus projektas. Galimybes aptarus su Varėnos rajono valdžia ir sulaukus pritarimo, pavasarį Varėnoje pradėjo veikti Alytaus kolegijos konsultavimo grupė. Darbas vyko paprastu principu: kiekvieną dieną nuo 10 iki 13 val. Varėnos rajono gyventojai galėjo kreiptis tiesiogiai ir sulaukti atsakymų į visus rūpimus klausimus. Toks komunikavimo būdas, kai informacija perduodama asmeniškai bendraujant su specialistu, buvo pasirinktas dėl to, kad šitaip geriausia motyvuoti skeptiškai nusiteikusius žmones. Buvo numatyta, kad šis kolegijos skyrius dirbs su suaugusiais žmonėmis, kurie gyvena ir dirba neturėdami aukštojo mokslo diplomo, tad jiems įtikinti ir abejonoms išsklaidyti labiausiai tiko tam skirtas žmogus. Asmeninis, profesionalus pokalbis buvo gerokai paveiklesnis už kitokias bendravimo formas (lankstinukus, skambučius, elektroninius laiškus). Pateikiamą informaciją žmogus įsidėmi geriau, jį galima įtikinti (tai ypač svarbu pradinio etapu), kad mokslo kokybė ir kitos galimybės niekuo nesiskirs nuo pačios kolegijos mokslo kokybės ir kad gaunamas diplomas bus lygiavertis.

Didesniam pasitikėjimui pasiekti buvo pasitelkti vietos gyventojams gerai žinomi žmonės. Nuolatiniai asmeniniai kontaktai su verslo, rajono administracijos atstovais, kaimų seniūnais, seniūnaičiais ir bažnyčios tarnais padėjo užtikrinti vietos gyventojų susidomėjimą. Vietos autoritetų nuomonė žmonėms yra svarbi, į ją yra išsiklausoma. Alytaus kolegijos Varėnos skyriaus praktika parodė, kad daugeliui bendruomenės narių svarbi šių žmonių nuomonė mokslo, darbo pasirinkimo ir kitais klausimais. Siekiant dar labiau padidinti galimybės mokytis Varėnoje žinomumą, vieną du kartus per savaitę rengtos išvykos į aplinkinius kaimus ir gyvenvietes, kur jau pasitvirtinusių būdu – tiesiogiai bendraujant – buvo kalbama su vietos gyventojais. Tam buvo vykstama į vietos renginius ir bendruomenių susirinkimus.

Dėl šių veiksmų pirmaisiais metais Varėnos skyriuje 20 studentų pradėjo ištęstines studijas ir 12 nuolatinų studijų studentų buvo nukreipti į Alytų. Mokymosi procesas organizuotas taip, kad dirbantys studentai neturėtų sunkumų derinti savo grafiką. Paskaitos iki šiol vyksta penktadieniais po darbo valandų (nuo 17 val.) ir šeštadieniais nuo 9 iki 16 valandos. Tai leidžia studentams neatitrūkti nei nuo darbo, nei nuo šeimos ir nepatirti papildomų finansinių išlaidų.

Siekiant populiarinti Alytaus kolegijos Varėnos skyrių, dėstyti konkrečių dalykų kviečiami Varėnoje žinomi žmonės iš verslo pasaulio. Dažnai kviečiami ir žinomi varėniškiai (Seimo nariai, įvairių institucijų atstovai ir vadovai, karjerą kituose regionuose padarę žmonės iš Dzūkijos). Įdomu, kad mokytojai nėra pageidaujami dėl studentų psichologinių nuostatų. Šios išryškėjo per pradinį pokalbį – konsultacijas. Studentams labai svarbu mokslo institucijos įvaizdis ir prestižas.

Rinkti studentus 2012–2013 m. m. buvo šiek tiek lengviau, nes nemažą įtaką žmonių apsisprendimui turėjo jau sėkmingai Varėnoje studijuojantys krašto gyventojai. Vietos spaudoje po kiekvieno semestro buvo skelbiama informacija apie studijas Varėnos skyriuje, būtinai su studentų nuotraukomis. Jie tapo Alytaus kolegijos ambasadoriai tarp savo pažįstamų ir visų naujai priimtų studentų konsultantai. Tai irgi padėjo plėtoti kolegijos skyriaus Varėnoje populiarumą. Dėl jau minėtos ir pačių studentų veiklos naują grupę vėl sudarė 20 žmonių ir, kaip ir ankstesniais metais, daugiau kaip 10 žmonių išvyko mokytis į Alytų. Nuolatinų studijų organizavimo regionuose perspektyvos yra miglotos. Jauni provincijos gyventojai nori kuo greičiau ištrūkti iš namų, tapti savarankiški, todėl ir mokymosi vietą renkasi už savo gyvenamosios vietovės ribų. Tad ir ateityje Varėnoje tikslingiausia organizuoti ištęstines studijas.

STUDIJŲ VARĖNOJE ĮGYVENDINIMAS IR ANALIZĖ

Prie sėkmingos Alytaus kolegijos Varėnos skyriaus veiklos labai prisideda ir akademinio personalo sudėtis. Mokymo procese dalyvauja Alytaus kolegijos, Vilniaus universiteto dėstytojai, praktikai iš Varėnos verslo įmonių. Tai suteikia studentams tam tikrą psichologinę studijų kokybės garantiją ir motyvuoja juos dar geriau mokytis, nes dėstytojai pas juos atvažiuoja iš kitur. Vadinasi, atvykstančių dėstytojų sąveika su vietiniais skatina studentus mokytis. Šitaip suvokiama asmenybės svarba ir jai skiriamas dėmesys.

Skyriaus veiklai ypač svarbus administracijos požiūris į kiekvieną studentą. Dėl tinkamo požiūrio į studentus „nubyrėjimo“ praktiškai nėra. Praėjusiais mokslo metais studijas nutraukė du studentai, o šiemet tokių nėra. Šitaip yra todėl, kad kiekvienam studentui yra skiriamas dėmesys ir padedamos spręsti ne tik su mokslais susijusios problemos.

Varėnos skyriaus veiklą gerai apibūdina tokie rodikliai: pasirinktos specialybės, studentų amžius ir finansavimas. Šie rodikliai pateikiami lentelėse.

1 lentelė. Duomenys pagal pasirinktą specialybę

Specialybės	Studentų sk. 2011–2012 m. m.	Studentų sk. 2012–2013 m. m.
Buhalterinė apskaita	7	14
Verslo vadyba	–	3
Įstaigų ir įmonių administravimas	7	3
Finansai	2	–
Statinių inžinerinės sistemos	1	–
Automobilių techninis aptarnavimas	3(2)*	–
Iš viso:	20 (2)*	20

(2)* *nebesimoko*

Analizuojant 1 lentelėje pateiktus duomenis matyti, kad būsimieji studentai renkasi specialybes, dėl kurių praktiškai nereikia vykti į Alytų, tačiau tai nereiškia, jog kolegijai įdiegus naujas mokymo programas, būsimieji studentai nepasirinks būtent jų. Be to, būtina atsižvelgti į vietinį konkrečių profesijų poreikį, o tai ypač svarbu bendraujant su

vietos valdžia. Pavyzdžiui, Varėnos rajone trūksta profesionalių, išsilavinusių buhalterių, todėl ir dirbant su būsimais studentais buvo pabrėžiami būtent šios specialybės privalumai rajone.

2 lentelė. Duomenys pagal studentų amžių

Specialybės ir studentų amžius	Studentų sk. 2011–2012 m. m.	Studentų sk. 2012–2013 m. m.
Buhalterinė apskaita	3	6
18–30 metų	1	4
30–40 metų	3	4
40 ir daugiau		
Verslo vadyba	–	3
18–30 metų	–	–
30–40 metų	–	–
40 metų ir daugiau	–	–
Įstaigų ir įmonių administravimas	4	1
18–30 metų	1	1
30–40 metų	2	1
40 metų ir daugiau		
Finansai	2	–
18–30 metų	–	–
30–40 metų	–	–
40 metų ir daugiau	–	–
Statinių inžinerinės sistemos	–	–
18–30 metų	–	–
30–40 metų	1	–
40 metų ir daugiau		
Automobilių techninis aptarnavimas	2*	–
18–30 metų	1	–
30–40 metų	–	–
40 metų ir daugiau		
Iš viso:	10	10
18–30 metų	4	5
30–40 metų	6	5
40 metų ir daugiau		

(2)* *nebesimoko*

Suaugusiųjų švietimas įgyvendinant mokymosi visą gyvenimą principą yra labai svarbus ir 2 lentelės duomenys patvirtina teiginį, kad „mokslui amžius – ne riba“. Ką tik baigusiujų mokyklą tėra vienas kitas. Todėl motyvuojant žmones mokytis amžius neturėtų būti lemiamas veiksnys.

3 lentelė. Duomenys pagal studijų finansavimą

Specialybės ir studijų finansavimas	Studentų sk. 2011–2012 m. m.	Studentų sk. 2012–2013 m. m.
Buhalterinė apskaita	3	9
Valstybės finansuojamos	4	5
Valstybės nefinansuojamos		
Verslo vadyba	–	1
Valstybės finansuojamos	–	2
Valstybės nefinansuojamos		
Finansai	1	–
Valstybės finansuojamos	1	–
Valstybės nefinansuojamos		
Įstaigų ir įmonių administravimas	3	3
Valstybės finansuojamos	4	–
Valstybės nefinansuojamos		

Statinių inžinerinės sistemos	1	–
<i>Valstybės finansuojamos</i>		
<i>Valstybės nefinansuojamos</i>	–	–
Automobilių techninis aptarnavimas	1	–
<i>Valstybės finansuojamos</i>		
<i>Valstybės nefinansuojamos</i>	2	–
Iš viso:		13
<i>Valstybės finansuojamos</i>		
<i>Valstybės nefinansuojamos</i>	11	7

Mokančių už studijas ir valstybės finansavimą gaunančių studentų santykis per metus (iš naujai įstojusiųjų) pasikeitė – padaugėjo valstybės finansuojamų studentų. Todėl galima drąsiai teigti, kad vyresnio amžiaus žmonės anksčiau nesimokė ne dėl savo negebėjimo, bet dėl kitų aplinkybių (šeimos, darbo ir pan.).

STEIGIMO IŠLAIDOS

Organizacinį steigimo darbą atliko du žmonės, aišku, turėdami Alytaus kolegijos vadovybės ir Varėnos rajono valdžios pritarimą ir palaikymą. Steigimo išlaidos – pačios minimaliausios, nes patalpas konsultacijų centrui nemokamai skyrė Varėnos rajono administracija. Kolegijai teko sumokėti už skelbimus abiejose vietos laikraščiuose, taip pat nedidelę kompensaciją už naudojimąsi asmeniniu transportu. Tai vienkartinės išlaidos, kurių naudą parodo priimtų žmonių skaičius. Mokslo metais patalpų nuomos mokestis yra 500 Lt per mėnesį (tik mokymosi laikotarpiu).

IŠVADOS

Alytaus kolegijos Varėnos skyriaus steigimo patirtis gali būti naudinga šios kolegijos plėtrai pirmiausia į Lazdijus, Druskininkus ir Prienus, taip pat kitoms aukštosios mokykloms plečiant savo veiklą į aplinkinius regionus. Siekiant gero rezultato svarbūs tokie aspektai:

- stojančiųjų konsultavimo centras (jo darbo laikas turi apimti daugumos įmonių pietų laiką);
- asmeniniai kontaktai su žinomais ir įtakingais regiono žmonėmis;
- nuolatinis lankymasis regione vykstančiuose renginiuose ir sueigose;
- konstruktyvus bendradarbiavimas su vietos valdžia siekiant užsitikrinti paramą;
- žinomų regiono žmonių įtraukimas į mokymosi procesą;
- mokyti tinkamos vietos parinkimas (ji negali būti, pvz., bendrojo lavinimo mokykloje, verslo mokykloje ar neišvaizdžiam pastate);
- periodinis visuomenės informavimas apie mokymosi procesą vietos spaudoje (su nuotraukomis ir studentų interviu);
- pagrindinis dėmesys – vyresnio amžiaus žmonėms, kurie dėl kokių nors priežasčių neturi tinkamo išsilavinimo;
- asmeninis skyrių administratorių bendravimas su studentais padedant spręsti ne tik su studijomis susijusias problemas.

Literatūra

1. Lietuvos statistikos departamentas. Demografijos metraštis. Vilnius, 2012. ISSN 2029-3739.
2. Alytaus kolegija, Varėnos skyrius. Savianalizės duomenys. 2011–2013.

Summary

“Demographic challenges and expansion of higher education institutions: the example of Alytaus Kolegija University of Applied sciences branch in Varena” is an article which covers the key demographic trend in Lithuania – the decreasing population, especially of smaller towns and villages. It poses a serious threat to the existence of Higher Education institutions, which rely

on constant stream of students every academic year. Alytaus kolegija University of Applied sciences has seen a dramatic decrease in number of first year students, which called for an action and new strategies for the coming future. A new branch in Varena, a much smaller city than Alytus was opened in order to attract a more mature audience to the Higher Education system. This project is deemed successful and can be an example for other institutions, which wish to expand their target audience. The key findings from the analysis of this case are:

- personal consultations is the best way to “sell” the idea of education to people who are not sure about it yet;
- personal relations with relevant stakeholders are detrimental for success in smaller towns;
- physical appearance of classes and location play an important role;
- there has to be a constant publicity in local media about the new school (if possible, with endorsement of famous local people);
- it is worth to keep focus on more mature target audiences who for some reason did not graduate from university and does not have a relevant qualification for their line of work.

These and other findings from this study can be implemented by majority of education institutions which plan to expand their reach and target new markets.

REKLAMOS PSICHOLOGINIS POVEIKIS JAUNIMUI

Regina Motienė, Sandra Rekštienė, Vida Rainienė, Jūratė Zmitrulevičienė

Kauno technikos kolegija, Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnyje analizuojami ir vertinami jaunimui įtaką darantys reklamos psichologiniai veiksniai ir pateikiami reklamos psichologinio poveikio jaunimui tyrimo rezultatai. Tyrimas atliktas apklausiant keturias skirtingo išsilavinimo siekiančias jaunimo grupes: vidurinių ir profesinių mokyklų moksleivius, kolegijų ir universitetų studentus.

Pagrindiniai žodžiai: reklama, reklamos psichologinis poveikis.

IVADAS

Reklamos įtaka vartotojui kasdien didėja ir niekas nepajėgia išvengti jos poveikio. Ji vis labiau veikia vartotojo sąmonę per emocijas, jausmus, psichiką.

Mokslinėje literatūroje reklamos poveikis vartotojo elgsenai, reklamos efektyvumą lemiantys veiksniai ir priežastys analizuojami epizodiškai. Vartotojų nuomonė apie reklamą yra itin svarbi, nes jie ir yra galutinis reklamos tikslas. Tik žinodami vartotojų nuomonę, reklamos kūrėjai sukurs jiems patinkančią reklamą.

Šiame straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas reklamos psichologiniams aspektams, kurie daro didžiausią poveikį pačiai imliausiai kontaktinei auditorijai – jaunimui.

Tyrimas atliktas apklausiant keturias skirtingo išsilavinimo siekiančias jaunimo grupes: vidurinių ir profesinių mokyklų moksleivius, kolegijų ir universitetų studentus.

Tyrimo problema – reklamos psichologinis poveikis skirtingą išsilavinimą įgyjančiam jaunimui.

Straipsnio tikslas – atskleisti reklamos psichologinius veiksnius, darančius įtaką skirtingą išsilavinimą įgyjančiam jaunimui.

Tyrimo uždaviniai – taikant teorinę analizę, pateikti jaunimui įtaką darančius reklamos psichologinius veiksnius, ištirti reklamos psichologinį poveikį skirtingą išsilavinimą įgyjančiam jaunimui.

Tyrimo objektas – reklamos psichologinis poveikis vartotojams.

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė ir sintezė, anketinė apklausa, duomenų sisteminimas ir analizė.

1. REKLAMOS ESMĖ IR PSICHOLOGINIAI ASPEKTAI

Aktyvios rinkos sąlygomis, kai prekių gamyba, paslaugų teikimas didėja arba gali didėti sparčiau negu gyventojų perkamoji galia, reklama tampa vienu svarbiausių veiksnių siekiant pritraukti kuo daugiau klientų, formuoti jų poreikius ir šitaip užtikrinti, kad jie taptų nuolatiniais įmonės klientai. Kartu reklama tampa ir viena veiksmingiausių priemonių konkuruojant su įmonėmis, kurios teikia panašias paslaugas ir siekia panašių tikslų.

Nagrinėjant reklamos sampratą pastebėta, kad trūksta tikslumo išskiriant reklamą iš kitų komercinio aktyvumo formų, reklama apibrėžiama nelygiavertėmis prasmėmis, reklamos tyrėjai remiasi klasikine, senesne reklamos samprata, reklamos reikšmė šiuolaikinės rinkos sąlygomis lieka iš naujo neįvertinta. Tai kelia painiavą pririnkus įvertinti reklamos indėlį į verslo komunikaciją (V. Šivickienė, J. Šiurkuvienė, 2005).

Nemažai reklamos teorijų sukurta naudojantis kitų dalykų žiniomis ir bendraisiais tyrimų metodais – reiškinių sudėtingumas ir universalumas, platus veiklos laukas paverčia reklamą tarpdalykiniu mokslu, kur dažniausiai susilieja rinkodaros ir komunikacijos mokslų interesai.

Apibrėždami reklamos sąvoką, randame susipynusius ekonomikos, sociologijos, psichologijos ir estetikos klausimus.

Pagrindinis reklamos apibrėžimas pateikiamas Lietuvos Respublikos reklamos įstatyme: „Reklama – bet kokia forma ir bet kokiomis priemonėmis skleidžiama informacija, susijusi su asmens komercine-ūkiu, finansine ar profesine veikla, skatinanti įsigyti prekių ar naudotis paslaugomis, įskaitant nekilnojamojo turto įsigijimą, turtinių teisių ir išipareigojimų perėmimą.“

V. Pranulis, A. Pajuodis, S. Urbonavičius ir R. Virvilaitė (2000) reklamą apibūdina kaip užsakovo mokamos informacijos apie prekes ar paslaugas skleidimą numatytai auditorijai siekiant numatytų tikslų.

D. Jokubauskas (2003) pateikia net keletą reklamos apibrėžimų, kuriuose reklama išskiriama kaip menas, informavimo būdas, kontroliuojamas poveikis auditorijai per visuomenės informavimo priemones.

E. Bagdono ir E. Kazlauskienės (2000) teigimu, reklama yra tiesiog skelbimas, kuris skatina pirkti ar pasinaudoti paslauga.

Kitų Lietuvos autorių darbuose pateikiamos reklamos koncepcijos remiasi pripažintais užsienio šalių autorių mokslo darbais, didesnę komercinės veiklos patirtį turinčių šalių reklamos praktika. Pavyzdžiui, lietuviško reklamos vadovėlio autorius Vilniaus universiteto docentas dr. B. Čereška (2004) reklamą apibūdina kaip nesuasmenintą, mokamą, turinčią įtikinimo elementų, įvairiomis priemonėmis skleidžiamą reklamos užsakovo informaciją apie prekes, paslaugas, idėjas siekiant jas parduoti.

Rusų rinkodaros specialistas E. Rotmanas (2000) reklamą traktuoja kaip kryptingą informaciją apie prekių savybes ir rūšis bei literatūros ir meno ar kitų kūrinių populiarizaciją.

Taigi reklamos efektyvumas priklauso nuo tikslaus savo vartotojo apibūdinimo: ne tik jo psichologinių, socialinių nuostatų ar stereotipų išsiaiškinimo, gyvenimo stiliaus supratimo, bet ir visos jo psichikos, taigi ir sąmonėje bei pasąmonėje vykstančių procesų pažinimo. Nepažinę vartotojų sąmonės, pasąmonės ir psichologinių procesų, negalėsime jų suprasti, o svarbiausia – daryti įtakos žmogaus pasirinkimui per jo pasąmonę (L. C. Kaufman, 1998).

Mokslinėje literatūroje reklamos psichologinio poveikio veiksniai nagrinėja šie autoriai: J. Stankevičienė, I. Skeivienė, L. Bivainienė (2008), V. Šivickienė, J. Šiurkuvienė (2005), A. Valackienė (2005), D. Jokubauskas (2003), B. Čereška (2004), L. Urbanskienė (2000), V. Pruskus (2004). Remiantis jais, išskirti šie pagrindiniai psichologinio poveikio veiksniai: pažintiniai, emociniai ir elgesio. Pažintinius veiksniai sudaro:

- pojūčiai;
- įsisavinimas (suvokimas);
- dėmesys;
- atmintis;
- mąstymas ir pan.

Pojūčiai – vienas svarbiausių poveikio elementų. Pojūčiai paprastai skirstomi į regos, klausos, uoslės, skonio, lytėjimo ir kitus. Jie glaudžiai susiję su kitais psichiniais procesais – suvokimu, atmintimi, emocijomis. Pojūčių beveik negalima perduoti reklamos skleidimo priemonėmis, todėl reklamos specialistas turi mokėti pasinaudoti tam tikrais psichofiziologiniais, psichologiniais būdais, kurie potencialiam pirkėjui sukeltų atitinkamų asociacijų ir ypač stiprią emocinę reakciją pateikiant jam ne pačius poreikius, bet juos pakeičiančius simbolius. Siekiant kuo didesnio poveikio, reklamoje naudojami įvairūs neįprasti elementai, pavyzdžiui, per ryškios spalvos, per didelis kontrastas, tuščiažodžiamas, nepadorios nuotraukos ar piešiniai ir t. t. Šokiruojanti reklama gali sukelti didesnę susidomėjimą.

Suvokimas. Pojūčiai dažniausiai atsiranda nesąmoningai, o suvokimas – sąmoningas procesas. Reklamos informacijos suvokimui ir vertinimui didžiausią įtaką daro vaizdas. Todėl reklama turi atitikti vientisumo principą, visi jos elementai: pavadinimas, tekstas, iliustracija, logotipai, yra glaudžiai susiję ir lemia bendrą reklamos efektą. Jeigu pagrindinei idėjai formuoti nepakanka elementų ir informacijos, atsiranda neaiškumų.

Dėmesys. Tai ypač aktyvus psichinis procesas, nukreipiantis žmogaus sąmonę į jam svarbius dalykus ir padedantis susikonscentruoti į išorės reiškinius arba vidinius išgyvenimus. Dėmesys ne tik orientuoja žmogaus sąmonę į tai, kas jam svarbu, bet ir atitraukia jį nuo pašalinių, antraeilių dalykų. Manoma, kad dėmesys yra pagrindinis ir efektyviausias reklamos poveikio elementas. Kad patrauktų ir išlaikytų dėmesį, reklamų kūrėjai naudoja įvairią kaitą, dinamiškus vaizdus, išsiskyrimą iš fono ir kita. Reklamuojamas objektas yra centras, todėl svarbu jo forma, dydis, artumas. Svarbiausia – produktas turi dominuoti, išsiskirti iš bendro fono.

Atmintis. Atmintimi vadinami įsiminimo, saugojimo ir atgaminimo procesai. Moksliniai tyrimai parodė, kad žmogus geriau įsimena tai, kas susiję su jo darbu, ateitimi arba su tuo, kuo jis domisi. Blogiau įsiminama nereikalinga informacija. Todėl efektyvesnė reklama, tiesiogiai susijusi su vartotojų interesais ir planais. Labai svarbu, kad vartotojas prisimintų ne tik reklamą (bendrą vaizdą, foną, muziką ar grafiką), bet ir patį produktą. Nuo reklamos suvokimo iki produkto pirkimo gali praeiti daug laiko. Pagrindinis būdas paskatinti informacijos įsiminimą – tai kartojimas. Kad reklama nenusibostų, naudojamos šios priemonės:

- humoras, kuris palankiai veikia tiek atmintį, tiek kitus reklaminės informacijos suvokimo elementus;
- ritmiškas reklaminio skelbimo tekstas, eiliuota forma;
- asociacijos, susijusios su firmos pavadinimu;
- atpažįstami ženklai;
- įvairūs argumentai vienos prekės ar paslaugos naudai siekiant pašalinti konkurenciją (Vienas sėkmingai pabrėžtas pranašumas veikia stipriau nei daug menkų argumentų, ypač tada, kai jie tarpusavyje nesusiję, neturi aiškos struktūros. Svarbu laikytis nuoseklumo. Pradedant reklamos kampaniją reikėtų apgalvoti, ar visos prie-

monės dera tarpusavyje ir pabrėžia pagrindinę idėją. Įvairiai, bet nuosekliai pateikiama reklaminė informacija gali būti kartojama daug kartų ir neįkylėti);

- informacijos pateikimas teksto pradžioje ar pabaigoje, nes ji šitaip geriau įsimenama.

Mąstymas. Vertinant reklamą stipriai veikia priežasties ir pasekmės ryšys („produktas man reikalingas dėl to, kad...“, „noriu šios firmos prekės, nes žinau...“). Žmogaus pasirinkimą lemia ne tik reklama, bet ir patirtis (pvz., jis gali nesirinkti konkretaus gamintojo, nes anksčiau liko nepatenkintas jo prekės kokybe). Vertindami ir priimdami sprendimus vartotojai dažnai remiasi stereotipais. Šitai paaiškinama aplinkinių įtaka, pasitikėjimu „daugumos“ nuomone ir noru pritapti („jei turėsiu gerą automobilį, būsiu labiau vertinamas, nes visi svarbūs asmenys tokį turi“ arba „jei gamintojas suteikia ilgesnę garantiją savo prekei, vadinasi, ji patikimesnė“). Mąstymas ir informacijos vertinimas taip pat priklauso nuo žmogaus socialinės padėties ir konkrečios situacijos (savijautos, nuotaikos ir pan.).

Emocinis reklamos poveikis nustatomas pagal emocinį santykį su reklamuojamu objektu, t. y. kaip žmogus reaguoja į prekę – teigiamai, neigiamai ar neutraliai. Be regimosios, yra ir emocinė atmintis, kuri veikia pagal principą „malonu – nemalonu“, „patiko – nepatiko“. Emocinė atmintis turi stipresnį poveikį sprendimo priėmimui nei kitos atminties rūšys. Daugelis žmonių suvokia pirkimą kaip būdą patirti malonumą, pakelti nuotaiką. Todėl geras pirkinys visada suteikia žmogui teigiamų emocijų. Dažnai reklaminiai skelbimai, kuriais nemėginama paveikti emocijų, lemia neigiamą požiūrį į reklamą. Žmonės neįsimena informacijos, kuri sukelia neigiamų emocijų. Teigiamų emocijų sukelia humoras, bet naudoti jį reklamoje reikia labai atsargiai, nes vienus vartotojus tai vilioja, o kitus atstumia. Pasak vokiečių psichologo V. Vundu, emocijas galima apibūdinti pagal tris požymių poras:

- malonumas – nemalonumas,
- susijaudinimas – nusiraminimas,
- įsitempimas – atsipalaidavimas.

„Malonumas – nemalonumas“ susijęs su keičiamu skoniu, taip pat skausmo pojūčiu. Įvairios spalvos gali sujaukinti arba nuraminti. Įtampą arba atsipalaidavimą lemia dėmesio sutelkimas. Reklamos dažniausiai vaizduojami jauni ir gražūs žmonės, darantys sėkmingą karjerą, vyrai – stiprūs, nenuplikę, moterys – energingos, veiklios, be raukšlių veide, su laiminga šypsena, dvelkiančios prancūziškais kvėpalais, jų vaikus lengva nuraminti koku nors skanėstu, vyresnio amžiaus žmonės nejaučia jokie skausmo. Daugelis nėra taip sėkmingai įsitvirtinę, kaip norėtų ar kaip vaizduojama reklaminiame pranešime. Todėl vieni perka siūlomą prekę tikėdamiesi, kad ją įsigijus bent truputį (ar trumpam) pagerės jų pačių gyvenimas (jie įgis daugiau pasitikėjimo savimi, laisvės, pripažinimo), kitus per daug provokuojanti ir tikrovės neatitinkanti reklama nuvilia, nes jie dar kartą pamato, jog gyvena ne taip, kaip norėtų ar turėtų gyventi. Norint patikrinti emocinį reklaminių skelbimų efektyvumą, reikia išsivaizduoti, kaip į juos reaguos įvairaus amžiaus, skirtingo charakterio ir socialinės padėties žmonės, ar matyti skelbimą jiems bus malonu.

Norint pritraukti daugelio vartotojų dėmesį, geriau kurti universalias, visiems „tinkamas“ reklamas, pabrėžti ne esminius gyvenimo pokyčius įsigijus produktą, o realius pranašumus (vien dėl to, kad įsigijote nešiojamąjį kompiuterį, netapsite savimi pasitikintis, sėkmingas verslininkas, tačiau galbūt jūsų gyvenimas taps patogesnis, jei galėsite dirbti ir įgyvendinti sumanymus tiek būdamas darbe, tiek namie, sutaupysite laiko, nes galėsite dirbti kelionėse). Reklama turi emociškai patraukti žmones, o ne atstumti.

Norint sugundyti vartotoją pirkti, jį reikia įtikinti, parodyti, kokių naujų galimybių suteikia vienas ar kitas produktas. Reklama veikia žmogų ne tik tada, kai yra matoma ar skaitoma. Reklama neišvengiamai sukelia kokią nors reakciją. Skiriamos trys pagrindinės reakcijos:

- 1) tikslinė – tokia, kokios ir tikėjosi užsakovas, t. y. žmogus susidomėjo, perskaitė ir pasiėmė taip, kaip buvo raginamas;
- 2) šalutinė – tokia, kokios užsakovas nesitikėjo. Žmogus reklamą suprato visai ne taip, kaip norėjo užsakovas;
- 3) atvirkštinė – „bumerango efektas“. Ji paprastai atsiranda tada, kai žmogaus nuostatos ir asmeninė patirtis prieštarauja konkrečios reklamos turiniui. Tokiu atveju vartotojas elgiasi priešingai, negu tikisi reklamos kūrėjai.

Vartotojai nenori pripažinti, kad jų pirkimo įpročius lemia reklama. Žmonėms atrodo, kad nusipirkti prekę jie ketino jau seniai, dar iki pasirodant reklamai. Kartais kalbama, kad reklama neverčia pirkti, ji tik informuoja apie prekes, kurios gali patenkinti tam tikrą poreikį, ir teisė rinktis visada paliekama pačiam vartotojui. Galiausiai prekės perkamos tik tada, kai jų reikia. Vis dėlto pasirinkimas priklauso nuo situacijos, todėl reklama gali padaryti daug didesnę įtaką. Žmonės daro psichologinį poveikį vieni kitiems – psichologiškai stiprus žmogus veikia silpno žmogaus valią. Reklama daro tokią pačią įtaką, nors sąmoningai žmogus šito nesupranta ir šitai neigia. Taigi reklama ne tik suteikia informacijos, bet ir „padeda“ apsispręsti (<http://www.verslobanga.lt/>).

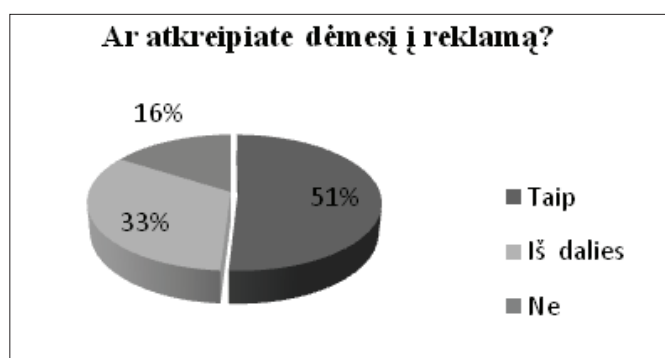
2. PSICHOLOGINIO REKLAMOS POVEIKIO SKIRTINGĄ IŠSILAVINIMĄ ĮGYJANČIAM JAUNIMUI TYRIMAS

Tyrimas atliktas 2011 metų balandį. Respondentai buvo suskirstyti į keturias grupes: vidurinių mokyklų moksleiviai, profesinių mokyklų moksleiviai, kolegijų ir universitetų studentai. Formuojant imties dydį apklausta 220 respondentų. Pasirinkta imtis – 55 respondentai iš kiekvienos grupės. Po apklausos 20 anketų (iš kiekvienos grupės po 5 anketas) buvo atmesta nustačius, kad atsakymai nesąžiningai. Pasirinkta vienoda imtis iš kiekvienos grupės siekiant, kad rezultatai būtų kuo objektyvesni. Apklausoje dalyvavo 110 moterų ir 90 vyrų.

Tyrimui atlikti buvo parengta anketa. Ją sudarant siekta konkrečiai formuluoti klausimus ir teiginius, kad pasirinkti atsakymų variantai suteiktų tyrimui reikalingą kiekį informacijos ir būtų išsaugotas respondento anonimiškumas. Pateikta 13 klausimų ir teiginių, nes ilga anketa blaško tiriamojo dėmesį, todėl galimi paviršutiniški atsakymai.

Respondentų užpildytų anketų duomenys analizuoti nuosekliai. Šitaip tikėtasi kuo išsamiau apžvelgti visus respondentų atsakymus ir pateikti išvadas dėl vieno ar kito teiginio pasitvirtinimo arba nepasitvirtinimo.

Pateikiant pirmą anketos klausimą siekta išsiaiškinti, ar jaunimas atkreipia dėmesį į reklamą ir jos priemones kasdieniame gyvenime. Šis klausimas domino todėl, kad specialistai teigia, jog reklamos įtaka vartotojams mažėja dėl jų skeptiškos nuomonės apie pačią reklamą, nesvarbu, kokiomis priemonėmis ji yra perduodama (R. Mažeikaitė, 2001).

Pav. Jaunuolių pasiskirstymas pagal reklamos pastebėjimą

Iš tyrimo rezultatų matyti, kad dauguma (51 proc.) respondentų reklamą pastebi, 33 proc. – reklamą pastebi iš dalies, mažiausiai respondentų (tik 16 proc.) jos visiškai nepastebi.

Reklamos skleidimo priemonės vartotojams gali ne tik pateikti informaciją apie prekes ar paslaugas, bet ir įtikinti pirkti. Taigi siekiant įvertinti konkrečių reklamos priemonių įtaką vartotojų apsisprendimui respondentų paprašyta įvertinti skleidimo priemones, darančias jiems didžiausią poveikį. Stengtasi išsiaiškinti, kokios rūšies reklama daro didžiausią poveikį skirtingą išsilavinimą įgyjančiam jaunimui, t. y. iš kur jis gauna daugiausiai informacijos apie prekes ir paslaugas.

1 lentelė. Poveikis jaunimui pagal reklamos rūšis

Mokymo institucija	Reklamos rūšis, labiausiai veikianti jaunimą, %					
	Televizijos reklama	Radijo reklama	Reklama spaudoje	Reklama internete	Reklama lauko stenduose	Kita
Vidurinė mokykla	74	2	8	10	4	2
Profesinė mokykla	16	12	8	8	12	44
Kolegija	46	0	24	6	24	0
Universitetas	74	2	8	10	4	2

Gauti rezultatai rodo, kad vidurinių mokyklų moksleiviai daug laiko praleidžia žiūrėdami televiziją, profesinių mokyklų moksleiviai retai ją žiūri arba tiesiog nekreipia dėmesio į rodomas reklamas. Kolegijų ir universitetų studentai atlieka įvairius praktinius ir savarankiškus darbus, kurie gali būti susiję su reklama. Todėl jiems svarbu ne tik televizijos, bet ir kitų rūšių reklama. Televizijos reklama daro didžiausią įtaką, nes yra paprasčiausiai prieinama. Reklama internete nedaro teigiamos įtakos kolegijų jaunimui, veikia priešingai – ji trukdo bendrauti interneto svetainėse.

Reklamos įtaka yra grindžiama psichologiniu patrauklumu vartotojams. Reklamos specialistai teigia, kad yra gerokai didesnė tikimybė, jog vartotojams patinkančiose ar bent jau palankiau vertinamose priemonėse pateikiama re-

klaminė žinutė labiau patraukia vartotojo dėmesį. Todėl labai svarbu išsiaiškinti, kaip skirtingos reklamos perdavimo priemonės veikia jaunimą.

2 lentelė. Reklamos stilių pasiskirstymas pagal mokymo institucijos tipą

Mokymo institucijos tipas	Dėmesį patraukianti reklama				
	Vienas ar keli žmonės vartoja prekę įprastoje aplinkoje	Apie prekę kalbama (rodoma) kaip apie kažką fantastiško	Kai prekė yra „gyva“ ir pati atlieka vaidmenį	Kai reklamoje akcentuojama: „Tyrimai parodė...“	Kita
Vidurinė mokykla	11	9	15	11	4
Profesinė mokykla	8	10	12	0	20
Kolegija	14	12	14	8	2
Universitetas	4	6	25	0	14
Iš viso:	38	37	66	19	40

Apibendrinus duomenis matyti, kad respondentų dėmesį labiau patraukia tokios reklamos, kuriose prekė yra „gyva“ ir pati atlieka vaidmenį, o ne tos, kuriose akcentuojama „Tyrimai parodė...“ Šitai būtų galima paaiškinti psichologiškai interpretuojant, kad tikriausiai dėl sąlygiškai jauno respondentų amžiaus (didesnė dalis jų buvo moksleiviai ar dar tik pradėję studijuoti, studijuojančiųjų magistrantūroje – vos keletas) buvo gauti tokie tyrimo rezultatai. Galima daryti prielaidą, kad juos tebeveikia vaikystėje matyti animaciniai filmukai, todėl lengviau pastebėti ir suvokti tokią reklamą, kurioje pati prekė save „pristato“ ir apie save „pasakoja“. Be to, šios reklamos patraukia įspūdingumu, vaizdais.

Didelę reikšmę vartotojui turi reklamose naudojamos spalvos. Vyrauja nuomonė, kad jaunimą labiau traukia tai, kas ryšku, todėl norėta išsiaiškinti, kokios spalvos yra patraukliausios skirtingo išsilavinimo siekiantiems jaunuoliams.

3 lentelė. Reklamoje naudojamų spalvų patrauklumas

Mokymo institucijos tipas	Patraukliausios reklamoje atrodančios spalvos, %			
	Raudona ir jos atspalviai	Geltona ir jos atspalviai	Oranžinė ir jos atspalviai	Kita
Vidurinė mokykla	50	24	6	20
Profesinė mokykla	36	30	16	18
Kolegija	18	20	10	42
Universitetas	38	24	8	30

Tyrimų rezultatai parodė, kad tiek vidurinių, tiek profesinių mokyklų moksleiviai ir universitetų studentai labiausiai atkreipia dėmesį į reklamą, kurioje vyrauja raudona spalva. Tik kolegijų studentai mano, kad vis dėlto geriausiai reklamoje pastebimos ir labiausiai patraukia kitos, anketoje neminimos spalvos. Paaiškėjo, kad oranžinė – visiems respondentams reklamoje mažiausiai pageidaujama spalva.

Anketoje respondentai galėjo pareikšti savo nuomonę apie dažną tų pačių reklamų kartojimą per visuomenės informavimo priemones. Atsakyti pateikti trys variantai: sutinku, iš dalies sutinku, nesutinku (4 lent.).

4 lentelė. Respondentų nuomonė apie dažną tų pačių reklamų kartojimą

Mokymo institucijos tipas	Dažnas tų pačių reklamų kartojimas per visuomenės informavimopriemones erzina, %		
	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
Vidurinė mokykla	68	28	4
Profesinė mokykla	82	16	2
Kolegija	64	28	8
Universitetas	48	32	20

Per dažnai kartojamos reklamos ne tik kad tampa neefektyvios, bet ir susilaukia neigiamo vartotojų požiūrio – jie pradeda jas ignoruoti. Reklamas jaunimas dažnai ignoruoja dėl jų trukmės. Per reklaminius interpus galima pamiršti, kokią laidą ar filmą žiūrėjai. Tačiau jei reklama ir erzina, tai nėra labai blogai, nes šitaip vartotojai, nors ir nusistatę prieš reklamą, ją geriau įsimena ir reklamuojamą prekę gali nuspręsti nusipirkti.

5 lentelė. Respondentų elgesys per reklaminius interpus

Mokymo institucijos tipas	Respondentų elgesys per reklaminius interpus, %			
	Perjungia kanalą	Grįžta prie nebaigtų darbų	Nekreipia dėmesio	Žiūri reklamą ir laukia laidos ar filmo tęsinio
Vidurinė mokykla	30	8	32	30
Profesinė mokykla	30	30	38	2
Kolegija	46	24	14	16
Universitetas	22	6	28	44

Tyrimas atskleidė, kad maždaug trečdalis vidurinių mokyklų moksleivių perjungia kanalą, nekreipia dėmesio, žiūri reklamą ir laukia laidos arba filmo tęsinio. Labai mažai jų grįžta prie nebaigtų darbų. Šitai galima paaiškinti tuo, kad vidurinių mokyklų moksleiviai yra dar gana jauni ir į viską reaguoja daug paprasčiau.

Daugiau nei trečdalis profesinių mokyklų moksleivių nekreipia į reklamą dėmesio, kiek mažiau jų perjungia kanalą ar grįžta prie nebaigtų darbų.

Kolegijų studentai dažniausiai perjungia kanalą stengdamiesi susirasti kitą įdomios ir naudingos informacijos šaltinį. Universitetų studentai lieka žiūrėti reklamos, galbūt tikėdamiesi gauti naujos informacijos apie reklamuojamas prekes.

Tiriant norėta išsiaiškinti ir reklamos įsimintinumą pagal reklaminio teksto pateikimo formą.

6 lentelė. Reklaminio teksto įsimintinumas

Mokymo institucijos tipas	Geriau įsimenamas reklaminis tekstas, %			
	Sakomas	Dainuojamas	Ir sakomas, ir dainuojamas	Kita
Vidurinė mokykla	10	36	50	4
Profesinė mokykla	0	54	20	26
Kolegija	8	28	54	10
Universitetas	6	30	56	8

Tyrimo rezultatai parodė, kad daugiau kaip pusė vidurinių mokyklų moksleivių, kolegijų ir universitetų studentų mano, jog geriau įsimenamas ir sakomas, ir dainuojamas reklaminis tekstas. Profesinių mokyklų moksleiviai linkę manyti, kad dainuojamas tekstas yra labiau įsimenamas.

Mėginta išsiaiškinti ir respondentų nuomonę apie reklamoje skambantį balsą, sužinoti, koks: moteriškas, vyriškas ar vaikiškas, balsas jiems labiau patinka.

7 lentelė. Pozityvesnio balso pasirinkimas

Mokymo institucijos tipas	Pozityvesnis balsas, %		
	Moteriškas balsas	Vyriškas balsas	Vaikiškas balsas
Vidurinė mokykla	34	18	48
Profesinė mokykla	52	16	32
Kolegija	24	34	52
Universitetas	38	16	46

Iš 7 lentelės matyti, kad labiausiai respondentams imponuoja reklamoje skambantis moteriškas ir vaikiškas balsas.

Atliekant tyrimą taip pat siekta sužinoti, ar tikrai reklama priverčia skirtingą išsilavinimą įgyjantį jaunimą pirkti dažniau reklamuojamas prekes.

8 lentelė. Tiesioginis reklamos poveikis skirtingą išsilavinimą įgyjančiam jaunimui

Mokymo institucijos tipas	Dažniausiai yra perkamos reklamuojamos prekės, %		
	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
Vidurinė mokykla	4	62	34
Profesinė mokykla	0	46	54
Kolegija	4	56	40
Universitetas	22	56	22

Gauti rezultatai rodo (8 lent.), kad reklama turi nemenką tiesioginį poveikį. Taigi galima manyti, kad ji dažnai teigiamai veikia žmogaus jausmus ir paskatina nusipirkti reklamuojamą prekę.

IŠVADOS

1. Reklama yra viena iš pagrindinių priemonių pirkėjui pritraukti. Labai svarbu sugebėti ją sukurti tokią, kad vartotojas atkreiptų į ją dėmesį, ir tinkamai pateikti auditorijai.
2. Atlikus empirinio tyrimo duomenų analizę, galima teigti, kad skirtingą išsilavinimą įgyjančiam jaunimui didžiausią įtaką renkantis prekes ar paslaugas turi televizijos reklama, kurioje prekė vaizduojama „gyva“ ir pati atlieka vaidmenį. Taip pat svarbu reklamoje naudojamos spalvos (patraukliausia – raudona), reklaminio teksto pateikimas (sakomas ir dainuojamas). Labiausiai respondentus veikia reklamoje skambantis moteriškas ir vaikiškas balsas. Ir nors reklama dažnai erzina jaunimą, ji paveikia ir iš dalies paskatina pirkti reklamuojamą prekę.

Literatūra

1. BAGDONAS, E.; KAZLAUSKIENĖ, E. *Biznio įvadas*. Kaunas, 2000.
2. FENNIS, B. M.; STROEBE, S. W. *Reklamos psichologija*. Prieiga per internetą: <www.kriso.lt>.
3. BRAZAITYTĖ, A. Nemokamas reklamos pasaulis. *Psichologija tau*, 2010, Nr. 2.
4. ČEREŠKA, B. *Reklama: teorija ir praktika*. Vilnius, 2004.
5. ČEIKAIŠKAITĖ, M. *Reklama ir firmos įvaizdis*. Vilnius, 1997.
6. JOKUBAUSKAS, D. *Reklama ir jos poveikis vartotojui*. Vilnius, 2003.
7. JOKUBAUSKAS, D. Reklama televizijoje: pranašumai, trūkumai ir poveikis vartotojui. *Marketingas: rinkos įvaldymo menas*, 2005, Nr. 12, p. 8–14.
8. JUSIENĖ, R. Reklama ir mūsų sąmonė. *Vadovo pasaulis*, 2000, Nr. 11.
9. KOTLER, Ph. ir kt. *Rinkodaros principai*. Kaunas, 2003.
10. KOTLER, Ph. *Marketing Management*. The Millenium Edition. New Jersey, 2010.
11. MAŽEIKAITĖ, R. *Reklamos pradmenys*. Vilnius, 2001.
12. MYERS, D. G. *Psichologija*. Kaunas, 2000.
13. NAUSĖDIENĖ, I. Marketingo tyrimų duomenų rinkimo metodai: kiekybiniai, kokybiniai ir jų deriniai. *Marketingas: rinkos įvaldymo menas*, 2005, Nr. 2, p. 40–41.
14. URBANSKIENĖ, K. *Reklama ir rėmimas*. Kaunas, 1997.
15. PRANULIS, V. *Marketingo tyrimai*. Vilnius, 1998.
16. STANKEVIČIENĖ, J. Reklamos vaidmuo formuojant vartotojų nuostatas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 2005, Nr. 33, p. 81–196.
17. ŠIVICKIENĖ, V.; ŠIUKUVIENĖ, J. *Reklama ir jos poveikis vartotojų elgsenai*: magistro darbas. Šiaulių universitetas, 2005.
18. ŠULCAS, V. Psichologija reklamoje. *Reklamos ir marketingo idėjos*, 2004, Nr. 9.
19. WELLS, W. *Advertising: Principles and Practice*. New Jersey, 2003.
20. Rinkos tyrimų bendrovė „TNS Gallup“. *Reklamos apimčių apžvalga*.
21. *Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas*, 2001 [žiūrėta 2012 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <www.lrs.lt>.
22. *Lietuvos Respublikos reklamos teisės aktai*. Vilnius: Alma litera, 2001.

ADVERTISING ON YOUTH AFFECTIVE

Summary

This article evaluates and analyzes advertising psychological factors that influence young people and the psychological impact on youth advertising results. The study was carried out interviews with four different education youth groups: secondary and vocational school students, college and university students.

DALYKINIŲ KOMPETENCIJŲ VERTINIMAS: ABSOLVENTŲ IR DARBDAVIŲ POŽIŪRIO LYGINIMAS

Zita Damalakienė, Vilija Mieliauskienė, Asta Ragelienė
Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnyje analizuojama dalykinių kompetencijų ugdymo problematika įgyvendinant maisto pramonės verslo vadybos studijų programą, pateikiami maisto pramonės verslo vadybos studijų programos absolventų ir darbdavių požiūrio į dalykinių kompetencijų svarbą tyrimo rezultatai. Remiantis tyrimo rezultatais siekiama nustatyti maisto pramonės verslo vadybos studijų programos absolventų ir maisto pramonės įmonių darbdavių požiūrį į vadybos specialistui svarbias dalykines kompetencijas ir įvertinti studijų programos atnaujinimą.

Pagrindiniai žodžiai: kompetencijos, dalykinės kompetencijos, verslo vadybininko kompetencijos.

IVADAS

Temos aktualumas ir problema. Šalies ūkio pokyčiai lemia naujų specialisto kompetencijų ir gebėjimų poreikį. Reikia ugdyti naujos kartos vadybininką, kuris gebėtų dirbti kintančios rinkos sąlygomis, spręsti iškilusias kompleksines problemas ir priimti racionalius vadybos sprendimus. Reaguojant į naujus veiklos pasaulio reikalavimus ir perkeltant juos į studijų programas, būtina gerinti studijų kokybę daugiausia dėmesio skiriant studijų programos atnaujinimui.

Pasirinkta tyrimo tema yra aktuali, nes viena iš priemonių gerinti vidinę studijų kokybę ir gauti ugdymo procesui reikalingą informaciją yra dalykinių kompetencijų vertinimas. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 41 straipsnyje sakoma, kad „kiekviena aukštoji mokykla privalo turėti vidinę studijų kokybės užtikrinimo sistemą, grindžiamą Europos aukštojo mokslo erdvės studijų kokybės užtikrinimo nuostatomis ir pačios aukštosios mokyklos patvirtinta veiklos kokybės gerinimo strategija, numatyti veikimo būdus ir priemones, padedančius užtikrinti jos teikiamo aukštojo išsilavinimo kokybę“ (9, p. 31). Akivaizdu, kad ugdomų dalykinių kompetencijų vertinimas yra viena iš svarbiausių koleginių studijų vidinės savianalizės sudedamųjų dalių, todėl, siekiant įvertinti vadybininkų kompetencijų svarbą, Kauno kolegijos Verslo vadybos fakulteto Maisto pramonės verslo vadybos katedroje kasmet nuo 2006 m. atliekami tęstiniai tyrimai. Siekiama išanalizuoti maisto pramonės verslo vadybos studijų programos absolventų ir maisto pramonės įmonių darbdavių požiūrį į dalykinių kompetencijų svarbą.

Straipsnio tikslas – pateikti sąvokos „kompetencija“ sampratos analizę ir, išryškinus absolventų ir darbdavių požiūrį į dalykinių kompetencijų svarbą, pagrįsti maisto pramonės verslo vadybos studijų programos atnaujinimą.

Straipsnio uždaviniai:

- išanalizuoti kompetencijos sampratą ir svarbą;
- atskleisti maisto pramonės verslo vadybos studijų programos absolventų ir darbdavių požiūrį į dalykinių kompetencijų svarbą.

Metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė ir sisteminimas, loginė lyginamoji analizė.

Straipsnį sudaro dvi dalys. Pirmoje straipsnio dalyje analizuojami įvairūs užsienio ir lietuvių autorių literatūros šaltiniai, apibrėžiama kompetencijos samprata, įrodoma dalykinių kompetencijų vertinimo svarba tobulinant studijų programą. Antroje straipsnio dalyje pristatoma maisto pramonės verslo vadybos studijų programos absolventų ir maisto pramonės įmonių darbdavių požiūrio į dalykines kompetencijas tęstinio tyrimo metodika ir tyrimo rezultatų analizė.

1. KOMPETENCIJOS SAMPRATOS TEORINIAI ASPEKTAI

Teorinis tyrimo pagrindimas. Profesija apima daugybės susijusių ir į jos tikslą nukreiptų sričių veiklą, kuriai atlikti reikalingas tam tikras jauno specialisto pasirengimas. Gebėjimas atlikti konkretų tam tikros veiklos srities darbą suprantamas kaip kompetencija. Vykstant spartiems pokyčiams, įgytos ir nuolat tobulinamos žinios bei kompetencijos tampa pagrindiniu kvalifikuoto specialisto konkurenciniu pranašumu darbo rinkoje. Nelieka abejonių, kad šiame kontekste studijų kokybė neišsivaizduojama be nuolatinio jos stebėjimo, vertinimo ir atnaujinimo. Siekiant atskleisti studijų rezultatų ir kompetencijų sąsajas, būtina apibrėžti kompetencijos ir verslo vadybos kompetencijų sampratą.

Igyvendinant Bolonijos proceso ir ES aukštojo mokslo erdvės kūrimo tikslus labai svarbi studijų programų pertvarka iš turiniu grindžiamų į programas, grindžiamas kompetencijomis ir studijų rezultatais. Vienas iš esminių Bolonijos proceso tikslų – Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos įdiegimas (ECTS). ECTS yra į studentą orientuota kreditų sistema, kuri remiasi studento studijų krūviu, reikalingu studijų programos tikslams pasiekti. Studijų programos tikslai yra išreiškiami siekiamais studijų rezultatais ir numatomomis ugdyti kompetencijomis.

Nagrinėjant kompetencijas tyrinėjančių autorių mokslinius darbus, išryškėjo, kad mokslininkai šią sąvoką apibrėžia skirtingai, tačiau iš esmės apibrėžimai nesiskiria ir vienas kitą papildo.

Kompetencija – dinamiškas žinių, gebėjimų, vertybių ir požiūrių derinys, leidžiantis tinkamai atlikti veiklą (Bulajeva, Teresevičienė ir kt., 2011). Tarptautinių žodžių žodynas terminą „kompetencija“ sieja su klausimų ar reiškinių sritimi, su kuria kas nors susipažinęs (6, p. 255). ES dokumentuose kompetencija apibūdinama kaip žinių, gebėjimų, polinkių (talentų) ir vertybinių nuostatų derinys (Bulajeva, 2007). Sajienė (2008) nurodo, kad kompetencija – tai pasirengimas (žinios, mokėjimas, įgūdžiai), užtikrinantis kokybišką, kompetentingą tam tikros darbo operacijos (užduoties) atlikimą realioje ar imituojamoje situacijoje. Profesoriaus Laužacko (2005) manymu, kompetencija (angl. *competence*) – tai efektyvios veiklos demonstravimas, gebėjimas atlikti pateiktas užduotis realioje ar imituojamoje darbo situacijoje. Jucevičienė ir Lepaitė (2000) kompetenciją apibrėžia kaip žmogaus kvalifikacijos raišką arba gebėjimą veikti, nulemtus individo žinių, mokėjimo, įgūdžių, požiūrių, asmenybės savybių ir vertybių. Sokolas (2001) kompetenciją siūlo apibrėžti kaip būtinų darbo uždaviniui ar vaidmeniui atlikti mokėjimo, įgūdžių, žinių ir gebėjimų derinį. Boyatzis (1982) teigia, kad kompetencija – tai individo savybės, priežastiniais ryšiais susijusios su efektyviu arba geresniu darbo atlikimu.

Mokslininkai išskiria dvi pagrindines kompetencijų grupes: dalykinės kompetencijos ir bendrosios kompetencijos. Dalykinės kompetencijos susijusios su konkrečia profesine veikla ir studijuojamomis dalykinėmis sritimis, o bendrųjų kompetencijų pagrindą sudaro perkeliameji gebėjimai, kurie reikalingi studijoms sėkmingai baigti ir įgyti tokie patys kvalifikacijai, kuri leistų lengvai įsidarbinti, padėtų toliau mokytis ir tobulėti. Jakubė, Juozaitis (2012) analizuodami bendrųjų kompetencijų ugdymą aukštosiose mokyklose pateikia išvadą, kad bendrosios kompetencijos, palyginti su įgūdžiais, turi platesnes, abstraktesnes reikšmes, yra sudėtingesnės sandaros ir pasireiškia aukštesniais suvokimo ir taikymo lygmenimis.

Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 46 straipsnyje sakoma, kad „studijų programos yra dviejų rūšių: universitetinės ir koleginės. Studijos gali būti trijų pakopų: pirmoji – profesinio bakalauro, bakalauro; antroji – magistrantūros; trečioji – doktorantūros. Pirmosios pakopos profesinio bakalauro studijų programas gali vykdyti kolegijos, o pirmosios pakopos bakalauro – universitetai.“ (9, p. 33) Čepienė (2007), analizuodama Europoje ugdomas verslo vadybininkų kompetencijas, teigia, kad „projekto „Švietimo struktūros derinimas Europoje“ („Tuning Educational Structures in Europe“) (2003) autoriai, vadovaujami Gozalez ir Wagenaar, išskyrė verslo vadybininkui aktualias kompetencijas“ (žr. lent.).

Lentelė. Verslo vadybininkui reikalingos kompetencijos (Gozalez, Wagenaar, 2003)

PIRMOJI PAKOPA	
Dalykinės kompetencijos	Bendrosios kompetencijos
Gebėjimas naudoti ir vertinti įmonės ir jos aplinkos analizės instrumentus.	Bendrosios profesinės žinios.
Gebėjimas specializuotis ir tapti atitinkamos srities specialistu.	Bendrosios dalyko žinios.
Gebėjimas atlikti ne tik savo srities, bet ir kitas funkcijas.	Gebėjimas dirbti tarpdalykinėje komandoje.
Pasitikėjimas savimi.	Gebėjimas žinias taikyti praktikoje.
Gebėjimas argumentuotai spręsti problemas, ypač operatyvinio ir taktinio lygmens.	Gebėjimas prisitaikyti naujose situacijose.
Gebėjimas pasirengti priimti sprendimus, ypač operatyviniu ir taktiniu lygmeniu.	Kompiuterinis raštingumas.
	Gebėjimas mokytis.
	Gebėjimas atlikti prezentacijas žodžiu ir raštu.

ANTROJI PAKOPA	
Dalykinės kompetencijos	Bendrosios kompetencijos
Pirmosios pakopos kompetencijos. Gebėjimas dalyvauti priimančiąsias sprendimus. Gebėjimas atlikti tyrimus vadovaujant ekspertui. Gebėjimas dirbti savarankiškai. Gebėjimas atlikti holistinius vertinimus ir gebėjimas kritiškai vertinti strateginius sprendimus. Pokyčių vadybos gebėjimai. Tarptautinis mobilumas ir kitų kultūrų supratimas.	Analizė ir sintezė. Gebėjimas spręsti problemas. Savikritikos gebėjimai. Užsienio kalbos įgūdžiai.
TREČIOJI PAKOPA	
Dalykinės kompetencijos	Bendrosios kompetencijos
Gebėjimas savarankiškai atlikti originalų ir išsamų publikuojamą tyrimą vienoje iš verslo vadybos sričių.	Specifinės srities ekspertinės žinios. Gebėjimas atlikti tyrimą. Kūrybingumas. Tolerancija (skirtingų nuomonių ir multi-kultūrinės aplinkos priėmimas). Kritikos ir savikritikos gebėjimai.

Palyginus mokslininkės Čepienės (2007) straipsnyje pateikiamas verslo vadybininko kompetencijas, ugdomas ES šalyse, ir verslo vadybininko rengimo standarto Lietuvoje apibrėžtas kompetencijas, matyti akivaizdūs konkrečiose pakopose ugdomų kompetencijų skirtumai.

Galima teigti, kad išnagrinėti Lietuvos ir užsienio edukologijos mokslininkų darbai rodo, jog kompetencijos sąvoka nusako turimų žinių ir gebėjimų panaudojimą efektyviai atliekant tam tikrą darbą.

Šiandien akivaizdi būtinybė sieti studijų programas su darbo rinkos reikalavimais, todėl labai svarbus bendradarbiavimas su socialiniais dalininkais kuriant naujas ir tobulinant esamas studijų programas bei numatant ugdyti kompetencijas, kurios atitiktų darbo rinkos reikalavimus.

2. DALYKINIŲ KOMPETENCIJŲ TYRIMAS

Tyrimo tikslas – palyginti absolventų ir darbdavių požiūrį į vadybininko dalykinių kompetencijų vertinimą.

Tyrimo uždaviniai:

- išnagrinėti maisto pramonės verslo vadybos studijų programos diplomantų nuomonę į dalykinių kompetencijų įgijimą;
- išsiaiškinti maisto pramonės įmonių darbdavių požiūrį į vadybininko dalykines kompetencijas.

Tyrimo objektas – kompetencijos.

Tyrimo dalykas – maisto pramonės verslo vadybos specialistų dalykinių kompetencijų vertinimas.

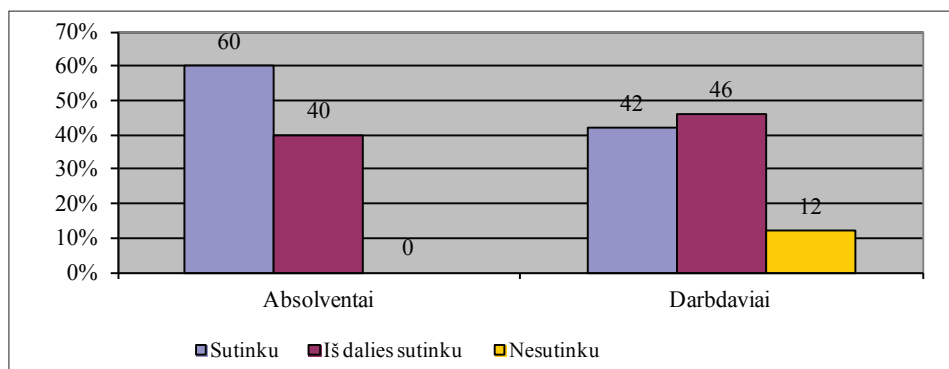
Tyrimo metodai – kiekybinis metodas (anketinė apklausa).

Tyrimo metodika ir respondentai. Siekiant išsiaiškinti maisto pramonės verslo vadybos absolventų ir darbdavių nuomonę apie gebėjimus, kurių turi turėti maisto pramonės verslo vadybos specialistas, 2012 m. birželį–liepą buvo atliktas tyrimas.

Atliekant tyrimą apklausti visi, t. y. 35, 2011/2012 m. m. laidos maisto pramonės verslo vadybos studijų programos absolventai ir išsiųsta 110 anketų potencialiems jų darbdaviams, kurie suteikė maisto pramonės verslo vadybos studentams praktikos vietas. Sugrįžo 53 anketos, trys iš jų buvo sugadintos.

Tyrimo rezultatai ir jų analizė. Siekiant palyginti absolventų ir maisto pramonės įmonių darbdavių požiūrį į studijuojant įgytas kompetencijas, atlikti testiniai pagal maisto pramonės verslo vadybos studijų programą ugdomų dalykinių kompetencijų tyrimai.

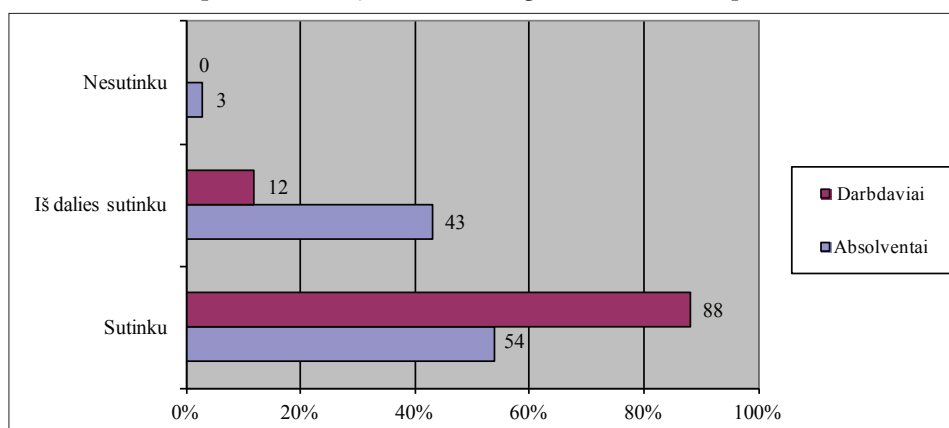
Siekta išsiaiškinti, ar maisto pramonės vadybininkas turi gebėti įkurti maisto pramonės įmonę.

1 pav. Gebėjimas įkurti maisto pramonės įmonę

Tyrimo rezultatai parodė, kad 60 proc. respondentų – maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų sutinka ir 40 proc. iš dalies sutinka, jog maisto pramonės vadybininkas turi gebėti įkurti maisto pramonės įmonę, o 42 proc. respondentų – potencialių darbdavių sutinka, kad vadybininkai turi turėti šią kompetenciją, 46 proc. – iš dalies sutinka, o 12 proc. nurodė, kad nesutinka, jog maisto pramonės vadybininkas turi turėti tokią kompetenciją.

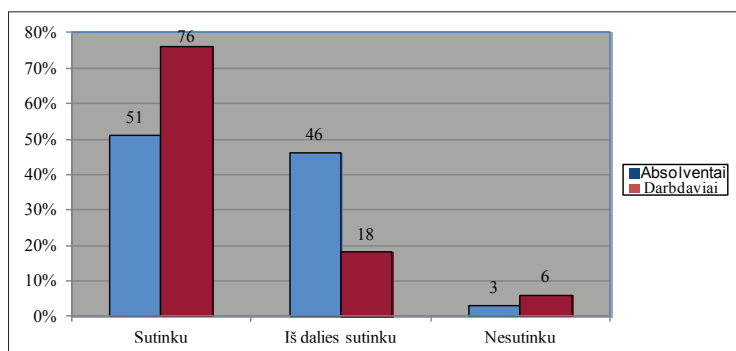
Taip pat domėtasi, ar maisto pramonės vadybininkas turi gebėti tirti maisto produktų rinką.

2 pav. Gebėjimas tirti maisto produktų rinką

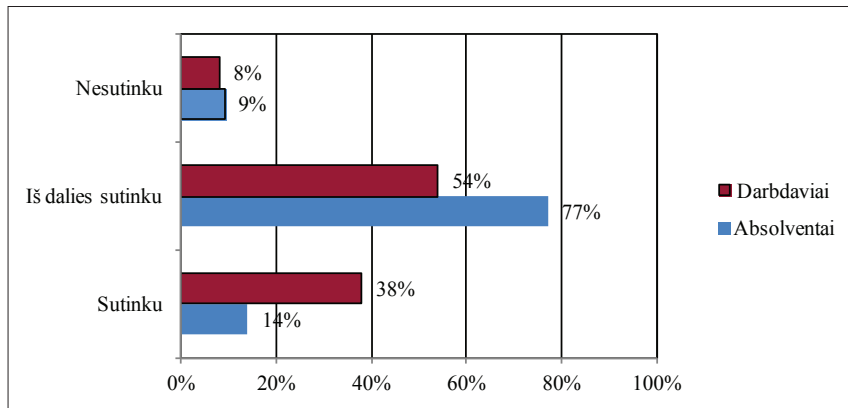
Išanalizavus tyrimo duomenis matyti, kad net 88 proc. respondentų – potencialių darbdavių sutinka, jog maisto pramonės vadybininkas turi gebėti tirti maisto produktų rinką, su šiuo teiginiu sutinka 54 proc. respondentų – maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų. Šiam gebėjimui iš dalies pritaria 12 proc. apklausoje dalyvavusių darbdavių ir 43 proc. respondentų – maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų. Nedidelė dalis (3 proc.) apklaustų absolventų nesutinka, kad maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi gebėti tirti maisto produktų rinką.

Siekta išsiaiškinti, ar maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi gebėti planuoti įmonės (padalinio) veiklą. Iš 3 paveikslą matyti, kad 76 proc. respondentų – darbdavių sutinka ir 18 proc. – iš dalies sutinka, jog maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi turėti įmonės (padalinio) veiklos planavimo kompetencijas, o 6 proc. apklaustų darbdavių tam prieštarauja. 51 proc. apklaustų maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų sutinka, kad šios srities specialistai turi gebėti planuoti įmonės (padalinio) veiklą, iš dalies su šiuo teiginiu sutinka 46 proc. respondentų – maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų, o 3 proc. apklaustų absolventų tam prieštarauja.

3 pav. Gebėjimas planuoti įmonės (padalinio) veiklą

Domėtasi respondentų nuomone apie gebėjimo organizuoti maisto produktų gamybą svarbą maisto pramonės vadybininkui.

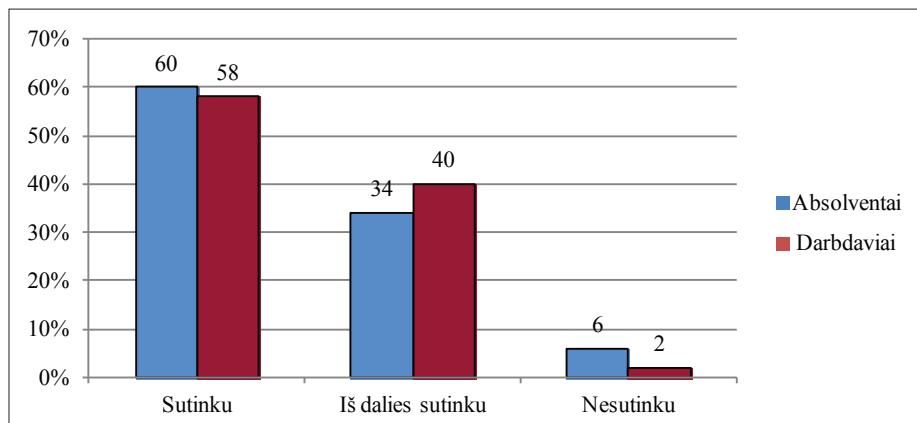

4 pav. Gebėjimas organizuoti maisto produktų gamybą

Apklausoje rezultatai parodė, kad 14 proc. apklaustųjų absolventų ir 38 proc. apklaustųjų darbdavių sutinka, jog maisto pramonės vadybininkas turi gebėti organizuoti maisto produktų gamybą. 77 proc. respondentų – absolventų ir 54 proc. respondentų – darbdavių iš dalies sutinka su šiuo teiginiu, o atitinkamai 9 proc. ir 8 proc. apklaustųjų jam prieštarauja.

Per apklausą siekta išsiaiškinti, ar maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi turėti maisto produktų reklamos organizavimo kompetencijas.

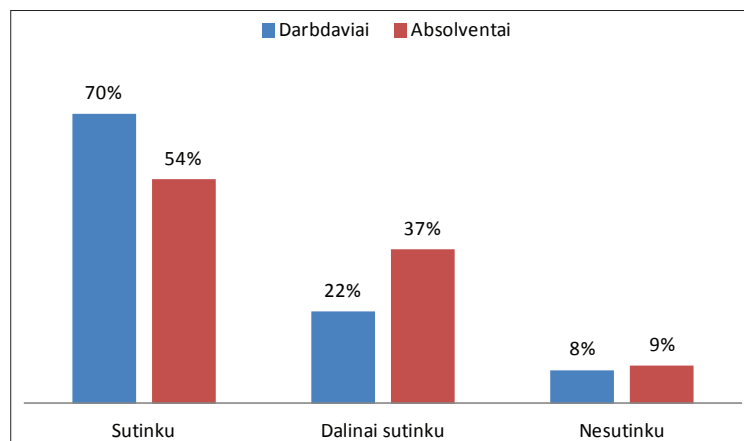
Tyrimo rezultatai parodė, kad beveik po lygiai, t. y. 58 proc. apklaustųjų darbdavių ir 60 proc. apklaustųjų absolventų, sutinka, jog maisto pramonės vadybininkas turi gebėti organizuoti maisto produktų reklamą.

5 pav. Gebėjimas organizuoti maisto produktų reklamą

40 proc. respondentų – darbdavių ir 34 proc. respondentų – absolventų iš dalies sutinka ir atitinkamai 2 proc. ir 6 proc. – nesutinka, kad maisto pramonės vadybininkas turi organizuoti maisto produktų reklamą.

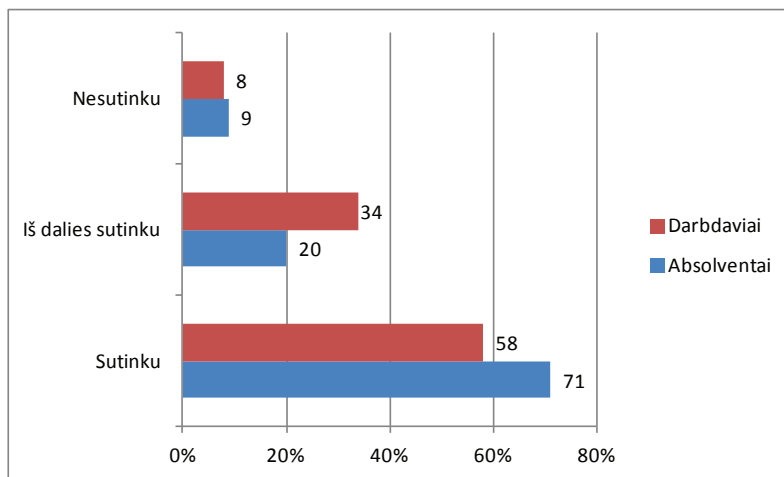
Taip pat domėtasi, ar maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi gebėti realizuoti maisto produktus.

6 pav. Gebėjimas realizuoti maisto produktus

Susumavus tyrimo rezultatus matyti, kad net 70 proc. respondentų – darbdavių sutinka, kad maisto pramonės vadybininkai turi gebėti realizuoti maisto produktus, su šiuo teiginiu sutinka ir 54 proc. apklaustų maisto pramonės vadybos specialybės absolventų. 22 proc. respondentų – potencialių darbdavių ir 37 proc. respondentų – absolventų iš dalies sutinka, kad maisto pramonės vadybininkas turi gebėti realizuoti maisto pramonės produktus. Tam nepritaria 8 proc. apklaustų darbdavių ir 9 proc. apklausoje dalyvavusių absolventų.

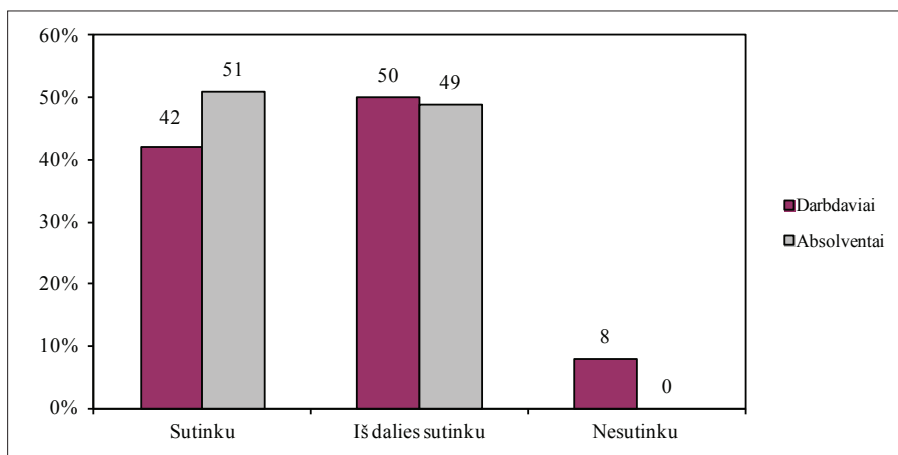
Siekta išsiaiškinti, ar būsimi maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi turėti vadovavimo darbuotojams kompetencijas.

7 pav. Gebėjimas vadovauti darbuotojams

Tyrimo rezultatai parodė, kad 58 proc. respondentų – darbdavių ir 71 proc. respondentų – maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų sutinka, kad šios srities specialistai turi gebėti vadovauti darbuotojams. Šiam gebėjimui iš dalies pritaria 34 proc. apklausoje dalyvavusių darbdavių ir 20 proc. apklaustų maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų. Nedidelė dalis respondentų (8 proc. darbdavių ir 9 proc. absolventų) nesutinka, kad maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi gebėti vadovauti darbuotojams.

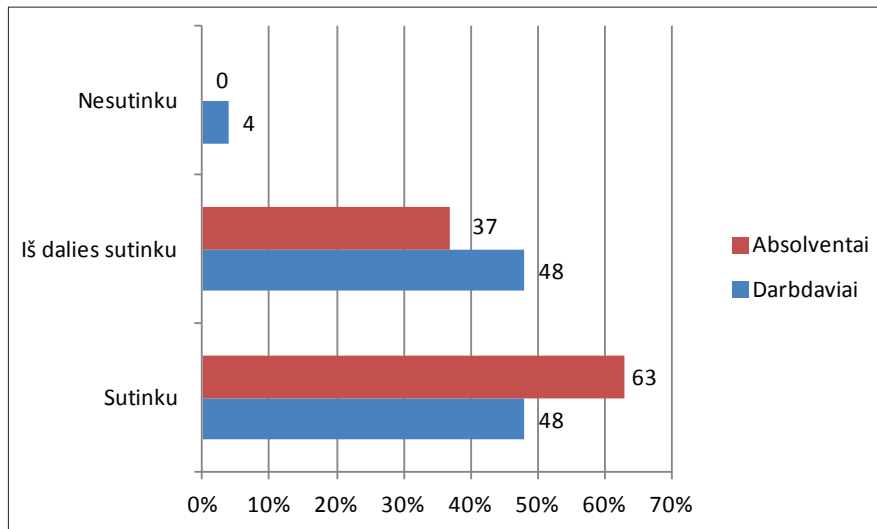
Apklausoje dalyvių teirautasi ir nuomonės, ar maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi gebėti kontroliuoti verslo būklę.

8 pav. Gebėjimas kontroliuoti verslo būklę

Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad 42 proc. apklausoje dalyvavusių darbdavių sutinka, jog vadybininkai turi turėti kompetenciją kontroliuoti verslo būklę. Su šiuo teiginiu sutinka ir 51 proc. respondentų – maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų. Beveik toks pats procentas apklausoje dalyvių (atitinkamai 50 proc. ir 49 proc.) teigė, kad iš dalies sutinka, jog maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi gebėti kontroliuoti verslo būklę. Su šiuo teiginiu nesutiko tik 8 proc. respondentų – darbdavių.

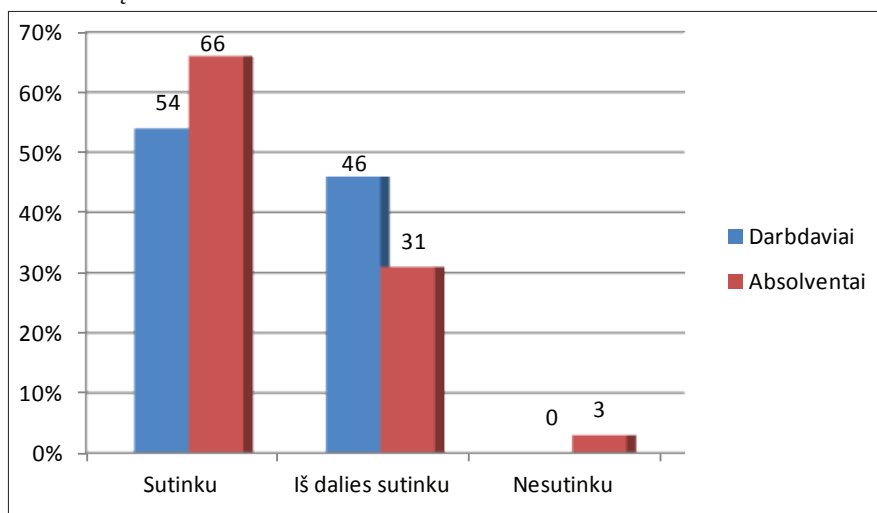
Tirta ir nuomonė, ar maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi gebėti plėsti verslą.

9 pav. Gebėjimas plėsti verslą

Iš 9 paveikslo matyti, kad po 48 proc. respondentų – darbdavių nurodė sutinkantys arba iš dalies sutinkantys, jog maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi gebėti plėsti verslą, 4 proc. apklaustų darbdavių tam prieštarauja. 63 proc. apklaustų maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų sutinka, kad šios srities specialistai turi gebėti plėsti verslą, iš dalies su šiuo teiginiu sutinka 37 proc. apklaustų maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų.

Atliekant apklausa siekta išsiaiškinti, ar maisto pramonės vadybininkai turi gebėti organizuoti maisto įmonės (padalinio) rinkodaros veiklą.

10 pav. Gebėjimas organizuoti maisto įmonės (padalinio) rinkodaros veiklą

Apklauso duomenimis, 54 proc. respondentų – darbdavių sutinka, kad maisto pramonės verslo vadybos specialistai turi gebėti organizuoti maisto įmonės (padalinio) rinkodaros veiklą, 46 proc. – iš dalies sutinka, 66 proc. respondentų – maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų sutinka su šiuo teiginiu, 31 proc. apklaustų absolventų iš dalies sutinka, o 3 proc. jų nesutinka, kad maisto pramonės vadybininkai turi gebėti vykdyti šios srities veiklą.

Apibrėžtos dalykinės kompetencijos ir studijų rezultatai atitinka potencialių maisto pramonės įmonių darbdavių ir regiono poreikius, Lietuvos ir Europos aukštąjį mokslą reglamentuojančius dokumentus.

IŠVADOS

1. Atlikus kompetencijos sampratos mokslinėje literatūroje analizę, galima teigti, kad kompetencijos sąvoka nusakoma turimų žinių ir gebėjimų panaudojimą efektyviai atliekant tam tikrą darbą, o sumanus, gerai apgalvotas kompetencijų derinimas visos studijų programos laikotarpiu gali užtikrinti visavertę profesinių kompetencijų ugdymą. Apibendrinus mokslininkų darbuose pateikiamą požiūrį į kompetencijas, išsiginus į studijų programos atnaujinimo būtinybę, išryškėja studijų programos optimizavimo būtinybė.

2. Tyrimo rezultatai parodė, kad maisto pramonės verslo vadybos studijų programos absolventų ir potencialių darbdavių požiūris į dalykinių kompetencijų svarbą mažai skiriasi:
 - įvertinus respondentų – maisto pramonės verslo vadybos specialybės absolventų nuomonę apie dalykinių kompetencijų reikalingumą šios srities specialistui, galima konstatuoti, kad du trečdaliai respondentų mano, jog vadybininkui būtina gebėti vadovauti darbuotojams, organizuoti maisto įmonės (padalinio) rinkodaros veiklą ir plėsti verslą. Daugiau negu pusės apklaustųjų manymu, maisto pramonės vadybininkas turi gebėti įkurti maisto pramonės įmonę, organizuoti maisto produktų reklamą, tirti maisto produktų rinką, realizuoti maisto produktus, planuoti įmonės (padalinio) veiklą ir kontroliuoti verslo būklę;
 - didžioji dalis respondentų – darbdavių sutinka, kad maisto pramonės vadybos specialistai turi turėti tokias kompetencijas: tirti maisto produktų rinką, planuoti įmonės (padalinio) veiklą, realizuoti maisto produktus. Daugiau negu pusė respondentų teigė, kad šios srities specialistai taip pat turi gebėti organizuoti maisto produktų reklamą, vadovauti darbuotojams ir organizuoti maisto įmonės (padalinio) rinkodaros veiklą.

Literatūra

1. BOYATZIS, R. E. *The Competent Manager*. New York, NY: Wiley, 1982.
2. BULAJEVA, T. *Žinių ir kompetencijų vertinimas: kaip sukurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką: metodinė priemonė*, 2007, p. 55–58. Prieiga per internetą: <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:mL9UH6aIMDIJ:www.esec.vu.lt/lt/public/Vertinimo%2520metodika.pdf+1.+Bulajeva,+T.+%C5%BDini%C5%B3+ir+kompetencij%C5%B3+vertinimas:+kaip+sukurti+student%C5%B3+pasiekim%C5%B3+vertinimo+metodik%C4%85&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESjZdaTrXDHmrI_S4PTZjnbxMwwjHkaDINCpK7K37_V_NPgH_CLmagg05-rWjwcE-TjjHwJZvmuMXx8XpKJBdYJqbSj_WzgiVRGKp_COyuhF0oyqJzquPL7Gz_WCtOPdrI7EUeXT-X1&sig=AHIEtbTr6Mi7zbtZxNINkEWtHRpMhPbjsw>.
3. BULAJEVA, T.; TERESEVIČIENĖ, M. ir kt. Studijų programų atnaujinimas: kompetencijų plėtotės ir studijų siekinių vertinimo metodika. Vilnius: VU, 2011, p. 5, 12, 21. Prieiga per internetą: <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:yf3vq_Pa0QUJ:www4066.vu.lt/Files/File/DIJU%2520PROGRAMU%2520ATNAUJINIMAS%2520KOMPETENCIJU%2520PLETOTES%2520IR%2520STUDIJU%2520SIEKINI%2520VERTINIMO%2520METODIKA_sujungta.pdf+2.+Bulajeva,+T.,+Teresevi%C4%8Dien%C4%97,+M.+ir+kt.+Studij%C5%B3+program%C5%B3+atnaujinimas:+kompetencij%C5%B3+pl%C4%97tot%C4%97s+ir+studij%C5%B3+siekini%C5%B3+vertinimo+metodika.&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEShrupUzNK2fM21r0vWO7tfhgAT9p-cewAAfRuoA4rSqe_FIWQeTelE5XKFHRQOcV2tsURv3mVoj3rF671PxPvxrhvo00WFHxM40_u4O2RW6Fl8hLDapCTMK99pN1YPVCC9GCj&sig=AHIEtbRi4YD8808k_16J_yOqcvvkMj0Tg>.
4. ČEPIENĖ, A. Verslo vadybos studentų bendrųjų kompetencijų ugdymo problematika: verslo ir aukštojo mokslo sankirta. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2007, Nr. 13, p. 48–65. Prieiga per internetą: <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:KfeeGlbymkJ:esf.vdu.lt/esf/esf0013/downloads/4.pdf+3.+%C4%8Cepien%C4%97,+A.+Verslo+vadybos+student%C5%B3+bendr%C5%B3j%C5%B3+kompetencij%C5%B3+ugdymo+problematika:+verslo+ir+auk%C5%A1tojo+mokslo+sankirta.&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESglxcAguEb6otCqQru4KA54npgjrZwwKLW0JZjV4qmZGMIL7hUZgcOcRIS6qt00O6NkZjecwghcFLsPrxHuRhRODjUysk3Abulj8B-T-bVKatJj3IZ-PBL_W_y6CXz173GCwXpa&sig=AHIEtbTibkKfNMA7uWceSi94elXEOSehzQ>.
5. DAMALAKIENĖ, Z.; MIELIAUSKIENĖ V. Kompetencijų vertinimas: prielaida mokymo turinio tobulinimui ir sėkmingai karjerai. Iš *Socialinė partnerystė – tarptautinių kompetencijų plėtojimo prielaida: tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras, 2008, p. 69–81.
6. JAKUBĖ, A.; JUOZAITIS, A. Bendrųjų kompetencijų ugdymas aukštojoje mokykloje. Prieiga per internetą: <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:6MsH3guWtZQJ:www4066.vu.lt/Files/File/Bendruju_kompetenciju_ugdymas.pdf+bendruju+kompetenciju+ugdymas+aukstojoje+mokykloje&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEShQE28tqkZiBBLbYxxJuCm8F2RlMjRyJ2R3b0sxdGXFOPy5Mj0Ln_gCIH2ex84TKiLmwaKdiUXI2oLiaiBr1Knhnx43pHRU5ikGosVq4TEhQY9STcAWCiJRg_NEQ2NCsbAfmnfl5&sig=AHIEtbS7wtmmUBJ3S8HkDW9HjavTrxs5iQ>.
7. JUCEVIČIENĖ, P.; LEPAITĖ, D. Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*, 2000, Nr. 1, p. 44–51.
8. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
9. LAUŽACKAS, R. *Profesinio rengimo terminų žodynas*. Kaunas: VDU, 2005.
10. LEPAITĖ, D. *Kompetencijų plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija (verslo studijų atvejis)*: daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas, 2001.

11. 2009 m. balandžio 30 d. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas Nr. XI-242. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/ti/docs/istatymai/MSI.pdf>>.
12. SAJIENĖ, L. *Mokymo turinio projektavimas*: nepublikuotas rankraštis, 2007.
13. SOKOL, J. Idealaus vadybininko portretas. *Vadovo pasaulis*, 2001, Nr. 9, p. 4–10.

ASSESSMENT OF SUBJECT-RELATED COMPETENCES: COMPARISON OF GRADUATES' AND EMPLOYERS' VIEWPOINTS

Summary

The article analyzes the development of subject-related competences in the process of realization of Food Industry Business Management study programme. The results of the research on the graduates' and employers' viewpoints concerning the importance of subject-related competences are presented. With the help of the results of the research it is possible to define the viewpoints of the graduates of the Food Industry Business Management study programme and the employers of the food industry enterprises on the subject-related competences relevant to management specialists, as well as to evaluate the renewal of the study programme.

Key concepts: competences; subject-related competences; business manager's competences.

GAMYBINĖS PRAKTIKOS – INVESTICIJA Į VERSLO ATEITĮ

Dr. Kristina Čižiūnienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija

Eugenija Štaraite

Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija

Anotacija

Atotrūkis tarp specialistų poreikio, jų parengimo lygio ir studijų proceso organizavimo yra esminė problema, su kuria susiduria tiek verslo įmonės, tiek aukštosios mokyklos. Taip pat didelė problema, kad švietimo ir transporto verslo sektoriai mažai bendradarbiauja tarpusavyje. Kita vertus, aukštosios mokyklos dažnai neturi tokios materialinės specialistų rengimo bazės, kokią turi verslas. Šiame straipsnyje nagrinėjama transporto ir logistikos įmonių vadovų nuomonė apie gamybinių praktikų organizavimo ypatumus, kylančias problemas ir mėginama iširti, ar gamybinės praktikos yra investicija į verslo ateitį.

IVADAS

Gamybinė praktika – neatsiejama studijų kokybės dalis, todėl gamybinės praktikos yra įtrauktos į studijų programą. Kolegijų paskirtis yra teikti į praktiką orientuotą aukštąjį išsilavinimą, todėl praktinis mokymas sudaro ne mažiau kaip trečdalį studijų apimtį. Per gamybines praktikas studentai tobulina bendrąsias ir profesines kompetencijas, susipažįsta su gamybos organizavimo ypatumais, realiai dalyvauja įmonės veikloje.

Temos aktualumas. Geras specialistas įgytas teorines žinias turi gebėti pritaikyti praktinėje veikloje. Vilniaus technologijų ir dizaino kolegijos (toliau – VTDK) vežimo kelių transportu specialybės studijų programoje yra numatytos penkios praktikos: pažintinė (mokomoji), trys gamybinės ir baigiamoji, kurios vyksta transporto ir logistikos įmonėse. Sudarant studijų planą teorinių užsiėmimų valandos derinamos su gamybinės praktinės veiklos valandomis, todėl numatytos vežimo kelių transportu vadybininkų profesinės kompetencijos yra įgyjamos teorinio mokymo metu ir tobulinamos per gamybines praktikas.

Geriausiai praktikos modeliai veikia esant bendram suinteresuotumui, t. y. kai tarpusavyje glaudžiai bendradarbiauja studentai, aukštosios mokyklos ir verslo įmonės. Tačiau Lietuvoje ne visos įmonės noriai priima praktikantus.

Tyrimo problema. Daugumai absolventų baigus studijas trūksta praktinio pasirengimo profesinei veiklai, o aukštosios mokyklos nepakankamai rūpinasi studentų praktikos organizavimu ir pačios transporto ir logistikos įmonės gana atsainiai žiūri į praktikantus, todėl praktinis studentų rengimas studijų metu yra viena opiausių studijų organizavimo problemų. Viena pagrindinių priežasčių, kodėl susiduriama su studentų praktikos organizavimo sunkumais, yra ta, kad valstybės institucijų, kurios galėtų organizuoti studentų praktiką pagal atitinkamas studijų kryptis, yra per mažai, be to, jos nėra suinteresuotos tokia veikla. Privačios įmonės taip pat dažnai nėra suinteresuotos priimti aukštųjų mokyklų studentų į praktiką tiek dėl teisinių formalumų, tiek dėl motyvacijos tą daryti stokos (Ledauskaitė, 2010). Dažnai gamybinės praktikos tampa veikiau formalumu negu realia nauda praktikantui, įmonei ir studijų kokybei. Atsižvelgiant į tai, svarbu iširti, ar gamybinės praktikos yra investicija į verslo ateitį ir padeda gerinti studijų kokybę.

Straipsnio tikslas – remiantis VTDK vežimo kelių transportu vadybos studijų programa iširti, ar gamybinės praktikos tikrai yra investicija į verslo ateitį ir kokių kyla problemų jas organizuojant.

Uždaviniai:

- teoriškai išnagrinėti gamybinių praktikų naudą specialisto rengimui;
- iširti veiksnius, trukdančius transporto ir logistikos įmonių vadovams ir skatinančius juos priimti studentus atlikti gamybines praktikas;
- išsiaiškinti, ar studijuojant įgytų praktinių žinių pakanka integruotis į verslo aplinką.

Tyrimo objektas – VTDK vežimo kelių transportu vadybos studijų programos studentų gamybinių praktikų organizavimas transporto ir logistikos įmonėse.

Tyrimo metodai:

- literatūros šaltinių analizė;
- transporto ir logistikos įmonių vadovų nuomonių kokybinis tyrimas;
- surinktų duomenų statistinis grupavimas, analizė ir sintezė.

Atliekant tyrimą apklausta 40 Vilniaus miesto transporto ir logistikos įmonių vadovų. Respondentų imtis pasirinkta atsižvelgiant į tai, kad šios įmonės reguliariai priima atlikti gamybinės praktikas vežimo kelių transportu vadybos studijų programos studentus.

1. GAMYBINIŲ PRAKTIKŲ NAUDA SPECIALISTO RENGIMUI TEORINIU ASPEKTU

Darbo rinka, kaip itin svarbus kompetencijų įgijimo veiksnys, šiuo metu sparčiai keičiasi. Pastebima, kad nyksta ar netenka reikšmės kai kurių specialistų poreikis, o vadybininkų poreikis nemažėja (Baguckaitė, 2005). Atsižvelgiant į tai, reikia ugdyti konkurencingus šios srities specialistus ir motyvuoti juos tobulėti ir mokytis visą gyvenimą. Transporto vadybos specialistų kompetencijos yra siejamos su gebėjimu atlikti konkretų darbą transporto ir logistikos srityje (Ledauskaitė, 2010).

N. Longwortho (2000) teigimu, specialistui XXI a. yra keliami reikalavimai, susiję su pagrindiniais gebėjimais, reikalingais norint pritapti darbo rinkoje:

- mokymasis mokytis;
- naujų žinių taikymas praktikoje;
- klausinėjimas ir svarstymas;
- savęs ir kitų valdymas;
- informacijos valdymas;
- komunikavimas;
- veikimas komandoje;
- problemų sprendimas;
- lankstumas;
- mokymasis visą gyvenimą (Jucevičienė, 2007).

Taip pat specialistas turi gebėti pats planuoti ir įgyvendinti mokymąsi kaip savo tobulėjimo visą gyvenimą sąlygą (Jarvis ir kt., 2004; Knowles, 1975; Jucevičienė, 2007), nes besimokantis ir tobulėjantis žmogus – tai pagrindinis įmonių išteklius konkuruojant rinkoje.

Transporto ir logistikos sektorius pasižymi tam tikra darbo specifika ir, be minėtų vadybininkams reikalingų gebėjimų, vežimo kelių transportu vadybos studentams reikia specifinių kompetencijų:

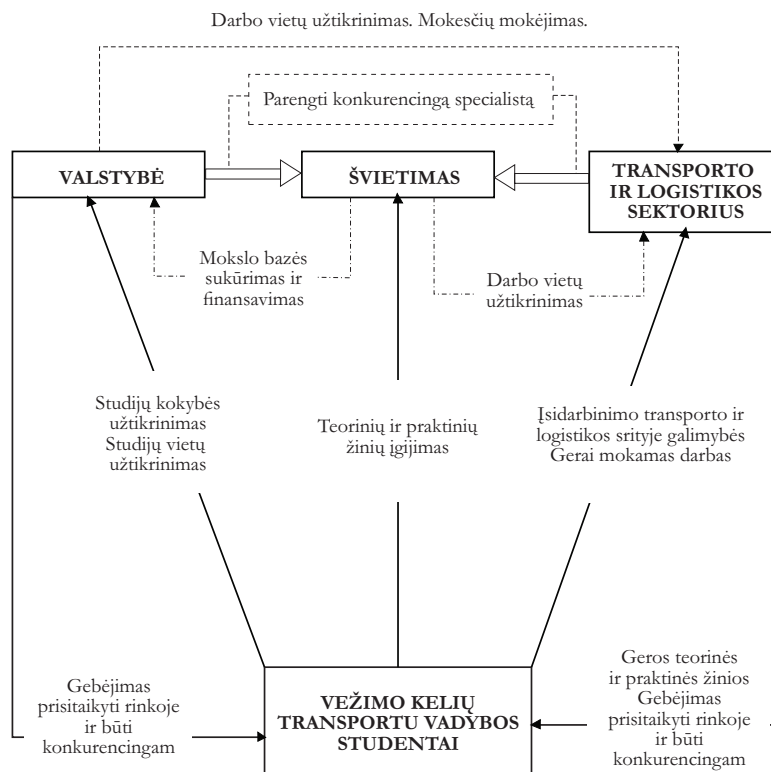
- organizuoti nenutrūkstamą krovinių ir keleivių vežimą;
- užtikrinti krovinių ir keleivių vežimo kokybę;
- naudotis teisės aktais, reglamentuojančiais transporto ir logistikos verslą;
- vertinti esamą transporto ir logistikos įmonės veiklą;
- rengti ir tvarkyti transporto ir logistikos verslui bei verslo ryšiams plėtoti reikalingus dokumentus;
- inicijuoti ir diegti inovacijas į transportą prioritetą teikiant tarptautinio transporto veiklos vadybai ir administravimui ir t. t.

Šiandieninėje visuomenėje profesinis rengimas turi sudaryti sąlygas pasitikrinti ir gilinti jau įgytas žinias, leidžiančias būsimam darbuotojui prisitaikyti prie nuolat kintančių verslo sąlygų, įvairių reikalavimų ir darbo rinkos (Mikalkevičienė, 2004).

Kad gerai suprastų teorinę medžiagą, studentai pirmiausiai turi pažinti reiškinį ir jo charakteristikas. Taikydami teoriją realioje situacijoje, jie turi galimybę sustiprinti savo supratimą (Walkington et al. 1994; Kondratavičienė, Sajienė, 2007). Praktinis mokymasis leidžia panaudoti jau turimą patirtį. Kiekviena nauja patirtis padeda studentams lavinti įgūdžius ir plėsti žinias (Rowntree, 1996; Kondratavičienė, Sajienė, 2007).

Tobulinti specialistų rengimą aukštosiose mokyklose padėtų daugelio socialinių partnerių bendradarbiavimas. Tuo turėtų būti suinteresuoti ir darbdaviai, ir mokymo įstaigos. Kita vertus, ir vieni, ir kiti galėtų būti skatinami ir finansškai. Siūlomos bendradarbiavimo formos ir priemonės gali būti įvairios: studentų siuntimas į praktiką, aukštųjų mokyklų dėstytojų įtraukimas į gamybą, vadovų ir specialistų kvalifikacijos tobulinimas įvairiuose kursuose ir kita. Taip pat siūloma pasinaudoti užsienio šalių aukštųjų mokyklų patirtimi, pagal galimybes bendradarbiauti su jomis.

Analizuojant vežimo kelių transportu vadybos specialistų padėtį rinkoje, pastebėta, kad yra trys pagrindiniai specialistų rengimo proceso dalyviai: valstybė, švietimas ir transporto ir logistikos įmonės, kurie daro įtaką vežimo kelių transportu vadybos specialistų rengimui (žr. 1 pav.).

Pav. Valstybės, švietimo ir transporto ir logistikos įmonių įtaka rengiant vežimo kelių transportu specialistus

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Ledauskaite, 2010

Iš paveikslą matyti, kad kiekvienas šio proceso dalyvis kelia savo reikalavimus ir nesudaro sąlygų kitų veiklai. Tačiau užtikrinant bendradarbiavimo galimybes, būtų sudaromos sąlygos parengti konkurencingą specialistą, aiškesni taptų išpareigojimai ir atsakomybės pasiskirstymas. Galimas bendradarbiavimo rezultatas:

- **valstybė ir švietimas.** Specialisto rengimo bazės sukūrimas (tyrimams, veiklai ir praktikoms) ir rinkos tyrimai.
- **valstybė ir transporto ir logistikos sektorius.** Specialisto rengimo bazės sukūrimas (tyrimams, veiklai ir praktikoms), rinkos tyrimai ir verslo skatinimas.
- **švietimas ir transporto ir logistikos sektorius.** Bazės (tyrimams, veiklai, praktikoms) sukūrimas, naujų technologijų sukūrimas ir naudojimas bei verslo sektoriaus jaučiamo rengiamų specialistų poreikio išsiaiškinimas.

Bendradarbiaujant pagrindiniams specialistų rengimo proceso dalyviams, būtų sukurtas pagrindas absolventams įgyti praktinių žinių ir lengviau integruotis į verslo pasaulį.

2. GAMYBINIŲ PRAKTIKŲ TRANSPORTO IR LOGISTIKOS ĮMONĖSE VEIKSMINGUMO TYRIMAS

Viena iš aktualių problemų, kad studentams sunku susirasti, kur atlikti praktiką, todėl ieškant praktikos vietos turi dalyvauti ir aukštoji mokykla.

Portale manokarjera.cv.lt yra teigiama, kad darbdaviai neretai vengia priimti praktikantus dėl šių motyvų:

- jiems reikia skirti vadovą;
- studentai atima nemažai ir taip užsiėmusių darbuotojų laiko;
- kai kurioms įmonėms praktikantai vis dar atrodo papildoma našta.

Tai patvirtino ir atliktas tyrimas. Transporto ir logistikos įmonės tik iš dalies (60 proc.) noriai priima studentus atlikti gamybinės veiklos praktikas. Respondentai įvardijo, kas trukdo ir kas skatina juos priimti studentus.

Veiksniai, trukdantys transporto ir logistikos įmonių vadovams priimti studentus atlikti gamybinės veiklos praktikas:

- įmonė neturi galimybės daug dėmesio skirti studentų mokymui;
- darbo vieta menkai aprūpinta materialiais;

- praktikantai nesidomi įmone, nežino, ką nori nuveikti per praktiką, stokoja bendros motyvacijos;
- įmonės ne visada gali pasiūlyti laisvą vietą praktikai atlikti;
- reikia sukurti darbo vietą, skirti atsakingą darbuotoją.

Nors transporto ir logistikos įmonių vadovams kyla tam tikrų sunkumų priimant studentus atlikti praktikas, tačiau VTDK vežimo kelių transportu vadybos studijų programos studentai teigia, kad per praktikas įmonių praktikos vadovai geranoriškai bendrauja, konsultuoja ir pataria sprendžiant iškylusius klausimus.

Veiksniai, skatinantys transporto ir logistikos įmonių vadovus priimti studentus atlikti gamybinės veiklos praktikas:

- studentai atsakingai žiūri į praktiką, dirbdami rodo iniciatyvą, kokybiškai atlieka jiems pavestas užduotis;
- įmonėms trūksta gerų logistikos specialistų;
- iš atliekančių praktiką studentų galima pasirinkti perspektyvių specialistų, kurie gali prisidėti prie įmonės darbuotojų komandos;
- norima padėti studentams įgyti praktinių žinių;
- yra galimybė atlikti papildomus rinkos tyrimus;
- galima pamatyti realų būsimų specialistų be darbo patirties lygį;
- yra galimybė supažindinti praktikantus su darbo ypatumais, rengti būsimus šios srities specialistus.

Įmonių vadovai turėtų įsisąmoninti, kad gamybinės praktikos gali duoti abipusiškos naudos. Jaunas žmogus, įsilies į kolektyvą, gali pateikti originalių minčių, neįprastų ir naudingų siūlymų.

Kiekvienos VTDK gamybinės praktikos trukmė yra 4 savaitės ir jas studentai turėtų panaudoti kūrybiškai įsiliędami į įmonės darbuotojų kolektyvą. Todėl aktualu ištirti, ar transporto ir logistikos įmonių vadovus tenkina praktikų atlikimo laikas. Atsakydami į šį klausimą dauguma (80 proc.) respondentų teigė, kad juos tenkina praktikų atlikimo laikas, ir 20 proc. nurodė, jog tenkina tik iš dalies. Tačiau pakankama praktikos trukmė dar negarantuoja gerų praktinių įgūdžių, o jų gali būti įgyjama tik tinkamai organizuojant profesinę veiklą įmonėje praktikų metu.

Specialisto profesinė kompetencija, gebėjimas bendrauti, vadovauti žmonėms, motyvuoti žmones ir kitos savybės lemia įmonių verslumą, konkurencingumą, sėkmę, taip pat, nors ir netiesiogiai, visos valstybės ekonominius rodiklius, įvairių kitose pasaulio šalyse, visuomenės gerovę. Transporto sektorius yra dinamiška ūkio šaka, kurioje nuolatos vyksta materialinių ir informacinių srautų judėjimas, todėl jos darbuotojai turi pasižymėti greita reakcija ir orientacija, iniciatyvumu, kūrybingumu ir panašiai. Šios savybės turi būti ugdomos ne tik per paskaitas, bet ir per gamybinės veiklos praktikas.

Svarbu išsiaiškinti, ar studentams užtenka bendrųjų gebėjimų, teorinių ir praktinių žinių apie transporto ir logistikos įmonės veiklos organizavimą ir įmonėje vykstančius technologinius procesus profesinėms kompetencijoms įgyti ir tobulinti ir kaip juos vertina transporto ir logistikos įmonių vadovai.

Dauguma studentų atlikdami praktikas įgyja profesinių praktinių įgūdžių ir įgytas žinias sėkmingai taiko mokymo (-si) procese:

- lengviau atlieka savarankiškus darbus, įdomiau ir produktyviau diskutuoja per paskaitas;
- per paskaitas lengviau supranta, ką dėstytojai dėsto;
- per praktinius užsiėmimus lengviau atlieka užduotis susiedami jas su praktine įmonių veikla.

Gamybinių praktikų turinys yra derinamas su socialiniais dalininkais. Tačiau sparčiai kintanti rinka kaskart kelia vis didesnių specialisto rengimo reikalavimų. Todėl buvo svarbu išsiaiškinti transporto ir logistikos įmonių vadovų nuomonę apie gamybinės veiklos praktikų turinį ir studentų teorinį pasirengimą (žr. lent.).

Lentelė. Praktikantų teorinis pasirengimas ir praktikos turinys: transporto ir logistikos įmonių vadovų nuomonė

Rodiklis	Ar tenkina praktikantų teorinis pasirengimas	Ar tinkamas praktikos turinys
Taip	40 proc.	40 proc.
Iš dalies	55 proc.	60 proc.
Ne	5 proc.	0 proc.

Tyrimas parodė, kad transporto ir logistikos įmonių vadovus tik iš dalies tenkina praktikantų teorinis pasirengimas ir pačių praktikų turinys, todėl jie nurodė, ko pasigenda studentams atliekant praktines užduotis įmonėse:

- gebėjimo teorines žinias taikyti praktinėje veikloje;
- daugiau žinių apie klientų paieškos sistemas;

- loginio mąstymo;
- praktinio supratimo apie krovinių gabenimą, dokumentų formas ir jų rūšis;
- Lietuvos Respublikos įstatymų ir jų įgyvendinamųjų aktų, reglamentuojančių transportinius krovinių vežimus, išmanymo.

Aukštoji mokykla suteikia teorinių, praktinių specialybės žinių ir ugdo bendruosius gebėjimus, tačiau ji negali užtikrinti kiekvieno specialisto bendravimo įgūdžių. Atliekant tyrimą nustatyta, kad teigiamai studentų komunikabilumą įvertino dauguma (80 proc.) transporto ir logistikos įmonių vadovų. Be bendravimo įgūdžių, studentams svarbūs ir praktiniai įgūdžiai, todėl teorinių žinių vykdant klientų paiešką, ekspedicinės veiklos operacijas, derybų įgūdžių, dokumentų pildymo ir kalbų mokėjimo spragos yra viena iš opiausių problemų studentams atliekant praktiką konkrečioje transporto ir logistikos įmonėje.

Transporto ir logistikos įmonių vadovai pateikė šiuos gamybinės veiklos praktikų tobulinimo siūlymus:

- ilginti praktikos trukmę, kad studentai geriau susipažintų su įmonės darbu;
- didinti pačių įmonių suinteresuotumą įdarbinti studentą baigus studijas;
- mažiau dėmesio skirti teorijai, daugiau – praktikai;
- suteikti studentams galimybę vienu metu dirbti ir mokytis;
- stiprinti teisinį studentų rengimą;
- stiprinti bendradarbiavimą tarp įmonių ir mokymosi įstaigų ne tik per praktiką.

Atsižvelgdamos į vis aukštesnius darbuotojų profesiniam rengimui darbo rinkos keliamus reikalavimus, aukštosios mokyklos ir verslo įmonės ieško ir imasi naujovių organizuodamos studentų gamybinės praktikas. Viena iš jų – Lietuvos nacionalinės vežėjų automobiliais asociacijos „Linava“ kartu su asociacijos nariais, Vilniaus Gedimino technikos universitetu bei Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija įgyvendinamas projektas „Studentų praktikų organizavimo modelio sukūrimas keleivinio ir krovininio transporto sektoriuje“. Bendradarbiaujant verslo įmonėms, studentams ir aukštosioms mokykloms, sukurtas interneto portalas epraktika.lt. Jame gali registruotis visi gamybinės praktikos ieškantys studentai ir įmonės, kurios ieško tinkamų praktikantų. Aukštosioms mokykloms portalas suteikia galimybę skelbti informaciją apie studijų planus ir praktikų poreikį ir šitaip sudaro sąlygas greitai pasirūpinti visų studentų praktikų vietomis. Praktikos vietas siūlo ne tik smulkiosios ir vidutinės, bet ir didelės, žinomos įmonės (www.mano-karjera.lt).

2012 m. spalio–gruodžio mėnesiais pasinaudodami portalo epraktika.lt duomenimis praktikos vietas transporto ir logistikos įmonėse susirado ir praktiką atliko 21 VTDK studentas. Studentai buvo patenkinti galimybe atlikti praktiką didelėse transporto ir logistikos įmonėse. Ten jie pagilino teorines žinias ir pritaikė jas organizuodami technologinį ir vadybinį krovinių ir keleivių vežimo procesą. Portale epraktika.lt pasiskelbusių įmonių vadovai teigiamai atsiliepė apie VTDK studentus. Jų nuomone, praktikantai sugeba dirbti savarankiškai, pavestus darbus atliko laiku ir kokybiškai. Tai leidžia teigti, kad stiprėjantis bendradarbiavimas ir geranoriškas požiūris į praktikantus priartina gamybinės praktikos prie to, jog jos suteiks praktinių įgūdžių ir taps gera investicija į verslo ateitį.

IŠVADOS

1. Gamybinės praktikos yra studijų programos sudedamoji dalis ir kiekvieno studento profesionalumo ugdymo pagrindas.
2. Atliekant tyrimą nustatyta, kad gamybinės praktikos yra naudingos ir daugumą respondentų tenkina jų organizavimas. Transporto ir logistikos įmonių praktikos vadovai geranoriškai bendrauja su praktikantais, padeda jiems įgyti praktinių žinių ir įgūdžių.
3. Atliekant praktikas transporto įmonėse yra tobulinamos Vežimo kelių transportu vadybos plane numatytos profesinės kompetencijos.
4. Gamybinės praktikos – investicija į verslo ateitį, nes jas atliekant įgytų praktinių žinių pakanka integruojantis į transporto ir logistikos verslo aplinką.

Literatūra

1. ADOMAITIENĖ, R. Ekonomistų ir vadybininkų rengimo kokybės tyrimas. *Ekonomika*, 2002, t. 58, p. 7–18.
2. AMABILE, T. M. How to Kill Creativity: Keep Doing What You're Doing. Or, if You Want to Spark Innovation, Rethink How You Motivate, Reward, and Assign Work to People. *Harvard Business Review*, 1998, p. 77–87.

3. BAGUCKAITĖ, I. 2005 metų darbo rinkos prognozės. *Darbo biržos naujienos*, 2005, Nr. 1(85), p. 4.
4. ČEPIENĖ, A. Verslo vadybos studentų bendrųjų kompetencijų ugdymo problematika: verslo ir aukštojo mokslo sankirta. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. VDU, Kaunas, 2007, Nr. 13.
5. DRUCKER, P.; MILLER, D. *The Future Organisation. A Chameleon in All its Glory. The Organisation of the Future*. San Francisko: Jossey-Bass Publisher, 1998.
6. GRAŽULIS, V. *Motyvacijos pasaulis – jo supratimo keliai ir klustkeliai*. Vilnius: Ciklonas, 2005.
7. JARVIS, P.; HOLFORD, J.; GRIFFIN, C. *The Theory and Practice of Learning*. London: Kogan Page, 2004.
8. JUCEVIČIENĖ, P. *Besimokantis miestas*: monografija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2007.
9. KOWLES, M. S. *Self-directed learning*. Cambridge: Prentice Hall Regents, 1975.
10. KONDRATAVIČIENĖ, V.; SAJIENĖ, L. Praktinio mokymo realioje darbo vietoje modernizavimo vertinimas: studentų požiūrio tyrimas. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2007, Nr. 13, p. 102–112.
11. LEDAUSKAITĖ, K. *Transporto sektoriaus žmogiškųjų išteklių potencialo ekonominis vertinimas*: disertacija, 2010.
12. LEDAUSKAITĖ, K. Transporto vadybos specialistų rinkos poreikio tyrimas. *Transportas: devintosios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“*, įvykusios Vilniuje 2006 m. gegužės 25 d., pranešimų rinkinys. Vilnius: Technika, 2006, p. 276–279.
13. LEDAUSKAITĖ, K.; ŠTARAITĖ, E. Vežimo kelių transportu vadybos studentų profesinės veiklos praktikų veiksmingumo tyrimas. *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Inžinerinių studijų kaitos procesai socialinėje ir verslo aplinkoje“ pranešimų straipsniai*. Vilnius, 2009, p. 69–73.
14. LEDAUSKAITĖ, K.; ŠTARAITĖ, E. Profesinės veiklos praktikų transporto įmonėse veiksmingumo vertinimas: studentų ir įmonių vadovų nuomonių tyrimas. *Šiuolaikinės technologijos 2009: teorija, praktika, inovacijos. Mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Vilnius, 2009, p. 32–36.
15. MIKALKEVIČIENĖ, D. Verslumo ugdymas praktinio mokymo firmoje: galimybės ir problemos. *Konferencija: Verslumo ugdymo kolegijose galimybės ir problemos*: straipsnių rinkinys. Vilnius, 2004, p. 66–76.
16. Neuniversitetinių studijų programa. Vežimo kelių transportu vadyba. Vilnius: VTK, 2002.
17. PALČIAUSKIENĖ, R.; GARŠVINĖ, L. Absolventų žinios padeda įsitvirtinti darbo rinkoje. *Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos „Rengiamo specialisto atitikmuo rinkos poreikiams“*, įvykusios Vilniuje 2005 m. gruodžio 14 d., medžiaga. Vilnius, 2006.
18. ROWNTREE, D. *Exploring Open and Distance Learning (3e)*. London: English National Board for Nursing Midwifery and Health Visiting, 1996.
19. SAVANEVIČIENĖ, A.; GUDONAVIČIUS, L. Kūrybiškumo rolė priimant strateginius sprendimus. *Ekonomika ir vadyba*, 2007, Nr. 12, p. 636–642.
20. SPENCER, L. M.; SPENCER, S. M. *Competence at Work*. Hoboken. NJ: John Wiley&Sons, Inc, 2003.
21. WALKINGTONAS, J.; PEMBERTON, P.; EASTWELL, J. Practical Work in Engineering: A Challenge for Distance Education. *Distance Education*, 1994, Vol. 15, No 1.
22. ŽEVECKYTĖ, R. Studentams vietą praktikai susirasti bus paprasčiau [žiūrėta 2012 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://manokarjera.cv.lt/Default4.aspx>>.

INDUSTRIAL PRACTICES – INVESTMENT IN THE FUTURE OF BUSINESS

Summary

Businesses and higher education faced with the problem, that there is the gap between the need for specialists, their level of preparation and study processes organization. It is also a major problem that education and transport business sectors are not related, i.e., their co-operation to little with each other. On the other hand, high schools often do not have the material base for specialists' preparation, what business has. During industrial practices, students have opportunities to use it, improving their practical skills. In this paper are analyzed the opinion of transport/logistics company managers about organization of industrial practices features, rising problems, and also to research or industrial practices is an investment in the future of the business.

STUDENTŲ MOTYVACIJA STUDIJUOTI

*Julija Žutautienė
Klaipėdos valstybinė kolegija*

Anotacija

Motyvacija – tai procesas, skatinantis elgtis taip, kad būtų pasiekti žmogui svarbūs tikslai, patenkinti poreikiai ir kita. Norint išmokyti, nepakanka žinoti ar išgirsti puikią paskaitą. Mokymasis efektyvus tada, kai dėl jo pagerėja darbo rezultatai, o tam reikia naujų įgūdžių, žinių ir tinkamų nuostatų. Motyvacija daro mus aktyvius mokymosi proceso dalyvius, nes apima labai daug dalykų: poreikius, interesus, vertybes, pažiūras, įsitikinimus. Kartu ji veikia jausmus ir emocijas, daro įtaką charakterio formavimuisi, stiprina gebėjimą formuluoti konkrečius rezultatus, rodo asmenybės brandą.

Pagrindiniai žodžiai: motyvacija, motyvai, kompetencija.

IVADAS

Temos aktualumas. Studijų laikotarpiu siekiant įgyvendinti pasirinktus tikslus, motyvacija lemia studentų mokymosi rezultatus. Motyvacija skatina žinoti kryptį, įgyti reikiamas kompetencijas, tada ir judama savo tikslo link trumpiausiu keliu. Kadangi motyvacija teikia tiek vidinės, tiek emocinės energijos ir daro mūsų veiklą kryptingą, veržlumas ir kryptingumas yra motyvacijos esmė. Atsižvelgiant į motyvacijos problemos aktualumą, surengta studentų apklausa ir klausimai sugrupuoti taip, kad būtų galima ištirti mokymosi institucijos, studijų pasirinkimo motyvus, savarankiško mokymuisi skiriamo laiko planavimą, asmeninių pasiekimų svarbą. Atlikto tyrimo koreliacinė analizė išryškino problemines studentų motyvacijos sritis ir sudaro prielaidas ją koreguoti.

Problema – nepakankama studentų motyvacija mokytis savarankiškai, per menkas pareigingumas.

Tyrimo objektas – studentų motyvacija studijuoti.

Tyrimo tikslas – atskleisti ir įvertinti motyvacijos esmę ir mokymąsi skatinančius motyvus.

Tyrimo uždaviniai:

- apibūdinti motyvacijos veiksnius;
- išryškinti motyvacijos dėsninumus ir tipus;
- įvertinti apklausos rezultatus.

Tyrimo metodai – asmeninė anketinė apklausa, diskusija, pokalbis.

1. MOTYVACIJOS ESMĖ

Motyvacija – tai veiksmų ir elgesio skatinimas, kylantis žmogaus psichikoje. Motyvacija yra labai svarbi, nes apima labai daug dalykų: poreikius, interesus, vertybes, pažiūras, įsitikinimus (G. Butkienė, A. Kepalaitė, 1999). Kartu ji veikia jausmus ir emocijas, daro įtaką charakterio formavimuisi. Daugelis yra išgyvenę tokius laikotarpius, kai kruopščiai mokydami negalėjo gana greitai perprasti mokomojo dalyko, bet buvo labai įsigilinę į jį ir jautė pasitenkinimą. Motyvacija rodo, ko mums reikia, ko norime. Ji padeda geriau prisitaikyti prie aplinkos poveikio, sudaro palankesnes sąlygas ne tik išgyventi, bet ir veikti (Ž. Grakauskas, 2006). Motyvacija teikia energijos ir daro mūsų veiklą kryptingą, todėl veržlumas ir kryptingumas yra motyvacijos pagrindas.

Motyvacija neatsiejama nuo asmeninės dispozicijos, motyvų, tikslų, taip pat vertės ir identiteto. Ji glaudžiai susijusi su veiksmų kryptingumu. Paskatinimai stiprina motyvaciją, todėl kartais jie reikalingi vien tam, kad pažadintų kur nors giliai slypinčius motyvus, kurių, kaip ir poreikių, žmonės turi pačių įvairiausių (G. Felser, 2006).

Galima išskirti vidinius ir išorinius motyvacijos veiksnius. Vidinių veiksmų ištakos glūdi pačioje asmenybėje, tai jau minėti poreikiai, vertybės, tikslai, siekiai, interesai, emocijos. Išoriniai veiksniai – stimulai yra išorinės aplinkybės. Pati galingiausia motyvacinė jėga yra nepatenkintas poreikis. (A. Hargreaves, 2008). S. Stoškaus ir D. Beržinskienės (2005) teigimu, svarbiausias motyvacijos šaltinis yra poreikiai. Esant motyvacijai, nuobodulį keičia susidomėjimas, pasyvumą – kylantis aktyvumas, energija.

Kolegijos studentai – tai jaunimas, neturintis patirties, o patirtis yra labai svarbus veiksnys, nusakantis, kodėl vieni lengvai tęsia mokslus ar keičia profesiją, tobulinasi, o kiti šito nesiekia, neturi noro tobulėti, mokytis, dažnas dangsto savo nenorą laiko stoka, užimtumu. Juk daugiausia išmokstama įgyjant sąmoningos patirties, žinant, kodėl mokaisi.

Mokymasis yra kasdienio gyvenimo ir nuolatinės patirties esmė; tai procesas, kai patirtis transformuojasi į žinias, įgūdžius, požiūrius, vertybes ir įsitikinimus, kai kasdienis patyrimas yra nuolat įprasminamas, įgyjamas visuomenėje ir tarpusavio santykiuose (P. Jarvis, 2001). Motyvacija apibrėžiama ir kaip spontaniškas individo poreikis, ir kaip postūmis, kylantis iš aplinkos. Šios vaidmuo yra neginčijamas.

Mokėjimas atrasti ir suformuluoti konkrečius mokymosi tikslus rodo motyvacijos brandumą. Sąmoningi tikslai keliami tik savarankiškai ir valingai apsisprendžiant. Motyvai sukuria bendrą nusiteikimą mokytis, nuo tikslų priklausomai, kokie bus konkretūs mokymosi veiksmai.

G. Butkienė, A. Kepalaitė (1999) vadovaujasi J. W. Atkinsono teiginiu, kad žmogaus elgesys visada yra motyvuotas ir kad reikėtų galvoti apie tai, kaip žmogus nuo vienokios aktyvumo formos pereina prie kitokios.

Kitas vidinis mokymosi motyvas – kompetencija. Daugeliui žmonių, o ypač jauniems, malonu gerai atlikti užduotis. Kuo dažniau jaunimas mato gerą savo įgūdžių ar kitų mokymosi rezultatų kokybę, tuo labiau stiprėja jo noras ir toliau gerai daryti. Galima tikėtis, kad ir ateityje žmogus norės savarankiškai tobulėti ir mokytis.

Atsižvelgdami į mokymosi ypatumus A. Knafas ir S. H. Schwartzas (2003) remiasi D. Kolbu, kuris išskyrė keturias mokymosi proceso fazes: konkreti patirtis (pvz., pardavimo darbo patirtis, kai žmogus jau yra skambinęs klientams, ką nors pardavęs), stebėjimas ir refleksija (diskusijos apie tą patirtį: kas yra paprasta, kas sudėtinga, nuo ko priklauso pardavimo rezultatai), teorinė koncepcija (aptarus turimą patirtį, kuriamas veiksmų planas, kaip dirbti toliau), aktyvus eksperimentavimas (teorijų išbandymas praktikoje).

Jaunimas mokosi skirtingai – kiekvienas turi savo mokymosi stilių, kuris priklauso nuo to, kada ir kaip pradeda mokytis. Jei žmogus, linkęs analizuoti, pradės nuo teorinių koncepcijų formavimo fazės, o linkęs veikti – nuo aktyvaus eksperimentavimo, tai ir kiekvieno pasiekimai bus labai skirtingi. O daugiausia išmoka tie, kurie mokymdamiesi atlieka praktines įgūdžių ugdymo užduotis.

Studentui, pirma, svarbi motyvacija, t. y. gebėjimas sau atsakyti į klausimą: „Ką aš gausiu išmokęs vienų ar kitų dalykų?“ Antra sąlyga – mokymosi aktualumas esamu metu, trečia – mokymosi aplinka. Ir galiausiai reikšmingas pats mokymosi procesas. Bet kuriuo atveju mokymasis nėra tik įsiminimas. Didžioji dalis to, kas sužinota, išgirsta, dažnai labai greitai užmirštama. Norint neužmiršti, kas išmokta, būtina diskutuoti, klausinėti, atlikti praktinius darbus, t. y. pritaikyti tai, kas buvo pamatyta, sužinota, išgirsta, priešingu atveju mokymasis nebus efektyvus.

Kad noras mokytis būtų motyvuotas, reikia tam tikrų dalykų:

- naudotis medžiaga, turinčia ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę;
- aiškiai suvokti, kam to reikia;
- mokytis tinkamoje aplinkoje;
- pačiam atsiverti naujai patirčiai;
- konstruktyviai reflektuoti, pritaikyti savo patirtį;
- nebūti abejingiems naujovėms (Rupšienė, 2000).

Daugelis pedagogų ir psichologų (M. Barkauskaitė, V. Jakavičius, L. Jovaiša, R. Želvys ir kt.) mano, kad ugdymo sėkmę lemia pedagogų kvalifikacija ir asmeninės savybės, kurios priklauso nuo pedagoginio išsimokslinimo ir darbo patirties. Tai padeda dėstytojui sudaryti studentui sąlygas suvokti mokymosi esmę, prasmę ir ugdytis atsakomybę visuomenei.

Pasak R. Czychollo (1999), žmogus yra aktyvi būtybė, taigi jam būdingas ir noras mokytis. Aktyvia veikla žmogus kuria ir keičia aplinką. Siekdamas prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos, jis keičia savo elgseną, įgyja vis naujos patirties, o tai reiškia, kad žmogus nuolat mokosi. Šis požiūris atskleidžia žmogaus būties esmę ir yra svarbus.

P. Jucevičienė (2004) pagrindė ir išsamiai aprašė tokius bendruosius mokymo principus:

- modalumą;
- lankstumą;
- ugdymo turinio struktūrinumą;
- dinamiškumą.

Reikėtų pabrėžti mokymosi, o ne didaktinius tikslus: mokymosi rezultatai svarbesni besimokančiajam, o didaktiniai tikslai – pedagogui. Kyla klausimai: ar mokėjimas mokytis nėra pagrindinis motyvas, ar tai reiškia, kad yra poreikis mokytis ir tobulėti, pasitikėti savimi ir tikėti mokymosi sėkme? Strategijų žinojimas, savo mokymosi galių pažinimas, gebėjimas kelti tikslus, mokėjimas planuoti veiklą ir yra tikslingas siekis.

Šiuo metu gerai žinomos įvairios mokymosi motyvų klasifikacijos. Antai L. Jovaiša (1998) nurodo kelias klasifikacijas:

1) pagal ryšį su objektu: pirminiai (kai mokomasi dėl įdomumo, dirbama dėl funkcinio smagumo, kai laukiama sensacijų, džiaugiamasi sėkme) ir antriniai (kai skatina veikti ne pati veikla, bet pašaliniai dalykai, pvz., pažadėta dovana, noras suteikti kam nors džiaugsmo);

2) pagal aktualumą: dispoziciniai (nuostatos, vertybinės orientacijos, idealai, įsitikinimai) ir aktualieji: spontaniai (kyla įvairūs norai) ir reaktyviniai (atoveiksmis į išorinį poveikį);

3) pagal sąmoningumą: sąmoningi (kai studentas geba atskleisti jo mokymąsi skatinančias priežastis), mažai įsisąmoninti (nuostatos) ir nesąmoningi (nesąmoningas pasidavimas grupės nuostatomis, pažiūroms).

Norint suprasti mokymosi motyvacijos problemas svarbu žinoti motyvacijos dėsnį. Vienas iš svarbiausių mokymosi motyvų – laukimas sėkmės, nesėkmių vengimas, sėkmės išgyvenimas suvokus pasiekimų prasmę. Sėkmės motyvacijos teorijos pradininkais laikomi H. Murray'us, D. McClellandas, Dž. Atkinsonas, H. Heckhausenas (L. Rupšienė, 2000).

Sėkmės motyvacija dažniausiai apibūdinama kaip žmogaus poreikis patirti sėkmę užsiimant įvairia veikla. Žmogaus veiklą lemia du priešingi motyvai: sėkmės siekimas ir sėkmės vengimas. Kai veiklą lemia sėkmės siekimas, žmogus kelia sau tikslą, kurį jis vertina kaip sėkmę, kryptingai šio tikslo siekia, laukia ir tikisi sėkmės; pati veikla kelia jam teigiamų emocijų. Žmogus sutelkia savo dėmesį ir jėgas tikslui pasiekti. Orientuotas į sėkmę žmogus geba objektyviau įvertinti savo potencialias galimybes, numatyti veiklos planą ir dažniausiai įgyja jo galimybes atitinkančią profesiją. Orientuotas į sėkmę žmogus dirba atkakliau negu orientuotas į nesėkmę, prireikus rinktis jis pasirenka vidutines ir kiek sudėtingesnes užduotis. Patyręs nesėkmę toks žmogus ne nuleidžia rankas, bet dar atkakliau siekia tikslo ir net pasiekia dar geresnių rezultatų.

Orientuoti į nesėkmę žmonės dažniausiai vertina save neobjektyviai – pernelyg gerai arba pernelyg blogai, todėl neretai pasirenka neatitinkančias jų galimybių profesijas: arba per lengvas, arba tokias, kurios reikalauja labai daug jų gyvybinės energijos. Dėl tokio neadekvataus savęs vertinimo individai renka ir neatitinkančias jų potencialių galimybių užduotis: arba visiškai lengvas, arba pernelyg sudėtingas. Jei nesiseka atlikti užduoties, susidomėjimas ja blėsta: individas linkęs pamiršti ir daugiau niekada prie jos negrįžti.

R. Laužacko ir kitų (2005) teigimu, besimokantis asmuo visuomet patiria tam tikrų prieštaravimų dėl įgyjamų žinių ir gebėjimų. Pastaruosius jis gali ugdytis tik esant dviem labai paprastoms sąlygoms – jis turi būti pasirengęs psichologiškai, t. y. motyvuotas mokytis, antra, jis turi turėti tam tikrų pradinių įgūdžių, kad galėtų priimti ir įsisavinti naujas mokymosi vertybes. Motyvai sukuria bendrą nusiteikimą mokytis. Žmogus, neturintis pakankamai motyvų, niekada nepasiekia savo tikslo.

Mokymosi motyvacija pereina tokius etapus: pradinis žinių, supratimo ir pažinimo poreikis nuolat mokantis tampa vertybe ir nuolatinio mokymosi motyvu. Nuolatinio mokymosi motyvai kinta priklausomai nuo žmonių amžiaus, mokymo (-si) aplinkos ir esamų gyvenimo sąlygų.

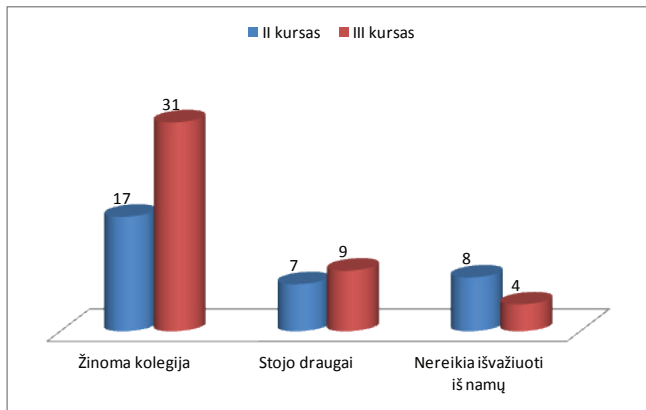
Svarbus mokymosi visą gyvenimą komponentas yra atitinkamų mokymosi sąlygų sudarymas. Motyvacija yra dviejų tipų: vidinė ir emocinė. Emocinė greičiau praeina, tačiau ją galima lengvai nuolat atnaujinti. Vidinė paprastai yra mažiau intensyvi, tačiau ilgalaikė. Ji sklinda iš žmogaus vidaus, nes tai vidinis noras, valia ir ryžtas įgyvendinti savo norus. Stipriausia motyvacija yra asmeninė atsakomybė už rezultatą. Pavykus sužadinti šią pareigą, susidomėjimą rezultatu, komanda pati intuityviai pradeda koordinuoti savo veiksmus ir pasiekia tikslus, kurie iš pradžių atrodė nerealūs. Įtraukus vieną komandos narį, tuoj pamažu įsitraukia ir kiti, darbas įgauna pagreitį ir belieka suvaldyti, kad būtų judama reikiama kryptimi.

Profesorius habil. dr. B. Juodka teigia, kad tikrai ne visi baigusieji mokyklas ir gimnazijas žino, ką toliau gyvenime nori veikti, žinančiųjų – mažuma. Žinantieji, ko iš gyvenimo nori, yra labai laimingi žmonės – jie nekankina savęs ir kitų (www.balsas.lt). Su studentais, žinančiais savo siekius, dirbti tikrai nesunku ir papildomos motyvacijos mokytis jiems nereikia. Įsitikinimas, kad galimybės ribotos, iš tikrųjų apriboja tas galimybes. O jei tiki, kad potencialas daug didesnis už dienos rezultatus, atsiranda motyvacija veikti.

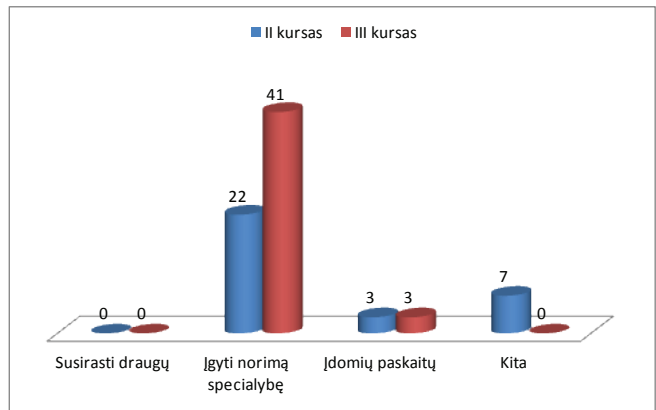
2. EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

Norint sužinoti Klaipėdos valstybinės kolegijos studentų mokymosi motyvaciją apklausti verslo vadybos, prekybos vadybos ir buhalterinės apskaitos 32 II kurso ir 44 III kurso studentai. Taikyta anketinė apklausa, diskusija, pokalbis. Tyrimo rezultatai pateikiami paveiksluose.

Kas svarbiausia jaunam, tik baigusiam vidurinę mokyklą žmogui renkantis tolesnį kelią, kad išsipildytų svajonės ar būtų pasiektas tikslas? Labai džiugu, kad ir jauni žmonės geba priimti apgalvotus sprendimus. Studentų atsakymai parodė, kad institucijos vardas, jos žinomumas lemia jos pasirinkimą (1 pav.). Be abejo, renkantis tiek specialybę, tiek instituciją, turi reikšmės ir tai, kur stoja draugai, ir gyvenimo sąlygos – reikia ar nereikia išvažiuoti iš namų.

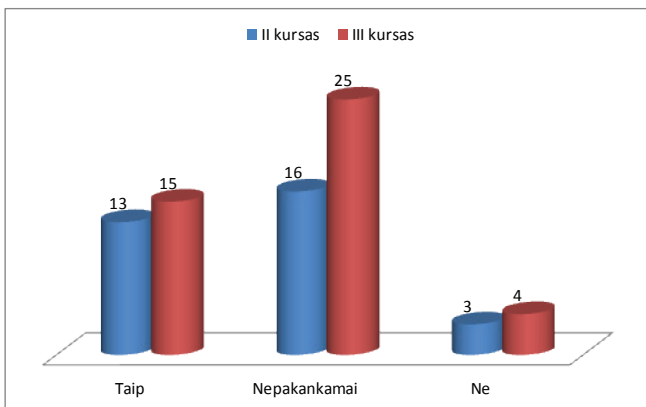
1 pav. Institucijos pasirinkimo motyvai

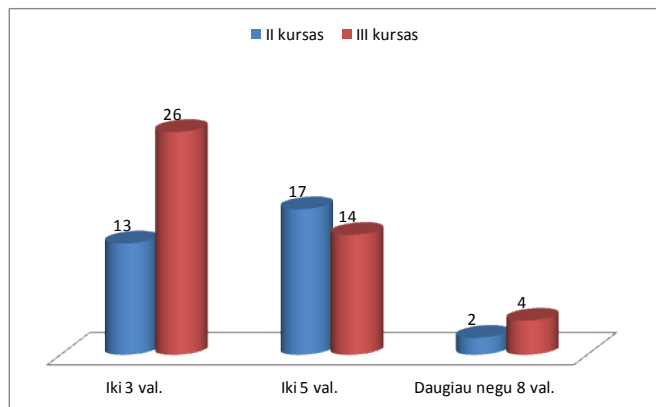
2 pav. Studijų pasirinkimo motyvai

Baigus vidurinę mokyklą renkantis studijas pagrindinis dėmesys skiriamas ne draugų, įdomių paskaitų paieškai, o specialybei (2 pav.). Diskutuojant išryškėjo ir tokie klausimai: kur dirbsiu, kas būsiu, kokios tolesnės karjeros perspektyvos.

Studentai turi tikrai daug dirbti savarankiškai, kad laiku atliktų visas skirtas užduotis ir nebūtų „šturmo“ semestro pabaigoje, nes šis dažniausiai baigiasi įsiskolinimais. Paklausti, ar mokosi savarankiškai, studentai atsakė, kad per mažai laiko skiria savarankiškam mokymuisi (II kurse – 50 proc., III kurse – 57 proc.). Ir tik labai nedidelė dalis (po 3 studentus) prisipažino, kad visai nesimoko savarankiškai. Pakankamai dėmesio mokslui skiria 41 proc. II kurso ir 32 proc. III kurso studentų (3 pav.).

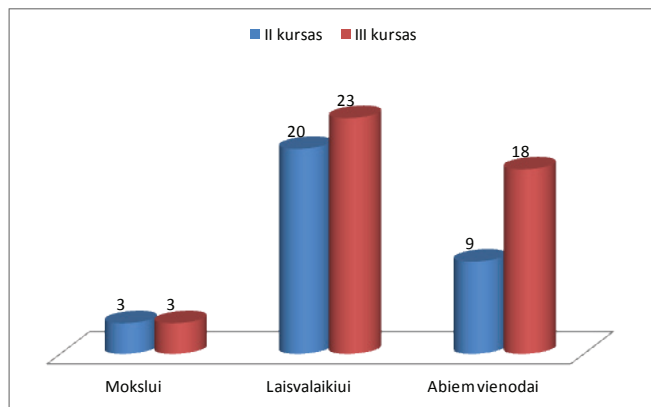
3 pav. Ar pakankamai skiriama dėmesio savarankiškam mokymuisi

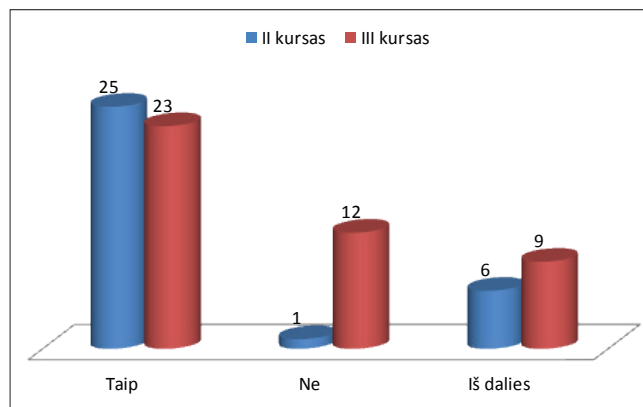
4 pav. Mokymuisi skiriamas laikas

Kiek laiko reikia mokytis, sprendžia kiekvienas studentas individualiai. Kiek laiko skiriama laiko užduotims atlikti ir paskaitoms pasiruoti, matyti iš 4 paveikslo: II kurso 41 proc. studentų mokosi iki 3 val. (III k. – 59 proc.), iki 5 val. – 53 proc. (III k. – 32 proc.), daugiau kaip 8 val. – 6 proc. (III k. – 9 proc.). Galima teigti, kad didžioji trečiakursių dalis atlieka tik būtiniausius darbus, o II kurso daugiau kaip pusė studentų atsakingiau žiūri į mokymąsi.

Ką veikia studentai ne paskaitų metu, padėjo išsiaiškinti klausimas, kam daugiausiai skiriama laiko. II kurso 63 proc. studentų pirmenybę teikia laisvalaikiui, III kurso – 52 proc., laisvalaikį ir mokslą suderina 28 proc. II kurso studentų ir 41 proc. III kurso studentų, pagrindinį dėmesį mokslui skiria 9 proc. II kurso ir 7 proc. III kurso studentais (5 pav.). Taigi vertėtų atlikti gilesnę analizę, kodėl studentai per mažai dėmesio skiria mokymuisi ir daug dėmesio skiria geram laiko leidimui. Svarbu žinoti, tai kiekvieno studento atsakomybės, motyvacijos trūkumas ar mūsų, dėstytojų, nepakankamai gerai atliekamo darbo rezultatas.

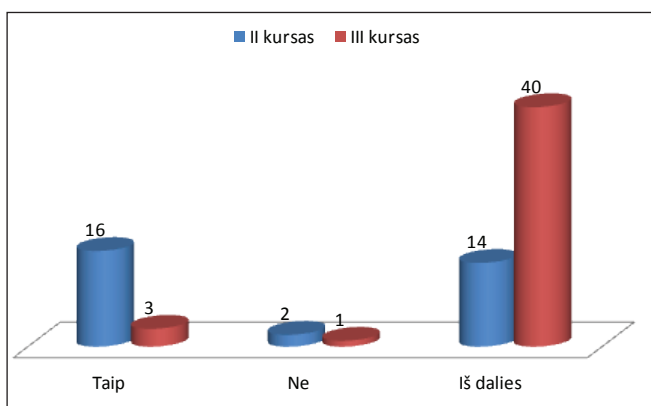
5 pav. Studentų laiko paskirstymas

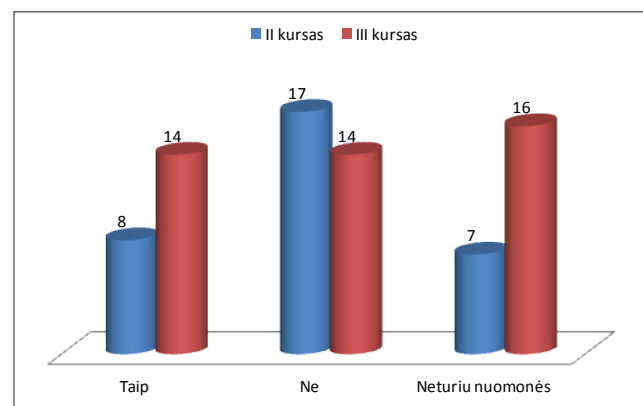
6 pav. Ar svarbūs asmeniniai pasiekimai

Apklausoje rezultatai (6 pav.) rodo, kad daugumai (78 proc. – II kurso ir 52 proc. – III kurso) studentų svarbūs asmeniniai pasiekimai. Deja, net 27 proc. III kurso studentų asmeniniai pasiekimai visiškai nesvarbūs. Iš dalies šiuos pasiekimus vertina 19 proc. II kurso ir 21 proc. III kurso studentų. Ko gero, šie studentai nežino ar negali aiškiai suformuluoti savo tikslo arba norimo pasiekti mąstymo ir elgesio pokyčio.

Jei yra motyvacija mokytis, vadinasi, studentai žino, ko siekia, yra gana gera jų motyvaciją skatinanti mokymosi aplinka, kuri užtikrina pasitikėjimą savimi, savo jėgomis, nes tai yra impulsas siekiant savo tikslų. Studentų atsakymai nedžiugina (7 pav.). 50 proc. II kurso studentų teigė, kad motyvacija mokytis yra, o iš III kurso studentų tuo įsitikinę tik 7 procentai. Iš dalies motyvuotų mokytis yra 44 proc. II kurso ir 93 proc. III kurso studentų. Paskutiniais studijų metais studentų motyvacija sustiprėjo.

7 pav. Ar yra motyvacija mokytis

8 pav. Ar reikia padėti nemotyvuotiesiems

Pagal atsakymus į klausimą, ar reikia padėti nemotyvuotiesiems, III kurso studentai pasiskirstė maždaug vienodai. Jų manymu, kai žmogus atsiduria aklavietėje, kas nors vis tiek turi ištiesti jam pagalbos ranką. Tai gali būti ir saviraiškos, pagarbos poreikis, taip pat poreikis būti kolektyvo nariu. II kurso studentai mano, kad skęstančiųjų gelbėjimas – jų pačių reikalas, pagalbos nemotyvuotiesiems nereikia (8 pav.).

IŠVADOS

1. Motyvacija apima poreikius, interesus, vertybes, pažiūras, įsitikinimus. Ji veikia jausmus ir emocijas, daro įtaką charakterio formavimuisi. Ji teikia energijos ir daro veiklą kryptingą, todėl veržlumas ir kryptingumas yra motyvacijos sąvokos pagrindas. Motyvaciją lemia vidiniai ir išoriniai veiksniai.
2. Motyvacijai būdingi keli etapai: pradinis žinių, supratimo ir pažinimo poreikio. Šis mokantis tampa vertybe ir nuolatinio mokymosi motyvu. Stipriausia motyvacija yra asmeninė atsakomybė už rezultatą.
3. Motyvacija yra ganėtinai stiprus veiksnys, lemiantis ne tik studijų, bet ir tolesnio gyvenimo sėkmę. Rinkdamasis studijas jaunimas daugiausia dėmesio skiria mokymosi institucijai pagal jos žinomumą ir norimą įgyti specialybę. Studijų metu išlieka tik dalinė motyvacija mokytis ir III kurso studentų ji gerokai didesnė. Savarankiškam mokymuisi dauguma studentų skiria 3–5 valandas. Pagrindinis dėmesys – laisvalaikiui.

Literatūra

1. BUTKIENĖ, G.; KEPALATĖ, A. *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 1996, p. 45,75–77.
2. CZYCHOLL, R. Mokymasis įmonėje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Kaunas: VDU, 1999, Nr. 2, p. 32 [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02-2008-D_>.
3. DAMAŠEVIČIŪTĖ, J.; GAILIENĖ, I. Sėkmės motyvacijos problema mokykloje ir gyvenime. *Pedagogika*, 2001, Nr. 54, p. 63.
4. FELSER, G. *Motyvacijos būdai: asmens sėkmę lemiantys faktoriai. Praktinis psichologijos panaudojimas*. Vilnius. Alma litera, 2006, p. 574–59.
5. GRAKAUSKAS, Ž. Vengimo/siekimo motyvacijos ir psichologinio streso bei jo įveikos ryšys. *Psichologija*, Nr. 34, 2006.
6. HARGREAVES, A. *Mokymas žinių visuomenėje*. Vilnius: Homo liber, 2008, p. 19–20.
7. JARVIS, P. *Mokymosi paradoksai*. Kaunas: VDU Švietimo studijų centras, 2001, p. 137.
8. JOVAIŠA, L. *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora, 1998, p. 47.
9. JUCEVIČIENĖ, P. *Savaiminio mokymosi pripažinimas: kompetencijos portfelio reikšmė* [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.education.ktu.lt/wordpress/?p=4189>>.
10. LAUŽACKAS, R.; STASIŪNAITENĖ, E.; TERESEVIČIENĖ, M. *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi*: monografija. Kaunas: VDU, 2005, p. 39–47.
11. KNAFO, A.; SCHWARTZ, S. H. Parenting and Adolescents' Accuracy in Perceiving Parental Values. *Child development*, 2003, Mar-Apr. 74 (2), p. 595–611.
12. RUPŠIENĖ, L. *Nenoras mokyti: socialinis pedagoginis reiškiny*s. Klaipėda: KU, 2000, p. 47.
13. STOŠKUS, S.; BERŽINSKIENĖ, D. *Pokyčių valdymas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla*, 2005.
14. Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai: straipsnių rinkinys. Kaunas: VDU, 2000, p. 52.

MOTIVATION OF STUDENTS FOR STUDIES

Summary

Motivation can be called a process which encourages such a behaviour that targets are achieved or needs are satisfied. Motivation affects capabilities, knowledge; increases creativity and capability to analyse and make decisions. The authors who are analysed in the article are sure that motivation of learning is competences which are acquired as a general experience during modelling, communicating and socialising directly with other parties. Devotion and orientation are in the core of motivation; as well as success is (which is one of most important elements for motivation). The article analyses reasons of motivation of College students. The reasons change during the 3 year period from the year 1 to 3.

DVIGUBO DIPLOMO ĮGIJIMO PORTO IR ALYTAUS AUKŠTOJO MOKSLO INSTITUCIJOSE GALIMYBIŲ VERTINIMAS

Aurelija Goravičienė, Milda Budrienė
Alytaus kolegija

Anotacija

Straipsnyje gvildenamos dviejų institucijų – Porto politechnikos instituto Aukštosios buhalterinės apskaitos ir administravimo mokyklos (ISCAP) ir Alytaus kolegijos – galimybės teikti dvigubą diplomą, nurodomi bendradarbiavimo tikslai, lyginamos studijų programos, pateikiami dvigubo diplomo studijų kokybės užtikrinimo principai.

IVADAS

Ekonomikos ir įvairių veiklos sričių globalizacija bei internacionalizacija turi įtakos ir aukštojo mokslo raidai. Pasirašius Sorbonos (1998) ir Bolonijos (1999) deklaracijas ir patvirtinus bendrąją Tiuningo metodologiją, mokymo institucijų veiklos derinimas tapo svarbiausia priemone siekiant bendros aukštojo mokslo erdvės ir vienodo studijų kokybės suvokimo Europoje. Ekonomikos, verslo, mokymo institucijų pokyčiai sudaro nuolat kintančią ir atsinaujinančią sistemą. Ja siekiama užtikrinti, kad parengtų specialistų kokybė atitiktų ES valstybių narių verslo įmonių poreikius, nes nacionalinis ekonominis potencialas neatsiejamas nuo pasaulinio.

Dvigubo diplomo poreikis kilo atsižvelgiant į sparčią rinkos globalizaciją, keliančią naujų reikalavimų specialistų žinioms ir praktiniams įgūdžiams. Bendradarbiaujant su verslininkais paaiškėjo, kad Alytaus regione trūksta tarptautinį verslą išmanančių specialistų, žinančių tarptautinės rinkos poreikius ir mokančių juos prognozuoti, gebančių pelningai parduoti gaminius, paslaugas, žinias ir idėjas naujose rinkose sparčios informacinių technologijų kaitos sąlygomis. Išanalizavus darbo rinkos pokyčius, Alytaus kolegijos Vadybos fakulteto Vadybos ir administravimo katedroje iškelta idėja rengti tarptautinio verslo krypties specialistus, turinčius gerų teorinių žinių ir tvirtų praktinių įgūdžių marketingo, prekybos srityse, gebančius bendrauti anglų kalba. Tam tikslui buvo parengta galimybių studija. Pasirinkta Portugalijos Porto politechnikos instituto Aukštoji buhalterinės apskaitos ir administravimo mokykla, turinti giminingas studijų programas.

Straipsnio tikslas – pateikti dvigubo diplomo įgijimo Porto politechnikos instituto Aukštosios buhalterinės apskaitos ir administravimo mokykloje (Portugalija) ir Alytaus kolegijoje (Lietuva) galimybių vertinimą.

Straipsnio uždaviniai:

- įvertinti Porto ir Alytaus aukštojo mokslo institucijų bendradarbiavimo tikslus;
- apžvelgti Porto ir Alytaus aukštųjų mokyklų galimybes organizuoti studijas, leidžiančias įgyti dvigubą diplomą;
- palyginti giminingas Porto ir Alytaus aukštųjų mokyklų studijų programas;
- pateikti dvigubo diplomo studijų kokybės užtikrinimo principus.

1. PORTO IR ALYTAUS AUKŠTOJO MOKSLO INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO TIKSLAI

Porto politechnikos institutą ir Alytaus kolegiją sieja bendri tikslai ir bendradarbiavimo pagal ERASMUS mainų programą patirtis. Reglamentuotas Alytaus kolegijos ir Porto politechnikos instituto bendradarbiavimas prasidėjo 2011 m. kovo 25 d., kai buvo pasirašyta dvišalė institucijų bendradarbiavimo sutartis, kuria siekiama abipusiškai naudingų tikslų bendradarbiaujant tyrimų, švietimo, kultūros srityse. Sutartyje numatytas bendrų mokslinių seminarų, konferencijų, simpoziumų organizavimas, dėstytojų ir studentų mainai, bendrų taikomųjų tyrimų atlikimas, dalijimasis praktine patirtimi taikant naujausius mokymo metodus.

Praktinis Alytaus kolegijos ir Porto politechnikos instituto bendradarbiavimas užtikrinamas keičiantis studentais ir dėstytojais pagal ERASMUS mainų programą. Studentų ir akademinio personalo mobilumas pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė. Studentų ir akademinio personalo mobilumas

Aukštojo mokslo institucija	Mokslo metai		
	2010–2011	2011–2012	2012–2013
Alytaus kolegija (į Porto politechnikos institutą)	Studentai – 2	Studentai – 9	Studentai – 6 Akademinis personalas – 1 (numatyta)
	Akademinis personalas – 1	Akademinis personalas – 1	
Porto politechnikos institutas (į Alytaus kolegiją)	–	Studentai – 8	–
		Akademinis personalas – 3	

2011–2012 m. įgyvendintas bendras projektas „Aukštojo mokslo jungtinių studijų programų poreikis ir perspektyvos Alytaus, Gniezno ir Porto partnerių institucijose“ (Nr. VPI-2.2-ŠMM-07-K-02-015). Studija rengta įgyvendinant Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 2 prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ priemonę „Studijų kokybės gerinimas, tarptautiškumo didinimas“, vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl jungtinių studijų programų bendrųjų reikalavimų patvirtinimo“ (2009 m. gruodžio 31 d., Nr. ISAK-2833), Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gruodžio 31 d. įsakymo Nr. ISAK-2833 „Dėl jungtinių studijų programų bendrųjų reikalavimų patvirtinimo“ pakeitimo“ (2011 m. liepos 29 d., Nr. V-1468).

Atlikus galimybių studiją paaiškėjo, kad rengti jungtines studijų programas su partneriais dėl tarpinstitucinių reikalavimų skirtumų nėra galimybių, tačiau išryškėjo perspektyva organizuoti dvigubo diplomo studijas su Porto politechnikos institutu, kuris įgijo šios srities patirties dirbdamas su Prancūzijos partneriais. Be to, atliekant verslininkų ir moksleivių apklausas tiek Porte, tiek Alytuje paaiškėjo, kad dvigubo diplomo studijos yra naujos perspektyvos ir moksleiviams – būsimiems studentams, ir dėstytojams, ir verslininkams. Vieni suinteresuoti daugiau išmokyti, kiti – pasamdyti platesnių kompetencijų, patirties ir išsilavinimo specialistus. 2012 m. gegužės 4 d. Porto politechnikos instituto Aukštosios buhalterinės apskaitos ir administravimo mokyklos ir Alytaus kolegijos atstovai pasirašė ketinimų protokolą organizuoti dvigubo diplomo studijas.

2. ALYTAUS IR PORTO AUKŠTŲJŲ MOKYKLŲ GALIMYBIŲ VERTINIMAS

Galimybė organizuoti dvigubo diplomo studijas išryškėjo vykstant rinkos globalizacijai, keliančiai naujų reikalavimų specialistų žinioms ir praktiniams įgūdžiams. Nuolatinės Alytaus kolegijos specialistų diskusijos su asocijuotomis darbdavių organizacijomis, įvairiomis verslo įmonėmis, dirbančiomis Lietuvoje ir užsienyje, parodė, kad:

- Alytaus regione trūksta tarptautinių verslą išmanančių specialistų, žinančių tarptautinės rinkos poreikius ir mokančių juos prognozuoti, gebančių pelningai parduoti gaminius, paslaugas, žinias ir idėjas naujose rinkose sparčių pokyčių sąlygomis;
- verslo įmonių vadovai teigiamai vertina Alytaus kolegijos parengtus specialistus, tačiau nurodo, kad jie stokoja darbo tarptautinėse rinkose patirties.

Atlikus Porto verslininkų ir moksleivių apklausą, lankantis verslo įmonėse ir dalyvaujant susitikimuose su Portugalijos ir Lietuvos verslininkais, gautas įmonių atstovų pritarimas, kad kitų šalių studentai atvažiuotų mokytis ir atlikti praktiką jų įmonėse. Porto politechnikos instituto Aukštosios buhalterinės apskaitos ir administravimo mokyklos vadovai ir dėstytojai palankiai vertina galimybes tęsti bendradarbiavimą su Alytaus kolegija naujoje srityje, t. y. organizuoti studijas, leidžiančias įgyti dvigubą diplomą.

Įvertinus apklausų duomenis, išanalizavus darbo rinkos pokyčius ir atsižvelgus į abiejų aukštojo mokslo institucijų diskusijas bei pasirašytą ketinimų protokolą, numatyta organizuoti dvigubo diplomo studijas Porto politechnikos instituto Aukštojoje buhalterinės apskaitos ir administravimo mokykloje pagal tarptautinės prekybos (angl. *International Commerce*) programą, Alytaus kolegijoje – pagal prekybos vadybos studijų programą. Nors studijų programų pavadinimai šiek tiek skiriasi, tačiau lyginant dėstomų dalykų studijų rezultatus matyti labai daug panašumų. Be

to, kiekvienos institucijos privalumai, patirtis ir materialinė bazė skiriasi, t. y. vienas partneris stiprus vienoje srityje, kitas – kitoje, o šitai būtina kompleksiskai organizuojant aukštos kokybės studijas ir rengiant aukštos kvalifikacijos specialistus.

Porto politechnikos instituto Aukštojoje buhalterinės apskaitos ir administravimo mokykloje nuo 1986 m. pagal tarptautinės prekybos studijų programą rengiami tarptautinės prekybos specialistai. 2009–2010 m. minėtą studijų programą akreditavo Portugalijos aukštojo mokslo vertinimo ir akreditavimo agentūra A3ES. Alytaus kolegijoje nuo 2000 m. rengiami verslo specialistai (marketingo, prekybos verslo organizavimo specializacijos), o nuo 2002 m. įgyvendinama prekybos vadybos studijų programa, pagal kurią rengiami specialistai dirbti didmeninės ir mažmeninės prekybos įmonėse bei gamybos (paslaugų) įmonių komerciniuose padaliniuose.

Aukštųjų mokyklų privalumai ir trūkumai pateikiami 2 lentelėje. Analizė rodo, kad yra galimybių organizuoti dvigubo diplomo studijas abiejų šalių institucijose.

2 lentelė. *Alytaus ir Porto aukštųjų mokyklų privalumai ir trūkumai*

Privalumai	Trūkumai
Alytaus kolegija	
Kompetentingas, kūrybingas, inovatyvus personalas. Pakankamas aprūpinimas informacinių technologijų ištekliais ir technologine įranga. Geros materialinės-techninės sąlygos studijų procesui organizuoti. Išplėtotas tarptautinis bendradarbiavimas. Sudarytos sąlygos studijuoti užsienio studentams, aktyvūs dėstytojų ir studentų mainai. Glaudūs ryšiai ir bendra veikla su Lietuvos ir užsienio partneriais.	Nepakankamas mokslo laipsnį turinčių dėstytojų skaičius. Dėstytojų užsienio kalbų mokėjimo trūkumas. Gerintinos studentų praktikų įmonėse sąlygos. Nepakankamas mokslo taikomosios veiklos lygis. Nepakankamas finansavimas.
Porto politechnikos instituto Aukštoji buhalterinės apskaitos ir administravimo mokykla	
Aukšta reputacija visuomenėje. Ilgametė patirtis. Aktyvi partnerystė su kitais universitetais, kolegijų bendruomenėmis. Daug akredituotų programų. Platus programų pasirinkimas. Dvigubo laipsnio diplomas. Ilgametė tarptautinio bendradarbiavimo patirtis. Aukštos kvalifikacijos dėstytojai. Daug dėstytojų, turinčių mokslo laipsnį. Aukštos kvalifikacijos administracijos darbuotojai. Aktyvus ir plataus spektro tiriamasis darbas. Aktyvus bendradarbiavimas su verslo įmonėmis, partneriais. Nuolatinis IT, bibliotekų išteklių atnaujinimas.	Nepalanki finansinė ir ekonominė aplinka. Netolygus darbo krūvis. Studentų skaičiaus mažėjimas. Bendruomenės narių pasyvumas diegiant naujoves. Nepakankamas studentų užsienio kalbų mokėjimas.

3. ALYTAUS IR PORTO GIMININGŲ STUDIJŲ PROGRAMŲ LYGINIMAS

Siekiant organizuoti dvigubo diplomo studijas Alytaus kolegijoje (Lietuva) ir Porto politechnikos instituto Aukštojoje buhalterinės apskaitos ir administravimo mokykloje (Portugalija) analizuotos ir vertintos giminingos studijų programos (3 lent.).

3 lentelė. *Giminingos aukštųjų mokyklų partnerių studijų programos*

Institucija	Programa
Alytaus kolegija (Lietuva)	<i>Prekybos vadyba</i> (kodas 653N14004) Vykdoma nuo 2002 m., akredituota tarptautiniu lygiu 2010 m.
Porto politechnikos instituto Aukštoji buhalterinės apskaitos ir administravimo mokykla (Portugalija)	<i>Tarptautinė prekyba</i> (angl. <i>International Commerce</i>) Vykdoma nuo 1986 m., akredituota tarptautiniu lygiu 2009–2010 m. m.

Alytaus kolegija nuo 2002 m. (organizuoja studijas, įgyvendina prekybos vadybos studijų programą nuolatinių ir išstėtinių studijų formomis. 2008 m. studijų programa pakoreguota vadovaujantis Prekybos vadybininko rengimo standartu, patvirtintu Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. spalio 8 d. įsakymu Nr. ISAK-1970/A1-279. 2009 m. rugsėjo–gruodžio mėnesiais prekybos vadybos studijų programa suderinta su Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. liepos 31 d. patvirtintu Vadybos ir verslo administravimo studijų krypties reglamentu Nr. ISAK-2294. 2010 m. prekybos vadybos studijų programa sėkmingai akredituota tarptautiniu lygiu. Baigusiems šios krypties neuniversitetines studijas absolventams suteikiamas vadybos ir verslo administravimo profesinio bakalauro laipsnis, kurio įgijimą patvirtina profesinio bakalauro diplomas.

Alytaus kolegijos prekybos vadybos studijų programos apimtis – 180 kreditų, trukmė – treji metai nuolatinių studijų ir ketveri metai išstėtinių studijų. Studijų plane nurodyta tokia privalomųjų, alternatyviųjų ir laisvai pasirenkamų dalykų apimtis: 85,8 proc. – privalomieji, 8,9 proc. – alternatyvieji ir 5 proc. – laisvai pasirenkami. Studijų plane numatyti ne daugiau negu septyni teoriniai dalykai per semestrą, kiekvieno dalyko apimtis – ne mažiau kaip trys kreditai. Semestras baigiamas visų teorinių studijų dalykų egzaminu. Studijų programoje numatyti trys kursiniai darbai, visi jie – specialiųjų (profesinių) dalykų. Prekybos vadybos nuolatinių studijų programos sandara, jos dalys ir apimtis pateikiama 4 lentelėje.

4 lentelė. *Alytaus kolegijos prekybos vadybos studijų programos sandara*

Studijų programos dalys	Apimtis kreditais (ECTS)	Procentinė išraiška (%)
1. Bendrojo lavinimo dalis	18	10
2. Studijų pagrindų dalis	76	42
2.1 Fundamentiniai dalykai	17	9
2.2 Socialiniai dalykai	59	33
3. Specialioji (profesinė) dalis	77	43
3.1. Specialieji dalykai	37	21
3.2. Profesinės veiklos praktikos	31	17
3.3. Baigiamasis darbas	9	5
4. Laisvai pasirenkami dalykai	9	5
Iš viso studijų programoje:	180	100

Kontaktinis darbas (teorija, pratybos, konsultacijos) sudaro 49,95 proc. nuolatinių studijų programos apimties (2 398 val.). Kiekvieno studijų dalyko apimtis yra pakankama studijų rezultatams pasiekti, t. y. orientuojama į praktinių gebėjimų ugdymą ir įtvirtinimą bei metodologiškai kryptingo ir kūrybiško savarankiško darbo įgūdžių formavimą.

Prekybos vadybos studijų programa sudaryta įvertinant darbo rinkos, Profesinio rengimo standarto ir Reglamento reikalavimus. Daug dėmesio skiriama pasirengimui konkrečiai praktinei veiklai užtikrinant, kad absolventas sukaups pakankamai žinių ir gebės jas taikyti praktiškai. Studijų dalykų ir praktikų turinys skirtas studijų programos profesinėms žinioms ir praktiniams gebėjimams įgyti ir studijų baigtumui užtikrinti.

Alytaus regiono verslo įmonių vadovai vertina šią programą teigiamai, tačiau pabrėžia, kad norėtų iš būsimų specialistų tarptautinės patirties, savarankiškumo dirbant su užsienio partneriais, geresnių kalbos įgūdžių ir patirties pristatant produktus užsienio rinkoms, derybų įgūdžių, tarptautinių sutarčių sudarymo ir vykdymo praktinių žinių.

Porto politechnikos instituto Aukštosios buhalterinės apskaitos ir administravimo mokyklos tarptautinės prekybos studijų trukmė – treji metai. Kiekviename semestre numatyti penkių šešių dalykų egzaminai. Studijos baigiamos baigiamuoju darbu, apimančiu 12 ECTS. Šios studijų programos sandara pateikiama 5 lentelėje.

5 lentelė. *Porto tarptautinės prekybos studijų programos sandara*

Studijų programos dalys (dalykai)	Apimtis kreditais (ECTS)	Procentinė išraiška (%)
Bendrieji	25	14
Studijų pagrindų	78	43
Specialieji	77	43
Iš viso:	180	100

Porto politechnikos instituto Aukštosios buhalterinės apskaitos ir administravimo mokyklos studijų programos kontaktinio darbo struktūra yra analogiška Alytaus kolegijos prekybos vadybos studijų programos struktūrai. Studijų programos dalykai išdėstyti panašia tvarka, tačiau studijų plane neišskirti dalykų blokai, numatyta mažiau bendrojo lavinimo ir studijų pagrindų dalykų. Koncentruojamasi į specialiuosius dalykus nuo pirmo kurso pirmo semestro, nors bendra studijų apimtis yra ta pati – 180 ECTS.

Porto tarptautinės prekybos studijų programos dalykų aprašuose nurodyta bendrosios kompetencijos, specialiosios kompetencijos, temos, metodologija, vertinimo metodai ir literatūros sąrašas.

Vykdam tarptautinės prekybos studijų programą skaitomos paskaitos, vyksta sąveikieji ir laboratoriniai užsiėmimai, žodiniai pristatymai ir diskusijos, atvejų analizė, prekybos vaidmenų žaidimai, projektai, laboratoriniai užsiėmimai, t. y. metodai ir formos panašūs į taikomus Alytaus kolegijoje.

Minėtos studijų programos yra nuoseklios, jos suteikia fundamentinių žinių, ugdo studentų erudiciją, intelektą, gebėjimą suvokti, apibendrinti, išvelgti, išskirti, spręsti. Aukštųjų mokyklų dėstytojai, glaudžiai siedami studijų turinį su realiomis verslo problemomis ir jų sprendimų paieška, taiko naujausius edukacinius ir tyrimų metodologijos ugdymo metodus pagal užsiėmimų formą. Pagrindinės studentų praktinio suvokimo ugdymo užsiėmimų formos ir metodai yra praktikumai, savarankiški darbai ir projektai. Dėstytojai taiko motyvuojančius mokymosi metodus: atvejų ir situacijų analizę, projektų rengimą, sąveikiuosius žaidimus, diskusijas su praktikais profesionalais ir mokslininkais. Mokymosi procesas organizuojamas komandinio darbo, aktyvaus dalyvavimo ir dialogų forma. Tradicinius metodus papildo naujesni, padedantys atskleisti kiekvieno studento individualumą, lavinti komunikacinius įgūdžius.

4. STUDIJŲ PROGRAMŲ DERINIMAS

Išanalizavus ir įvertinus Alytaus kolegijos prekybos vadybos bei Porto politechnikos instituto Aukštosios buhalterinės apskaitos ir administravimo mokyklos tarptautinės prekybos studijų programas, numatytas derinimas ir studijų tvarka vienoje ir kitoje institucijoje.

Numatoma, kad studijos vyks nacionaline kalba, o anglų kalba bus dėstoma Lietuvos studentams, atvykusiems į Portą, ir Portugalijos studentams, atvykusiems į Alytų. Dvigubas diplomą bus teikiamas tik jeigu kiekvienos aukštosios mokyklos studentai studijuos partnerio institucijoje ne mažiau kaip du semestrus (60 kreditų). Porto politechnikos instituto Aukštosios buhalterinės apskaitos ir administravimo mokyklos tarptautinės prekybos studijų programos studentai studijuos Alytuje penktą ir šeštą semestrus, o Alytaus kolegijos prekybos vadybos studijų programos studentai studijuos Portoje trečią ir ketvirtą semestrus.

6 lentelė. *Preliminarus Alytaus kolegijos studentų trečio ir ketvirto semestrų studijų planas (partnerių suderintas)*

Eil. Nr.	Dalykai	ECTS kreditai	Semestras	Institucija
1.	Marketingas	5	Trečias semestras	ISCAP
2.	Tarptautinė ekonomika	5		
3.	Portugalų kalba ir kultūra (pasirenkamas dalykas)	3		
4.	Statistika	5		
5.	Projektas	12		
	Iš viso:	30		

1.	Marketingas II	5	Ketvirtas semestras	ISCAP
2.	Tarptautinė teisė	4		
3.	E. prekyba	4		
4.	Organizavimas ir verslo vadyba	5		
5.	Profesinė praktika	12		
	Iš viso:	30		

7 lentelė. Preliminarus Porto studentų penkto ir šešto semestrų studijų planas (partnerių suderintas)

Eil. Nr.	Dalykai	ECTS kreditai	Semestras	Institucija
1.	Visuotinės kokybės vadyba	3	Penktas semestras	Alytaus kolegija
2.	Įmonės finansai	3		
3.	Lietuvių kalba (pasirenkamas dalykas)	3		
4.	Verslo anglų kalba	3		
5.	Verslo planas	3		
6.	Tarptautinis marketingas	4		
7.	Profesinė praktika	10		
	Iš viso:	29		
1.	Pardavimo vadybos kursinis darbas	3	Šeštasis semestras	Alytaus kolegija
2.	Tarptautinė logistika	3		
3.	Prekybos įmonių ekonomika	4		
4.	Specialybės baigiamoji praktika	12		
5.	Baigiamasis darbas	9		
	Iš viso:	31		

Tiek vienos, tiek kitos institucijos studijų programą sudaro bendrojo lavinimo, studijų pagrindų ir specialioji (profesinė) dalys. Daugiausia dėmesio skiriama specialiajai (profesinei) daliai. Bendrojo lavinimo dalykai skirti būsimo specialisto socialinės atsakomybės suvokimui ugdyti, sprendimų priėmimo proceso veiksniais pažinti. Studijų pagrindų dalykai teikia žinių ir gebėjimų, būtinų tarptautinės prekybos specialisto kvalifikacijai įgyti. Specialieji dalykai skirti įgyti specialiosioms žinioms, pažintiniams ir perkeliamesiems gebėjimams, pakankamiems savarankiškai studijuoti ir siekti programoje numatytų studijų rezultatų. Profesinės veiklos praktikos skirtos įgyti praktiniams gebėjimams dirbti nacionalinėse ir tarptautinėse prekybos įmonėse ar gamybinių įmonių prekybos padaliniuose: rengti dokumentus, organizuoti žaliavų pirkimą, prekių pardavimą, įvertinti prekybinius sprendimus etiniu, ekonominiu ir socialiniu atžvilgiu. Studijų programos dalykai parinkti taip, kad, įgiję profesinių žinių ir praktinių gebėjimų, absolventai įgytų kompetencijų savarankiškai atlikti asmeninės atsakomybės reikalaujantį darbą. Ypatingas dėmesys skiriamas praktinei veiklai – numatytos atitinkamos priemonės, metodai ir galimybės realiai problemai spręsti atliekant įvairias darbinės užduoties, stažuojantis ir rengiant projektus. Baigiamieji projektai rengiami nagrinėjant realių tarptautinių verslo įmonių situaciją, sprendžiant konkrečias problemas ir teikiant įgyvendinamus siūlymus. Atliekant profesinę praktiką siūloma dirbti su verslo valdymo sistemomis Skala, Navision, Finvalda.

5. DVIGUBO DIPLOMO STUDIJŲ PROGRAMŲ KOKYBĖS UŽTIKRINIMO PRINCIPAI

Dvigubo diplomo studijų programų paskirtis – sudaryti Alytaus kolegijos ir Porto politechnikos instituto Aukštosios buhalterinės apskaitos ir administravimo mokyklos studentams galimybių įgyti daugiau žinių ir gebėjimų, skatinti studentų ir dėstytojų mobilumą, sudaryti sąlygas studentams ir dėstytojams perimti skirtingų šalių ir aukštųjų mokyklų studijų ir mokslo patirtį.

Dvigubo diplomo studijos bus organizuojamos vadovaujantis Alytaus kolegijos ir Porto politechnikos instituto pasirašyta sutartimi, neprieštaraujančia Lietuvoje ir Portugalijoje galiojantiems teisės aktams.

Numatyta dvigubo diplomo studijų trukmė yra treji metai (šeši semestrai), apimtis – 180 ECTS. Pirmus metus bus studijuojama tose aukštosiose mokyklose, į kurias studentai stos. Pagrindinės studijos vyks nacionaline kalba,

o anglų kalba bus dėstoma trečią ir ketvirtą semestrus Alytaus studentams Porte bei penktą ir šeštą semestrus Porto studentams Alytuje.

Studijų programų kokybė bus periodiškai vertinama. Išorinį vertinimą atliks Švietimo ir mokslo ministerijos įgaliotos (arba rekomenduotos) institucijos, studijų programų akreditaciją vykdys aukštųjų mokyklų nacionaliniai Studijų kokybės vertinimo centrai, išvados bus skelbiamos viešai. Vidinį vertinimą atliks ir nuolatinę programos priežiūrą vykdys kiekvienos institucijos studijų programos kokybės stebėsenos grupė ir studijų kokybės valdymo grupė. Pagal Bolonijos proceso dokumentus, studijų programų kokybės pagrindas bus:

- aktualumas; tai reiškia, kad studijų programų paskirtis – tenkinti studento ir visuomenės poreikius ir suteikti daugiau galimybių įsidarbinti ir gyventi Europoje;

- skaidrumas, susijęs su aiškumo principu, rekomenduojant vartoti vieną kalbą (anglų), kurią vienodai supranta studentai, darbdaviai ir kitos tarptautinės visuomenės interesų grupės. Skaidrumas taip pat reiškia tinkamą ECTS kreditų panaudojimą, diplomų ir jų priedų pripažinimą;

- mobilumas ir tarptautinis švietimas – studentai turės galimybę judėti į abi studijų programas įgyvendinančias šalis (Lietuvą, Portugaliją), o tai leis suvienyti skirtingų šalių mokslo institucijas ir plėtoti bendrus kokybės gerinimo mechanizmus.

IŠVADOS

Partnerių institucijas sieja bendri tikslai ir patirtis dalyvaujant ERASMUS mainų programoje, siekiant abipusiškai naudingų tikslų, bendradarbiaujant tyrimų, švietimo, kultūros srityse.

Alytaus ir Porto aukštųjų mokyklų studijų programos yra panašios sandaros, studijoms naudojami metodai ir formos, orientuoti į praktinių gebėjimų ugdymą ir įtvirtinimą užtikrinant, kad absolventas sukaups pakankamai žinių ir gebės jas taikyti praktiškai.

Dvigubo diplomo studijų programos suteiks studentams galimybių įgyti daugiau žinių ir gebėjimų, negu gali suteikti viena aukštoji mokykla, skatins studentų ir dėstytojų mobilumą, sudarys sąlygas studentams ir dėstytojams perimti skirtingų šalių ir aukštųjų mokyklų studijų ir mokslo patirtį. Studijos truks trejus metus (šešis semestrus), jų apimtis – 180 ECTS. Programos bus vykdomos nacionaline ir anglų kalba pagal studijų planus.

Studijų programų kokybė bus periodiškai vertinama aukštųjų mokyklų nacionalinių Studijų kokybės vertinimo centrų ir jų išvados skelbiamos viešai. Vidinį vertinimą atliks ir nuolatinę programos priežiūrą vykdys kiekvienos institucijos studijų programos kokybės stebėsenos grupė ir studijų kokybės valdymo grupė. Pagal Bolonijos proceso dokumentus dvigubo diplomo studijų programų kokybės užtikrinimo principai – aktualumas, skaidrumas, mobilumas ir tarptautinis švietimas.

Literatūra

1. Tuning Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą. Švietimo ir kultūros GD, 2006.
2. International Conference Joint Studies in Changing Business Environment, Alytaus kolegija, ISBN 978-609-8020-21-2, 2012.
3. Prieiga per internetą: <http://www.smpf.lt/lt/programos/bolonijos_procesas>.
4. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/education/higher-education/bologna_en.htm>.
5. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/bologna-goals_en.pdf>.

ASSESSMENT OF FEASIBILITY FOR DOUBLE DIPLOMA IMPLEMENTATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF PORTO AND ALYTUS

Summary

Assessment of feasibility for Double Diploma implementation in School of Accounting and Administration of Porto (ISCAP) and ALYTAUS KOLEGIJA University of Applied Sciences is introduced in the article. The surveys of the cooperation goals and possibilities for offering Double Diploma in both institutions, comparison of the study programmes and anticipated principles of study quality assurance for the future Double Diploma are presented.

FINANSŲ SPECIALISTŲ RENGIMAS AUKŠTOSIOSE MOKYKLOSE: INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ PRITAIKOMUMAS

*Ilona Skačkauskienė, VGTU Verslo vadybos fakultetas,
Aušra Katinienė, Socialinių mokslų kolegija*

Anotacija

Naujausių informacinių technologijų taikymas darbui, studijoms yra dabartinė kasdienybė – kompiuterinės informacinės technologijos intensyviai diegiamos į studijų procesą. Straipsnyje apibūdinus Lietuvos aukštojo mokslo sistemą, koleginių studijų programą pagal Socialinių mokslų kolegijos pavyzdį, pateikiama finansų studijų programos dalykų sąsaja su informacinėmis technologijomis. Tam tikslui atlikta anketinė apklausa. Jos rezultatai leidžia teigti, kad studijoms informacinės technologijos galėtų būti taikomos plačiau.

IVADAS

Naujų informacinių technologijų kūrimas ir plėtra skatina žmonijos pažangą jau nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio – pagrindiniu išsilavinusio žmogaus darbo įrankiu tapo asmeninis kompiuteris. Plečiantis internetui (dar vadinamam globaliuoju kompiuterių tinklu), atsirado galimybė pasiekti įvairiausių nutolusių informacijos ir duomenų išteklius. Naujausių informacinių technologijų taikymas darbui, studijoms – dabartinė kasdienybė. Kompiuterinės informacinės technologijos intensyviai diegiamos į studijų procesą, naudojamos darbinei veiklai, laisvalaikiui ir pramogoms. Jos sudaro sąlygas parengti savarankiškomis studijoms skirtą medžiagą, tobulinti kvalifikaciją, glaudžiau bendradarbiauti dėstytojams ir studentams, atveria naujų nuotolinio mokymo plėtros galimybių.

Sparčiai kintant technologijoms, Lietuvos mokslo ir studijų sistemoje nuolatos vyksta pokyčiai: kuriami mokslo, studijų, verslo slėniai. Manoma, kad daugelis studentų ateityje studijuos ir aukštąjį išsilavinimą įgis keliuose šalies ir užsienio universitetuose, mokysis visą gyvenimą. Todėl jau šiandien reikia žinoti mokslo ir studijų aktualijas ir problemas, kad Lietuvos mokslas galėtų sparčiai žengti technologijų, naujovių ir kūrybiškumo link.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti informacinių technologijų taikymo koleginėms studijoms praktiką. Siekiant tikslo atliktas tyrimas, kurio metu taikyti tokie metodai kaip analizė, sintezė, anketinė apklausa.

1. LIETUVOS AUKŠTOJO MOKSLO SISTEMA

Pagal Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymą (2009) Lietuvos mokslo sistemą sudaro dvejų tipų mokslo ir studijų įstaigos: aukštosios mokyklos ir mokslinių tyrimų institutai. Savo ruožtu aukštosios mokyklos yra dvejų rūšių: universitetai ir kolegijos, galinčios būti valstybinės ir nevalstybinės. Universitete (pavadinime gali būti žodžiai „universitetas“, „akademija“ arba „seminarija“) vykdomos universitetinės studijos, atliekami moksliniai tyrimai, eksperimentinė plėtra ir (arba) plėtojamas aukšto lygio profesionalusis menas. Kolegijoje (pavadinime turi būti žodžiai „kolegija“ arba „aukštoji mokykla“) vykdomos koleginės studijos, plėtojami taikomieji moksliniai tyrimai ir (arba) profesionalusis menas.

Šiuo metu Lietuvoje veikia 14 valstybinių ir 9 nevalstybiniai universitetai, 13 valstybinių ir 11 nevalstybinių kolegijų. Tiek universitetų, tiek kolegijų vienas iš pagrindinių veiklos tikslų yra organizuoti ir vykdyti studijas, teikiančias atitinkamai aukštąjį universitetinį arba koleginių išsilavinimą. Studijos aukštosiose mokyklose yra trijų pakopų: pirmoji pakopa – profesinio bakalauro ir bakalauro, antroji pakopa – magistrantūros, trečioji pakopa – doktorantūros (1 pav.).

Aukštosios mokyklos studijų pakopos			
Pirmoji pakopa		Antroji pakopa	Trečioji pakopa
Bakalauro studijos (4 metai)		Magistrantūros studijos (2 metai)	Doktorantūros studijos (4 metai)
Profesinio bakalauro studijos (3 metai)	Išlyginamosios studijos (1–2 metai)		

1 pav. Aukštųjų mokyklų studijų seka

Asmuo, baigęs pirmosios, antrosios arba trečiosios pakopos studijas, įgyja tam tikrą laipsnį. Baigus pirmosios pakopos kolegines studijas, orientuotas į pasirengimą profesinei veiklai, suteikiama profesinio bakalauro kvalifikacinis

laipsnis arba profesinio bakalauro kvalifikacinis laipsnis ir profesinė kvalifikacija. Šių studijų apimtis – 120–160 kreditų (180–240 ECTS)¹. Baigus studijas teisė stoti į universitetines antrosios pakopos studijas (magistrantūrą) įgyjama įvykdžius papildomus reikalavimus. Bakalauro laipsnis arba bakalauro laipsnis ir profesinė kvalifikacija įgyjami baigus pirmosios pakopos universitetines studijas ir suteikiama galimybė stoti į antrosios pakopos studijas (magistrantūrą). Studijų apimtis yra 140–180 kreditų (210–270 ECTS).

Antrosios pakopos studijos (magistrantūra) skirtos pasirengti savarankiškam mokslo (meno) darbui ar kitam darbui, kuriam atlikti reikia mokslo žinių ir analitinių gebėjimų. Šios pakopos studijos universitetinės ir jas baigus suteikiamas magistro laipsnis. Studijų apimtis yra 60–80 kreditų (90–120 ECTS). Baigusiesiems teologijos magistrantūros studijas gali būti suteikiamas teologijos licenciatas. Baigus magistrantūros studijas įgyjama teisė stoti į trečiosios pakopos studijas, kurias baigus suteikiamas daktaro mokslo laipsnis. Į trečiosios pakopos universitetinės studijas priimami asmenys, baigę magistrantūros ar vientisąsias studijas. Šios studijos skirtos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, kai susiejamos pirmosios ir antrosios pakopų universitetinės studijos. Tokių studijų apimtis yra 200–240 kreditų (300–360 ECTS).

Studijos Lietuvoje yra dviejų formų: nuolatinės (buvusios dieninės) ir iššėstinės (buvusios neakivaizdinės). Baigus skirtingų formų studijas, įgytas išsilavinimas yra lygiavertis. Tiesa, iššėstinės studijos trunka ilgiau negu nuolatinės.

Visoms studijų pakopoms ir formoms yra sudaromos studijų programos pagal studijų sritis (humanitariniai, socialiniai, fiziniai, biomedicinos, technologijos mokslai ir menai) ir kryptis. Jos sudaro studijų programų grupę, kurios pavadinimas įrašomas aukštojo mokslo diplome kartu su kvalifikacinio laipsnio pavadinimu. Studijų programa – tam tikros krypties studijų turinio, metodų ir materialųjų priemonių, studijoms pasitelkiamo akademinio ir profesinio personalo visuma ir jos aprašymas. Lietuvos aukštojo mokslo įstaigos vykdo biomedicinos, fizinių, humanitarinių, meno, socialinių, technologijos mokslų, iš viso 63 studijų krypčių studijų programas. Lietuvos universitetai turi tryliką, o kolegijos – keturiolika finansų studijų krypties programų (1 lent.).

1 lentelė. *Finansų studijų programų pasiskirstymas*

Universitetinės studijos	
Pavadinimas	Aukštosios mokyklos pavadinimas
Apskaita ir finansai	Aleksandro Stulginskio universitetas
Apskaita, finansai ir bankininkystė	Vilniaus universitetas
Ekonomika ir finansai	Vytauto Didžiojo universitetas
Finansai	Kauno technologijos universitetas ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas, UAB Vilniaus universitetas Kauno technologijos universitetas
Finansai ir bankininkystė	Vytauto Didžiojo universitetas
Tarptautinio verslo finansai	VšĮ Vilniaus universiteto Tarptautinio verslo mokykla
Verslo finansai	VšĮ Vilniaus universiteto Tarptautinio verslo mokykla
Koleginės studijos	
Pavadinimas	Aukštosios mokyklos pavadinimas
Finansai	Vilniaus kolegija VšĮ Socialinių mokslų kolegija Klaipėdos verslo aukštoji mokykla, UAB VšĮ Kolpingo kolegija Kauno kolegija Klaipėdos valstybinė kolegija Šiaulių valstybinė kolegija VšĮ Vilniaus verslo kolegija Marijampolės kolegija Klaipėdos verslo aukštoji mokykla, UAB Panevėžio kolegija Alytaus kolegija
Tarptautiniai finansai	Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla, UAB
Uosto ir laivybos įmonių finansai	Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla

¹ Studijų programos apimtis pateikiama pagal Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 4 straipsnio 21 dalyje apibrėžtą „studijų kredito“ sąvoką.

Toks didelis vienos krypties siūlomų programų kiekis, viena vertus, suteikia būsimiems studentams didesnę pasirinkimo laisvę, kita vertus, skatina giliau domėtis programos turiniu. Šiame darbe atlikta koleginių finansų studijų programos aprašo, struktūros ir informacinių technologijų naudojimo studijų procese pagal Socialinių mokslų kolegijos pavyzdį analizė.

2. KOLEGINIŲ STUDIJŲ FINANSŲ SPECIALYBĖS PROGRAMA: STRUKTŪRA IR IT NAUDOJIMAS

2.1 FINANSŲ STUDIJŲ PROGRAMOS SUDĖTIES ANALIZĖ

Įprastai visos koleginės programos susideda iš trijų dalių: studijų krypties (135 kreditai), bendrųjų koleginių (20 kreditų) ir studijų krypties gilinimo dalykų (15 kreditų) bei laisvai pasirenkamo modulio (10 kreditų).

Finansų studijų programos apimtis – 180 ECTS kreditų. Nuolatinių studijų vykdymo trukmė – treji metai, o išėstinių studijų (I) – ketveri metai. Bendras valandų skaičius – 4 800 akademinių valandų. Numatyti per semestrą studijuoti ne daugiau kaip septyni studijų programos dalykai, studijų krypties dalykams (kartu su kursiniu darbu, profesinės veiklos praktika ir baigiamuoju darbu) skiriama 140 kreditų, bendriesiems koleginių studijų dalykams – 15 kreditų. Finansų studijų krypties žinioms gilinti numatytos dvi specializacijos, kurių apimtis – po 15 kreditų, ir pasirenkamieji studijų moduliai (po 10 kreditų) (2 lent.).

2 lentelė. *SMK studijų programos pavyzdys*

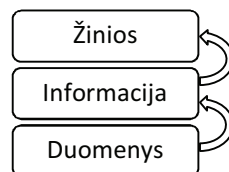
Studijų krypties dalykai	Bendrieji koleginiai dalykai	Studijų krypties gilinimo dalykas	Laisvai pasirenkamas modulis
Verslo etika Finansų pagrindai Užsienio kalba Taikomoji matematika ir statistika Apskaitos pagrindai Mikroekonomika Vadyba Finansų rinkos ir institucijos Rinkodara ir rinkotyra Makroekonomika Finansinė apskaita Valstybės finansai ir ekonominė politika Mokesčiai Finansinės informacijos apdorojimo technologijos Tarptautiniai finansai Valdymo apskaita Auditas Verslo įmonės finansinės informacijos valdymas Finansų analizė Finansų valdymas Kursinis darbas Profesinės veiklos praktika Baigiamasis darbas	Informacinės ir komunikacinės technologijos Dalykinė komunikacija Teisės pagrindai Asmeninė vadyba ir karjera Socialinių tyrimų metodai	MODULIS – Verslo įmonių finansai (verslo finansavimas, verslo planas, verslo investicijos) MODULIS – Viešojo sektoriaus finansai (viešojo sektoriaus finansinė apskaita, viešojo sektoriaus finansų valdymas, viešojo sektoriaus projektų valdymas)	MODULIS 1 – Privačios ekonomikos finansai MODULIS 2 – Verslo finansai
Iš viso: 140 kreditų	Iš viso: 15 kreditų	Iš viso: 15 kreditų	Iš viso: 10 kreditų

Finansų studijų programa susideda iš finansų studijų krypties pagrindų, bendrųjų koleginių studijų dalykų, finansų studijų krypties žinių gilinimui skirtų specializacijų bei kolegijos nustatytų ir studento laisvai pasirenkamų modulių, skirtų kitų studijų sričių žinioms gilinti. Mokomieji dalykai susieti tarpdalykiniais integraciniais ryšiais. Programos vykdymas grindžiamas logišku nuosekliu dalykų išdėstymu ir pirmuosiuose semestruose įgytų žinių ir įgūdžių perkėlimu į vėlesnius studijų programos vykdymo etapus. Pirmaisiais studijų metais nuolatine forma dėstomi finansų studijų krypties dalykai. Vėliau, t. y. antraisiais studijų metais, studentams sudaryta galimybė pasirinkti vieną iš pasiūlytų bendrųjų koleginių studijų modulių. Pasiekę atitinkamus numatytus studijų rezultatus (V semestru), studentai gali pasirinkti vieną iš specializacijų ir modulių, skirtus finansų studijų krypties žinioms gilinti. Įgytos žinios įtvirtinamos per profesinės veiklos praktikas: mokomoji praktika organizuojama IV semestru, o baigiamoji – VI semestru. Mokomoji ir baigiamoji praktikos vyksta realiomis sąlygomis, o imitacinėje įmonėje „SMK mokomoji įmonė“ vyksta praktikumas „Apskaita įmonėje“. Koleginių studijų paskirtis – parengti studentą praktinei profesinei veiklai, todėl praktiniams užsiėmimams skiriama 48 proc. kontaktnio darbo apimtys. Visas praktinis mokymas, įskaitant praktinius užsiėmimus, mokomąją ir baigiamąją profesinės veiklos praktikas, sudaro 36 proc. studijų programos apimtys ir tai neprieštarauja studijų programų bendriesiems reikalavimams.

Socialinių mokslų kolegijos finansų programos bendrajame apraše teigiama, kad „Kolegijos bibliotekos aprūpintos pakankamu skaičiumi kompiuterių su tinkama programine įranga (internetu ryšys su kitų institucijų bibliotekų duomenų bazėmis, literatūros katalogai, paieškos sistemos). Kompiuterių skaičius kompiuterinėse klasėse ir metodiniuose kabinetuose atitinka studijų programos poreikius bei patenkina lankytojų poreikius. Visi kompiuteriai turi standartinį tekstų bei grafinių programinių paketų, šiuolaikines mokomąsias programas.“

2.2 INFORMACINĖS TECHNOLOGIJOS IR JŲ NAUDOJIMAS STUDIJOMS

Informacija (lot. *informatio* – išaiškinimas, pranešimas) yra mokslinės, visuomeninės, politinės, techninės žinios, perduodamos vienu asmenų kitiems žodžiu, raštu arba žiniasklaidos priemonėmis (per spaudą, radiją, televiziją, kiną, kompiuterių tinklus). Informacijos terminas glaudžiai susijęs ir su duomenimis, ir su žiniomis (2 pav.).

2 pav. Duomenų, informacijos, žinių sąsaja

Informacijos terminas šiandien labai plačiai vartojamas. Įpratus prie nuolatinės vartosenos sunku išties sutelkti dėmesį į jo reikšmę, sąvokos turinio ribas, tačiau informacijos sąvoka yra labai sudėtinga ir sunkiai nusakoma viena-reikšmiškai (Mažeikienė, 2009). Informacija yra apibrėžiama ir kaip visuotinė materialaus pasaulio sąveikos ypatybė, lemianti energijos ir materijos judėjimo kryptį. Ši visuotinė nemateriali materialaus pasaulio sąveikos ypatybė sudaryta iš pirminės ir antrinės informacijos. Pirminė informacija suprantama kaip materijos judėjimo nukreipimas, lemiantis net tik jos judėjimo kryptį erdvėje, bet ir formą (struktūrą, morfologiją), kaip materijos sudedamųjų elementų kryptingo judėjimo rezultatą. Antrinė informacija – tai pirminės informacijos atspindys tam tikros formos (struktūros, morfologijos) pavidalu (Demin, 2000). Informacijos sąvoką galima apibrėžti iš komunikacinių, lingvistinių, socialinių, ekonominių, vadybinių ir kitų pozicijų. Informacijos ir komunikacijos mokslo požiūriu informacija suprantama kaip organizuoti faktiniai duomenys, jų tarpusavio ryšiai, apibūdinantys tam tikrą reiškinį, situaciją; informacijai būdingi tam tikri dėsningumai, glaudžiai susiję su jos savybėmis: informacijos kiekio augimas, jos senėjimas ir sklaida. Pastaraisiais metais keičiasi požiūris į informaciją, ji apibūdinama kaip išteklius, turintis savybių, būdingų kitiems ekonominiams ištekliams, – informaciją galima pirkti, parduoti, apdoroti, ji aktyviai naudojama vertę kuriančiuose procesuose, jos profesionalus valdymas racionalizuoja darbo procesus ir atlieka svarbų vaidmenį formuojant įmonės strategiją (Atkočiūnienė, 2009).

Sąvokai „žinios“ iš esmės priskiriamos trys reikšmės. Pirma, ši sąvoka vartojama apibūdinti žinojimo būseną, kuria reiškiamas susipažinimas, pažinimas, žinojimas apie faktus, metodus, principus, technikas ir panašiai. Ši įprasta žinių sąvokos vartoseną atitinka tai, kas dažnai vadinama „žinau apie“. Antra, žinių sąvoka vartojama išreiškiant pakankamą faktų, metodų, principų ir technikų supratimą, gebėjimą juos taikyti ką nors įgyvendinant. Tai atitinka „žinau kaip“. Trečia, žinių sąvoka vartojama kalbant apie užfiksuotus ir sukaupus faktus, metodus, principus, technikas ir panašiai. Šiuo atveju kalbama apie žinojimą, kuris buvo įgytas ir išreikštas (Atkočiūnienė, 2009).

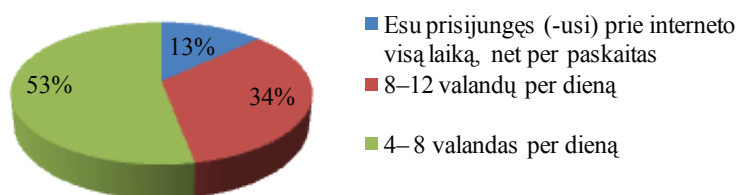
Informacinės technologijos apibrėžiamos kaip visuma priemonių ir būdų, skirtų informacijai apdoroti: rinkti, rūšiuoti, laikyti, perduoti ir kitaip automatiškai, naudojant kompiuterio programas, tvarkyti. Čia pabrėžtiną žodis „kompiuterio“. Informacija visada rūpėjo, tik jos priemonės, rinkimas ir apdorojimas nebuvo vadinama informacinėmis technologijomis. Iš esmės informacinės technologijos naudojamos informacijai kurti ir apdoroti. Į informacinių technologijų sampratą įeina įvairi programinė įranga (pavyzdžiui, tekstų rengimo sistema, skaičiuoklė, duomenų bazė), taip pat techninė įranga, skirta informacijai apdoroti (Dagienė, 2007). Sąvoką „technologija“ galima suprasti kaip atlikimo metodų bei priemonių visumą ir kaip tų metodų bei priemonių panaudojimą. Taigi informacinės technologijos gali būti apibrėžiamos kaip informacijos kaupimo (saugojimo), apdorojimo (ir paieškos), pateikimo metodų ir priemonių sistema. Kita vertus, informacinės technologijos gali būti traktuojamos kaip minėtos metodų ir priemonių sistemos taikymas praktiniams visuomenės uždaviniams spręsti. Atkreiptinas dėmesys, kad technologija yra informacinė tik tada, kai jos taikymas pagrįstas visapusišku kompiuterių panaudojimu (Mickevičius, 2000).

Išnagrinėjus finansų studijų krypties dalykų aprašymus, galima teigti, kad yra mažai su informacinėmis technologijomis (IT) susijusių užduočių, atliekamų naudojant kompiuterius. Tiesiogiai su informacinėmis technologijomis susiję tik taikomoji matematika ir statistika, finansų informacijos apdorojimo sistemos dalykai. Jie numato tokius rezultatus: studentas turi mokėti dirbti įvairiomis kompiuterinėmis programomis. Kompiuterinių programų pavadinimų nėra dalykų aprašuose. Studijuojant daugelį dalykų: finansus, finansinę apskaitą, apskaitą įmonėje, valdymo apskaitą, mokesčius, auditą, finansų valdymą, mikroekonomiką, makroekonomiką, rinkodarą, numatomas savarankiškas darbas naudojant IT, o studijuojant verslo etikos, tarptautinių finansų, finansinės analizės ir investicinės veiklos pagrindų dalykus savarankiškas darbas atliekamas be informacinių technologijų. Vadinasi, baigę studentai gebės dirbti tik tokiomis IT programomis, kurios skirtos dokumentams paruošti ir pristatyti, t. y. naudotis tekstiniu redaktoriumi, elektroninėmis lentelėmis ir pristatymo programomis.

Siekiant objektyviau atskleisti padėtį Socialinių mokslų kolegijoje (SMK) 2012 m. spalį–lapkritį atliktas IT naudojimo studijoms tyrimas. Taikyta anketinė apklausa (anketa paskelbta tinklalapyje www.apklausa.lt). Pagal nestandartizuotą klausimyną apklausti visi finansų specialybės studijų programos studentai.

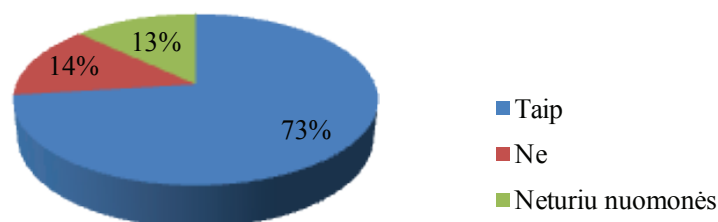
3. INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ TAIKymo SMK TYRIMO REZULTATAI

Į finansų studijas 2011–2012 m. m. buvo priimti 25 studentai. Dabar, t. y. 2012–2013 m. m., studijuoja 17 studentų. Apklausoje dalyvavo 15 studentų: 13 proc. vaikinių ir 87 proc. merginų. Visi jie turi asmeninius kompiuterius ir juos naudoja: mokslui – 39,1 proc.; internetui – 34,8 proc.; darbui – 17,4 proc.; žaidimams – 8,7 procento. Prie kompiuterio studentai praleidžia vidutiniškai 5 val. be paskaitų laiko: internetui 53 proc. respondentų skiria 1–4 val., o 4–8 val. per dieną – 34 procentus (3 pav.). Net 13 proc. apklaustųjų teigė, kad yra prisijungę prie interneto visada, net ir per paskaitas. Nesinaudojančių internetu arba mažiau laiko praleidžiančių prie interneto studentų nebuvo. Šie atsakymai rodo, kad studentai labai aktyviai naršo internete ir atskiria kompiuterio naudojimo darbui ir mokslui laiką nuo kompiuterio naudojimo naršyti internete laiko.

3 pav. Laiko, skirto naršyti internete, pasiskirstymas

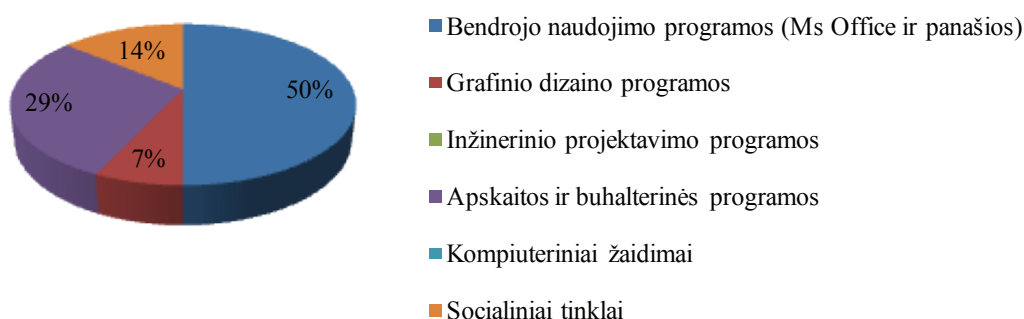
Siekiant nustatyti, kokiomis programomis naudojasi ne tik laisvalaikio, bet ir per paskaitas, studentų paprašyta: „Surašykite kompiuterines programas, kurias nagrinėjate per paskaitas“. Deja, atsakymai nenudžiugino, nes dažniausiai buvo minima biuro programų paketas (*Ms Office*), grafinis redaktorius ir vienintelė specializuota atviro kodo programa „*Contour Enterprise*“. Atsakant į klausimą „Kokius dalykus studijuodami naudojote specializuotas kompiuterines programas?“ išvardyti tokie dalykai: informacinės technologijos, socialinių tyrimų metodai, taikomoji matematika ir ekonominė statistika, finansų informacijos apdorojimo technologijos. Į klausimą „Ar reikėtų daugiau dalykų, kuriems būtų naudojamos informacinės technologijos?“ 73 proc. respondentų atsakė, kad reikėtų daugiau dalykų, susijusių su IT, 13 proc. teigė, jog „ne“, o 11 proc. neturėjo nuomonės (4 pav.).

4 pav. Nuomonių dėl didesnio IT naudojimo studijų dalykams pasiskirstymas

Kadangi finansų programos apraše daug dalykų, kur įtraukti savarankiški darbai ir jiems numatyta naudoti IT, užduotas klausimas: „Ar rengiant savarankiškus darbus reikėjo informacinių technologijų žinių?“ Visi (100 proc.) respondentai atsakė „taip“. Vadinasi, informacinės technologijos yra neatsiejama studijų dalis. Vidutiniškai per dvejus metus studentai atliko 15 savarankiškų darbų. Nors dešimties dalykų aprašuose numatyta nuo vieno iki trijų savarankiškų darbų, galima teigti, kad studentai nespėja atlikti visų savarankiškų darbų arba dėstytojai jų neskiria atlikti.

Norint išsiaiškinti studentų mėgstamas programas užduotas klausimas „Ar specializuojatės kurią nors iš toliau pateiktų programų?“

5 pav. Studentų dažniausiai naudojamos programos

Iš 5 paveikslo matyti, kad finansų specialybės studentai dirba su biuro programomis ir gilinasi į apskaitos ir buhalterijos programas nuo to neatsiedami socialinių tinklų. Inžinerinio projektavimo programų ir kompiuterinių žaidimų respondentai nepasirinko.

IŠVADOS

1. Išanalizavus Socialinių mokslų kolegijos finansų studijų programą, nustatyta, kad ji atitinka Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymą, susideda iš finansų studijų krypties pagrindų, bendrųjų koleginių studijų dalykų, finansų studijų krypties žinioms gilinti skirtų specializacijų bei kolegijos nustatytų ir studento laisvai pasirenkamų modulių, skirtų kitų studijų sričių žinioms gilinti.
2. Informacinių technologijų taikymo tyrimas leidžia teigti, kad studijų krypties dalykams mažai naudojama specialiųjų kompiuterinių programų, reikalingų finansų specialistui. Beveik visi studentai nurodė, kad jų specializacija – biuro programos ir jie mielai naudoja jas studijoms, savarankiškiems darbams atlikti, nors norėtų daugiau dalykų, susijusių su informacinėmis technologijomis. Platesnis informacinių technologijų taikymas studijų procesui ne tik ugdytų studentų kompiuterinio raštingumo įgūdžius, bet ir sudarytų sąlygas atsiskleisti jų kūrybingumui, didintų studijų patrauklumą.

Šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 54-2140.
2. ATKOČIŪNIENĖ, Z. Informacijos ir žinių aprėptys: kaita, sąveika, taikymas. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02-2009-D_20090507_135229-48070/DS.005.0.01.ETD>.
3. DAGIENĖ, V. *Informacinės mokymo technologijos*. Prieiga per internetą: <http://ims.mii.lt/valentina/publ/IMT_dagiene.pdf>.

4. ДЕМИН, А. Информация как всеобщее свойство материи. Prieiga per internetą: <<http://prvinform.narod.ru/index.html>>.
5. MARKEVIČIŪTĖ, L. Informacijos vadybos aprėptys ir sąajos. *Informacijos mokslai*, 2008, Nr. 44, p. 58–77.
6. MAŽEIKIENĖ, L. *Informacijos apie ES valdymas ir sklaida Lietuvoje*. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090804_132759-20963/DS.005.0.01.ETD>.
7. MISEVIČIUS, A. *Informacinė visuomenė: dabartis ir perspektyvos*. Prieiga per internetą: <<http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2000/02/2infov.html>>.

PREPARATION OF FINANCE SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES

Summary

The application of the newest information technologies both at work and for studies has become a modern day necessity. Computer information technologies intended for study processes are being installed at an increasing rate. After the article analyses the Lithuanian higher education system, the higher education college study programme in accordance with the example of the University of Applied Social Sciences it gives the link of the Finance Study Programme with information technologies. The article presents the data of the carried out survey research as well as their summary. Its' results lead to the conclusion that information technologies should be used more intensely.

VILNIAUS KOLEGIJOS EKONOMIKOS FAKULTETO STUDENTŲ SAVARANKIŠKUMO IR ANALITINIO MĄSTYMO UGDYMAS

*Birutė Matiukienė, Sigita Valentukevičienė, Marytė Vieraitienė
Vilniaus kolegija*

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjama studentų nuomonė apie savarankiškumo ir analitinio mąstymo ugdymą Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakultete. Studentų požiūris į šių kompetencijų tobulinimą įvertintas apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus. Atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti skirtingų kursų ir studijų programų studentų nuomonę apie studijuotų dalykų, taikomų studijų metodų, savarankiško darbo formų naudingumą ugdant savarankiškumą ir analitinį mąstymą.

Paiškėjo, kad, daugumos studentų nuomone, savarankiškumas ir analitinis mąstymas fakultete ugdomi veiksmingai, tačiau rekomenduojama daugiau dėmesio skirti inovatyviems mokymo metodams, šiuolaikinės ekonomikos situacijų analizei, įvairių taikomųjų programų dėstymui.

IVADAS

Temos aktualumas. Aukštosios mokyklos šiuo metu rengia specialistus sparčiai kintančiai darbo rinkai, kurios pagrindinis bruožas – greiti ir gilūs visų visuomenės gyvenimo sričių kaitos procesai. Jaunimui labiau negu bet kada reikia mokėti spręsti sudėtingas problemas, kritiškai vertinti aplinkybes ir priimti apgalvotus sprendimus. Todėl šiandieninis specialistas yra priverstas nuolat ne tik gilinti savo profesines žinias, bet ir stiprinti tam tikras savo žmogiškąsias galias, pasireiškiančias gebėjimu adaptuotis šiuolaikinėje visuomenėje, – bendruosius gebėjimus. Profesinėje veikloje vis dažniau prioritetas teikiamas savarankiškumui, analitiniam mąstymui, komandiniam darbui. Darbo rinkos tyrimai [5] rodo, kad darbdaviai, be keliamų aukštų profesinių ir kvalifikacinių reikalavimų, daug reikšmės teikia šioms potencialių darbuotojų asmeninėms savybėms: savarankiškumui, gebėjimui planuoti, analizuoti ir organizuoti.

Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme sakoma, kad darni mokslo ir studijų sistema grindžiama visuomenės žinių plėtote, ugdo savarankišką ir verslią asmenybę [1]. Vienas iš Vilniaus kolegijos uždavinių yra užtikrinti aukštos kokybės studijas, laiduojančias kompetentingos, kritiškos, atsakingos ir nuolat savo žinias gausinančios asmenybės ugdymą [2].

Kad galėtų efektyviai dirbti, absolventai privalo tam pasirengti jau studijuodami. Lietuvos edukologas Algirdas Ažubalis teigia, kad nors studentų mokymo procese didelę reikšmę įgyja gerai atliekama dėstytojo veikla, pagrindiniai mokymo tikslai pasiekiami pirmiausia kaip besimokančiųjų asmeninių pastangų rezultatas. Pasak A. Ažubalio, įvairių šalių pedagogai, dirbantys aukštosiose mokyklose, jau senokai pabrėžia studentų savarankiškumo ugdymo reikšmę [3].

Pedagoginėje literatūroje pabrėžiamas aktyvus mokymasis, o ne pasyvus informacijos priėmimas. Todėl šiuolaikinės pedagogikos tikslas – sukurti situacijas ir taip organizuoti veiklą, kad mokinys mokytųsi pats. Jeigu jau mokykloje norima išmokyti mokinį kritiškai mąstyti, tai aukštojoje mokykloje analitinis mąstymas turi būti toliau ugdomas ir savarankiškumas turi būti dominuojanti studijų forma. Analitinis mąstymas – tai sugebėjimas loginiais ryšiais sujungti priežastis, pasekmes ir įvykius. Jis padeda lengviau susigaudyti įvairiose situacijose, kurti naujas idėjas, daryti ir apibendrinti išvadas.

Straipsnio tikslas – įvertinti studentų požiūrį į savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimų ugdymą.

Uždaviniai:

- išsiaiškinti studentų požiūrį į savarankiškumo ir analitinio mąstymo ugdymo naudingumą;
- įvertinti studentų siūlymus, kaip galima didinti studentų savarankiškumą ir stiprinti analitinį mąstymą;
- apibendrinti tyrimo rezultatus ir pateikti išvadas.

Tyrimo objektas – bankininkystės, buhalterinės apskaitos, finansų, draudimo ir verslo ekonomikos pirmo, antro ir trečio kursų dieninio skyriaus studentai.

Tyrimo metodas – anketinė apklausa ir kiekybinė bei kokybinė duomenų analizė.

TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

Tyrimas buvo atliktas 2012 metų gegužės–birželio mėnesiais. Tyrime dalyvavo 311 Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakulteto nuolatinių studijų pirmo–trečio kurso studentų, studijuojančių bankininkystę, buhalterinę apskaitą, finansus, draudimą ir verslo ekonomiką.

Šiuolaikinėmis sąlygomis sparčiai didėjant informacijos srautui, įsisavinti gausias žinias nėra lengva. Labai didelę reikšmę įgyja perimamumas mokantis. Perimamumo mokantis principo svarba pabrėžiama ir pedagoginėje literatūroje. Vienas žymiausių Lietuvos edukologų Vladas Rajeckas teigia, kad organizuojant mokymosi veiklą remiamasi besimokančiųjų turimomis žiniomis, mokėjimais ir įgūdžiais, jų psichinių jėgų išsivystymo lygiu ir toliau visa tai plėtojama. Kaip viena iš svarbiausių studijų pradžios sąlygų, ypač būtinas perimamumas tarp vidurinės ir aukštosios mokyklų. Tai reiškia, kad aukštojoje mokykloje turi būti remiamas visu tuo, ką yra įgiję abiturientai [4].

Atliekant tyrimą, studentų buvo prašoma palyginti savarankiškumo ir analitinio mąstymo lygį mokykloje ir kolegijoje. Tuo tikslu pirmo kurso studentams buvo pateiktas klausimas: „Ar studijuojant kolegijoje reikia didesnio savarankiškumo ir gilesnio analitinio mąstymo negu mokykloje?“ Gauti tyrimo duomenys (1 ir 2 lent.) rodo, kad kolegijoje reikia daugiau savarankiškumo (šitaip mano 86 proc. respondentų) ir gilesnio analitinio mąstymo (šitaip mano 83 proc. respondentų) negu mokykloje. Visų apklausoje dalyvavusių finansų studijų programos studentų nuomone, kolegijoje reikia daugiau savarankiškumo ir tik vienas šios studijų programos studentas mano, kad reikia tokio pat analitinio mąstymo kaip mokykloje.

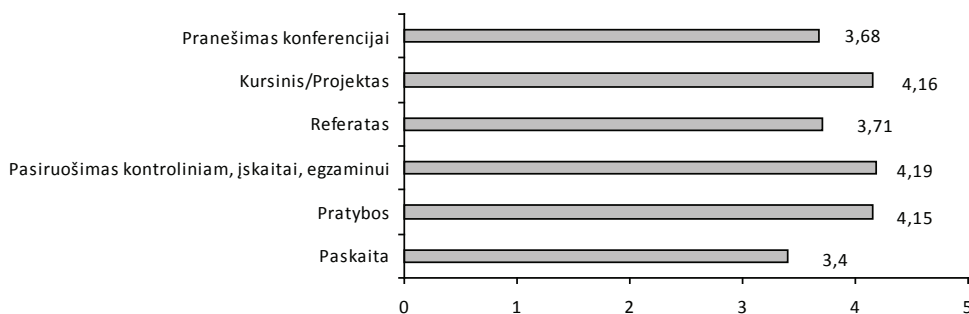
1 lentelė. Savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimų poreikis kolegijoje ir vidurinėje mokykloje

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Savarankiškumas				Analitinis mąstymas			
		Tikrai didesnis		Toks pat		Tikrai gilesnis		Toks pat	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
I	103	89	86	14	14	85	83	18	17

2 lentelė. Savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimų poreikis kolegijoje ir mokykloje (nuomonė pagal studijų programas)

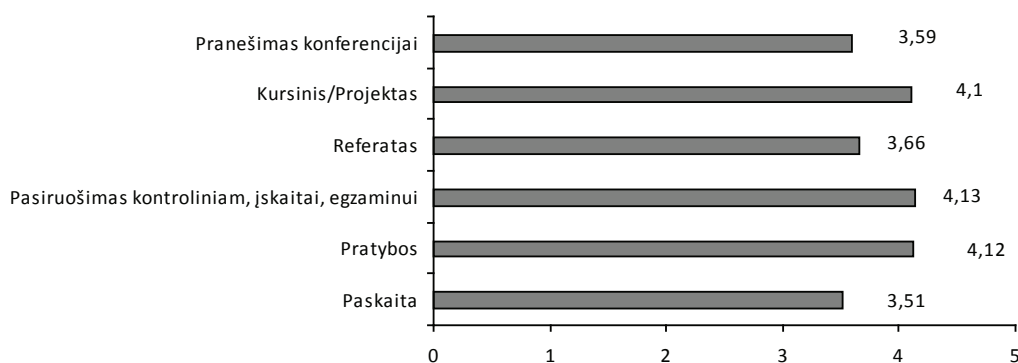
Studijų programa	Studentų skaičius, žm.	Savarankiškumas				Analitinis mąstymas			
		Tikrai didesnis		Toks pat		Tikrai gilesnis		Toks pat	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
Bankininkystė	20	16	80	4	20	17	85	3	15
Finansai	21	21	100	0	0	20	95	1	5
Verslo ekonomika	25	21	84	4	16	18	72	7	28
Buhalterinė apskaita	21	20	95	1	5	18	86	3	14
Draudimas	16	11	69	5	31	12	75	4	25
Iš viso:	103	89	86	14	14	85	83	18	17

Fakultete taikomi įvairūs studijų metodai. Dabar daug diskutuojama apie įvairių studijų metodų naudingumą studentų savarankiškumo ir analitinių mąstymo ugdymui. Atliekant tyrimą, studijų metodų naudingumą reikėjo įvertinti pagal 5 balų skalę: 5 balai – labai naudingas, 1 balas – nenaudingas. Anketinės apklausos rezultatai pateikiami 1 ir 2 paveiksluose.

1 pav. Studijų metodų naudingumas savarankiškumo ugdymui

Tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, kad labiausiai savarankiškumą ugdo rengimasis kontroliniam darbui, įskaitai, egzaminui (vertinimo vidurkis – 4,19), kursinis darbas (projektas) (4,16) ir pratybos (4,15). Savarankiškumui ugdyti mažiausiai naudingos yra paskaitos (3,4).

2 pav. Studijų metodų naudingumas analitinio mąstymo ugdymui

Iš 2 paveikslo matyti, kad analitinio mąstymo ugdymo atžvilgiu naudingiausia yra rengimasis kontroliniam darbui, įskaitai, egzaminui (vertinimo vidurkis – 4,13), pratybos (4,12), kursinis darbas (projektas) (4,1). Analitiniam mąstymui, kaip ir savarankiškumui, ugdyti mažiausiai naudingos yra paskaitos (3,51).

Ekonomikos fakultete, atsižvelgiant į studijuojamą dalyką, atliekami įvairūs savarankiški darbai: referatai, kursiniai darbai, projektai, namų darbai ir kita. Šių darbų tikslas yra susisteminti ir pagilinti atitinkamų dalykų teorines žinias, ugdyti savarankiško ir praktinio darbo įgūdžius, gebėjimą analizuoti, apibendrinti, formuluoti išvadas. Anketinės apklausos būdu siekta sužinoti, ar studentus tenkina fakultete taikomos savarankiško darbo formos. Studentų nuomonės pasiskirstymas pagal kursus ir studijų programas matyti 3 ir 4 lentelėse.

3 lentelė. Savarankiško darbo formų tinkamumo vertinimas (nuomonė pagal kursus)

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Taip		Ne	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
I	103	89	86	14	14
II	114	101	89	13	11
III	94	89	95	5	5
Iš viso:	311	279	90	32	10

4 lentelė. Savarankiško darbo formų tinkamumo vertinimas (nuomonė pagal studijų programas)

Studijų programa	Studentų skaičius, žm.	Taip		Ne	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
Bankininkystė	94	82	87	12	13
Finansai	63	62	98	1	2
Verslo ekonomika	52	43	83	9	17
Buhalterinė apskaita	63	56	89	7	11
Draudimas	39	36	92	3	8
Iš viso:	311	279	90	32	10

Iš 3 ir 4 lentelių matyti, kad 90 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų tenkina fakultete taikomos savarankiško darbo formos. Analizuojant pagal kursus paaiškėjo, kad taikomos savarankiško darbo formos labiausiai tenkina trečio kurso studentus (95 proc.), o mažiausiai – pirmo kurso studentus (86 proc.). Iš apklausoje dalyvavusių finansų studijų programos 63 studentų tik vieno netenkina fakultete taikomos savarankiško darbo formos. Daugiausiai nepatenkintų fakultete taikomomis savarankiško darbo formomis yra verslo ekonomikos studijų programos studentų (9 studentai iš 52). Pagrindinės priežastys, kodėl kai kurie studentai yra nepatenkinti fakultete taikomomis savarankiško darbo formomis, yra laiko stoka, užduočių sudėtingumas, per didelis dėmesys įforminimui, įvadui ir išvadoms.

Kadangi kolegijoje vykdomos į praktinę veiklą orientuotos studijos, buvo svarbu išsiaiškinti, kaip studentai vertina teorines ir praktines tiriamąsias užduotis savarankiškumo ir analitinio mąstymo ugdymo atžvilgiu. Buvo užduotas klausimas: „Kuri užduotis labiau ugdo savarankiškumą ir analitinį mąstymą: teorinę, praktinę tiriamoji ar nėra skirtumo?“ Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad savarankiškumą ir analitinį mąstymą labiau ugdo praktinės tiriamosios užduotys. Šitaip mano 290 studentų iš 311, t. y. 93 proc. visų respondentų. Tik 2 studentai (1 proc.) mano, kad naudingesnės šiuo atvilgiu yra teorinės užduotys, o 19 studentų (6 proc.) vienodai naudingos yra teorinės ir praktinės užduotys (žr. 5 ir 6 lent.).

5 lentelė. Teorinių ir praktinių užduočių naudingumas (nuomonė pagal kursus)

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Teorinė		Praktinė tiriamoji		Nėra skirtumo	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
I	103	2	2	94	91	7	7
II	114	0	0	105	92	9	8
III	94	0	0	91	97	3	3
Iš viso:	311	2	1	290	93	19	6

6 lentelė. Teorinių ir praktinių užduočių naudingumas (nuomonė pagal studijų programas)

Studijų programa	Studentų skaičius, žm.	Teorinė		Praktinė tiriamoji		Nėra skirtumo	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
Bankininkystė	94	1	1	92	98	1	1
Finansai	63	0	0	60	95	3	5
Verslo ekonomika	52	1	2	47	90	4	8
Buhalterinė apskaita	63	0	0	56	89	7	11
Draudimas	39	0	0	35	90	4	10
Iš viso:	311	2	1	290	93	19	6

Įvertinus tyrimo rezultatus pagal skirtingus kursus matyti ryški tendencija: kuo aukštesnis kursas, tuo daugiau studentų palankiau vertina praktinių tiriamųjų užduočių naudą savarankiškumo ir analitinio mąstymo ugdymui (nuo 91 proc. pirmame kurse iki 97 proc. trečiame kurse). Konkrečių studijų programų studentų nuomonė tiriamuoju klausimu nedaug skiriasi.

Ugdant analitinį mąstymą, efektyvu taikyti mokymąsi bendradarbiaujant, nes šiuolaikiniame pasaulyje būtina savo mąstymą derinti su kitų mąstymu, savo veiklos įgūdžius – su kitų veiklos įgūdžiais. Problemas reikėtų spręsti ne individualiai, o komandomis. Rašydami kai kuriuos savarankiškus darbus studentai dirba grupėmis. Grupė negali efektyviai dirbti, jeigu jos nariai netaiko bendravimo, vadovavimo, sprendimų priėmimo, konfliktų aiškinimosi gebėjimų. Vadinasi, dirbant grupėmis, ugdomi komandinio darbo įgūdžiai, nes versle gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti yra vienas iš svarbiausių. Tyrimo anketoje studentų klausta, individualiam ar grupiniam darbui jie teikia pirmumą, t. y. tirtas studentų požiūris į komandinį darbą. Nerimą kelia tai, kad daug studentų (44,4 proc.) pirmumą teikia individualiam darbui, o trečio kurso – net 48 proc. apklausoje dalyvavusių studentų. Net po 51 proc. apklausoje dalyvavusių finansų ir buhalterinės apskaitos studijų programų studentų mano, kad individualiai dirbti yra geriau.

Tyrimo anketoje studentų klausta: „Ar atlikdami savarankišką darbą suvokiate, kokio tikslo siekiama šiuo darbu, kaip atliktos užduotys atskleidžia pasiektą tikslą?“ Studentų nuomonės pasiskirstymas pagal kursus ir studijų programas matyti 7 ir 8 lentelėse.

7 lentelė. Savarankiško darbo tikslo suvokimas (nuomonė pagal kursus)

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Tikrai suvokiu		Nevisiškai suvokiu		Nesuvokiu ryšio tarp užduočių	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
I	103	48	47	51	50	4	3
II	114	67	59	42	37	5	4
III	94	66	70	27	29	1	1
Iš viso:	311	181	58	120	39	10	3

8 lentelė. Savarankiško darbo tikslo suvokimas (nuomonė pagal studijų programas)

Studijų programa	Studentų skaičius, žm.	Tikrai suvokiu		Nevisiškai suvokiu		Nesuvokiu ryšio tarp užduočių	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
Bankininkystė	94	55	59	38	40	1	1
Finansai	63	47	75	16	25	0	0
Verslo ekonomika	52	25	48	22	42	5	10
Buhalterinė apskaita	63	33	52	30	48	0	0
Draudimas	39	21	54	14	36	4	10
Iš viso:	311	181	58	120	39	10	3

Reikšminga tai, kad matyti pirmo, antro ir trečio kurso studentų atsakymų skirtumai: kuo aukštesnis studijų kursas, tuo daugiau studentų tikrai suvokia savarankiško darbo tikslą ir tai, kaip atliktos užduotys atskleidžia pasiektą tikslą. Savarankiško darbo tikslą tikrai suvokia tik 47 proc. apklausoje dalyvavusių pirmo kurso studentų, o apklausoje dalyvavusių trečio kurso studentų – 70 procentų. Analizuojant pagal studijų programas ryškiai išsiskiria finansų studijų programa: 75 proc. šios studijų programos studentų teigia, kad jie tikrai suvokia atliekamo savarankiško darbo tikslą ir tai, kaip atliktos užduotys atskleidžia pasiektą tikslą. Tačiau iš apklausoje dalyvavusių verslo ekonomikos studijų programos studentų tik 48 proc. tikrai suvokia savarankiško darbo tikslą ir tai, kaip atliktos užduotys atskleidžia pasiektą tikslą.

Šiandien, kai verslo aplinka keičiasi labai sparčiai, gebėjimas prisitaikyti prie aplinkos ir priimti sprendimus yra ne mažiau svarbus negu konkrečios žinios. Siekta nustatyti, kaip studentai orientuojasi aplinkoje, ar įsigilina į savarankiškame darbe apskaičiuotų rodiklių reikšmes, ar jas lygina su atitinkamų realios ekonomikos rodiklių reikšmėmis (9 ir 10 lent.).

9 lentelė. Savarankiško darbo rezultatų analizavimo lygis (nuomonė pagal kursus)

Kursas	Studentų skaičius, žm.	Analizuoju, pastebėjęs nelogiškumą, darbą taisau		Kartais analizuoju, bet ne visada		Atlieku užduotis, bet į gautas reikšmes nesigilinu	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
I	103	22	25	55	63	26	25
II	114	25	22	75	66	14	12
III	94	22	24	69	73	3	3
Iš viso:	311	69	22	199	64	43	14

10 lentelė. Savarankiško darbo rezultatų analizavimo lygis (nuomonė pagal studijų programas)

Studijų programa	Studentų skaičius, žm.	Analizuoju, pastebėjęs nelogiškumą, darbą taisau		Kartais analizuoju, bet ne visada		Atlieku užduotis, bet į gautas reikšmes nesigilinu	
		Žm.	Proc.	Žm.	Proc.	Žm.	Proc.
Bankininkystė	94	17	18	67	71	10	11
Finansai	63	18	29	40	63	5	8
Verslo ekonomika	52	10	19	31	60	11	21
Buhalterinė apskaita	63	15	24	38	60	10	16
Draudimas	39	9	23	23	59	7	18
Iš viso:	311	69	22	199	64	43	14

Tyrimo duomenys rodo, kad tik 22 proc. respondentų savarankiškame darbe apskaičiuotų rodiklių reikšmes analizuoja ir lygina su atitinkamų realios ekonomikos rodiklių reikšmėmis, 64 proc. kartais analizuoja, bet ne visada. Gauti rezultatai leidžia teigti, kad 14 proc. respondentų užduotis atlieka mechaniškai, savarankiškame darbe apskaičiuotų rodiklių reikšmių neanalizuoja, nelygina su atitinkamų realios ekonomikos rodiklių reikšmėmis. Susisteminius duomenis pagal kursus, nustatyta, kad kuo aukštesnis studijų kursas, tuo mažiau studentų nesigilina į savarankiškame darbe apskaičiuotų rodiklių reikšmes. Pirmame kurse tokių studentų yra 25 proc., o trečiame – tik 3 procentai. Daugiausia respondentų, tik atliekančių užduotis, bet į apskaičiuotas rodiklių reikšmes nesigilinančių, yra tarp verslo ekonomikos (21 proc.) ir draudimo (18 proc.) studijų programų studentų.

Minėta, kad studijų proceso efektyvumas priklauso nuo to, ar įgyjant naujų žinių remiamasi turimomis žiniomis, įgūdžiais ir patirtimi. Todėl atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti, ar rašydami savarankiškus darbus studentai pasinaudojo žiniomis ir įgūdžiais, įgytais kolegijoje studijuojant kitus dalykus. Teigiamai atsakė 281 (90,4 proc.) iš visų (311) respondentų ir tik 30 (9,6 proc.) respondentų nurodė nepasinaudoję anksčiau kolegijoje studijuotų dalykų suteiktomis žiniomis. Paaiškėjo, kad daugiausia respondentų pasinaudojo dokumentų valdymo, statistikos, verslo ekonomikos, informacinių technologijų, matematikos dalykų žiniomis.

Atliekant tyrimą buvo užduotas klausimas: „Ar reikalingos dėstytojo konsultacijos rašant savarankišką darbą?“ 94 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų mano, kad rašant savarankišką darbą dėstytojo konsultacijos yra reikalingos. Kuo aukštesnis kursas, tuo daugiau studentų sutinka su šiuo teiginiu: pirmo kurso – 91 proc., antro – 95 proc., trečio – 96 procentai. Dėstytojo konsultacijų reikia visiems (100 proc.) apklaustiems finansų studijų programos studentams ir tik 83 proc. verslo ekonomikos studijų programos studentų.

Tyrimo anketoje prašyta išvardyti du tris studijų dalykus, kurie reikalavo ypač daug savarankiško darbo. Dažniausiai buvo įvardyta: verslo ekonomika (90 kartų), įmonės veiklos analizė (46 kartus), dokumentų valdymas (42 kartus) ir kiti. 11 lentelėje pateikiami bendri tyrimo rezultatai ir išvardyti penki daugiausiai savarankiško darbo reikalaujantys dalykai. Pabrėžtina, kad iš visų 11 lentelėje išvardytų dalykų studentai rašė arba kursinį darbą, arba atliko savarankišką darbą (projektą). Suprantama, kad, analizuojant pagal kursus, daugiausiai savarankiško darbo reikalaujantys dalykai yra skirtingi. Tik verslo ekonomikos dalyką, kaip vieną iš daugiausiai savarankiško darbo reikalaujančių dalykų, nurodė visų kursų studentai.

11 lentelė. *Daugiausiai savarankiško darbo reikalaujantys dalykai*

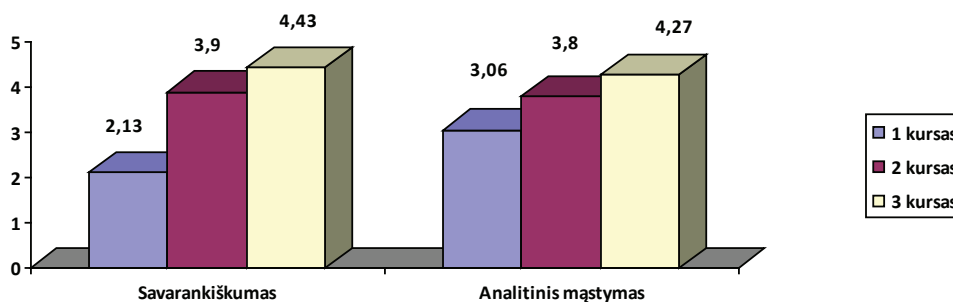
Dalykas	Studentų skaičius, žm.	Pažymėjimo dažnumas, kartai
Verslo ekonomika	311	90
Įmonės veiklos analizė		46
Dokumentų valdymas		42
Mokesčiai		39
Matematika		35

Tyrimo anketoje taip pat prašyta išvardyti du tris studijų dalykus, kurie reikalavo ypač gerų analitinių gebėjimų. Daugiausia analitinių gebėjimų reikalaujantys penki dalykai pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė. *Daugiausiai analitinių gebėjimų reikalaujantys dalykai*

Dalykas	Studentų skaičius, žm.	Pažymėjimo dažnumas, kartai
Statistika	311	88
Įmonės veiklos analizė		78
Verslo ekonomika		74
Finansinių investicijų valdymas		49
Makroekonomika		44

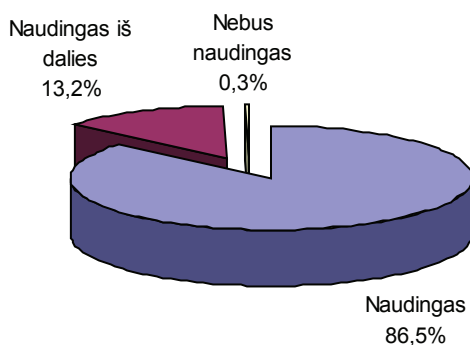
Studentų buvo prašyta patiems įvertinti savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimų asmeninę pažangą per studijų laiką, t. y. savarankiškumo ir analitinio mąstymo lygį pirmame, antrame ir trečiame kursuose (3 pav.). Prašyta vertinti pagal 5 balų skalę: 5 balai – labai geras, 1 balas – labai blogas.

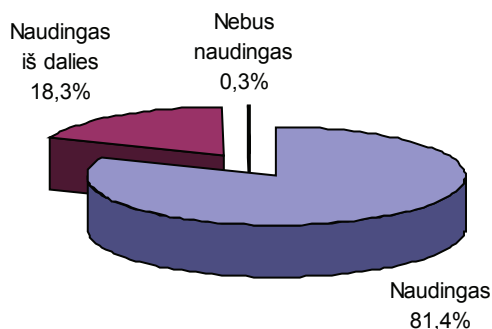
3 pav. Savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimų lygis

Iš 3 paveikslė pateiktų duomenų matyti studentų savarankiškumo didėjimo ir analitinio mąstymo lygio kilimo tendencija. Pirmame kurse studentai savo savarankiškumą vertina tik 2,13 balo (iš 5 balų), antrame – 3,9 balo, o trečiame kurse – 4,43 balo. Analitinio mąstymo lygis pirmame kurse vertinamas 3,06 balo, antrame – 3,8 balo, o trečiame kurse – 4,27 balo.

Kitas anketos klausimas buvo skirtas išsiaiškinti, ar studijų metais įgyti savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimai bus naudingi profesinėje veikloje ir šiaip gyvenime (4 ir 5 pav.).

4 pav. Studentų nuomonės apie savarankiškumo gebėjimo naudingumą pasiskirstymas

5 pav. Studentų nuomonės apie analitinio mąstymo gebėjimo naudingumą pasiskirstymas

Gauti duomenys rodo, kad studijuojant įgyti savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimai bus naudingi. Vadinasi, studentai supranta, kad dabar specialistui nepakanka vien puikių profesinių žinių ir įgūdžių. Jis turi gebėti analizuoti ir vertinti verslo situacijas, savarankiškai priimti sprendimus, dirbti kūrybiškai.

Anketos pabaigoje prašyta pasiūlyti, kaip būtų galima didinti studentų savarankiškumą ir skatinti analitinį mąstymą. Dauguma studentų nurodė, kad jų savarankiškumo lygis yra aukštas, nes pagal visas studijų programas atliekama nemažai savarankiškų darbų, kad naudojami mokymo metodai reikalauja dirbti savarankiškai, skatina analizuoti informaciją. Apibendrinus atsakymus galima išskirti tokias siūlymų kryptis:

- rašyti ne teorinius, o praktinio tiriamojo pobūdžio darbus apie finansų rinkas, realių organizacijų veiklą imituojančias įmones;

- mokytis daugiau taikomųjų programų: kompiuterinių verslo valdymo sistemų, tokių kaip „Kietas riešutas“, daugiau laiko skirti buhalterinės apskaitos programoms;
- daugiau dėmesio skirti refleksijai: analizuoti gautus rezultatus, lyginti juos su realių įmonių ekonominiais rodikliais, aiškintis dažniausiai daromas klaidas, aptarti įgytą patirtį;
- per trečio kurso praktikas rašyti mažesnės apimties ataskaitas, nes tai trukdo diplominio darbo rašymui;
- finansų studijų programoje daugiau kreditų skirti finansų analizei. Analitinis mąstymas turėtų būti šios studijų programos prioritetas;
- daugiau užduočių pateikti žaidimo forma, diskutuoti, bendrauti – leisti labiau atsiskleisti studentams.

IŠVADOS

Dauguma studentų mano, kad kolegijoje reikia daugiau savarankiškumo ir gilesnio analitinio mąstymo negu vidurinėje mokykloje. Studentų nuomone, savarankiškumą ir analitinį mąstymą labiausiai ugdo šie studijų metodai: rengimasis kontroliniam darbui, įskaitai, egzaminui, kursinis darbas (projektas) ir pratybos.

Studentus tenkina fakultete taikomos savarankiško darbo formos. Savarankiškumą ir analitinį mąstymą labiau ugdo praktinės tiriamosios, o ne teorinės užduotys.

Nors kolegijoje vis daugiau dėmesio skiriama grupiniam darbui, respondentų atsakymai rodo, kad beveik pusė studentų pirmenybę teikia individualiam darbui. Daugiau kaip pusė dviejų studijų programų studentų mano, kad individualiai dirbti yra geriau.

Kuo aukštesnis studijų kursas, tuo daugiau studentų suvokia savarankiško darbo tikslą ir tai, kaip atliktos užduotys atskleidžia pasiektą tikslą. Nerimą kelia tai, kad daugiau negu pusė studentų tik kartais analizuoja apskaičiuotų rodiklių reikšmes, nagrinėja, ar jos logiškos, ar atitinka realios ekonomikos rodiklių reikšmes. Dalis studentų apskaičiuotų rodiklių apskritai neanalizuoja ir nevertina.

Dauguma studentų, rašydami savarankiškus darbus, pasinaudoja studijuojant kitus dalykus įgytomis žiniomis ir įgūdžiais. Daugiausia studentai pasinaudojo dokumentų valdymo, statistikos, verslo ekonomikos, informacinių technologijų, matematikos dalykų žiniomis. Studentai mano, kad rašant savarankišką darbą dėstytojo konsultacijos yra reikalingos.

Studentų nuomone, jų savarankiškumą labiausiai ugdė šie dalykai: verslo ekonomika, įmonės veiklos analizė, dokumentų valdymas, mokesčiai, matematika. Dalykai, kurie labiausiai ugdė analitinį mąstymą yra šie: statistika, įmonės veiklos analizė, verslo ekonomika, finansinių investicijų valdymas, makroekonomika.

Tyrimo rezultatai rodo studentų savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimų pažangą per studijų laiką: studentai mano, kad kiekviename kurse jų savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimai stiprėja.

Dauguma studentų mano, kad studijų metais įgyti savarankiškumo ir analitinio mąstymo gebėjimai bus naudingi profesinėje veikloje ir šiaip gyvenime. Vienų studentų nuomone, savarankiškumas ir analitinis mąstymas kolegijoje ugdomas pakankamai, kiti siūlo parengti labiau šiuolaikinę ekonominę situaciją atitinkančias užduotis, daugiau diskutuoti ir aptarti dažniausiai daromas klaidas, daugiau dėmesio skirti kompiuterinėms įmonės veiklos modeliavimo ir apskaitos programoms. Taip pat prašoma neskirti savarankiškų darbų tų temų, kurios dar nebuvo nagrinėtos, daugiau dėmesio skirti apskaičiuotų rodiklių analizei, o ne teoriniams aprašymams.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas [žiūrėta 2012 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=424020>.
2. Vilniaus kolegijos statutas [žiūrėta 2012 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.viko.lt/uploads/files/2012/11/2012111901.pdf>>.
3. Ažubalis, Algirdas. Studentų savarankiškumo ugdymas mokymo procese. Iš *Lietuvos mokslas. Akademinei edukologija*, II. Sudarytojas Algimantas LIEKIS. Vilnius: VĮ Mokslo tyros institutas, 2006, p. 127–140. ISBN 9986-795-23-20.
4. Rajeckas, Vladas. Perimamumas – studijų sėkmės sąlyga. Iš *Lietuvos mokslas. Akademinei edukologija*, II. Sudarytojas Algimantas LIEKIS. Vilnius: VĮ Mokslo tyros institutas, 2006, p. 102–110. ISBN 9986-795-23-20.
5. Darbo rinkos galimybių apžvalga [žiūrėta 2012 m. gruodžio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/profesijosvadovas/content.php?content=karjeros_planavimas/64>.

**THE DEVELOPMENT OF INDEPENDENCE AND ANALYTICAL THINKING
AT THE UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES/VILNIAUS KOLEGIJA, FACULTY OF ECONOMICS**

Summary

This paper examines students' perceptions of independence and analytical thinking at the University of Applied Sciences/Vilniaus kolegija. The students' attitude towards the developing of competencies was disclosed after summarizing the findings of the survey. During the survey, the aim of which was to examine the opinion of students concerning different courses and study programmes the applied study methods, the usefulness of self-study work forms developing independence and analytical thinking.

It was revealed, that according to the opinion of the majority of students independence and analytical thinking in the faculty is being developed effectively. However it is recommended to pay more attention to innovative teaching methods, the situational analysis of modern economics, different applied programs for teaching.

ABSOLVENTO PASIRENGIMO DARBINEI VEIKLAI VERTINIMAS

Birutė Jukonienė, Ona Gudaitienė
Vilniaus kolegija

Anotacija

Šiuolaikinės rinkos ekonomikos sąlygomis gebėjimas įsidarbinti yra pamatinė sėkmės darbo rinkoje sąlyga ir aktuali specialistų, orientuotų į praktinę veiklą, įgijusių aukštąjį koleginių išsilavinimą, ir darbo rinkos poreikių suderinamumo problema [6]. Siekiant ją spręsti svarbu atsižvelgti į darbdavių poreikius, parengti šiuolaikinių buhalterinės apskaitos žinių ir įgūdžių turinčius specialistus, kurie buhalterinę apskaitą suvoktų kaip visumą ir gebėtų atpažinti bei kritiškai vertinti problemines situacijas, priimti argumentuotus sprendimus ir savarankiškai dirbti versle.

ĮVADAS

„Analizuojant pagrindinius Bolonijos proceso – Europos aukštojo mokslo erdvės suderinimo įrankio – tikslus, nesunku pastebėti, kad greta institucijų vidinių pokyčių vis didesnis dėmesys skiriamas mokslo ir rinkos poreikių dermei.“ [7]

Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakultete vykdomos į praktinę veiklą orientuotos koleginės studijos, plėtojami taikomieji moksliniai tyrimai. Pagrindinis buhalterinės apskaitos studijos programos tikslas – parengti kompetentingus ir kvalifikuotus buhalterius, turinčius platų požiūrį į apskaitą kaip verslo funkciją, gebančius turimas žinias ir gebėjimus demonstruoti analizuojant ir vertinant verslo įmonėse vykstančius ekonominius procesus.

Buhalterio pozicija reikalauja sisteminio požiūrio ir gebėjimo integruoti įgytas teorines žinias ir praktinius įgūdžius, savarankiškai atliekant asmeninės atsakomybės reikalaujančią darbą apskaitos tvarkymo, finansinės atskaitomybės parengimo ir kontrolės veiklos srityse. Buhalterinės apskaitos studijų programa orientuota į specialistų rengimą verslo įmonių profesiniam sektoriui. Keliamas tikslas parengti profesionalius buhalterinės apskaitos specialistus, turinčius žinių ir gebėjimų siekti karjeros Lietuvos ir užsienio kapitalo įmonėse.

Rengiant specialistą buhalterį ypatingas dėmesys skiriamas praktinės veiklos srities žinioms ir gebėjimams, taip pat socialiniams ir asmeniniams gebėjimams, reikalingiems socialiai atsakingai sprendžiant profesinės veiklos uždavinius.

Teorines žinias įtvirtinti praktikoje ir įgyti praktinio darbo įgūdžių studentams padeda baigiamoji profesinės veiklos praktika. Ją atlikdami absolventai įgyja praktinių įgūdžių pagal profesinę studijų dalį – taiko kolegijoje įgytas žinias ir praktinius įgūdžius realiomis darbo sąlygomis. Verslo įmonės, sudarydamos sąlygas buhalterinės apskaitos studijų studentams atlikti profesinės veiklos praktiką, prisideda prie kvalifikuoto buhalterio parengimo.

Baigiamoji profesinė praktika įforminama trišale sutartimi. Joje numatomos Vilniaus kolegijos, studento ir įmonės, kurioje studentas atlieka praktiką, teisės ir įsipareigojimai. Šis teisinis reglamentas laikomas būtinu ir naudingu, tačiau neužtikrina praktikos atlikimo kokybės. Priimdamos absolventus atlikti praktiką dauguma įmonių racionaliai žvelgia į specialisto rengimą, supranta, kad praktikantai gali būti naudingi įmonei.

Darbdaviai neretai vengia priimti praktikantus motyvuodami tuo, kad jiems reikia skirti vadovą, jie atima nemažai ir taip užsiėmusių buhalterijos darbuotojų laiko. Kai kurioms įmonėms praktikantai vis dar atrodo papildoma našta. Prieš organizuojant praktiką, įmonės atstovams būtina apsvastyti, ar įmonėje yra darbuotojų, galinčių vadovauti praktikantui, ar įmonė gali suteikti jam darbo vietą ir darbui atlikti reikiamas priemones, supažindinti su įmonės planais. Svarbu per profesinę praktiką gauti abipusės naudos.

Tyrimo tikslas – ištirti darbdavių požiūrį į buhalterių rengimą Vilniaus kolegijoje ir darbo rinkos poreikių tenkinimo vertinimą.

Tyrimo uždaviniai:

- išsiaiškinti ir įvertinti darbdavių nuomonę apie Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakultete rengiamus buhalterinės apskaitos specialistus;
- nustatyti ir išanalizuoti buhalterinės apskaitos programos absolventų, turinčių neuniversitetinį išsilavinimą, pasirengimą profesinei veiklai;
- atskleisti ir įvertinti darbo rinkos buhalterinės apskaitos studijų programos specialistams keliamus reikalavimus;
- ištirti darbdavių nuomonę apie praktikos organizavimo trukmę ir kokybę, bendradarbiavimą organizuojant praktiką ir tobulinant studijų programas.

Tyrimo objektas – buhalterinės apskaitos neuniversitetinių studijų organizavimas praktinio parengimo srityje.

Tyrimo metodai: verslo įmonių, kuriose studentas praktikantas atliko profesinę baigiamąją praktiką, anketinė

apklausa, gautų duomenų analizė, lyginimas su ankstesniaisiais metais atliktų tyrimų duomenimis, sisteminimas ir apibendrinimas.

2010–2012 metais į anketos klausimus atsakė 315 verslo sektoriaus atstovų.

1. STUDENTO PRAKTIKANTO PASIRENGIMO DARBINEI VEIKLAI VERTINIMAS

Sprendžiant aukštąjį koleginių išsilavinimą įgijusių specialistų ir darbo rinkos poreikių suderinamumo problemą, svarbu atsižvelgti į darbdavių poreikius.

Naujų darbuotojų paieška atima daug laiko, be to, nemažai kainuoja (ypač jei šis darbas patikimas personalo atrankos agentūroms). Baigiamosios profesinės praktikos laikotarpiu puikiai pasirodęs, motyvuotas, susipažinęs su įmonės apskaitos tvarkymu studentas gali tapti puikiu darbuotoju. Priimant praktikantą į darbą ir sudarant darbo sutartį nebereikia bandomojo laikotarpio arba jis gali būti trumpesnis. Naujasis darbuotojas (absolventas) daug greičiau įsilieja į kolektyvą. Absolvento praktikanto atliekamos užduotys gali sumažinti buhalterijos darbuotojų darbo krūvį, ypač tai pasakytina apie užduotis, susijusias su rutinine veikla. Praktikantas – tai galimybė pagerinti įmonės įvaizdį. „Net jei įmonė iš praktikanto užduočių negautų greitų ir apčiuopiamų rezultatų, rimtas požiūris į praktikantą ir studento kvalifikaciją atitinkančios užduotys gerina įmonės įvaizdį potencialių darbuotojų akyse, prisideda prie jos socialinės atsakomybės profesinėje aplinkoje stiprinimo ir komunikavimo.“ [5]

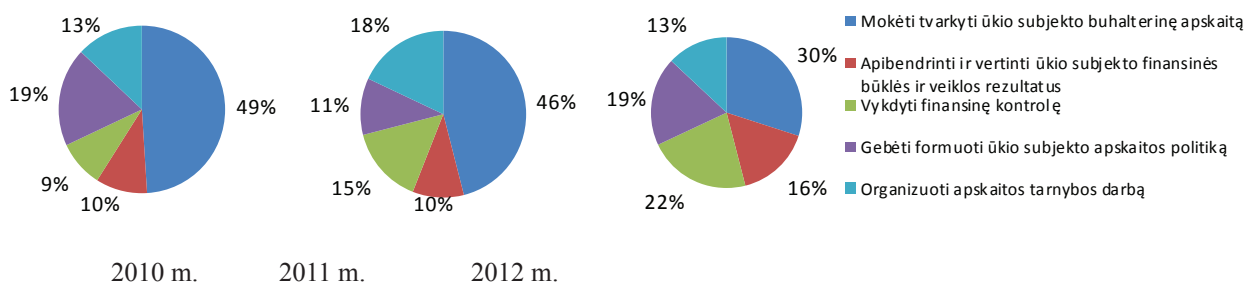
Lentelė. *Studento praktikanto teorinių žinių ir praktinių įgūdžių vertinimas (proc.).*

Teorinės žinios				Praktiniai įgūdžiai		
Metai	Geros	Vidutinės	Nepakankamos	Geri	Vidutiniai	Nepakankami
2010	52	45	4	34	55	11
2011	63	36	1	50	46	4
2012	55	45	1	45	51	4

Analizuojant 2010–2012 m. respondentų nuomonę apie studentų praktinį pasirengimą per baigiamąją profesinės veiklos praktiką verslo įmonėje, matyti, kad vidutiniškai 43 proc. respondentų teigė, jog praktinio pasirengimo pakanka, tačiau 51 proc. verslo įmonių atstovų studentų praktinį pasirengimą įvertino vidutiniškai ir tik 6 proc. respondentų buvo nepatenkinti studentų praktiniais įgūdžiais (žr. lent.).

Vertindami studentų teorinių žinių pritaikymą verslo įmonėje atliekant baigiamąją profesinės veiklos praktiką, dauguma respondentų atsakė, kad teorinės praktikantų žinios yra geros ir pakankamos, ir tik keletas respondentų teigė, jog teorinės žinios nepakankamos.

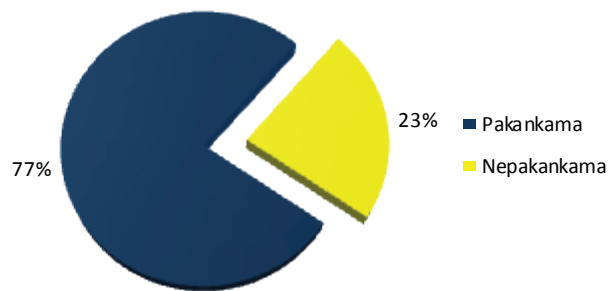
Į klausimą, kokiose veiklos srityse galėtų dirbti absolventai, baigę buhalterinę apskaitą, 94 proc. verslo įmonių atstovų atsakė, kad absolventai geba tvarkyti buhalterinę apskaitą, kiek mažiau laikėsi nuostatos, jog absolventai geba kontroliuoti apskaitos procesus (85 proc.), o 65 proc. respondentų manymu, absolventai galėtų atlikti finansinės būklės, ūkio subjekto biudžeto veiklos rezultatų analizę.

1 pav. 2010–2012 m. buhalterinės apskaitos studijų programos absolventų kompetencijų vertinimas, proc.

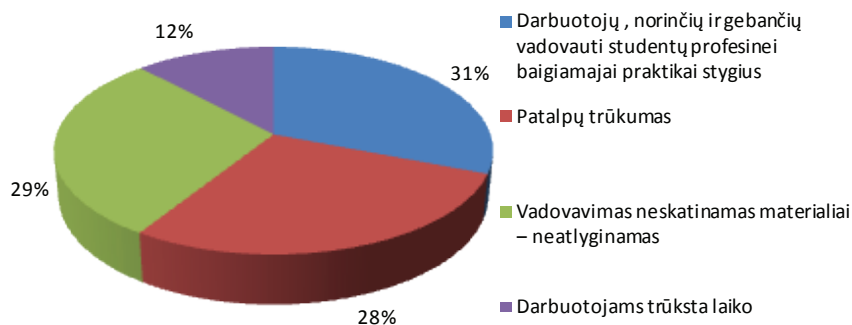
Vertindami buhalterinės apskaitos studijų programos absolventų kompetencijas, respondentai pabrėžė, kad svarbiausios kompetencijos yra: mokėjimas tvarkyti ūkio subjekto buhalterinę apskaitą, rengti ataskaitas; iš svarbesnių kompetencijų paminėta: gebėjimas formuoti apskaitos politiką, organizuoti apskaitos tarnybos darbą, vykdyti finansinę kontrolę, apibendrinti ir vertinti ūkio subjekto finansinę būklę ir veiklos rezultatus (1 pav.).

Darbdavių nuomone, studentų praktinį pasirengimą būtų galima gerinti ilginant praktikos laiką, daugiau laiko skiriant mokestinių klausimų analizei, lavinant naudojimosi informacinėmis technologijomis įgūdžius ir glaudžiau bendradarbiaujant su verslo įmonėmis.

2 pav. Baigiamosios praktikos trukmės vertinimas, proc.

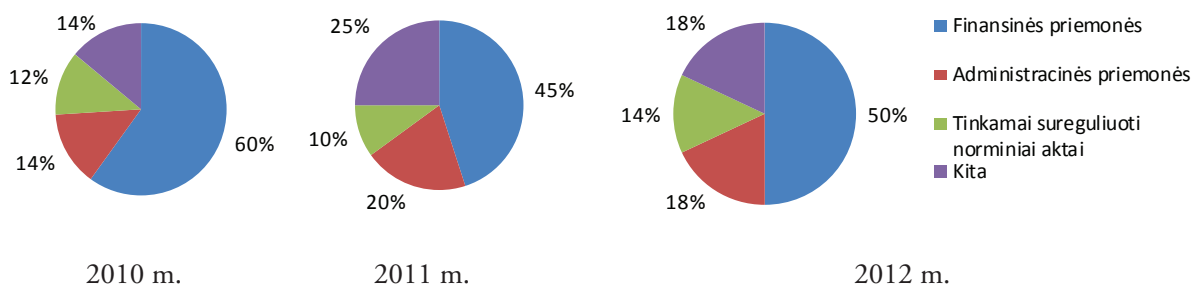
Buhalterinės apskaitos studijų programoje numatyta baigiamosios profesinės veiklos praktikos trukmė – 15 ECTS (10 savaitių). Didesnė dalis (77 proc.) verslo įmonių atstovų pritaria profesinės veiklos praktikos atlikimo trukmei, tačiau 23 proc. įsitikinę, kad praktikos laikas nepakankamas (2 pav.).

3 pav. Veiksniai, trukdantys priimti į praktiką studentus, proc.

Vertindami veiksnius, trukdančius priimti į praktiką Vilniaus kolegijos studentus, dauguma verslo įmonių atstovų įvardijo darbuotojų, norinčių ir gebančių vadovauti studentų profesinei baigiamajai praktikai, stygių (31 proc.), patalpų trūkumą paminėjo 28 proc., o tai, kad darbuotojai neskatinami materialiai (vadovavimas nemokamas) ir darbuotojams trūksta laiko, nurodė atitinkamai 29 proc. ir 12 proc. respondentų (3 pav.).

Gerinti studentų praktinį rengimą, darbdavių nuomone, padėtų finansinės ir administracinės priemonės, tinkamai sureguliuoti norminiai aktai. Respondentai teigė, kad trūksta informacijos apie skatinimo galimybes (4 pav.).

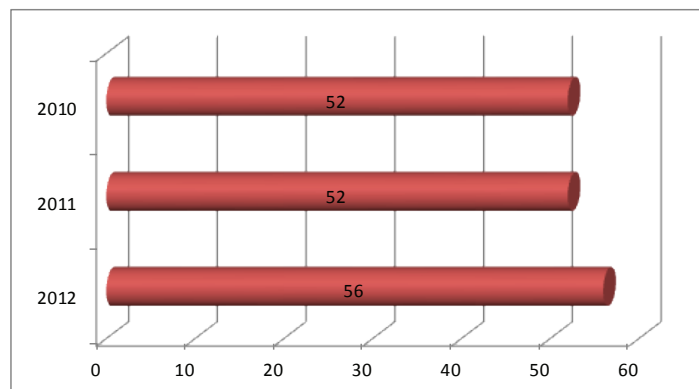

4 pav. 2010–2012 m. darbdavių pageidaujamos studentų praktinį rengimą skatinančios priemonės, proc.

2. ABSOLVENTO PASIRENGIMO DARBINEI VEIKLAI VERTINIMAS

Atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti, kiek Vilniaus kolegijos buhalterinės apskaitos programos absolventų dirba praktikos bazėse.

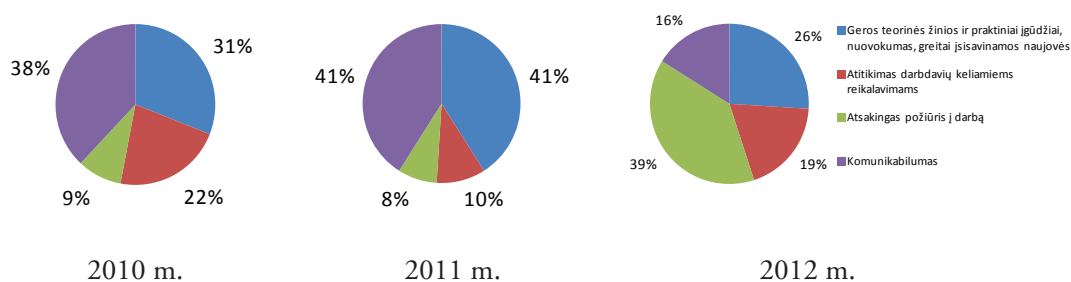
Paaiškėjo, kad daugelis darbdavių pozityviai vertina Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakulteto absolventus, – tai patvirtina praktikos bazėse 2010–2011 m. (52 proc.) ir 2012 m. (56 proc.) dirbusių absolventų buhalterių skaičiaus didėjimas (5 pav.).

5 pav. 2010–2012 m. praktikos bazėse dirbusių absolventų buhalterių skaičius, proc.

Verslo atstovų teigimu, buhalterio profesija svarbi verslui, ji reikalauja nuolatinio tobulėjimo ir didelės atsakomybės, todėl atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti, pagal kokius kriterijus darbdaviai renkasi absolventus [5].

2010–2012 m. didesnė dalis respondentų teigė, kad absolventas pasirinktas dėl kompetencijos, gerų žinių ir praktinių įgūdžių demonstravimo, nuovokumo, motyvacijos dirbti, atsakingo požiūrio į darbą. Praktikos bazėse dirbantys absolventai pasižymi komunikabilumu, sąžiningumu, principingumu, gebėjimu registruoti, grupuoti, apibendrinti ūkines operacijas ir ūkinius įvykius, geba dirbti buhalterinės apskaitos programomis. Darbuotojui, kuris atitinka verslo įmonės keliamus reikalavimus, darbdaviai sudaro tinkamas sąlygas (motyvavimas, atlygis, pasitikėjimas) taikyti darbe savo žinias, patirtį ir profesinius įgūdžius (6 pav.).

6 pav. 2010–2012 m. absolventų pasirinkimo į darbo vietą kriterijai, proc.

Dar mokydami studentai sulaukia darbdavių siūlymų dirbti, darbas studijų metu gerokai palengvina absolventų įsivertinimą darbo rinkoje. Apie 40 proc. nuolatinių studijų studentų baigiamajame kurse jau turi darbo vietą. Absoliuti dauguma (90 proc.) profesinio bakalauro kvalifikacinį laipsnį įgijusių absolventų sėkmingai įsidarbina pagal profesiją ir turi galimybę siekti karjeros.

IŠVADOS

1. Darbdaviai gana gerai įvertino Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakulteto buhalterinės apskaitos studijų programos absolventų pasirengimą dirbti šiuolaikinės rinkos ekonomikos sąlygomis. Absolventų ganėtinai geros teorinės žinios, tačiau profesinės veiklos darbui įmonėje trūksta praktinių įgūdžių ir kompetencijų.
2. Buhalterinės apskaitos studijų programos absolventai geba tvarkyti buhalterinę apskaitą, kontroliuoti apskaitos procesus, rengti finansines ataskaitas.

3. Praktikos atlikimo trukmė pakankama, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į praktikos organizavimą, gerinti jos kokybę.
4. Verslo įmonės, sudarydamos sąlygas buhalterinės apskaitos studijų programos studentams atlikti profesinės veiklos praktiką, prisideda prie kvalifikuoto buhalterio parengimo.

Literatūra

1. Ekonomikos fakulteto veiklos ataskaita. Vilniaus kolegija, 2011 m.
2. KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Licilijus, 2007. 398p. ISBN 9955-655-35-6.
3. Prieiga per internetą: <<http://www.imoniu-steigimas.lt/lt/buhalterine-apskaita/patikimesne-apskaita>>.
4. Prieiga per internetą: <<http://www.vpvi.lt/assets/Ataskaitos/tyrimas.pdf>>.
5. Prieiga per internetą: <http://www.gerapraktika.lt/docs/default/gera_praktika_imonems.pdf>
6. Prieiga per internetą: <http://www.mzinios.lt/lt/2006-01-31/straipsniai/studijos/buhalterio_rengimas_ne_tik_kolegijos_atsakomybe.html>.
7. Prieiga per internetą: <http://www.smpf.lt/uploads/documents/docs/464_15f4eec6643debaabf22e49dfe1774ca.pdf>.

THE EVALUATION OF GRADUATES' PREPARATION FOR WORKING ACTIVITIES

Summary

The modern market economy, employability is a fundamental condition for success in the labor market and relevant specialists focusing on hands-on activities with higher college education and labor market needs of the compatibility problem. In order to address the problem it is important to take into account the needs of employers, a modern accounting knowledge and skills with professionals who understand accounting as a whole, and the ability to identify and critically evaluate problematic situations, to make reasoned decisions, and work independently in business.

FINANSŲ STUDIJŲ PROGRAMOS ABSOLVENTŲ STUDIJŲ VERTINIMAS: NUOMONIŲ ANALIZĖ

Romualda Urniežienė, Žana Prokopovičienė
Vilniaus kolegija

Anotacija

Žiniomis grindžiamos ekonomikos sąlygomis aukštojo mokslo vaidmuo tapo daugialypis, sudėtingas. Aukštasis mokslas turi tenkinti ir valstybės, ir darbo rinkos tikslus, kartais tarpusavyje konkuruojančius ir sunkiai suderinamus. Lietuvos ir Europos švietimo politikoje akivaizdus kryptingas siekis, kad koleginiis išsilavinimas užtikrintų profesinį pasirengimą ir įsitraukimo į darbo rinką galimybes. Studijų programos turi būti nuolat tobulinamos atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius. Organizuojant studijas svarbi ir studentų bei absolventų nuomonė – jų lūkesčiai ir poreikiai. Absolventų nuomonės tyrimai padeda užtikrinti grįžtamąjį ryšį ir tobulinti studijų procesą. Šiame straipsnyje pristatomi finansų studijų programos absolventų studijų vertinimo tyrimo rezultatai.

Pagrindiniai žodžiai: finansų studijų programa, absolventai, studijų kokybė, praktikos kokybė.

IVADAS

Aukštosioms mokykloms keliamas reikalavimas rengti asmenybes, gebančias ne tik savarankiškai ir kūrybiškai mąstyti, bet ir sėkmingai veikti, konkuruoti ir savo šalies, ir užsienio darbo rinkose. Profesinio bakalauro finansų studijų programa siūlo platų spektrą modulių, kurių rezultatus studijuodamas turi pasiekti šiuolaikinis absolventas.

Organizuojant studijas ypatingas dėmesys skiriamas praktiniam mokymui. W. Schubartas, K. Speckas, A. Seidelis, C. Kammas, M. Kleinfeldas, L. Sarraras ir kiti pabrėžia (2011), kad institucijų, kuriose atliekama praktika, dalyvavimas šiame procese yra itin reikšmingas ir gali būti laikomas vienu iš pagrindinių kokybės užtikrinimo veiksnių. Glaudus institucijos (socialinių dalininkų) ir fakulteto bendradarbiavimas užtikrina, kad baigiamajai profesinės veiklos praktikai bus kokybiškai vadovaujama. Vadovavimo praktikai kokybė tampa esmine studijų ir praktinio mokymosi sąsajų stiprinimo prielaida, lemiančia praktikos naudą ir studijų kokybę. Ši nauda pasireiškia tuo, kad praktikos vietoje studentai įgyja praktinių įgūdžių, užmezga ir plėtoja profesinius ryšius.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakulteto finansų studijų programos absolventų pasirengimą profesinei veiklai.

Tyrimo uždaviniai:

- Apibendrinti absolventų lūkesčius ir padėti darbo rinkoje.;
- Pateikti absolventų nuomonių analizę.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir šaltinių analizė, lyginamoji ir dokumentų analizė, absolventų anketinė apklausa, duomenų statistinė analizė naudojant Excell, tyrimo rezultatų analizė ir interpretacija.

FINANSŲ STUDIJŲ PROGRAMOS ABSOLVENTŲ NUOMONĖS TYRIMO REZULTATŲ APŽVALGA

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kaip finansų studijų programos absolventai vertina studijas fakultete.

2008–2012 m. studijas pagal finansų studijų programą baigė 274 absolventai, iš jų 131 studentas baigė nuolatinės (dieninės) studijas ir 143 studentai – iššestines (neakivaizdines) studijas (žr. 1 lent.).

1 lentelė. 2008–2012 m. finansų studijų programos absolventų skaičius

Metai	Absolventų skaičius		Iš viso:
	Nuolatinės (dieninės) studijos	Iššestinės (neakivaizdinės) studijos	
2008	25	34	59
2009	25	42	67
2010	27	22	49

2011	28	31	59
2012	26	14	40
Iš viso:	131	143	274

Atliekant tyrimą apklausta 90 absolventų. Respondentų skaičius pagal studijų formą pasiskirstė taip: nuolatinį (dieninių) studijų – 57,78 proc., arba 52 absolventai, išstęstinių (neakivaizdinių) studijų – 42,22 proc., arba 38 absolventai.

Tyrimo rezultatai parodė, kad 67,22 proc. respondentų savo teorinį ir praktinį pasirengimą, įgytą kolegijoje, vertina labai gerai ir gerai (žr. 2 lent.).

2 lentelė. Respondentų nuomonė apie studijuojant įgytą teorinį ir praktinį pasirengimą

Kaip vertinate teorinį ir praktinį pasirengimą, įgytą studijuojant kolegijoje?	Labai gerai		Gerai		Pakankamai		Patenkinamai		Blogai		Iš viso:
1. Teorinis pasirengimas	23	25,56%	37	41,11%	26	28,89%	4	4,44%	0	0%	90
2. Praktinis pasirengimas	24	26,67%	37	41,11%	21	23,33%	6	6,67%	2	2,22%	90
Iš viso:	47	26,11%	74	41,11%	47	26,11%	10	5,56%	2	1,11%	

Mokomųjų praktikų organizavimą studijų metu 46,11 proc. respondentų vertina gerai, labai gerai – 21,67 proc., o 19,17 proc. – pakankamai (žr. 3 lent.).

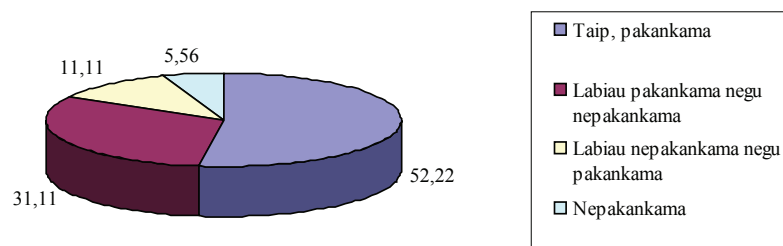
3 lentelė. Respondentų nuomonė apie mokomųjų praktikų organizavimą

Kaip vertinate mokomųjų praktikų organizavimą studijų metu?	Labai gerai		Gerai		Pakankamai		Patenkinamai		Blogai		Iš viso:
1. Laikas	21	23,33%	40	44,44%	19	21,11%	8	8,89%	2	2,22%	90
2. Trukmė	20	22,22%	41	45,56%	18	20%	9	10%	2	2,22%	90
3. Sąlygos užduotims įvykdyti	15	16,67%	39	43,33%	19	21,11%	15	16,67%	2	2,22%	90
4. Užduočių naudingumas	22	24,44%	46	51,11%	13	14,44%	9	10%	0	0%	90
Iš viso:	78	21,67%	166	46,11%	69	19,17%	41	11,39%	6	1,67%	

Jau minėta, kad ypatingas dėmesys skiriamas profesinės veiklos praktikoms, o ypač baigiamajai praktikai, kurios tikslas – suteikti galimybę įgyti praktinio darbo įgūdžių, susipažinti su įmonės darbo metodais, patikrinti ir pasitikrinti gebėjimus taikyti įgytas teorines žinias praktiniame darbe.

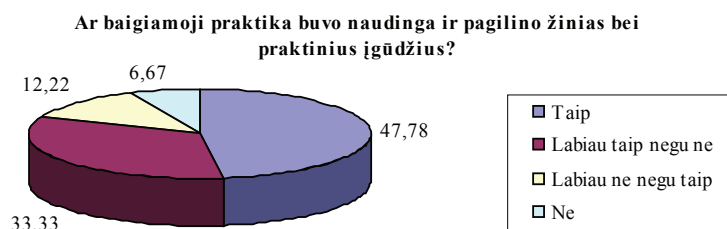
Daugiau negu pusė (52,22 proc.) absolventų mano, kad baigiamosios praktikos trukmė reikalingoms žinioms ir įgūdžiams įgyti yra pakankama (žr. 1 pav.). Atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2008 m. baigiamoji praktika pailgėjo iki 400 val. (buvo 320 val.).

Ar baigiamosios praktikos atlikimo trukmė buvo pakankama?

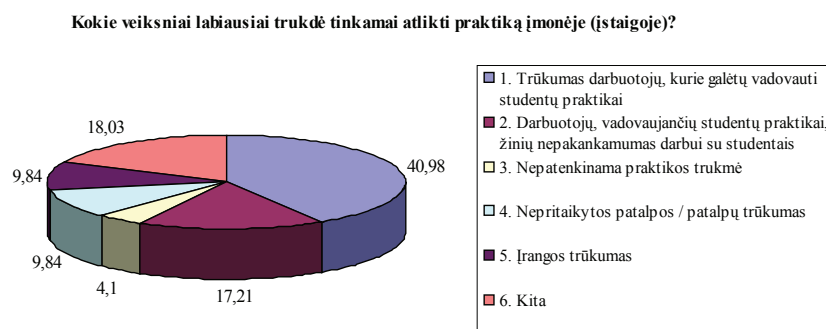
1 pav. Respondentų nuomonės apie baigiamosios profesinės veiklos praktikos įmonėje (įstaigoje) atlikimo trukmę pasiskirstymas, proc.

Didžioji dalis (81,11 proc.) absolventų per baigiamąją praktiką pagilino savo žinias ir patobulino praktinius įgūdžius ir jiems ši praktika buvo naudinga (žr. 2 pav.).

2 pav. Respondentų nuomonės apie baigiamosios profesinės veiklos praktikos įmonėje (įstaigoje) naudingumą nuomonės pasiskirstymas, proc.

Pagrindiniai veiksniai, trukdantys tinkamai atlikti baigiamąją praktiką, buvo: 1) darbuotojų, kurie galėtų vadovauti studentų praktikai, trūkumas (nurodė 40,98 proc. absolventų) ir 2) darbuotojų, vadovaujančių studentų praktikai, žinių nepakankamumas dirbti su studentais (nurodė 17,21 proc. absolventų) (žr. 3 pav.).

3 pav. Respondentų nuomonės apie veiksnius, darančius įtaką praktikos įmonėje (įstaigoje) atlikimui, pasiskirstymas, proc.

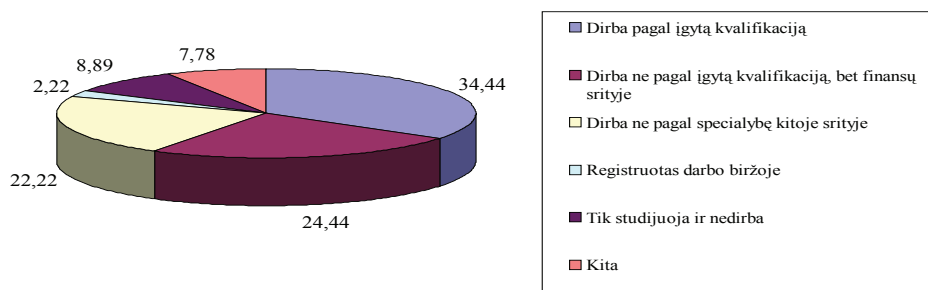
Siekiant išsiaiškinti, kaip reikėtų keisti specialistų rengimą, respondentų paprašyta įvertinti pateiktus teiginius ir išsakyti savo nuomonę. Apibendrinti duomenys pateikiami 4 lentelėje. Iš jų matyti, kad dauguma apklaustų absolventų siūlo gerinti studentų profesinį praktinį pasirengimą daugiau dėmesio skiriant mokomųjų ir profesinių praktikų organizavimui bei didinant baigiamosios profesinės veiklos praktikos organizavimo efektyvumą, o studijų programos turinį daugiau derinti su socialiniais dalininkais, taip pat svarbu studentus aprūpinti šiuolaikinėmis mokymo priemonėmis.

4 lentelė. Respondentų nuomonė apie pasirengimą profesinei veiklai

Kaip, Jūsų manymu, reikėtų keisti specialistų rengimą, kad absolventai būtų geriau pasirengę profesinei veiklai?	Visiškai sutinku		Daugiau sutinku negu nesutinku		Daugiau nesutinku negu sutinku		Visiškai nesutinku		Iš viso:
1. Gerinti studentų profesinį teorinį parengimą.	24	27,59%	39	44,83%	19	21,84%	5	5,75%	87
2. Gerinti studentų profesinį praktinį parengimą.	55	62,5%	28	31,82%	3	3,41%	2	2,27%	88
3. Daugiau dėmesio skirti studentų mokomųjų ir profesinių praktikų organizavimui.	52	59,09%	29	32,95%	5	5,68%	2	2,27%	88

4. Suteikti daugiau ir gilesnių specifinių žinių bei išugdyti gebėjimų (užsienio kalbos, informatikos, teisės, vadybos, ekonomikos).	37	43,02%	32	37,21%	14	16,28%	3	3,49%	86
5. Daugiau dėmesio skirti socialinių asmeninių savybių ir gebėjimų (savarankiškumo, iniciatyvumo, komunikabilumo, sugebėjimo dirbti komandoje ir pan.) ugdymui.	37	42,05%	35	39,77%	13	14,77%	3	3,41%	88
6. Studijų programos turinį daugiau derinti su darbdaviais.	51	57,95%	30	34,09%	3	3,41%	4	4,55%	88
7. Tobulinti dėstytojų kvalifikaciją.	33	37,93%	35	40,23%	9	10,34%	10	11,49%	87
8. Gerinti dėstytojų ir studentų santykius.	42	47,73%	30	34,09%	12	13,64%	4	4,55%	88
9. Gerinti dėstytojų darbo kontrolę.	26	29,89%	29	33,33%	22	25,29%	10	11,49%	87
10. Tobulinti konsultacijų formą ir tvarką.	35	40,23%	35	40,23%	14	16,09%	3	3,45%	87
11. Geriau aprūpinti šiuolaikinėmis mokymo priemonėmis.	50	58,14%	29	33,72%	4	4,65%	3	3,49%	86
12. Geriau aprūpinti metodine literatūra skaitykloje.	48	54,55%	31	35,23%	5	5,68%	4	4,55%	88
13. Tobulinti savarankiško darbo organizavimą.	33	38,37%	38	44,19%	11	12,79%	4	4,65%	86
14. Didinti baigiamosios praktikos organizavimo efektyvumą.	51	59,3%	24	27,91%	7	8,14%	4	4,65%	86
15. Kita (įrašykite).	2	33,33%	2	33,33%	0	0%	2	33,33%	6
Iš viso:	576	46,98%	446	36,38%	141	11,5%	63	5,14%	

34,44 proc. respondentų dirba pagal įgytą kvalifikaciją, 24,44 proc. – dirba ne pagal įgytą kvalifikaciją, bet finansų srityje, 22,22 proc. – dirba ne pagal specialybę kitoje srityje ir tik 2,22 proc. respondentų registruoti darbo biržoje (žr. 4 pav.).

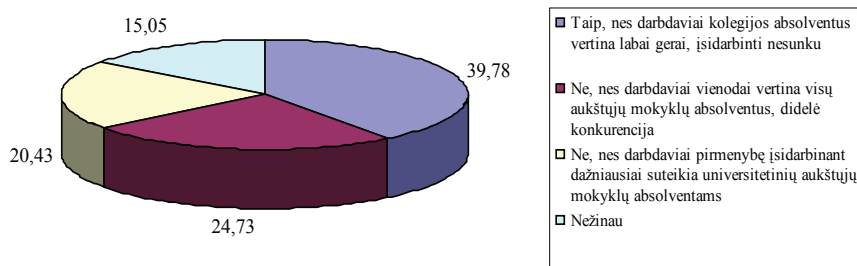

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal padėtį darbo rinkoje, proc.

Beveik 40 proc. (39,78 proc.) respondentų mano, kad būtent turimas Vilniaus kolegijos diplomas padeda įsidarbinti, nes darbdaviai kolegijos absolventus vertina labai gerai, beveik ketvirtadalis (24,73 proc.) apklaustųjų teigia,

kad darbdaviai vienodai vertina visų aukštųjų mokyklų absolventus ir yra didelė konkurencija tarp baigusiųjų studijas, o 20,43 proc. teigia, kad labiau sekasi universitetinių aukštųjų mokyklų absolventams, nes būtent jiems darbdaviai teikia pirmenybę (žr. 5 pav.).

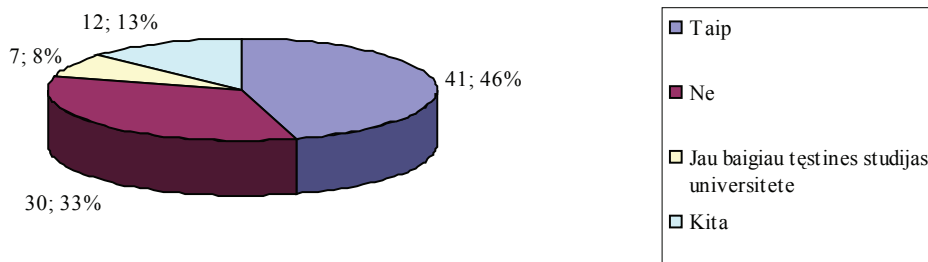
Ar VIKO diplomas padeda absolventams įsidarbinti?

5 pav. Respondentų nuomonės apie įsidarbinimą pasiskirstymas, proc.

Beveik pusė (45,56 proc.) respondentų baigę kolegiją tęsia studijas kitoje mokymo institucijoje, 7,78 proc. jau baigė, trečdalis (33,33 proc.) nepasirinko kitų studijų (žr. 6 pav.).

Ar tęsiate studijas kitoje mokymo institucijoje?

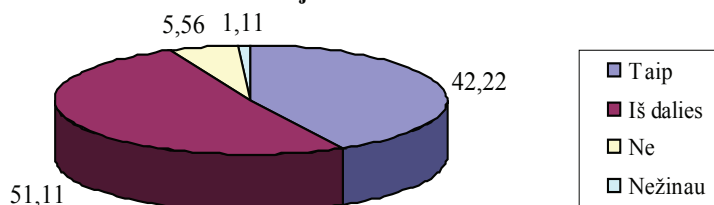

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tolesnes studijas

Tyrimas parodė, kad šiuo metu daugiausiai (29,41 proc.) studijuoja Vilniaus universitete, 8,24 proc. – Mykolo Romerio universitete. Išlyginamosiose studijose studijuoja (baigė) 15,29 proc. (13 absolventų), magistrinėse studijose – 14,12 proc., arba 12 absolventų.

Džiugu, kad 42,22 proc. absolventų, baigusių studijas pagal finansų studijų programą, lūkesčiai visiškai pasiteisino, tačiau 51,11 proc. absolventų – tik iš dalies (žr. 7 pav.). Bet tik 5 absolventai nurodė, kodėl nepasiteisino lūkesčiai: nepakanka literatūros ir kitos priežastys (konkrečiai neįvardijo).

Ar studijuodami Finansų studijų programą gavote tai, ko tikėjotės?

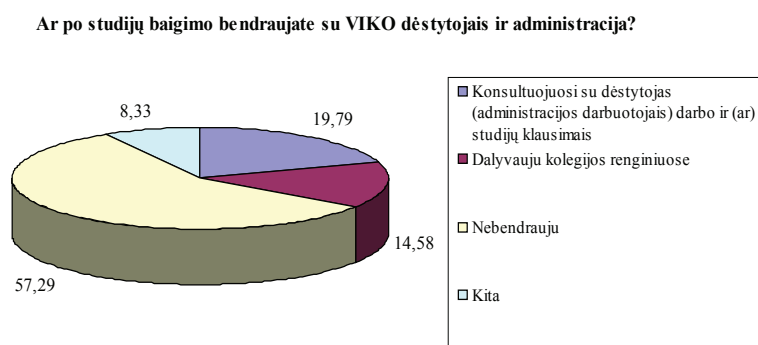
7 pav. Absolventų nuomonės apie studijų lūkesčių patenkinimą pasiskirstymas, proc.

Respondentų buvo paprašyta įvertinti Finansų studijas pagal dešimties balų sistemą. Absolventų nuomonė pasiskirstė taip: 15 absolventų (16,67 proc.) studijas vertina puikiai, 27 absolventai (30 proc.) – labai gerai, 22 absolventai (24,44 proc.) – gerai, 18 absolventų (20 proc.) – vidutiniškai (žr. 5 lent.). Studijų vertinimo vidurkis – 8,19 balo.

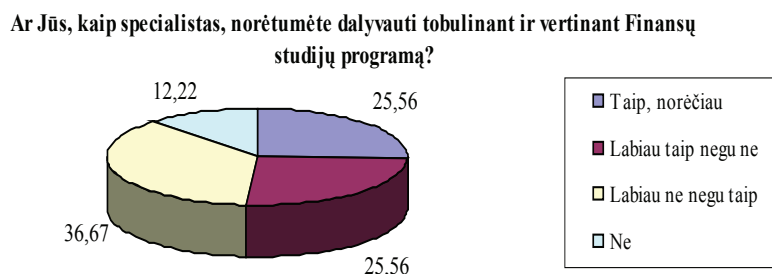
5 lentelė. Respondentų nuomonė apie studijas

Ba-lai	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		Iš viso:
	0	0%	0	0%	1	1,11%	1	1,11%	1	1,11%	5	5,56%	18	20%	22	24,44%	27	30%	15	16,67%	90
Iš viso:	0	0%	0	0%	1	1,11%	1	1,11%	1	1,11%	5	5,56%	18	20%	22	24,44%	27	30%	15	16,67%	

Bendravimas ir bendradarbiavimas su absolventais yra abipusiškai naudingas, padeda tobulinti vykdomą programą, kurti ir stiprinti fakulteto tradicijas, o absolventai turi galimybę konsultuotis su dėstytojais dalykiniais klausimais. Tyrimas parodė, kad tik 19,79 proc. respondentų konsultuojasi su dėstytojais darbo ir studijų klausimais, 14,58 proc. – dalyvauja kolegijos renginiuose, o 57,29 proc. respondentų teigia, kad nebendrauja su dėstytojais ir administracija (žr. 8 pav.).

8 pav. Absolventų bendradarbiavimas su dėstytojais ir administracija, proc.

Daugiau negu pusė (51,12 proc.) absolventų norėtų dalyvauti tobulinant ir vertinant finansų studijų programą, 12,22 proc. absolventų – nenorėtų (žr. 9 pav.).

9 pav. Absolventų nuomonės apie dalyvavimą tobulinant studijų programą pasiskirstymas, proc.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad finansų studijų programos absolventai yra pasirengę profesinei veiklai konkurencingoje darbo rinkoje, taip pat pasirengę palaikyti bendrą naudingą dialogą su fakulteto bendruomenė tobulinant finansų studijų programą.

IŠVADOS

Finansų studijų programos absolventų nuomonės tyrimas parodė, kad:

- 1) studijuojant kolegijoje įgytą teorinę ir praktinę pasirengimą 41,11 proc. absolventų vertina gerai, 26,11 proc. absolventų vertina labai gerai;
- 2) 81,11 proc. absolventų manymu, baigiamoji praktika įmonėje (įstaigoje) buvo naudinga ir pagilino žinias bei patobulino praktinius įgūdžius;
- 3) 81,1 proc. absolventų dirba, iš jų 34,44 proc. – pagal įgytą kvalifikaciją, 24,44 proc. – ne pagal įgytą kvalifikaciją, bet finansų srityje;

- 4) daugumos absolventų manymu, Vilniaus kolegijos diplomai padeda įsidarbinti;
- 5) 45,56 proc. absolventų tęsia studijas kitose mokymo institucijose;
- 6) finansų studijų vertinimo vidurkis – 8,19 balo (iš 10).
- 7) 51,12 proc. absolventų norėtų dalyvauti tobulinant ir vertinant finansų studijų programą.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 54-2140.
2. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gegužės 15 d. įsakymas Nr. 1026 „Dėl nuolatinės ir iššęstinės studijų formų aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 59-2325.
3. Ekonomikos fakulteto veiklos ataskaita. Vilniaus kolegija, 2011 m.
4. Iššęstinių studijų skyriaus veiklos ataskaita. Ekonomikos fakultetas, 2011 m.
5. Finansinio profesinio rengimo standartas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro bei Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. spalio 8 d. įsakymu Nr. ISAK-1970/A1-279. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 107-4383; 2009, Nr. 55-2185.
6. Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtos programos įgyvendinimo 2011–2013 metų priemonių planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. balandžio 12 d. įsakymu Nr. A1-193, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 45-2116.
7. Stasiūnaitienė, E.; Norkutė, O. Universitetinių studijų praktikos kokybiniai parametrai. *Aukštojo mokslo kokybė*, 2011, Nr. 8, p. 94–117.
8. Finansų neuniversitetinių studijų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. rugšėjo 21 d. įsakymu Nr. 1182, ir vėlesni tikslinimai.
9. Universitetinių ir neuniversitetinių studijų plėtotės koncepcijos metmenys. Vilnius: Lietuvos mokslo taryba, 2001.
10. Iššęstinių studijų skyrius. Prieiga per internetą: <<http://ekf.viko.lt/index.php?page=neakivaizdines-studijos>>.

FINANCE CURRICULUM GRADUATES' EVALUATION OF STUDIES: OPINION ANALYSIS

Summary

Under the conditions of knowledge-grounded economy the role of higher education has become multiple and complicated. Such education must satisfy the requirements of both the state and labour market objectives. The European and Lithuanian education policy has an obvious purposeful aim: college education must ensure professional preparation and opportunities of involvement into the labour market. The accomplished study curricula should be permanently improved taking into consideration the labour market demand. In organising the studies it is also very important to know the graduates's opinion – their expectations and needs. The research of their opinions helps to ensure the feedback and improvement of study process. The paper presents the results of Finance curriculum graduates' opinion research on studies assessment which showed that the graduates are prepared for professional activity in the competitive labour market and are ready to create a constructive dialogue with the Faculty community for the purpose of perfecting Finance curriculum.

PROFESINIŲ KOMPETENCIJŲ SVARBA BUHALTERINĖS APSKAITOS SPECIALISTO PRAKTINĖJE VEIKLOJE

Lina Kušleikienė, Kristina Gideikienė
Šiaulių valstybinė kolegija

Anotacija

Nuolatiniai darbo rinkos pokyčiai reikalauja nuolatinio mokymosi ir gebėjimo prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos. Straipsnyje aptariama kompetencijų samprata ir jų svarba, pristatomi Šiaulių valstybinės kolegijos Verslo technologijų fakulteto Apskaitos ir finansų katedros atlikto tyrimo rezultatai. Tyrimu siekta įvertinti buhalterinės apskaitos specialistų profesinių kompetencijų svarbą praktinėje veikloje ir buhalterinės apskaitos specialistų įgytų gebėjimų atitikimą darbo rinkos poreikiams.

IVADAS

Pastaruoju metu konkurencija darbo rinkoje nuolat didėja. Sėkmingas aukštųjų mokyklų absolventų įsitvirtinimas darbo rinkoje priklauso nuo įgytų kompetencijų. Neturint gebėjimų prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos sąlygų darbuotojams sunku sėkmingai konkuruoti. Didėjant konkurencijai reikalinga aukšta mokymo kokybė, kurią lemia aukštųjų mokyklų veikla, studijų programų turinys, dėstytojų pedagoginė ir praktinė kvalifikacija, turimi materialieji ištekliai – naujos technologijos, mokymo ir metodinė literatūra, ryšiai su socialiniais partneriais ir darbdaviais. Darbo rinkos ir kvalifikacijos poreikių tyrimai yra viena iš svarbiausių aukštosios mokyklos vidinės savianalizės sudedamųjų dalių. Siekiant užtikrinti studijų kokybę būtina analizuoti, ar studijų programos atitinka studentų ir darbdavių lūkesčius, atsižvelgti į studentų poreikius ir pagal gautus rezultatus tobulinti studijų programas.

Tyrimo objektas – buhalterinės apskaitos studijų programa.

Tyrimo tikslas – įvertinus absolventų nuomonę apie studijas iširti buhalterinės apskaitos studijų programos tobulinimo Šiaulių valstybinėje kolegijoje galimybes.

Uždaviniai:

- atskleisti kompetencijų sampratą ir svarbą teoriniu aspektu;
- išsiaiškinti buhalterinės apskaitos studijų programos absolventų nuomonę apie studijų programą;
- numatyti buhalterinės apskaitos studijų programos tobulinimo galimybes.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa, duomenų sisteminimas, lyginimas ir analizė.

1. PROFESINIŲ KOMPETENCIJŲ TEORINIAI ASPEKTAI

Mokslinėje literatūroje pateikiama įvairių kompetencijos sąvokos interpretacijų. Kompetencijos sąvoka dažnai vartojama tiek kasdien bendraujant, tiek nagrinėjant sudėtingas darbo rinkos ar organizacijų socialinės aplinkos problemas. Dažniausiai kompetencijos terminas vartojamas apibūdinant žmogaus pasirengimą konkrečiai veiklai bei karjerai ir pabrėžiamas praktinis atitinkamų gebėjimų taikymas, o ne žinojimas, kaip daryti. Kompetencijos sąvoka vartojama nuo XVI a., tačiau iki šiol nėra vieno jos apibrėžimo (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Kompetencijos sąvokų lyginimas

Kompetencijos sąvoka	Autorius
Asmens savybės, leidžiančios tinkamai panaudoti įgytas žinias.	Boyatzis, 2002
Bendroji jungiamoji koncepcija, siejama su visais aspektais suprantamu asmeniniu potencialu ir galimybėmis taikyti kintamus ir tikslingus gebėjimus remiantis turimomis žiniomis ir patirtimi.	Bulajeva, 2007
Žmogaus kvalifikacijos raiška arba gebėjimas veikti, nulemtas individo žinių, mokėjimų, įgūdžių, požiūrių, asmeninių savybių ir vertybių.	Jucevičienė, Lepaitė, 2000

Kompetencija traktuojama kaip gebėjimas įvertinti naują situaciją, pasirinkti jai esant tinkamus veiklos metodus ir nuolat integruoti dalykines ir profesines žinias.	Jucevičienė, 2007
Tai gebėjimo atlikti tam tikrą funkciją turėjimas, kompetentingumas, to gebėjimo raiška, kokybingumas ir naudojimas praktinėje veikloje.	Laužackas, Stasiūnaitienė, Tarasevičienė, 2005
Bendrosios kompetencijos – tai tam tikrų žinių, mokėjimų ir įgūdžių, taip pat asmeninių savybių dariniai, būdingi (reikalingi) ir pritaikomi ne kurioje nors vienoje, o daugelyje profesijų.	Laužackas, 2005
Gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma.	Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2012

Apibendrinant galima teigti, kad kompetencija suprantama kaip turimų žinių ir gebėjimų panaudojimas atliekant tam tikrą veiklą. Profesinių kompetencijų įgijimas nėra baigtinis, jos turi būti nuolat plėtojamos ir tobulinamos. Kompetencijos ir jų raiška darosi labai svarbios visose asmenų veiklos srityse. Kompetencijos yra reikšmingos siekiant visų keturių Europos Sąjungos aukštosios mokykloms keliamų pagrindinių uždavinių: padėti besimokančiajam tapti nuolat tobulėjančiu profesionalu; sustiprinti besimokančiojo įsidarbinimo ir išlikimo darbo rinkoje galimybes; padėti besimokančiajam tapti sąmoningu ir aktyviu visuomenės nariu; skatinti asmeninį tobulėjimą ir prasmingą veiklą. Daugelis valstybės ir verslo organizacijų, o ir nevyriausybinė organizacijų atstovai taip pat suinteresuoti specialistų kompetencijų ugdymu, nes verslūs, kūrybingi, iniciatyvūs, gebantys prisitaikyti prie pokyčių ir kitų bendrųjų gebėjimų įgiję specialistai daro lemiamą įtaką ekonomikos plėtrai, organizacijų veiklos efektyvumui.

Dėl sparčios technologijų ir ekonomikos raidos, globalizacijos, darnios plėtros būtinybės darbuotojai turi prisiminti atsakomybę už nuolatinį tobulėjimą, gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti įvairiose grupėse, su įvairių sričių specialistais, gebėjimą dirbti tarptautinėje erdvėje, sumanumą identifikuojant ir sprendžiant problemas ir organizuojant veiklą.

2. TYRIMO REZULTATAI

Studijų programų tobulinimas – nuolatinis procesas. Norint neatsilikti nuo darbo rinkos pokyčių, būtina periodiškai įvertinti visų rinkos dalyvių poreikius ir, atsižvelgiant į juos, koreguoti studijų programas. Siekiant išsiaiškinti Šiaulių valstybinės kolegijos buhalterinės apskaitos studijų programos absolventų nuomonę apie vykdomą studijų programą atliktas tyrimas, kuriam pasirinkta anketinė apklausa. 2012 m. atliktas tyrimas, kurio metu apklausti 2010–2012 metų laidų buhalterinės apskaitos studijų programos absolventai. Tyrimo imtis – 69 absolventai.

Buhalterinės apskaitos specialistų profesinė kvalifikacija vertinama remiantis šiuo skirstymu:

- Teorinės žinios: tam tikros srities žinios, specialiosios žinios.
- Praktinės žinios: žinių taikymas, problemų sprendimas, kalbų ir informacinių technologijų žinios, verslumas, inovatyvumas.
- Bendrosios kompetencijos: lankstumas, bendravimo įgūdžiai, komandinis darbas, atsakomybė, sprendimų priėmimas, planavimas ir organizavimas.

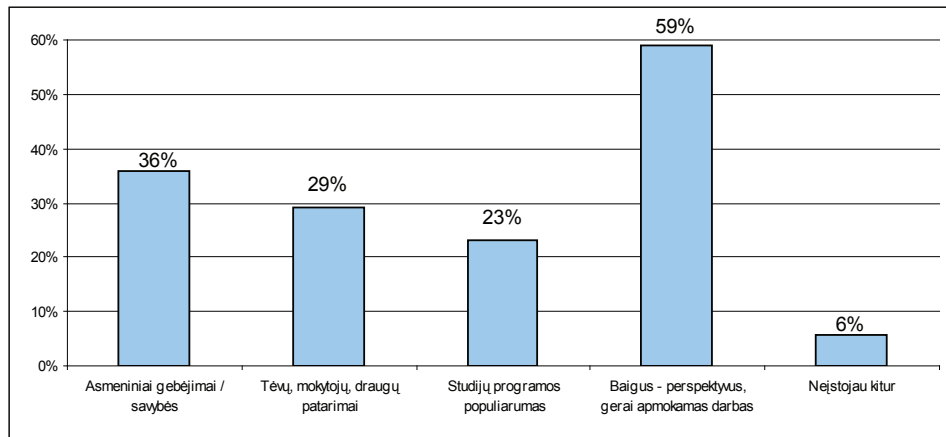
Atliekant tyrimą taip pat remtasi šiais Dublino aprašuose pateikiamais per pirmosios pakopos studijas įgyjamoms kompetencijoms keliamais reikalavimais (žr. 2 lent.).

2 lentelė. Dublino aprašuose pateikiami pirmosios pakopos studijoms keliami reikalavimai

Reikalavimai pirmosios pakopos studijoms	Apibūdinimas
Žinios ir supratimas	paremtos aukštesnio lygio vadovėliais ir apimančios kai kuriuos naujausių jų studijų krypties žinių aspektus
Žinių ir supratimo taikymas	geba formuluoti ir pagrįsti argumentus
Gebėjimas priimti sprendimus	geba rinkti ir interpretuoti sprendimams reikalingus duomenis
Gebėjimas komunikuoti	geba pateikti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus
Mokymosi įgūdžiai	turi įgūdžių, leidžiančių toliau studijuoti beveik vien savarankiškai

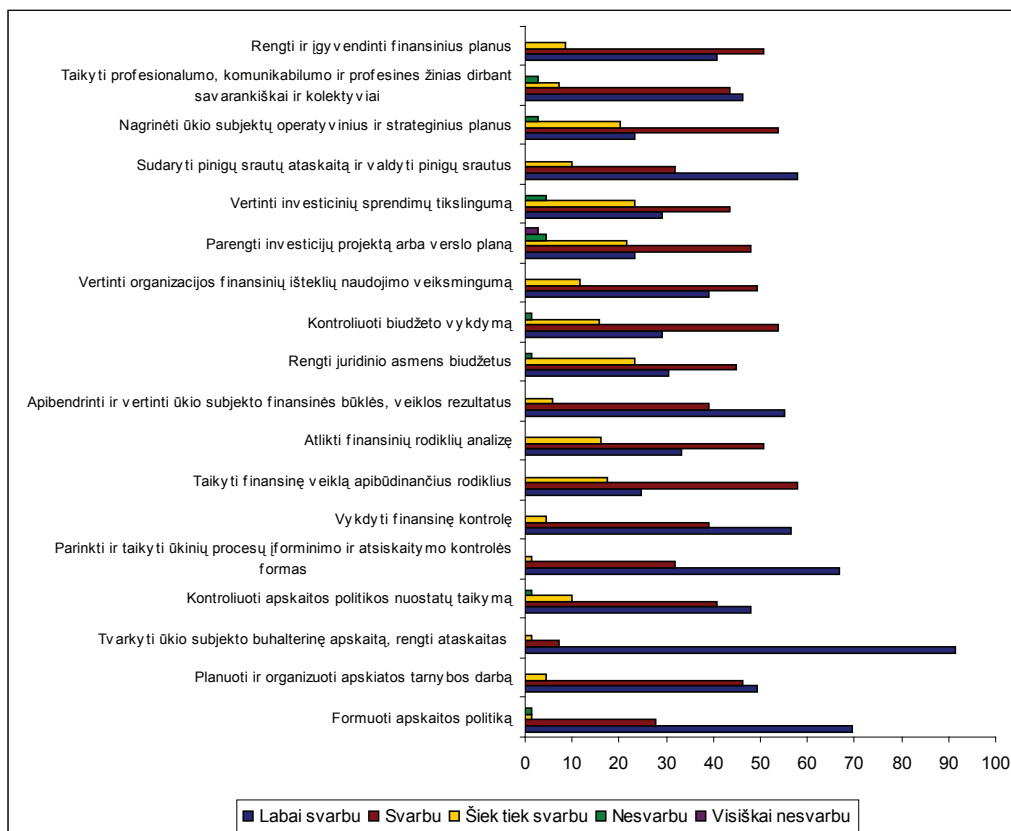
Vienas svarbiausių šio tyrimo tikslų – nustatyti studijų programos ir darbo rinkos poreikių atitikimą. Toliau pateikiami svarbiausi darbdavių lūkesčių ir absolventų įgytų kompetencijų atitikimai ir neatitikimai.

Vadovaujantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad renkantis studijų programą buvo galvojama apie būsimą darbą, jo perspektyvas, galimybes įsidarbinti ir darbo užmokestį (59 proc. respondentų). 36 proc. absolventai nurodė, kad studijų programą pasirinko atsižvelgdami į savo asmeninius gebėjimus.

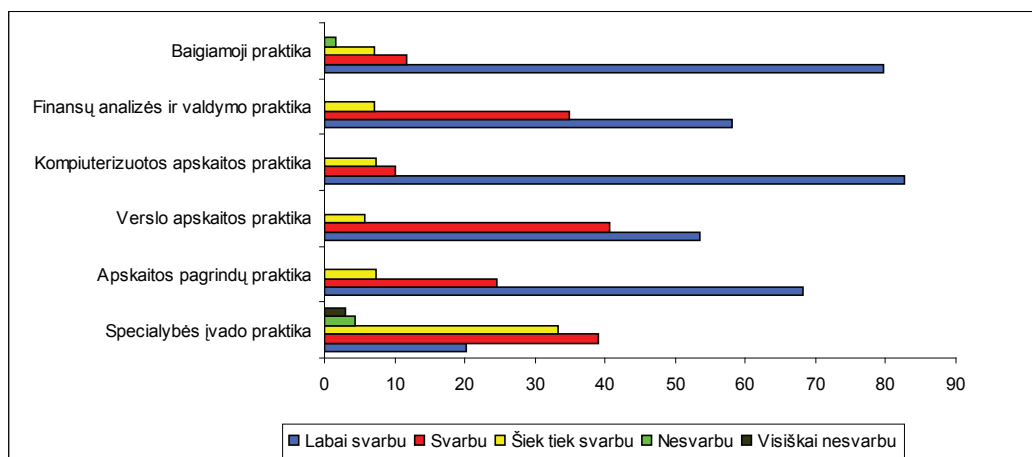
1 pav. Studijų programos pasirinkimo motyvai

Absolventų nuomonė apie gebėjimų, įgytų studijuojant, svarbą pateikta 2 paveiksle. Iš jo matyti, kad svarbiausiais absolventai laiko gebėjimus tvarkyti ūkio subjekto buhalterinę apskaitą, rengti ataskaitas (91,3 proc.), formuoti apskaitos politiką (69,6 proc.), parinkti ir taikyti ūkinių procesų įforminimo ir atsiskaitymo kontrolės formas (66,7 proc.). Mažiau svarbūs absolventams atrodo gebėjimai rengti juridinio asmens biudžetus, vertinti investicinių sprendimų tikslingumą ir rengti investicijų projektus ar verslo planus.

2 pav. Buhalterio darbui reikalingų gebėjimų svarba

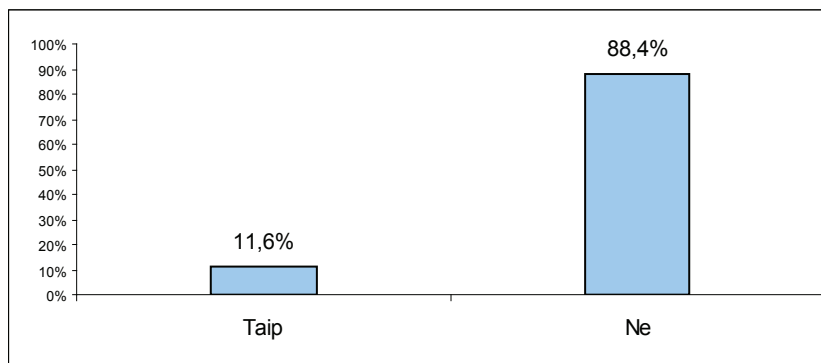
Profesinės veiklos praktikos – neatsiejama studijų dalis. Iš 3 paveikslo matyti praktinių įgūdžių, įgytų per profesinės veiklos praktikas, svarbą.

3 pav. *Praktikų svarba studijuojant*

Kaip svarbiausius absolventai įvardijo praktinius įgūdžius, įgytus per kompiuterizuotos apskaitos (82,6 proc.) ir baigiamąją praktikas, daugiau negu pusė absolventų nurodė, kad per finansų analizės ir valdymo (58 proc.), verslo apskaitos (53,6 proc.) praktikas įgytos žinios ir gebėjimai yra labai svarbūs.

Absolventų nuomone, didesnių studijų programos pokyčių nereikia (4 pav.).

4 pav. *Studijų programos pokyčių reikalingumas*

Paklausti, kokie studijų programos pokyčiai reikalingi, absolventai nurodė, kad buhalterinės apskaitos specialistams trūksta praktinių įgūdžių dirbti su kompiuterizuotomis apskaitos programomis, taip pat gebėjimo teorinius modelius ir žinias taikyti praktiškai. Dalis respondentų įvardijo, kad praktinėje veikloje susiduria su sunkumais dėl neišugdytų asmeninių savybių.

Galima daryti išvadą, kad absolventai teigiamai vertina Šiaulių valstybinės kolegijos buhalterinės apskaitos studijų programos turinį ir studijuojant įgytas kompetencijas, tačiau siekiant lanksčiai ir greitai reaguoti į darbo rinkos pokyčius, rengti kvalifikuotus specialistus būtina nuolat vertinti ir koreguoti studijų programas.

IŠVADOS

Kompetencija suprantama kaip turimų žinių ir gebėjimų panaudojimas atliekant tam tikrą veiklą. Profesinių kompetencijų įgijimas nėra baigtinis, jos turi būti nuolat plėtojamos ir tobulinamos. Daugelis valstybės ir verslo organizacijų, o ir nevyriausybinės organizacijos atstovai taip pat suinteresuoti specialistų kompetencijų ugdymu, nes verslūs, kūrybingi, iniciatyvūs, gebantys prisitaikyti prie pokyčių ir kitų bendrųjų gebėjimų įgiję specialistai turi lemiamą įtaką ekonomikos plėtrai, organizacijų veiklos efektyvumui.

Svarbiausiais studijuojant įgytais gebėjimais absolventai laiko gebėjimus tvarkyti ūkio subjekto buhalterinę apskaitą, rengti ataskaitas, formuoti apskaitos politiką, parinkti ir taikyti ūkinių procesų įforminimo ir atsiskaitymo kontrolės formas. Mažiau svarbūs gebėjimai – rengti juridinio asmens biudžetus, vertinti investicinių sprendimų tikslumą ir rengti investicijų projektus ar verslo planus. Svarbiausių praktinių įgūdžių absolventai įgijo per kompiuterizuotos apskaitos ir baigiamąją praktikas. Galima daryti išvadą, kad absolventai teigiamai vertina Šiaulių valstybinės kolegijos

buhalterinės apskaitos studijų programos turinį ir studijuojant įgytas kompetencijas. Tačiau kai kurie respondentai nurodė, kad buhalterinės apskaitos specialistams trūksta praktinių įgūdžių dirbti su kompiuterizuotomis apskaitos programomis, taip pat gebėjimo teorinius modelius ir žinias taikyti praktiškai.

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, rekomenduojama studijų metu daugiau laiko skirti darbui su kompiuterizuotomis buhalterinės apskaitos programomis. Gebėjimui praktiškai taikyti teorines žinias ugdyti rekomenduojami sąveikūs, diskusijų, grupinio darbo, partnerystės santykiais grindžiami ir kiti studijų (dėstymo ir studijavimo) metodai, reikalaujantys iš studentų gebėjimo dirbti komandoje, kūrybingumo, savarankiškumo, atsakingumo, savikritiškumo, pasitikėjimo ir panašiai.

Literatūra

1. BOYATZIS, R. E. *Core Competencies in Coaching Others*. Case Western Reserve University, 2002.
2. BULAJEVA, T. *Žinių ir kompetencijų vertinimas: kaip sukurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2007.
3. JUCEVIČIENĖ, P.; LEPAITĖ, D. Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*, 2000, Nr. 1.
4. JUCEVIČIENĖ, P. *Besimokantis miestas*. Kaunas: Technologija, 2007.
5. KAMINSKIENĖ L. *Verslo ir mokslo sąveika kaip prielaida aukštojo mokslo vystymui ir integracijai į Europos akademinę erdvę. Bendrųjų kompetencijų vaidmuo*. Kaunas: VDU, 2007.
6. LAUŽACKAS, R. *Profesinio rengimo metodologija*: monografija. Kaunas, 2005.
7. LAUŽACKAS, R. *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: VDU, 2005.
8. LAUŽACKAS, R.; STASIŪNAITIENĖ, E.; TERESEVIČIENĖ, M. *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi*: monografija. Kaunas, 2005.
9. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (aktuali redakcija).
10. Shared Dublin Descriptors for the Bachelor's, Master's and Doctor's Awards – working document on JQI meeting, 2004. Prieiga per internetą: <http://www.upc.edu/ees/contingut/arxiu/Descriptors_dublin%5B1%5D_2004.pdf>.

THE IMPORTANCE OF PROFESSIONAL COMPETENCIES IN THE ACCOUNTING SPECIALIST WORK

Summary

Ongoing changes in the labor market require constant learning and the ability to adapt to the constantly changing environment. This paper discusses the concept of competences and their importance. The results of the survey that has been conducted by the Department of Accounting and Finance of the Faculty of Business and Technologies, Šiauliai State College are presented. The study aimed to evaluate the importance of accounting specialists' professional competences in practice and the conformity of their acquired skills to labor market needs.

FIZINĖ MOKYMOSI APLINKA

KAIP STUDIJŲ KOKYBĖS EFEKTYVUMO ELEMENTAS

Laima Steiblienė
Vilniaus kolegija

Anotacija

Darbo rinkos pokyčiai skatina aukštąsias mokyklas intensyviau ir kūrybiškiau siekti tikslo – rengti specialistus tokių profesijų, kurios bus reikalingos darbo rinkoje ne tik dabar, bet ir po kelerių metų, kai absolventai įsilies į darbo jėgos pasiūlą. Dabartinėje situacijoje aiškiai matyti, kad darbdaviai, nustatydami būsimo darbuotojo kompetenciją, daug reikšmės teikia ne tik jo specialybės žinioms ir įgūdžiams – jie ypač vertina žmogiškąsias savybes.

Šiandien pagrindinis dėstytojo tikslas – atrasti būdų skatinti studentą ir sudaryti jam sąlygas įgyti reikiamą išsilavinimą, išugdyti blaiviai mąstantį, dorą ir atsakingą už savo kompetencijas specialistą. Vaisingas dėstytojo ir studento bendradarbiavimas tiesiogiai priklauso nuo daugelio veiksnių, tarp jų ir tokių, kurie gali būti apibūdinti kaip vienas iš rinkodaros elementų, o būtent fizinės aplinkos. Studento ir dėstytojo pedagoginiai ryšiai, tinkamai parinktas paskaitų laikas, auditorijų jaukumas veikia studento psichologinę savijautą. Auditorijų kompiuterinis aprūpinimas, apšvietimo lygis, sėdėjimo patogumas, matomumas ir daugelis kitų veiksnių formuoja, keičia ugdytinio asmenybę.

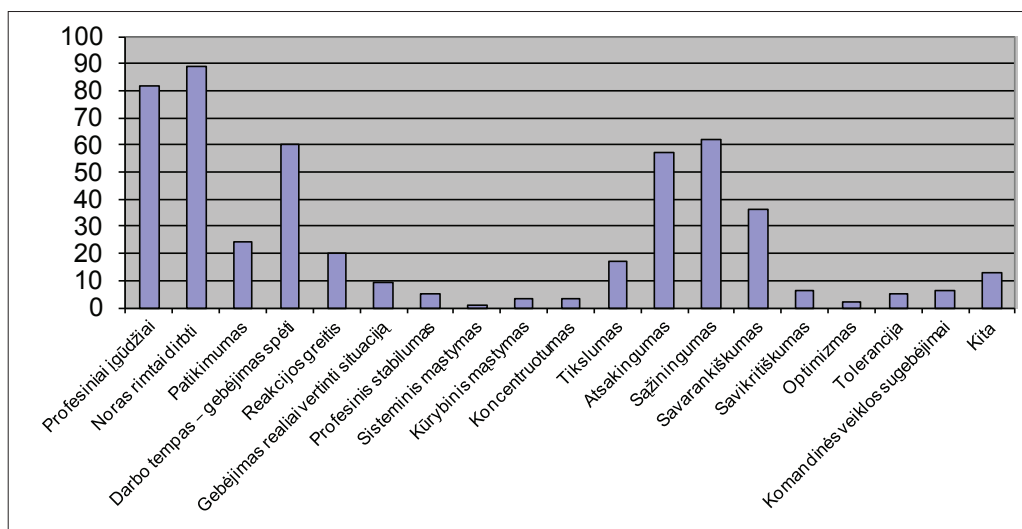
Straipsnio tikslas – išanalizuoti fizinės mokymo aplinkos įtaką studijų kokybei.

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, anketinė apklausa ir kiekybinių duomenų analizė.

Daugeliui žmonių šiomis dienomis rinkodara yra svarbus ir aktualus veiksnys. Dažniausiai asmenys dalyvauja rinkodaroje ir patiria jos poveikį kaip prekių ir paslaugų pirkėjai ar visuomeninio gyvenimo dalyviai: jie sprendžia, ką ir kur pirkti, už ką balsuoti, kur ir kaip atostogauti ir pan., todėl rinkodaros žinios naudingos ir reikalingos visiems, kurie ja vadovaujasi. Bet kuri įmonė, norinti sėkmingai dirbti, kelti pasitikėjimą ir pritraukti daugiau klientų, turi labai gerai žinoti savo privalumus ir trūkumus, neatsilikti nuo naujovių, stebėti visuomenėje vykstančius pokyčius ir pati prie jų prisidėti.

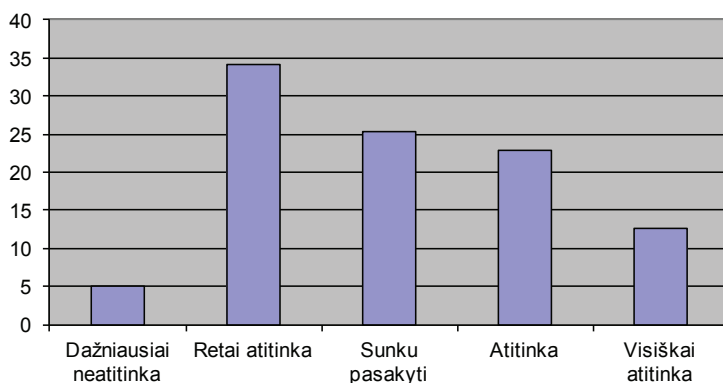
Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakultetui taip pat svarbu žinoti, kas pritraukia studentus, nes turėdamas išsamią informaciją apie studijų programų paklausos ir kokybės pokyčius fakultetas galės imtis rinkodaros veiksmų, kurie padėtų sureguliuoti paklausą ir pritraukti kuo daugiau norinčiųjų čia studijuoti.

Be to, darbo rinkos pokyčiai skatina aukštąsias mokyklas intensyviau ir kūrybiškiau siekti tikslo – rengti specialistus tokių profesijų, kurios bus reikalingos darbo rinkoje ne tik dabar, bet ir po kelerių metų, kai jų absolventai įsilies į darbo jėgos pasiūlą. Tam reikalinga turėti ateities darbo poreikių viziją, žinoti kvalifikacijų pokyčių tendencijas, nes nuo būsimo darbuotojų kvalifikacijų ir turimų žinių priklauso jų konkurencinis pranašumas, įsitvirtinimas ir išsilaikymas darbo rinkoje. Dabartinėje situacijoje aiškiai matyti (žr. 1 pav.), kad darbdaviai, nustatydami būsimo darbuotojo kompetenciją, daug reikšmės teikia ne tik jo specialybėmis žinioms ir įgūdžiams – jie ypač vertina žmogiškąsias savybes.

1 pav. Būsimo darbuotojų savybių pasiskirstymas pagal svarbą (proc.)

Aukštojo mokslo neuniversitetinės studijos – tai į praktinę veiklą orientuotos profesinės studijos, sudarančios sąlygas įgyti aukštąjį išsilavinimą ir atitinkamą profesinę kvalifikaciją. Lietuvos socialiniai, technologiniai ir ekonominiai persitvarkymai kelia naujų darbo vietos reikalavimų. Profesijų ir kvalifikacijų poreikių tyrimus atlieka Socialinių tyrimų institutas. Tyrimų rezultatai (žr. 2 pav.) rodo, kad absolventų profesinį pasirengimą darbdaviai vertina įvairiai.

2 pav. Absolventų profesinio pasirengimo ir kvalifikacijos reikalavimų atitikimas (proc.)

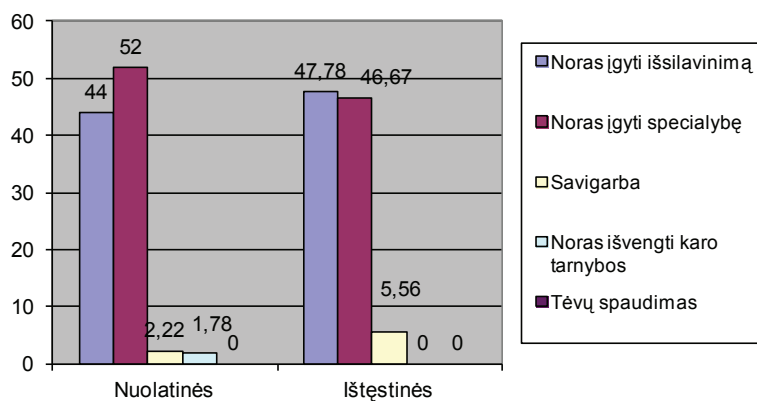
Šiandien pagrindinis dėstytojo tikslas – atrasti būdų skatinti studentą ir sudaryti jam sąlygas įgyti reikiamą išsilavinimą, išugdyti blaiviai mąstantį, dorą ir atsakingą už savo kompetencijas specialistą. Vaisingas dėstytojo ir studento bendradarbiavimas tiesiogiai priklauso nuo pedagoginių tarpusavio ryšių. Dėstytojas privalo sudominti savo dėstomu dalyku, padėti įsisąmoninti jo svarbą, taip pat imponuoti studentams savo kompetencija, profesine kvalifikacija, kūrybingumu, gebėjimu perteikti žinias remiantis pedagogine patirtimi.

Neuniversitetinės studijos organizuojamos teorinius profesijos pagrindus siejant su praktinių įgūdžių ugdymu. Siekiant studijų tikslų taikomi studijų metodai leidžia ugdyti ne tik profesinius, bet ir bendruosius gebėjimus:

- organizuoti, vadovauti, dirbti kolektyve;
- rinkti ir apdoroti informaciją;
- bendrauti ir bendradarbiauti;
- analizuoti, daryti išvadas, priimti sprendimus ir už juos atsakyti;
- laikytis profesinės etikos;
- komunikabilumą, sąžiningumą.

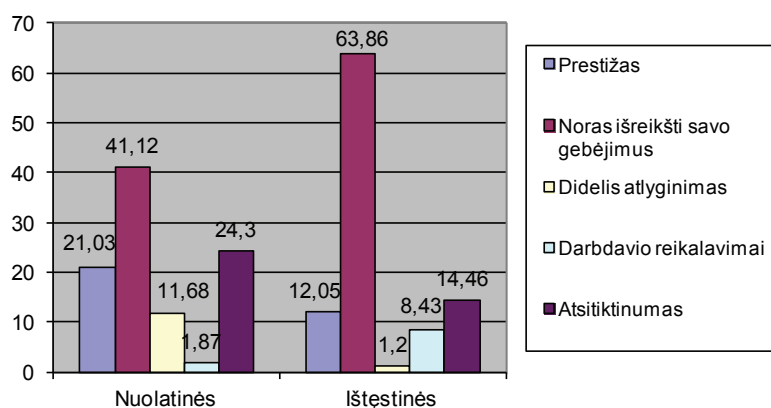
Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakultetas daug dėmesio skiria specialistų rengimui ir studijų kokybei. Kolegijos tikslas – parengti studentą darbo rinkai, profesinei veiklai, užtikrinti jo gebėjimą bendrauti, dirbti komandoje, savarankiškai priimti sprendimus. Kiekvienas dėstytojas privalo padėti studentui pasiekti numatytus studijų rezultatus ir įgyti norimą kvalifikaciją, kuri atitiktų studento lūkesčius ir darbo rinkos poreikius. Norint pasiekti užsibrėžtus tikslus, reikia nustatyti, analizuoti ir žinoti demotyvacinius veiksnius, darančius įtaką studento kvalifikaciniai saviugdai. Siekiant geriau pažinti studentus, buvo atliktas tyrimas. Jame dalyvavo nuolatinė ir ištemptinė studijų bankininkystės, buhalterinės apskaitos ir finansų studijų programų studentai.

Aiškinantis priežastis, paskatinusias studentus pasirinkti Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakultetą, gauti tokie rezultatai (žr. 3 pav.).

3 pav. Motyvų, lėmusių mokslo įstaigos pasirinkimą, pasiskirstymas (proc.)

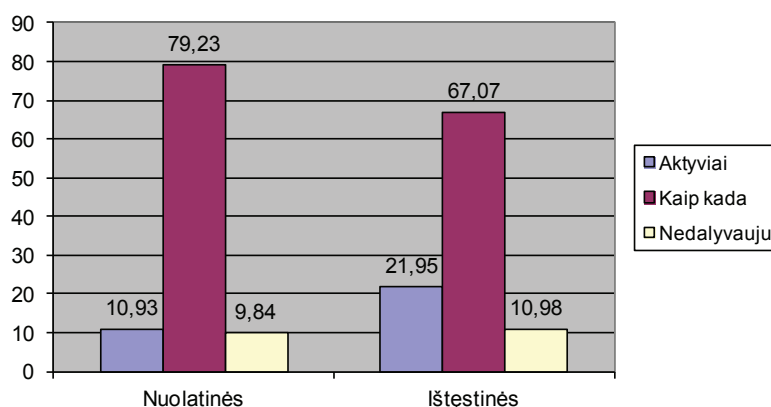
Iš 3 paveikslą matyti, kad vienas iš esminių motyvų nuolatinių studijų studentams pasirenkant mokslo įstaigą buvo noras įgyti specialybę, o ištęstinių studijų studentų pagrindiniai motyvai buvo du: noras įgyti aukštąjį išsilavinimą ir (labai nedaug atsilikęs) noras įgyti specialybę. Renkantis mokslo įstaigą, praktiškai jokios įtakos neturėjo tokie motyvai kaip savigarbą, noras išvengti karo tarnybos ar tėvų spaudimas. Tai rodo, kad motyvai studijuoti ir siekti žinių būvę svarūs.

4 pav. Motyvų, lėmusių specialybės pasirinkimą, pasiskirstymas (proc.)

Analizuojant specialybės pasirinkimo priežastis matyti, kad tiek nuolatinių, tiek ištęstinių studijų studentų pagrindinis motyvas, turėjęs didžiausią įtaką renkantis studijų programą (žr. 4 pav.), buvo noras išreikšti savo sugebėjimus. Tačiau 24,3 proc. nuolatinių studijų studentų studijų programą pasirinko atsitiktinai, kitiems studentams (21,03 proc.) didelę įtaką darė fakulteto prestižas. Studijų programos prestižas arba atsitiktinis jos pasirinkimas yra studentų demotyvaciją skatinantys veiksniai. Galima daryti prielaidą, kad jie daro gana didelę (arba didžiausią) įtaką studijų kokybei. Reikėtų siekti, kad būsimieji studentai turėtų galimybę susipažinti su studijų programomis dar prieš stodami.

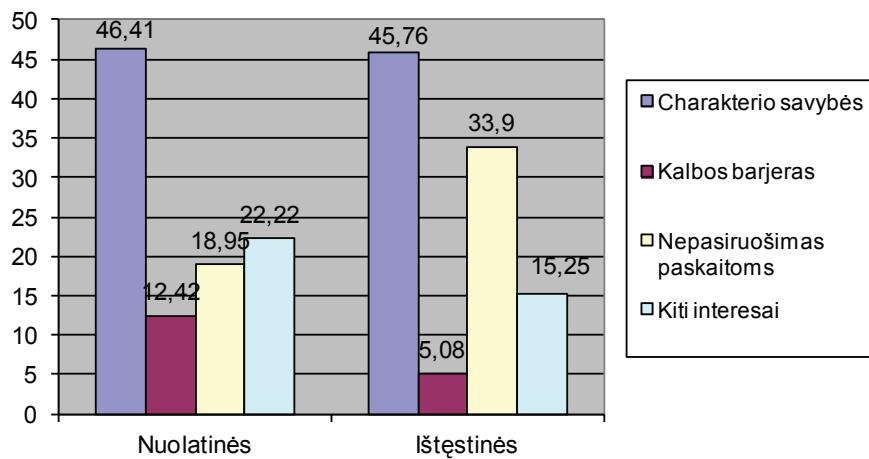
Studijų kokybę veikia ir studentų dalyvavimo paskaitose aktyvumas. Svarbu išsiaiškinti, kaip studentai sugeba įsisavinti, suprasti dėstomą medžiagą. Todėl reikia žinoti, studentas ateina į paskaitą tik pasyviai ją „atsėdėti“ ar norėdamas įgyti žinių.

5 pav. Studentų aktyvumo per paskaitas pasiskirstymas (proc.)

Analizuojant studentų aktyvumą paaiškėjo (žr. 5 pav.), kad tiek nuolatinių, tiek ištęstinių studijų studentai yra aktyvūs kaip kada (nuolatinių studijų – 79 proc., ištęstinių studijų – 67 proc. studentų). Labai blogai, kad studentai visiškai pasyvūs per paskaitas (nuolatinių studijų – beveik 10 proc., ištęstinių studijų – 11 proc. studentų).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad įsisavinant profesines žinias labai svarbus paskaitų laikas. Per paskaitas studentai gali tiesiogiai bendrauti su dėstytoju: pateikti klausimus, analizuoti iškilusias problemas, diskutuoti, spręsti uždavinius, projektuoti situacijas, bet reikia kokių nors paskatų jiems suaktyvinti, sudominti. Kiekvienas dėstytojas turi atrasti savo dėstymo metodikas ir jas taikyti, kad vyktų efektyvus darbas. Norint šito pasiekti, reikia išsiaiškinti studentų pasyvumo per paskaitas priežastis.

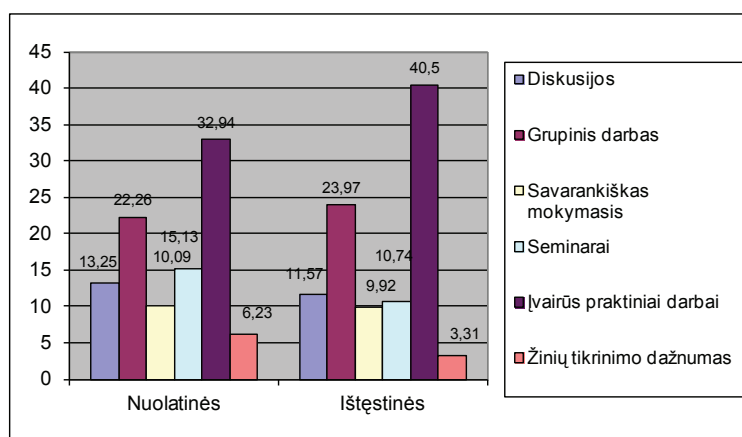
6 pav. Priežasčių, lemiančių studentų neaktyvumą per paskaitas, pasiskirstymas (proc.)

Tyrimo rezultatai parodė, kad per paskaitas aktyvūs labai mažai studentų. Nuolatinių studijų studentai yra mažiau aktyvūs negu iššęstinių studijų studentai. Pagrindinės priežastys, lemiančios neaktyvų dalyvavimą paskaitose, yra studentų charakterio savybės. Matyti, kad studentų aktyvumas priklauso ir nuo kurso: kuo aukštesnis kursas, tuo didesnis aktyvumas. Mažiausiai aktyvūs yra I kurso studentai (83,93 proc.), o IV kurso neaktyvių per paskaitas studentų yra mažiau – 61,90 procento. Kitos ir IV kurso studentų neaktyvumo priežastys (nepasiruošimas paskaitoms). Galima daryti prielaidą, kad studentų aktyvumą reikia ugdyti kelerius metus, geriausia tai pradėti daryti vidurinėje mokykloje.

Atliekant tyrimą aiškintasi, kokią įtaką studentų lankomumui daro aplinka. Daugelis respondentų (42,59 proc. nuolatinių studijų studentų ir 48,31 proc. iššęstinių studijų studentų) pabrėžė, kad lankomumui didžiausią įtaką daro geri studento ir dėstytojo santykiai. Tai reiškia, kad dėstytojų teikiamos konsultacijos, dėstytojų ir studentų bendradarbiavimas atliekant praktiką ir rengiant savarankiškus darbus, diskusijos per paskaitas suteikta galimybė išsakyti dėstytojui savo lūkesčius siekiant geresnės studijų kokybės. Be to, šitai motyvuoja studentus studijuoti. Tiek nuolatinių (41,06 proc.), tiek iššęstinių (49,44 proc.) studijų studentams didelę įtaką daro teigiama psichologinė aplinka grupėje.

Studijų kokybei užtikrinti yra labai svarbūs naudojami mokymosi metodai. Šiandien bendrauti su studentais taikomi įvairūs veiklos būdai. Teorinei medžiagai dėstyti visais laikais yra svarbi paskaita. Kadangi darbas organizacijoje neatsiejamas nuo kolektyvinio darbo rezultato, vienas efektyvių darbo metodų yra užduočių atlikimas darbo grupėse. Tik per diskusijas studentai sugeba priimti bendrą sprendimą. Šiandieninis studentas ne tik turi atlikti užduotį, bet ir išanalizuoti esamą situaciją.

Susipažinus su teorine medžiaga, svarbu tinkamai suprasti ir vartoti sąvokas, taikyti teorines žinias, originaliai ir logiškai mąstyti, formuluoti išvadas. Visa tai neįmanoma be kito svarbaus mokymosi metodo – situacijų (atvejo) analizės ir projekto rengimo.

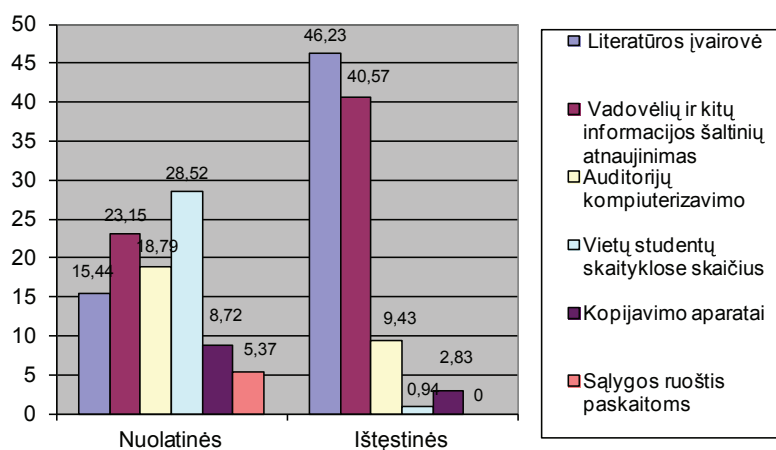

7 pav. Studentų nuomonės apie studijų metodų efektyvumą pasiskirstymas (proc.)

Atliekant tyrimą siekta sužinoti, kokie studijų metodai yra efektyviausi. Iš 7 paveikslo matyti, kad, studentų (nuolatinių studijų – 32,9 proc., iššęstinių studijų – 40 proc.) nuomone, studijų kokybę labiausiai padeda gerinti įvairūs

praktiniai darbai, kuriuos atliekant įgyti įgūdžiai bus taikomi tiesioginiame darbe. Gana svarbus studijų kokybei, studentų manymu, mokymosi metodas yra grupinis darbas. Diskusijomis, seminarais, praktiniais darbais siekiama ugdyti kūrybišką studentų požiūrį į problemų sprendimą, stiprinamas jų pasitikėjimas savimi, tikėjimas savo siekiais.

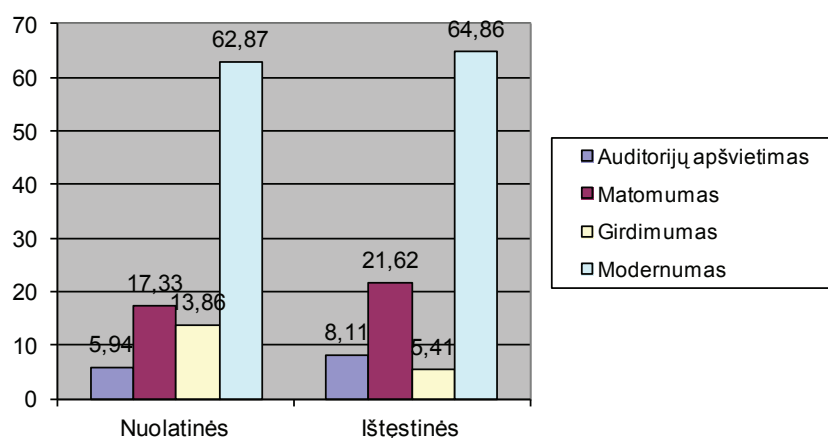
Šiuolaikiniam specialistui nepakanka vien profesinių žinių ir įgūdžių. Jis turi gebėti savarankiškai priimti sprendimus, dirbti kūrybiškai, planuoti ne tik savo, bet ir grupės veiklą, analizuoti ir vertinti verslo situacijas, rodyti iniciatyvą. Ugdyti šiuos gebėjimus padeda savarankiškas darbas. Savarankiškai įgytos žinios stiprina pasitikėjimą savo jėgomis, skatina reikšti nuomonę, plėsti akiratį. Atliekant tyrimą buvo svarbu sužinoti, kokios priemonės trukdo mokytis savarankiškai (žr. 8 pav.).

8 pav. Studentų nuomonės apie savarankiškai mokytis trūkstamas priemones pasiskirstymas (proc.).

Nuolatinį studijų studentai nurodė, kad savarankiškoms studijoms trūksta vietų skaityklose, naujų kompiuterių ir organizacinės technikos. Studentai (23,15 proc. – nuolatinį studijų, 40,57 proc. – iššęstinių studijų) įvardijo, kad kolegijoje nepakankamas vadovėlių ir informacijos šaltinių atnaujinimas, nedidelė jų įvairovė.

Studijų kokybė labai priklauso nuo aplinkos, kurioje studentai mokosi. Auditorijų jaukumas veikia studento psichologinę savijautą grupėje. Į fizinę aplinką įeina ir auditorijų kompiuterinis aprūpinimas, sėdėjimo patogumas, auditorijų apšvietimo lygis, matomumas ir kita.

9 pav. Studentų nuomonės dėl to, kas keistina aukštosios mokyklos fizinėje aplinkoje, pasiskirstymas (proc.).

Studentai, vertindami mokyklos aplinką, kaip didžiausią trūkumą įvardijo nepakankamą kolegijos auditorijų modernumo lygį (62,87 proc. nuolatinį studijų ir 64,86 proc. iššęstinių studijų studentų). Matomumo auditorijose, jų apšvietimo lygio ir girdimumo vertinimo rezultatai panašūs.

IŠVADOS

Studijų efektyvumui daro įtaką daug veiksnių: motyvai, lėmę specialybės pasirinkimą, studijų darbo metodai, fizinė aplinka. Nuo jų priklauso profesinės veiklos ir ugdymo proceso pokyčiai.

Tyrimas atskleidė, jog tam, kad atitiktų Europos profesinio rengimo lygį ir bendrąsias pasaulio mokslo, ūkio ir švietimo tendencijas, specialistų rengimas Vilniaus kolegijoje dar tobulintinas.

Taip pat būtina ugdyti asmenines studentų savybes, kurios reikalingos būsimai profesinei veiklai ir asmeniniam gyvenimui rinkos ekonomikos sąlygomis demokratinėje visuomenėje.

Kad profesinis rengimas atitiktų darbo rinkos ir visuomenės keliamus reikalavimus, būtina išsami, konkrečiais tyrimais pagrįsta situacijos analizė ir prognozė.

Literatūra

1. Aukštojo mokslo kokybė. Tyrimai. Geroji patirtis. Aktualijos. Diskusijos. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2004. ISSN 1822-1645.
2. KARDELIS, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai, 2005.
3. LAUŽACKAS, Rimantas. *Profesinio rengimo metodologija*: monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005. ISBN 9955-12-057-6.
4. LAUŽACKAS, Rimantas. *Mokymo turinio projektavimas*. Standartai ir programos profesiniame rengime. Kaunas, 2000. ISBN 9986-501-52-0.
5. ŽIDŽIŪNAITĖ, Vilma. *Taikomųjų tyrimų metodologijos charakteristikos*: mokojoji knyga. Vilnius, 2006. ISBN 9955-695-36-6.

PHYSICAL TRAINING ENVIRONMENT AS AN INTEGRAL ELEMENT OF THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION PERFORMANCE

Summary

Labour market developments in higher schools more intensively and creatively to the goal - to train specialists such professions that are needed in the labor market, not only in this moment, but after a few years, when students join the labor force. The current situation clearly shows that employers in determining the prospective employee competence, attach great importance to not only the careers of knowledge and skills, but especially the general human intellectual properties.

The main purpose of today's teacher – finding ways to encourage and enable students to hit the current epoch an education, to develop sober-minded, honest and responsible for their own specialists. Teacher and student fruitful cooperation is directly dependent on many factors, which can be described as one of the marketing elements – the physical environment. This includes: student and teacher pedagogical relationships, the selection of the lecture time for auditorium comfort affects the student's psychological well-being of the groupsuch as auditoriums computers supplies, seats comfort, classrooms lighting levels, visibility, and many other factors shape, changing the personality of the learner.

DĖSTYTOJO VAIDMUO KURIANT IR PALAIKANT KOLEGIJOS KULTŪRĄ

Genovaitė Simoneit
Klaipėdos valstybinė kolegija

Anotacija

Straipsnyje aptariama organizacijos kultūros kolegijoje bruožai, struktūra, funkcijos ir kūrimo ypatumai. Pateikiami dėstytojo vaidmens kuriant ir palaikant organizacijos kultūrą tyrimo duomenys, apibendrinimas ir siūlymai. Atlikus tyrimo duomenų analizę paaiškėjo, kad plėtojant fakulteto kultūrą labai svarbu toliau puoselėti senąsias tradicijas ir ritualus ir ieškoti būdų ir sąlygų dėstytojų tarpusavio santykiams gerinti ir pasitikėjimui stiprinti.

Pagrindiniai žodžiai – organizacijos kultūra, mikroklimatas, tapatumas, tradicijos ir ritualai, vertybės.

IVADAS

Temos aktualumas ir problema. Kolegijų kultūros kūrimas yra aktuali teorinė ir praktinė problema. Organizacijos kultūra galėtų padėti stimuliuoti kolegijos veiklą ir tobulinti studijų kokybės sistemą. Vienas iš aktualių kolegijos veiklos aspektų yra jos kultūros ir visuotinės studijų kokybės valdymo kūrimas. Jeigu nenorima, kad darbuotojai dirbtų noriai ir produktyviai, nesiekiami šiek tiek plačiau pažvelgti į supančią aplinką, be jokios abejonės, galima apsieti be organizacijos kultūros tyrimų ir jos kūrimo. Organizacijos kultūra gali inspiruoti dėstytojus būti produktyvius ir tai yra geriausia motyvacija, tik problema ta, kad sunku pasiekti tinkamą organizacijos kultūrą, nes reikia ne tik ją sukurti, bet ir nuolat reaguoti į organizacijoje ir aplinkoje vykstančius pokyčius.

Straipsnio tikslas – atskleisti dėstytojo vaidmenį kuriant ir palaikant organizacijos kultūrą.

Straipsnio uždaviniai – apibrėžti organizacijos kultūros sąvokos esmę; remiantis Lietuvos ir užsienio autorių teorijomis įvertinti dėstytojų vaidmenį kuriant ir palaikant kolegijos kultūrą; ištirti kolegijos Technologijų fakulteto kultūros sritis ir pateikti siūlymus fakulteto kultūros kokybei gerinti.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti stipriąsias ir silpnąsias fakulteto kultūros sritis ir pateikti išvadas ir siūlymus fakulteto kultūros kokybei gerinti.

Tyrimo objektas – Klaipėdos valstybinės kolegijos Technologijų fakulteto dėstytojai ir I–III kursų studentai.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, apklausa, kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė.

1. ORGANIZACIJOS KULTŪROS SAMPRATOS ASPEKTAI

Daugybė autorių (Schein, 2001; Deal, Kenedy, 1982; Denison, 1990; Schneider, 1990; Кэрс Дэ Врэс, 2003; Šimanskienė, 2008) tyrė, aprašė ir rekomendavo gana daug įvairių organizacijos kultūros sampratos, jos kūrimo arba keitimo norima linkme modelių ir metodų. Dauguma jų remiasi kultūrinėmis arba tomis vertybėmis, kurių pagrindu galima suvienyti organizacijos narių pastangas įgyvendinti strategijas ir šitaip užtikrinti pačios organizacijos išlikimą konkurencinėje aplinkoje.

Lentelė. Skirtingų autorių organizacijos kultūros esmės traktuotės

Autorius	Apibrėžimai
J. Cornwall, B. Perlman	Dešimt dominuojančių kultūros komponentų: rizikos toleravimas, aktyvi veikla, pasitikėjimo ir pareigų etika, žmonės, emocijų atpažinimas, darbas kaip džiaugsmas, vadovavimas, orientacija į klientų vertybes, kruopštumas, efektyvumas ir veiksmingumas.
L. Wendell, F. Kast, J. Rosenzweig	Dominuojantis vertybių modelis, įsitikinimai, mitai, prielaidos ir jų įkūnijimas simboliuose, frazeologijoje, darbe, technologijoje ir vadyboje.
E. Schein	Organizacijos kultūra apibrėžiama kaip elgesio įpročių normos, dominuojančios vertybės, filosofija oficialiose ir neoficialiose taisyklėse.
A. Pettigrew	Kultūra yra visuomenės priimtų matų sistema, įgyvendinta tam tikrų grupių žmonių tam tikru laiku.

E. Tylor	Kultūra yra sudėtingų elementų rinkinys: žinios, menas, pasitikėjimas, dvasinė būklė, įstatymai, įpročiai ir kiti gebėjimai bei taisyklės, reikalingos žmonėms.
T. Peters, R. Waterman	Dominuojančios vertybės, kurios skelbiamos apsakymuose, atsiminimuose, legendose, mituose; polinkis į veiksmą, glaudus bendradarbiavimas su klientais, savarankiškumas ir judėjimas į priekį, produktyvumas, ištikimybė vadovybei, artimumas, bendravimo paprastumas.

Šaltiniai: S. Robbins (2003), P. Jucevičienė (2009), R. Fletcher (2000), D. Zatz (2008).

Pasak Harriso (1998), „kultūra, suprantama plačiąja etnografinė prasme, yra ta kompleksinė visuma, kuri apima žinias, tikėjimą, meną, moralę, teisę, papročius ir visus kitus gebėjimus ir įpročius, įgytus žmogaus kaip visuomenės nario. Kultūros padėtis įvairiose žmonių visuomenėse, kiek ją galima tyrinėti bendraisiais principais, yra dalykas, kurį galima tyrinėti kaip žmonių minties ir veiklos dėsnius.“

Organizacijos kultūros apibrėžtis priklauso nuo organizacijos kultūros analizės lygmenis. Galima išskirti tris organizacijos kultūros lygmenis: bendrų susitarimų, vertybių, pastebimos kultūros. Tirdami išorinį lygmenį akcentuosime tradicijas, ritualus, fizinę aplinką ir pan., vidinį – bendrus susitarimus, tarp jų ir vertybes. Anot Targamadžės (2009), derėtų remtis tokiu organizacijos kultūros apibrėžimu: tai yra esminių vertybių, kurios būdingos organizacijai ir kuriomis savo kasdienėje, ypač ugdomojoje, veikloje vadovaujasi jos nariai, sistema, pasireiškianti tradicijomis, ritualais, istorijomis, mitais ir panašiai.

Šis apibrėžimas leidžia teigti, kad švietimo organizacijos kultūra sietina su vertybėmis ir lūkesčiais. Tokie lūkesčiai (pvz., susiję su gerais mokymo metodais, dėstytojų noru tobulėti ir kt.) yra kuriami per laiką bendro dėstytojų, administracijos, studentų darbo, bendrai sprendžiamų problemų ir kartu įveikiamų kliūčių bei iššūkių.

R. A. Baronas, J. Greenbergas teigia, kad organizacijos kultūros (OK) funkcijos:

- suteikia jos nariams bendrumo jausmą;
- sustiprina bendrą įsipareigojimą organizacijai ir jos misijai;
- padeda išsiaiškinti ir sustiprinti elgesio standartus.

E. Scheinas apibendrinamas įvardija dvi kompleksines organizacijos kultūros funkcijas: *išorinė adaptacija* (tai procesas, parodantis, kaip organizacija, siekdama savo tikslų, reaguoja į išorės poveikį; nuo organizacijos kultūros priklausys šios adaptacijos pobūdis) ir *vidinė adaptacija* (tai procesas, kai organizacijos nariai kuria bendrą tapatybę ir ieško būdų efektyviai dirbti su kitais organizacijos nariais; organizacijos kultūra lemia, kaip žmonės bendraus tarpusavyje, koks elgesys bus priimtinas, koks – nepriimtinas).

2. DĖSTYTOJO VAIDMUO KURIANT IR PALAIKANT ORGANIZACIJOS KULTŪRĄ

Esminiai dėstytojų veiklos tikslai yra optimalių sąlygų studentams perimti kultūrą, vertybes, reikiamas žinias sudarymas; vidinio studentų potencialo atskleidimas; studentų tapatumo vyksmo skatinimas, adekvataus savęs vertinimo ugdymas (Drūteikienė, 2010).

R. Lando teigimu, dauguma tyrėjų sutinka, kad reikšmingiausias akademinė bendruomenei, akademinė tradicijai yra kolegialus modelis, išreiškiantis pagrindinę akademinės bendruomenės vertybę – pagarbą intelektinei nepriklausomybei ir stipriam kolegiškumo jausmui. Esant tokiai organizacijos kultūrai, akademinė bendruomenė susitelkia bendram tikslui, sprendimai priimami kolektyviai naudojant racionalius civilizuotus argumentus (R. Land, 2004, p. 173). Tačiau oponentai pabrėžia ir tokios organizacijos kultūros trūkumus, pavyzdžiui, kompromisus, nuolaidžiumus priimant sprendimus, grupės spaudimą priimti tik grupei naudingus sprendimus ir panašiai.

Nagrinėjant organizacijos kultūrą, ypač pabrėžiama normų ir vertybių svarba, tačiau svarbios yra ir kitos savybės. Kaip nurodo F. Luthansas, kalbant apie organizacijos kultūrą, yra sutariama dėl šių požymių:

- elgesio panašumai (sąveikaudami tarpusavy organizacijos nariai vartoja bendrą kalbą, terminiją, ritualus, kt.);
- normos (egzistuojantys elgesio standartai, iš jų – ir nurodymai, kaip atlikti darbą);
- dominuojančios vertybės (yra daugybė vertybių, kurioms organizacija pritaria, ir tikisi, kad personalas jas taip pat perims; tipiniai tokių vertybių pavyzdžiai yra gera darbo kokybė, didelis efektyvumas ir kt.);
- filosofija (organizacijos politika, jos nuostatos, kaip turi būti elgiamasi su darbuotojais ir vartotojais);
- taisyklės (įvairūs griežti reglamentai, nurodymai, kuriuos naujokai turi išmokyti);
- organizacijos klimatas (bendra organizacijos narių savijauta, jų sąveikos vieno su kitu, su vartotojais ir pan. būdas) (F. Luthans, 2011).

Visuma šių savybių ir lemia organizacijos kultūrą.

Kad būtų sėkmingai kuriama organizacijos kultūra, Gibson, Ivancevichius, Donnelly (Šimanskienė, 2001) rekomenduoja šias veiklas:

- 1) išsiaiškinti esamą organizacijos kultūros padėtį ir kuriamos ateities organizacijos kultūros gaires;
- 2) nustatyti būdus, priemones, kaip įgyvendinti organizacijos kultūros viziją;
- 3) nuolat bendradarbiauti su aukščiausią vadovybę užsitikrinant jos palaikymą;
- 4) į pokyčių procesą įtraukti visus organizacijos narius;
- 5) mokyti narius naujų elgesio taisyklių, nuolat bendrauti, aiškinti pokyčių naudą;
- 6) išplėtoti socializacijos sistemą, kad nauji nariai efektyviau įsitrauktų į naujos organizacijos kultūros kūrimą;
- 7) skatinti ir stiprinti naują organizacijos kultūrą.

Daugelio organizacijos problemų, taip pat ir kultūros, negalima išspręsti greitai. Anot Seiliaus, siekiant abstrakčias idėjas sėkmingai ir laiku paversti konkrečia tikrove, reikia žvelgti iš ilgalaikės perspektyvos.

3. SVARBIAUSI ORGANIZACIJOS KULTŪROS BRUOŽAI

Mokslinėje literatūroje tapatinimasis su organizacija apibrėžiamas kaip psichologinis ryšys, jungiantis organizaciją ir jos darbuotojus. Tapatumas yra socialiai konstruojamas ir kolektyviai išreikštas konstruktas, veikiamas organizacijos sociokultūrinių aplinkybių ir sąveikos su aplinka (Rastauskienė, 2008). Tapatumas yra svarbus psichologinis veiksnys, kuris gali daryti poveikį studijų ir mokslinės veiklos kokybei, darbuotojų lojalumui ir apsisprendimui nepalikti organizacijos, atsiranda poreikis nustatyti organizacijos aplinkos ypatumus, susijusius su tapatumo raiška. Darbuotojo tapatinimasis su organizacija priklauso ne tik nuo jo savybių ir vertybinės orientacijos, bet ir nuo tinkamų psichologinių sąlygų organizacijos narių darbui sudarymo – organizacijos psichologinio klimato, kuris kaip tam tikra sąlygų visuma gali pozityviai ar negatyviai veikti akademinės bendruomenės narių bendravimą, galimybę laisvai reikšti savo nuomonę apie studijų ir mokslinių tyrimų organizavimą. Atsakingas naudojimasis teise išsakyti savo nuomonę reikalauja, kad akademinės bendruomenės nariai tokią pat teisę pripažintų ir kitiems bendruomenės nariams, palaikytų kritinio mąstymo tradiciją ir atviros svarstymo atmosferą (Westerheijden, 2005; Будылин, Полатайко, 2005), nes priešingu atveju sunku tikėtis, kad administracija ir dėstytojai, išgyvenantys neigiamus jausmus ir įtampą, gins akademinę laisvę (Stake, Cisneros-Cohernour, 2004). Be to, nurodoma, kad dėstytojai, kurių subjektyvus saugumo išgyvenimo lygis yra žemesnis, yra linkę rašyti studentams aukštesnius pažymius (Nir, Zilberstein-Levy, 2006).

Tinkamos psichologinės aplinkos organizacijos narių darbui ir bendravimui sudarymą siekiant skatinti darbuotojų bendradarbiavimą ir dalyvavimą organizacijos gyvenime, motyvaciją imtis iniciatyvos ir gerinti savo veiklos ir gyvenimo kokybę lemia daugelis organizacijos savybių: jos dydis, gyvavimo trukmė, joje dirbančių darbuotojų darbo planavimo, atlygio ir apdovanojimo ypatybės, tačiau reikšmingiausia iš jų – vadovaujančių darbuotojų elgesys. Organizacijos vadovams būtina žinoti esamo psichologinio klimato ypatumus ir nepasitenkinimo šaltinius, nes daugelį klimatą lemiančių veiksnių galima koreguoti ir šitaip daryti įtaką darbuotojų pasitenkinimui organizacija ir savo veikla. Pravartu pabrėžti, kad yra empirinių duomenų, patvirtinančių tiesioginę organizacijos psichologinio klimato ir jos veiklos sėkmingumo bei pasiektų rezultatų koreliaciją (Rekašiūtė-Balsienė, 2005; Kurutienė, 2006). Išsakyti teiginiai rodo, kad siekiant gerinti studijų ir mokslinės veiklos kokybę svarbu nustatyti dėstytojo, kaip akademinės bendruomenės nario, dėl subjektyvaus santykio su fakulteto aplinka ir pedagoginės bei mokslinės veiklos galimybių patiriamas emocijas.

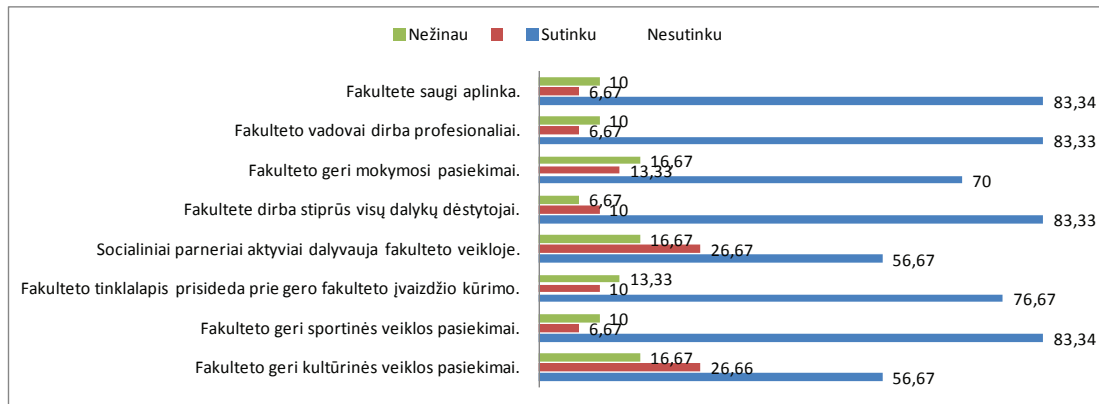
Apibendrinant galima teigti, kad skirtingų autorių nuomonių įvairovė dar iki galo neatskleidė nei pačios organizacijos kultūros esmės, nei jos sudedamųjų elementų bei jų vietos ir reikšmingumo organizacijos veiklos rezultatams. Todėl tolesni organizacijos kultūros tyrimai (vertinant naujausias vadybos teorijas ir vertinimo modelius) ir jos modeliavimas yra neišvengiami.

4. FAKULTETO KULTŪROS TYRIMAS IR ANALIZĖ

Technologijų fakultete buvo atliktas tyrimas siekiant ištirti jo kultūrą.

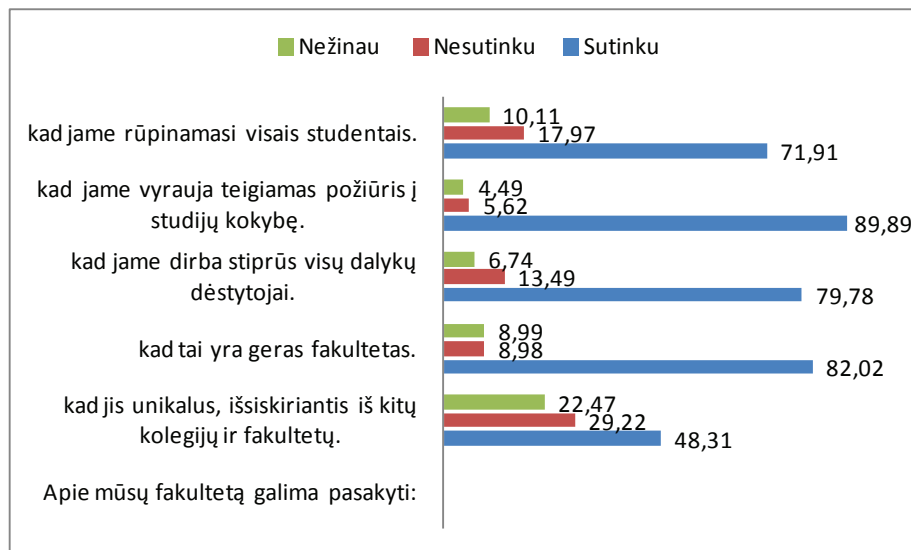
Tyrime dalyvavo 30 dėstytojų ir 200 I–III kurso studentų. Dėstytojams ir studentams pateikti panašūs klausimai. Respondentai apklausti elektroniniu būdu. Anketa parengta ir paskelbta internete adresu www.publika.lt.

Fakulteto įvaizdžio kokybė. Ji svarbi visiems respondentams. Dėl jos daugiausiai teigiamų atsakymų pateikė studentai (82,02 proc.). Dėstytojų klausta apie fakulteto pasiekimus varžybose, įvairiuose renginiuose, olimpiadose, apie fakulteto tinklalapio įtaką įvaizdžio kūrimui, apie vertybes ir studijų kokybę. Geriausias įvertinimas, kad fakultetas yra geras ir unikalus – 86,67 proc., o studijų kokybe ir pasiekimais patenkinti 80 procentų dėstytojų. Mažiau dėstytojų nurodė gerus kultūrinės veiklos pasiekimus (56,67 proc.), socialinių partnerių dalyvavimą fakulteto veikloje (56,67 proc.). Iš 1 paveikslą matyti, kaip pasiskirstė respondentų atsakymai.

1 pav. Dėstytojų pasiskirstymas pagal nuomonę apie fakulteto įvaizdį

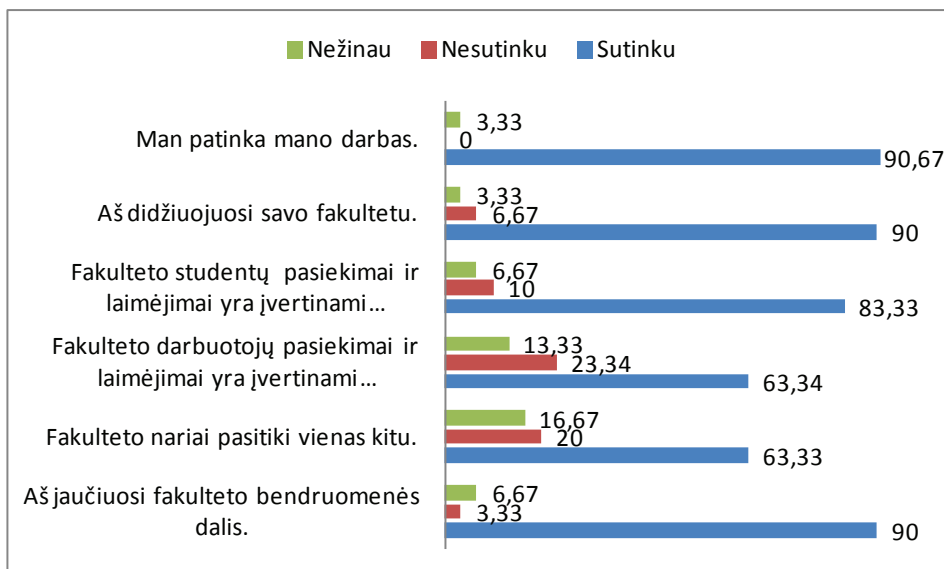
Studentams buvo pateikti šiek tiek kitokie klausimai. Jų klausta, ar fakultete rūpinamasi visais studentais. Su šiuo teiginiu sutinka 71,91 proc. studentų. Fakulteto įvaizdį kuria ir studentų požiūris į studijų kokybę. Į klausimą, ar fakultete vyrauja teigiamas požiūris į studijų kokybę, teigiamai atsakė 89,89 proc. studentų. Skirtingai pasiskirstė nuomonė dėl dėstytojų kvalifikacijos ir teigiamo fakulteto įvaizdžio: 79,78 proc. studentų mano, kad fakultete dirba stiprūs visų dalykų dėstytojai. 82,02 proc. studentų mano, kad fakultetas yra geras, tačiau jis unikalus ir išskirtinis atrodo tik 48,31 proc. studentų, 29,22 proc. su šiuo teiginiu nesutinka.

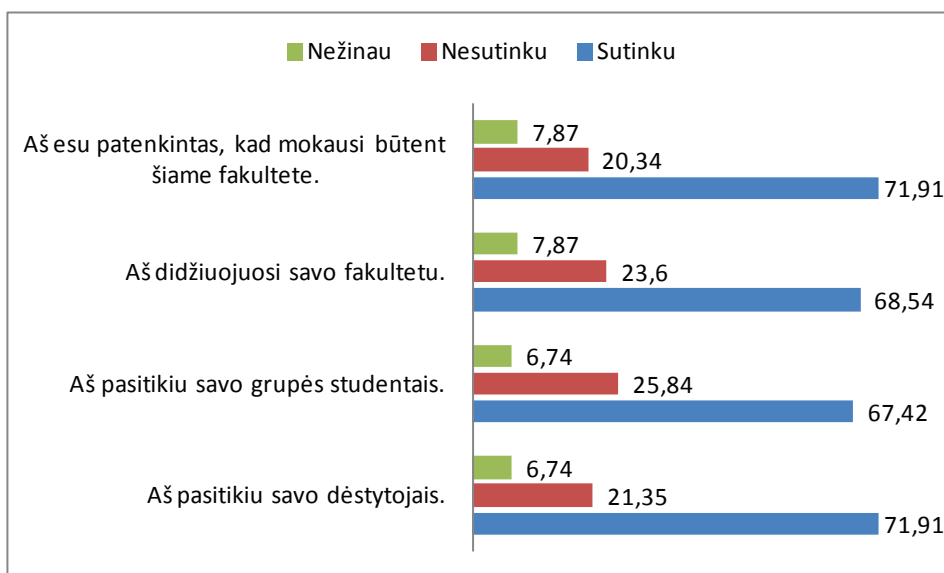
2 pav. Studentų pasiskirstymas pagal nuomonę apie fakulteto įvaizdį

Tapatumo jausmas. Tiriant šią sritį analizuota, ar dėstytojai jaučiasi bendruomenės dalimi, ar vieni kitais pasitiki, ar didžiuojasi savo fakultetu, ar dėstytojai ir studentai jaučiasi įvertinti. Šią sritį respondentai vertina gana gerai. Daugiausiai respondentų nesutiko, kad fakulteto nariai pasitiki vienas kitu.

Fakulteto bendruomenės dalimi jaučiasi 90 proc. dėstytojų, visiškai fakulteto bendruomenės dalimi nesijaučia tik 3,33 proc. dėstytojų. Vieni kitais pasitiki 63,33 proc., visiškai nepasitiki 20 proc. dėstytojų. Dėl pasiekimų ir laimėjimų jaučiasi įvertinti 63,34 proc., neįvertinti – 23,34 proc. dėstytojų. Jei turėtų galimybę pakeisti darbo vietą, 96,67 proc. dėstytojų jos nekeistų ir 3,3 proc. nedvejodami pakeistų. 90 proc. dėstytojų didžiuojasi savo fakultetu ir mėgsta savo darbą, tik 6,67 proc. nejaučia pasitenkinimo ir nesididžiuoja savo fakultetu.

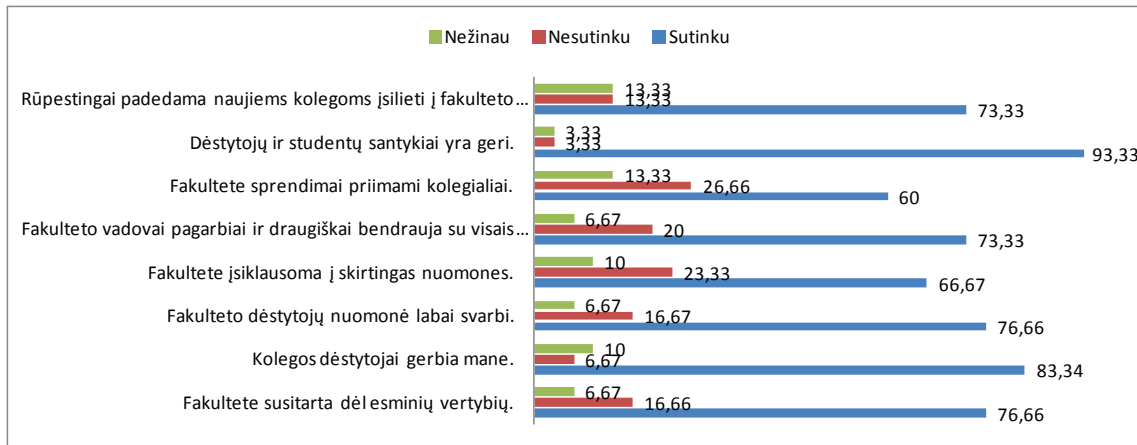
3 pav. Dėstytojų pasiskirstymas pagal nuomonę apie tapatumo jausmą

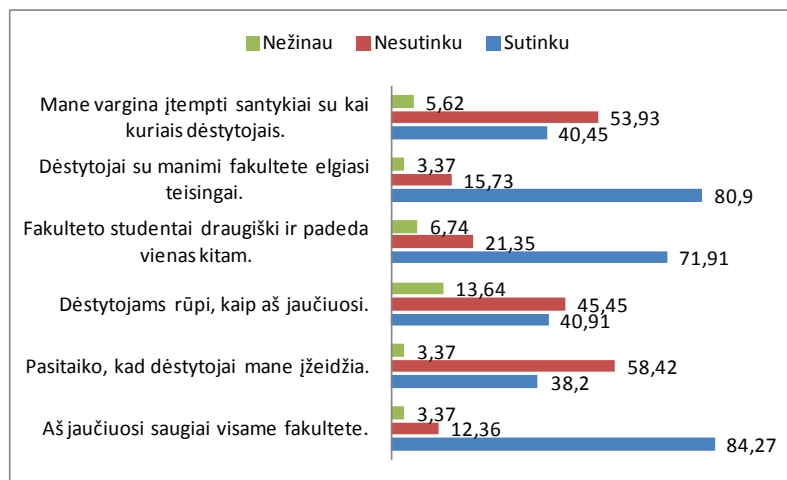
4 pav. Studentų pasiskirstymas pagal nuomonę apie tapatumo jausmą

Fakulteto mikroklimatas. Jis respondentų įvertintas geriausiai. Dėstytojų klausta apie pagarbą, pasitikėjimą kolegoms, vadovais, studentais. Teirautasi, ar įsiklausoma į skirtingas nuomones, ar padedama jauniems kolegoms. Studentų klausta, ar jie jaučiasi saugūs fakultete, ar fakulteto studentai yra draugiški ir padeda vieni kitiems. Domėtasi, kaip studentai elgiasi su dėstytojais, tirta grupės draugų įtaka studentams.

76,66 proc. dėstytojų jaučia, kad fakultete jų nuomonė svarbi. 67,67 proc. dėstytojų mano, kad įsiklausoma į skirtingas nuomones. 76,66 proc. dėstytojų jaučiasi gerbiami mokyklos vadovų, tiek pat respondentų mano, kad fakultete susitariama dėl esminių vertybių. Studentų gerbiami jaučiasi 83,34 proc. dėstytojų, tik 3,3 proc. dėstytojų jaučiasi negerbiami. 73,33 proc. dėstytojų iš kolegų sulaukia dalykinės pagalbos, 20 proc. pagalbos nesulaukia ir tik 6,67 proc. neturi nuomonės šiuo klausimu. 93,33 proc. dėstytojų nurodo gerus santykius su studentais, tik 3,3 proc. su studentais kartais konfliktuoja. 93,33 proc. dėstytojų džiaugiasi santykiais su kolegomis, 83,33 proc. nurodo gerus santykius su fakulteto vadovais, tiek pat procentų dėstytojų teigia palaiką gerus santykius su katedrų vadovais ir tik apie 17 proc. kartais konfliktuoja. 73,33 proc. dėstytojų mano, kad rūpestingai padedama naujiems kolegoms įsilieti į fakulteto gyvenimą, 13,33 proc. su tuo sutinka iš dalies ir 13,33 proc. nesutinka. 22,47 proc. studentų vargina dažni konfliktai, įtempti santykiai su kitais studentais, 70,79 proc. teigia, kad jų nevargina.

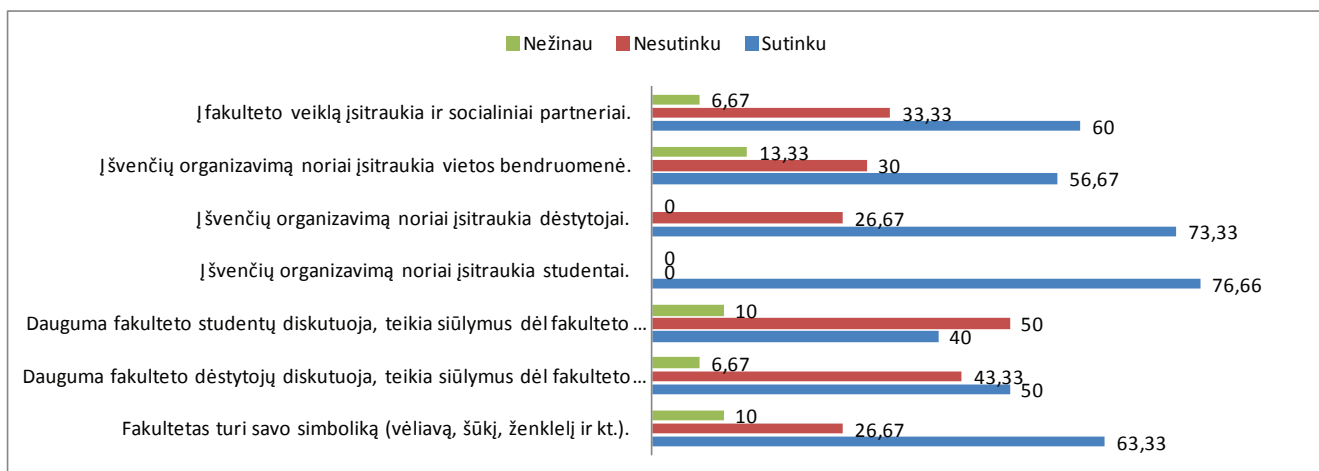

5 pav. Dėstytojų pasiskirstymas pagal nuomonę apie fakulteto mikroklimatą

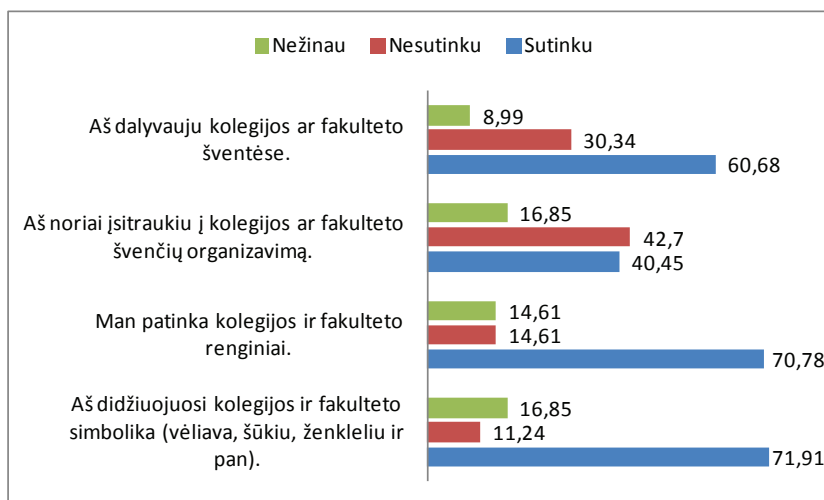
6 pav. Studentų paskirstymas pagal nuomonę apie fakulteto mikroklimatą

Fakulteto tradicijos ir ritualai. Dėstytojams buvo pateikta daugiau klausimų negu studentams. 50 proc. dėstytojų diskutuoja, teikia siūlymus dėl fakulteto tradicijų, 43,33 proc. nesutinka su anketos teiginiais, 6,67 proc. negali atsakyti. 73,34 proc. dėstytojų patinka fakulteto renginiai ir 20 proc. jie nepatinka. 76,66 proc. dėstytojų mano, kad į švenčių organizavimą noriai įsitraukia fakulteto bendruomenė, o 23,33 proc. su šiuo teiginiu nesutinka. 73,34 proc. dėstytojų noriai dalyvauja fakulteto šventėse, o 23,33 proc. fakulteto šventėse dalyvauja nenoriai.

7 pav. Dėstytojų pasiskirstymas pagal nuomonę apie fakulteto tradicijas ir ritualus

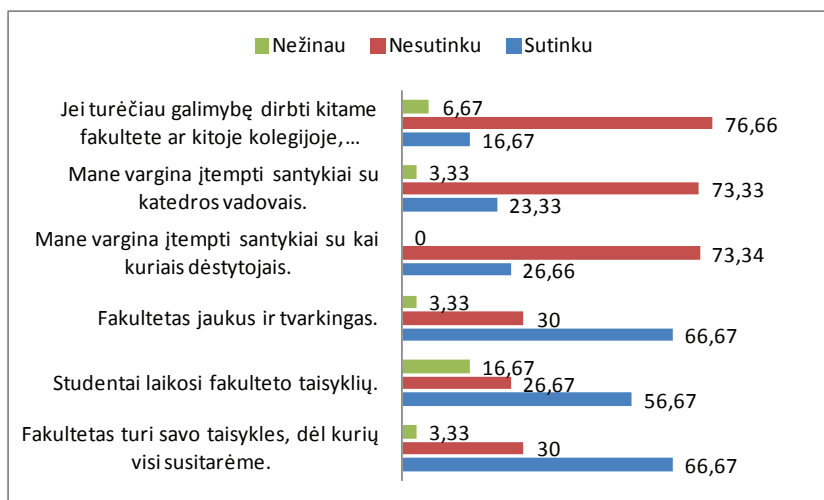
Studentams buvo pateikti keturi klausimai apie fakulteto tradicijas ir ritualus: ar patinka fakulteto renginiai ir ar jie noriai juose dalyvauja. 70,78 proc. studentų fakulteto renginiai patinka, 14,61 proc. – nepatinka, kiti studentai šiuo klausimų neturi nuomonės. 71,91 proc. studentų didžiuojasi fakulteto simbolika, 11,24 proc. nesididžiuoja, 16,85 proc. neturi nuomonės šiuo klausimu. Didesnė dalis – 60,68 proc. studentų dalyvauja fakulteto šventėse, 30,34 proc. jose nedalyvauja.

8 pav. Studentų pasiskirstymas pagal nuomonę apie fakulteto tradicijas ir ritualus

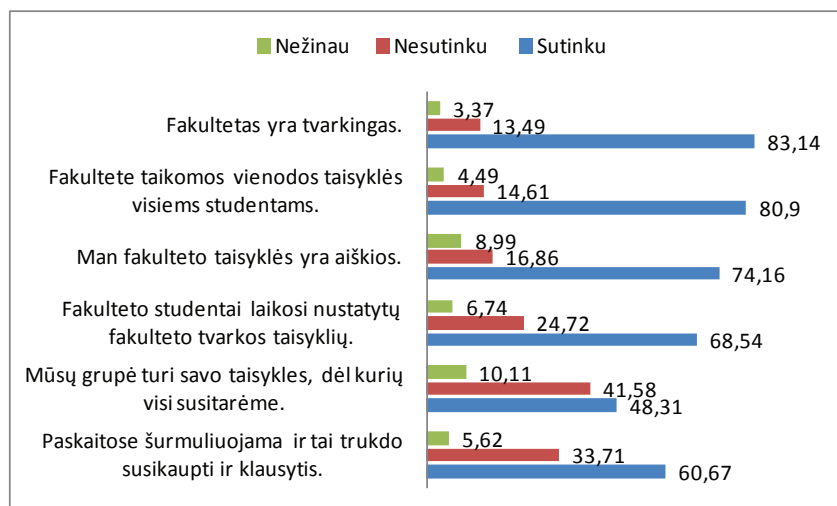
Tvarka fakultete. Šios srities klausimai buvo užduoti visiems respondentams. Norėta išsiaiškinti, ar fakultetas turi aiškias taisykles, ar jis yra jaukus ir tvarkingas, ar studentai turi savo taisykles, ar studentai laikosi fakulteto taisyklių.

66,67 proc. dėstytojų pripažįsta, kad fakultetas turi savo taisykles, 30 proc. tuo abejoja, 3,3 proc. mano, kad fakultetas bendrai sutartų taisyklių neturi. 63,33 proc. dėstytojų mano, kad fakulteto taisyklės aiškios studentams, 20 proc. nėra tuo įsitikinę ir 16,67 proc. mano, kad taisyklės studentams neaiškios. 66,67 proc. dėstytojų mano, kad fakultetas yra jaukus, 16,67 proc. tuo abejoja, 30 proc. mano, kad fakultetas nėra jaukus.

9 pav. Dėstytojų pasiskirstymas pagal nuomonę apie tvarką fakultete

83,14 proc. studentų mano, kad fakultetas yra jaukus. 48,21 proc. studentų teigia, kad grupės turi savo taisykles. Daugumai (74,16 proc.) studentų fakulteto taisyklės yra žinomos ir aiškios. Ne visi studentai laikosi fakulteto taisyklių: 68,54 proc. laikosi ir 24,72 proc. nesilaiko.

10 pav. Studentų pasiskirstymas pagal nuomonę apie tvarką fakultete

IŠVADOS

Atliktas tyrimas parodė, kad bendras fakulteto kultūros lygis gana aukštas. Geriausiai įvertintos šios sritys: fakulteto įvaizdis, tapatumo jausmas bei fakulteto tradicijos ir ritualai; blogiausiai įvertinta fakulteto mikroklimatas, tvarka fakultete.

Siūlymai:

Keliant bendrą fakulteto kultūros lygį ir gerinant jos sričių kokybę, reikia aktyviau skatinti:

- administracijos, dėstytojų ir studentų bendradarbiavimą įvairiose srityse;
- aktyviai ir dažnai dalytis patirtimi su kolegomis;
- nuolat skatinti dėstytojus tobulinti savo kvalifikaciją;
- nuolat įvardyti ir skatinti studentų pasiekimus;
- ieškoti būdų ir sąlygų dėstytojų tarpusavio santykiams gerinti ir pasitikėjimui stiprinti;
- aktyviau įtraukti fakulteto bendruomenę į švenčių ir renginių organizavimą;
- inicijuoti tokius renginius, kurie užtikrintų studentų susidomėjimą ir dalyvavimą juose;
- koreguoti paskaitų tvarkaraštį, konsultacijų laiką, atostogų trukmę, egzaminų išdėstymą ir kt.

Literatūra

1. DRŪTEIKIENĖ, G.; MACKELO, O. Dėstytojo įvaizdis ir jo įtaka studijų kokybei. *Informacijos mokslai*, 2010, t. 52.
2. JUCEVIČIENĖ, P. *Organizacijos elgsena*. Kaunas: Technologija, 2009.
3. HARGREAVES, A. *Teaching in the Knowledge Society. Education in the Age of Insecurity*. Open University Press, 2003.
4. HARVEY, L. Evaluation for What? *Teaching in Higher Education*, 2002, vol. 7, No 3, 2002.
5. LAND, R. *Educational Development*. Open University Press, 2004.
6. LUTHANS, F. *Organizational Behavior: an Evidence-Based Approach*. New York: Mc Graw-Hill/Irwin, 2011.
7. ROBINS, P. S. *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2003.
8. ŠIMANSKIENĖ, L. *Organizacinės kultūros diagnostavimo metodika: metodinė mokomoji knyga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2008.
9. TARGAMADZĖ, V. *Kontūrų brėžimas: ugdymo realybės kontekstas*. Vilnius, VPU, 2006.
10. TARGAMADZĖ, V. Organizacijos kultūra kaip potencialus ugdymo tobulinimo veiksnys. *Logos*, 2009, Nr. 61, p. 185. Prieiga per internetą:
11. <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:kjSTnwpLC3AJ:litlogos.eu/+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>>.
12. VERŠINSKIENĖ, R.; VEČKIENĖ, N. Dėstytojų lojalumas organizacijai: teoriniai aspektai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2007, Nr. 13.

THE TEACHER'S ROLE IN THE FORMATION AND MAINTENANCE OF ORGANIZATION CULTURE

Summary

The article is intended to discuss the features, structure, functions and developmental peculiarities of organizational culture in college. It reveals the teacher's role in the formation and maintenance of organizational culture. The survey data is analyzed and recommendations are formulated. After the survey analysis revealed that the development of the Faculty of organizational culture is very important to continue to cherish the old traditions and rituals, as well as to improve relationships and trust between teachers, teachers and students.

Key words – organizational culture, organization microclimate, identity, traditions and rites, values.

VERSLO VADYBOS STUDENTŲ DERYBŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMAS

Kęstutis Peleckis

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjamos problemos, susijusios su verslo vadybos studentų derybų kompetencijų ugdymu aptariant struktūros ir turinio problemas. Gvildenami individualizuoto darbo su studentais, į studentus orientuotų studijų organizavimo principai ir prielaidos siejant su vadybos ir derybų kompetencijų ugdymu. Siekiant efektyviau ugdyti verslo vadybos studentų derybų kompetencijas, argumentuojamas būtinumas pereiti nuo mokymo, paremto žiniomis grindžiamu ugdymu (angl. *knowledge based approach*), prie mokymosi paradigmos, kai ugdymas grindžiamas kompetencijomis (angl. *competence based approach*): vertinant mokymąsi kaip procesą, apimantį studentų mąstymo, suvokimo, jausmų, emocijų, elgsenos procesus ir jų pokyčius, pabrėžiant studento kaupiamą patirtį kaip reikšmingą ugdymo procesui, atskleidžiant jo gebėjimų (matyti, patirti, suvokti, suprasti, įsisavinti, išmokti) tobulėjimą realioje ar imituojamoje veikloje.

Pagrindiniai žodžiai: verslo derybos, vadybos kompetencijos, derybų kompetencijos, į studentus orientuotos studijos, ugdymas, grindžiamas kompetencijomis.

IVADAS

Aktualumas. Kiekvienas vadybininkas visų pirma turi būti geras derybininkas, nes jo darbe derėtis tenka nuolatos: parduodant, perkant produktą ar paslaugą, sudarant pirkimo–pardavimo sutartį, sprendžiant daugybę įvairių situacijų. Priklausomai nuo vadybininko pasirengimo, derybų veiklos įgūdžių ir kompetencijų dalykinis pokalbis ar derybos gali vykti lengvai arba labai įtemptai, gali pavykti susitarti nesunkiai ar įveikiant ypatingus sunkumus arba ir visai nepavykti susitarti. Mokėjimas dalykiškai bendrauti, suprasti kito žmogaus, derybų partnerio psichologiją, skaityti jo siunčiamą verbalinę ir neverbalią informaciją, išsiaiškinti jo ir jo atstovaujamos organizacijos interesus didele dalimi lemia dalykinio pokalbio ir derybų sėkmę.

Problema – derybų kompetencijų stoka kaip viena iš pagrindinių kliūčių verslo vadybininkui pasiekti efektyvių veiklos rezultatų.

Tyrimo objektas – verslo vadybos studentų, kaip būsimų įvairaus lygio vadybininkų, derybų kompetencijų ugdymas.

Darbo tikslas – atskleisti svarbiausias verslo vadybininkų derybų kompetencijų struktūros ir turinio dimensijas, įgalinančias kurti efektyvesnę verslo derybų mokymo ir mokymosi sistemą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros sisteminė, lyginamoji, loginė analizė ir sintezė.

KOMPETENCIJOS: ESMĖ IR TURINYS

Daugelyje mokslo darbų (Jucevičienė, Lepaitė, 2000; Markus ir kt., 2005; Pukelis, Pileičikienė, 2010; Rosinaitė, 2009; Diskienė, Narmontaitė, 2011; Teresevičienė ir kt., 2008) kompetencijos sąvoka siejama su individo asmenybe – jo asmeninėmis savybėmis, asmens vertybėmis, nuostatomis, požiūriu. Asmenybė yra apibūdinama kaip psichologinių asmens savybių, bruožų kombinacija. Gebėjimas kompetentingai spręsti vadybos, tarp jų ir derybų problemas, sietinas ir su vadybininko *emociniu intelektu, charizma*. Charizma ir emocinis intelektas yra darnios įvairialypės asmenybės charakteristikos, apimančios daugelį asmens savybių.

Vertybės – tai esminiai įsitikinimai, kad „konkretus elgesys ar egzistavimo būdas yra asmeniškai arba socialiai priimtinesnis už priešingo pobūdžio elgesį ar egzistavimo būdą“ (Robbins, 2006, p. 33). Vertybės turi moralinį atspalvį tuo atžvilgiu, kad jos atspindi žmogaus supratimą, kas yra teisinga, gera arba pageidautina (Robbins, 2006, p. 33; Vasiliauskas, 2005). Miltonas Rokeachas išskyrė dvi vertybių grupes. Kiekviena grupė susideda iš trylikos vertybių (Robbins, 2006, p. 34). Vieną grupę sudaro *galutinės (terminalinės) vertybės*. Jos atspindi pageidautiną galutinę egzistavimo būseną: patogus (sėkmingas) gyvenimas, pasiektas ilgalaikis tikslas, ramybė (be kovų ir konfliktų), grožis (gamtos ir meno), lygybė (brolybė, vienodos galimybės visiems), šeimos saugumas (rūpinimasis mylimais žmonėmis), laisvė (nepriklausomybė, pasirinkimo laisvė), laimė (pasitenkinimas), vidinė darna (be vidinių konfliktų), malonumas (malonus, nerūpestingas gyvenimas), išsigelbėjimas (išgelbėtas, atradęs amžiną gyvenimą), socialinis pripažinimas (pagarba, susižavėjimas), tikra draugystė (artimas bendravimas). Tai tikslai, kuriuos žmogus per savo gyvenimą norėtų pasiekti (Robbins, 2006, p. 34). Kitą grupę sudaro *tarpinės (instrumentinės) vertybės*. Jos atspindi pageidautiną

elgesio būdą arba priemones aukščiausiomis vertybėms pasiekti (Robbins, 2006, p. 34): ambicingas (darbštus, siekiantis karjeros), gabus (kompetentingas, efektyvus), linksmas (džiugus, nerūpestingas), švarus (tvarkingas), drąsus (kovojantis už savo įsitikinimus), naudingas (dirbantis kitų gerovei), sąžiningas (nuoširdus, teisingas), turintis vaizduotę (drąsus, kūrybingas), logiškas (nuoseklus, racionalus), mylintis (švelnus, meilus), paklusnus (drausmingas, pagarbus), mandagus (paslaugus, gerų manierų), atsakingas (patikimas). Pasak D. Golemano (2008, p. 77), „asmeninės vertybės – ne didingos abstrakcijos, bet intymus tikėjimas, kurio žodžiais niekada neišsakysi taip gerai, kaip gali *pajusti*. Vertybės yra tai, kas mums turi emocinės galios ar atbalsio, nesvarbu, ar jis teigiamas, ar neigiamas. Savivoka tarnauja kaip vidinis barometras, matuojantis, ar tai, ką darome (ar ketiname daryti), iš tiesų yra prasminga. Jausmai suteikia didžiausią prasmę. Jei veiksmai neatitinka vertybių, pajusime nejaukumą, kaltę ar gėdą, gilią abejones ar graužiančius apmąstymus, šleikštulį ar apgailestavimą. Tas nejaukumas veikia kaip emocinis stabdys, išjudindamas jausmus, galinčius trukdyti mūsų pastangoms ar jas sabotuoti. Antra vertus, elgiantis pagal vidines nuostatas, energijos padaugėja. Toks pasirinkimas atrodo tinkamas, kartu atsiranda labai daug jėgų jį įgyvendinti.“ Taigi vertybių ugdymas – svarbus būsimojo vadybininko, derybininko pozicijos formavimo ir jo elgsenos orientavimo veiksnys, įgalinantis jį priimti tam tikras etines, moralines ir dorovines normas, kuriomis bus grindžiama jo veikla.

Nuostatos (angl. *disposition*) – tai vertinamojo pobūdžio subjektyvi pozicija (palanki arba nepalanki) žmonių, objektų, įvykių, reiškinių atžvilgiu, motyvuojanti ir lemianti elgseną. Nuostata – tai žmogaus pasirengimas, polinkis vienaip ar kitaip suvokti kokį nors objektą, numatyti situaciją, atlikti tam tikrą su tuo objektu susijusią tikslingą veiklą. Žmogus gali turėti daugybę nuostatų, tačiau darbinės veiklos, organizacinės elgsenos požiūriu svarbiausios yra šios nuostatos (Robbins, 2006, p. 39): pasitenkinimas darbu, išitraukimas į darbą (kiek žmogus su juo susitapatina ir kaip aktyviai jame dalyvauja) ir išipareigojimas organizacijai (lojalumas jai ir susitapatinimas su ja).

Požiūris (angl. *attitude*) – tai sąmoninga pažiūra, įsitikinimas, nusistatymas tam tikro žmogaus, įvykio, objekto, tam tikros veiklos, situacijos atžvilgiu (teisinis požiūris, mokslinis požiūris, sisteminis požiūris, holistinis požiūris ir pan.).

Emocinis intelektas (angl. *emotional intelligence*) – tai gebėjimas atpažinti savo paties ir kitų žmonių jausmus, save motyvuoti ir gerai valdyti savo bei savo santykių emocijas (Goleman, 2008, p. 372). Jis apibūdina savybes, kurios skiriasi nuo akademinio intelekto, IQ, matuojamo tik pagal pažintinius gebėjimus, tačiau jį papildo. Daugelis knygų šiai savybei, tačiau emocinio intelekto stokojančių žmonių galų gale dirba tiems, kurių IQ žemesnis, tačiau emocinio intelekto įgūdžiai pranašesni (Goleman, 2008, p. 372).

Charizma – tai individo gebėjimas atkreipti į save dėmesį ir jį išlaikyti remiantis tokiomis galiomis: pasitikėjimu savimi, mokėjimu perteikti vizijas, gebėjimu pamatyti ir pripažinti savo klaidas, mokėjimu įsijausti į kitus žmonių išgyvenimus, sukelti jiems teigiamų emocijų, susižavėjimą, įkvėpti entuziazmo veikti, įtikinti ir gauti jų pritarimą (Enkelmann, 2010, p. 16–22). Pasak Stepheno P. Robbinso (2010, p. 77–78), „žmones galima išmokyti charizmatinio elgesio, kuris jiems leistų naudotis „charizmatiniam lyderiui“ skirtomis privilegijomis“. Remdamasis viename projekte atliktais tyrimais, kai pagal atitinkamą scenarijų koledžo studentai buvo mokomi tapti charizmatinėmis asmenybėmis, Stephenas P. Robbinsas (2010, p. 78–79) teigia, kad „asmuo gali tapti charizmatinis, išmokyti to laikydamasis trijų žingsnių taisyklės. Pirmia, reikia išsiugdyti charizmos aurą: palaikyti optimistišką požiūrį, pasitelkti į pagalbą aistrą kaip katalizatorių entuziazmui sukelti ir bendrauti ne tik žodžiais, bet visu kūnu. Antra, turite įtraukti į procesą ir kitus, sukurdami ryšį, kuris įkvėptų ir kitus sekti paskui jus. Ir trečia, reikia atskleisti sekėjų galimybes, veikiant jų emocijas“.

Peteris G. Northouse'as (2009) išskiria šias tris kompetencijos dedamąsias: problemų sprendimo įgūdžiai, socialinio vertinimo įgūdžiai, žinios. Autorius gebėjimą spręsti problemas apibūdina kaip kūrybišką mokėjimą spręsti naujas, neįprastas, blogai apibrėžtas problemas. Šiai veiklai reikalingi tokie įgūdžiai: mokėjimas apibūdinti reikšmingas problemas, rinkti su jomis susijusią informaciją, formuluoti naują problemos suvokimą ir kurti problemų sprendimo prototipus (Northouse, 2009, p. 48). Socialinio vertinimo įgūdžių išskiriami tokie dėmenys: požiūrio supratimas, socialinė nuovoka, elgesio lankstumas ir socialinė veikla. Problemų supratimas reiškia, kad suvokiamas kitų žmonių požiūris į konkrečią problemą ar sprendimą. Tai empatija, taikoma sprendžiant problemas. Požiūrio supratimas reiškia jautrumą kitų žmonių nuomonei ir tikslams – gebėjimą suvokti, kaip jie vertina įvairius dalykus. Tai rodo, kad žinomos ir kitos nuomonės apie problemą ir galimą jos sprendimą (Northouse, 2009, p. 49). Socialinė nuovoka – tai kitų žmonių veiklos išvalgos ir suvokimas: kas yra svarbu kitiems, kas juos skatina, su kokiomis problemomis jie susiduria ir kaip reaguoja į pokyčius. Socialinė nuovoka reiškia, kad suprantami ir kitų išskirtiniai poreikiai, tikslai ir reikalavimai (Northouse, 2009, p. 49). Elgesio lankstumas – tai mokėjimas keisti ir derinti savo elgesį suvokiant ir atsižvelgiant į kitų požiūrį. Lankstus žmogus neapsiriboja vieninteliu požiūriu į problemą. Jis nėra dogmatiškas, o atviras pokyčiams ir nori keistis (Northouse, 2009, p. 49). Socialinė veikla apima gebėjimą perteikti savo viziją kitiems, mokėti įtikinti ir paaiškinti, argumentuoti, kad pokyčiai reikalingi. Peterio G. Northouse'o (2009, p. 50) teigimu, socialinė veikla apima daug tarpusavyje susijusių įgūdžių, kuriuos bendrai galima pavadinti komunikavimu. Žinios yra neatsiejamas kompetencijos aspektas. Su jomis susijęs problemų sprendimo efektyvumas, jos tiesiogiai veikia gebėjimą apibūdinti ir

spręsti sudėtingas problemas. Pasak Northouse'o (2009, p. 50), žinios susideda iš faktų ir juos organizuojančių struktūrų. Labai išsamiai žinios, kaip kompetencijos elementas, apibūdintos J. Raudeliūnienės darbe (2012) orientuojantis į sisteminę jų valdymą.

Galima teigti, kad kompetencijos pagrindą sudaro asmens gebėjimas identifikuoti naują situaciją, išsiryškinti naujus (palyginti su spręstomis situacijomis) jos parametrus ir pasirinkti reikalingus aplinkos šaltinius ir veiklos metodus. Čia pasireiškia ne tik žinios, gebėjimai, mokėjimai, bet ir praktinė situacijų sprendimo patirtis. Tai, kas skiria dirbančius asmenis, yra ne jų žinios, o jų gebėjimas jomis rezultatyviai naudotis veikiant ir mokėjimas rezultatyviai veikti ilgą laiką. Taigi svarbu, kaip ir kokiomis priemonėmis turėtų būti užtikrintas efektyvus verslo vadybos studentų derybų kompetencijų ugdymas aukštojoje mokykloje, kad jų absolventai gebėtų kompetentingai veikti įvairiose profesinėse situacijose.

VERSLO VADYBOS STUDENTŲ DERYBŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMO IR Į STUDENTUS ORIENTUOTŲ STUDIJŲ SĄRYŠIS

Prieš ugdant studentų kompetencijas realiai darbinei veiklai, reikia identifikuoti jų asmenines savybes, gabumus, žinias, įgūdžius, gebėjimus, mokėjimus, vertybes, nuostatas, požiūrį, bendrąsias kompetencijas, kad mokymas aukštojoje mokykloje būtų efektyvus.

Kiekvienam studentui būdingos skirtingos asmeninės savybės, skirtinga asmeninė patirtis, įgyta šeimoje, darželyje, mokykloje, būreliuose, draugų aplinkoje ir kitoje kultūrinėje terpėje, suformavusioje jo nuostatas, vertybes, požiūrį.

Verslo vadybos studentų nuostatos veiklos atžvilgiu sietinos su jų požiūriu į studijų dalykų mokymąsi, įsisavinimą. Stephenas P. Robbinsas (2006, p. 38) nurodo, kad tyrimais yra nustatyti šie svarbiausi veiksniai, lemiantys pasitenkinimą darbu: proto pastangų reikalaujantis darbas, deramas atlygis, darbuotoją palaikančios darbo sąlygos ir jį palaikantys kolegos. Analogiškai veiksniai veikia ir mokantis.

Daugelyje vidurinių mokyklų, gimnazijų yra ekonomikos, verslo pagrindų, verslumo pamokos. Todėl prieš pradėdant ugdyti aukštojoje mokykloje studentų vadybos ir derybų kompetencijas, reikia numatyti priemones ir būdus, kaip geriau tai padaryti. Tam reikia daug individualaus darbo su studentu. Nemažai universitetų (su Oksfordo universitetu priešakyje) individualų darbą su studentais laiko savo veiklos prioritetu.

Kita vertus, norint aukštojoje mokykloje ugdyti verslo vadybos bakalaurantų, magistrantų vadybos ir derybų kompetencijas, reikia turėti orientyrą, t. y. visumą parametrų, kurie apibūdintų verslo vadybininką kaip kompetentingą darbuotoją.

Vienas iš dešimties naujųjų Europos aukštojo mokslo erdvės prioritetų, išdėstytų komunikate „Bolonijos procesas 2020 – Europos aukštojo mokslo erdvė naujame dešimtmetyje“, numato orientavimąsi į studentą ir kartu pabrėžia aukštojo mokslo mokomąją misiją. Į studentus orientuotos studijos turėtų remtis šiais principais (Student-Centred Learning, 2010; Į studentus..., 2010):

1. **Į studentus orientuotos studijos reikalauja nuolatinio grįžamojo ryšio.** Šis modelis negali būti apibrėžtas konkrečiai nurodant, kada ir koks mokymo (-si) modelis turi būti taikomas. Pagrindinis aspektas – studentai, dėstytojai ir infrastruktūra turi veikti kartu taip, kad būtų galima gerinti studentų mokymąsi ir užtikrinti mokymosi programos įgyvendinimą ugdant kritišką studentų mąstymą ir lavinant jų įgūdžius.
2. **Nėra vieno į studentus orientuotų studijų varianto.** Visų akademinės bendruomenės grupių poreikiai skirtingi, tačiau jos visos kartu dalyvauja studijų procese. Į studentus orientuotos studijos leidžia jas organizuoti taip, kad jos atitiktų visų interesus.
3. **Visi studentai mokosi skirtingai.** Vieni mokosi iš savo klaidų (mėgindami atlikti ir mokydami iš rezultato), kiti – iš praktinės patirties. Kai kurie gali mokytis skaitydami literatūrą, kitiems reikia diskusijų ar mokojo dalyko medžiagos aptarimo su visais, kad galėtų ją įsisavinti.
4. **Studentų poreikiai ir interesai skirtingi.** Aukštosiose mokyklose studijuoja ir ypatingų poreikių turintys studentai: auginantys vaikus, neįgalūs, kilę iš socialiai remtinų šeimų.
5. **Į studentus orientuotų studijų pagrindas – pasirinkimo galimybė.** Kiekvieną studijų tikslą turėtų būti įmanoma pasiekti studijuojant kelis skirtingus dalykus, todėl studentams turi būti sudarytos galimybės juos pasirinkti.
6. **Studentų skirtinga mokymosi patirtis, skirtingos žinios.** Mokantis įgyjamos žinios ir gebėjimai turi teikti realią naudą kiekvienam studentui: būti pritaikomos realiaame gyvenime, profesinėje veikloje arba visapusiškai atitikti besimokančiojo interesus. Labai svarbu atsižvelgti ir į kiekvieno studento anksčiau įgytas kompetencijas. Pavyzdžiui, studento, kuris yra mokėsis dirbti su atitinkama kompiuterine programa, nėra jokio tikslo mokyti to paties dar kartą. Asmeninė studentų patirtis gali būti panaudojama kaip motyvatorius suteikiant galimybę pačiam studentui pasidalyti savo turimomis žiniomis ir gebėjimais su kitais studentais ir panašiai.

7. **Studentai turi turėti galimybę prisidėti prie studijų proceso kūrimo.** Studentams (tiesiogiai ir (arba) per studentų atstovus) turėtų būti suteikiama galimybė būti įtrauktiems į studijų dalyko sudarymą, atsiskaitymo už dalyką formos nustatymą, studijų programų rengimą, tobulinimą ir panašiai. Studentai turėtų būti laikomi lygiaverčiais studijų proceso dalyviais. Geriausias būdas užtikrinti studijų orientavimą į studentą – sudaryti sąlygas jam pačiam spręsti, kaip turi atrodyti studijų procesas.
8. **Į studentus orientuotos studijos suteikia galimybę, o ne nurodo.** Tuo atveju, kai yra pateikiami faktai ir žinios, pasirengimas paskaitoms ir pateikiamas turinys priklauso nuo dėstytojų. Į studentus orientuotomis studijomis siekiama perleisti studentams daugiau atsakomybės leidžiant jiems patiems galvoti, rengti, analizuoti informaciją, spręsti problemas ir panašiai.
9. **Studijų procesas reikalauja studentų ir dėstytojų bei administracijos bendradarbiavimo.** Svarbu, kad bendradarbiavimas vyktų kartu sprendžiant keliamas problemas. Auditorijoje toks bendradarbiavimas turi teigiamą poveikį, nes šios grupės vis labiau laiko save partneriais. Toks bendras darbas ir yra svarbiausia į studentus orientuotų studijų filosofijoje, kuri studijų procesą mato kaip konstruktyvią šių grupių tarpusavio sąveiką.

Norint aukštojoje mokykloje ugdyti verslo vadybos bakalaurantų, magistrantų vadybos kompetencijas (tarp jų ir derybų kompetencijas), reikia turėti orientyrą, t. y. visumą parametrų, kurie apibūdintų verslo vadybininką kaip kompetentingą darbuotoją.

DERYBŲ KOMPETENCIJOS VERSLO VADYBOS KOMPETENCIJŲ SISTEMOJE

Verslo vadybos studentų mokymas ir mokymasis yra holistinis, jis apima visapusišką žmogaus ugdymą. Žmogaus ugdymas, pradėtas jam gimus šeimoje, nesustoja darželyje, vidurinėje mokykloje, gimnazijoje, licėjuje ar aukštojoje mokykloje. Nors į aukštąją mokyklą įstojęs studentas jau turi vienokią ar kitokią vertybių sistemą, tačiau ir toliau svarbiausios ugdant asmenybę yra bendrosios žmogaus vertybės – asmens, jo sąžinės ir minties laisvė, artimo meilė, prigimtinė žmonių lygybė, solidarumas, patriotizmas, tolerancija, pagarba tiesai ir išminčiai, kitam žmogui, tausojantis santykis su gamtine ir kultūrine aplinka. Tačiau šios bendrosios vertybės nėra šio tyrimo objektas. Pripažįstant jų svarbą ir pirmumą, pagrindinis dėmesys čia skiriamas vadybininkui, derybininkui svarbioms vertybėms, asmeninėms savybėms ir kompetencijoms.

Studentai, įgydami pirmosios ar antrosios pakopos verslo, vadybos, verslo vadybos, verslo administravimo, vadybos ir administravimo ir panašių kryptių kvalifikacinius laipsnius, turi juos atitinkančių mokymosi pasiekimų (apimančių žinias, supratimą, įgūdžius, gebėjimus, mokėjimus), kurie apibūdinami kaip vadybininko kompetencijos.

Verslo vadybos specialisto kompetencijų visuma nusako jo profesinį potencialą, sukaupią tam tikrą patirtį atliekant realią ar imituojamą veiklą. Ši visuma remiasi specialisto asmeninėmis savybėmis, vertybėmis, nuostatomis, papildytomis atitinkamos srities žiniomis, supratimu, gebėjimais, įgūdžiais. Pasak P. Jucevičienės ir D. Lepaitės (2000), „kompetencija – tai žmogaus kvalifikacijos raiška arba gebėjimas veikti, sąlygotas individo žinių, mokėjimų, įgūdžių, požiūrių, asmenybės savybių ir vertybių“.

Žmogaus gyvenimas ir veikla prasideda nuo vidinių dalykų. B. Tracy (2010, p. 48) sako, kad, „asmenybės ašis yra vertybės. Nuo vertybių priklauso, koks yra žmogus. Viskas, ką žmogus veikia išoriniame pasaulyje, yra įsakyta ir nulemta vidinių vertybių nepriklausomai nuo to, ar jos aiškios, ar ne. Kuo aiškesnės asmens vidinės vertybės, tuo tikslesni bei efektyvesni esti veiksmai išoriniame pasaulyje.“ B. Tracy (2010, p. 48–49) išskiria penkis asmenybės lygmenis – jis asmenybę apibūdina kaip taikinį su penkiais koncentriniais žiedais. Centrinis žiedas, arba asmenybės centras, anot jo, yra vertybės. Antrasis žiedas – įsitikinimai. Vertybės lemia įsitikinimus. Trečiasis žiedas – lūkesčiai. Ten pat B. Tracy rašo: „Jeigu viliatės, kad jums nutiks gera, tuomet mąstote teigiamai, džiugiai, orientuojatės į ateitį. Tą patį išvelgiate kituose žmonėse bei situacijose.“ Ketvirtasis žiedas – elgesys, kurį lemia žmogaus lūkesčiai. Elgesys yra išorinė žmogaus vertybių, įsitikinimų ir lūkesčių išraiška. Ir galiausiai penktasis žiedas – veiksmai.

Taigi akivaizdu, kad vadybininko, derybininko kompetencijos reiškiasi jo elgesiu, veiksmais.

Sąlygiškai kompetencijų visuma yra skirstoma į tokias grupes: bendrosios kompetencijos; pažintinės kompetencijos; funkcinės kompetencijos.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. V-269 patvirtintos tokios ugdytinės bendrosios kompetencijos, kurios integruojamos į visų vidurinės mokyklos dalykų mokymą, ir apibrėžiamas toks jų turinys:

– **mokėjimo mokytis kompetencija.** Ši bendroji kompetencija reiškia, kad žmogus jaučiasi atsakingas už savo mokymąsi, geba save motyvuoti, planuoti mokymąsi, rinktis ir taikyti tinkamas mokymosi strategijas, įsivertinęs sėkmę gerinti savo mokymąsi;

– **komunikavimo kompetencija.** Turintis vienokio ar kitokio lygio komunikavimo kompetenciją žmogus supranta komunikavimo svarbą ir moka, atsižvelgdamas į kontekstą ir komunikavimo situaciją, veiksmingai komunikuoti verbalinėmis ir neverbalinėmis priemonėmis;

– **pažinimo kompetencija.** Ugdydamasis pažinimo kompetenciją žmogus siekia įgyti žinių, ieško tiesos, geba konstruktyviai spręsti problemas, kritiškai mąsto, geriau pažįsta tikrovę taikydamas tyrimų metodus;

– **socialinė pilietinė kompetencija.** Šios kompetencijos ugdymas yra orientuotas į tai, kad ugdytinis būtų sąžiningas, atsakingas, gerbtų ir toleruotų kitus, aktyviai dalyvautų bendruomenės gyvenime, veiktų kitų labui, vadovautųsi demokratijos vertybėmis, mylėtų tėvynę, vertintų šalies ir pasaulio paveldą, rūpintųsi kitų ir aplinkos saugumu;

– **iniciatyvumo ir kūrybingumo kompetencija.** Šios kompetencijos turėjimas reiškia, kad ugdytinis moka nusi teikti ir susitelkti kūrybiniais ieškojimams. Jis skatina kitus kūrybingai, nestandartiškai mąstyti, priima kitų keliamas idėjas, geba jas taikyti, prisiima atsakomybę už rezultatus, gerbia autorių teises;

– **asmeninė kompetencija.** Tai reiškia, kad žmogus pozityviai mąsto, garbingai ir sąžiningai veikia, geba įveikti sunkumus ir atsakingai kurti savo gyvenimą;

– **kultūrinė kompetencija.** Šios kompetencijos turėjimas reiškia, kad žmogus yra sąmoningas, atsakingas ir kūrybingas kultūros procesų dalyvis, puoselėjantis artimiausios aplinkos, šalies tautinę ir demokratinę kultūrą, pasaulio paveldą.

Šios bendrosios kompetencijos yra aktualios visoms veikloms, į kurias baigę vidurinę mokyklą pretenduoja abiturientai. Bendrųjų kompetencijų ugdymas yra tęsiamas ir aukštosiose mokyklose. Priklausomai nuo pasirinktos specialybės ir specializacijos konkrečių bendrųjų kompetencijų svarba ir lyginamoji vertė skiriasi.

Mokslinėje literatūroje, nagrinėjančioje verslo vadybos kompetencijas (Čepienė, 2007), išskiriamos šios svarbiausios ir sėkmingam verslo vadybos darbui būdingiausios kompetencijų grupės:

1. **Poveikis ir įtaka.** Asmeninė įtaka – asmens gebėjimas sudaryti kitiems patikimumo įspūdį.
2. **Orientacija į tikslą.** Asmens gebėjimas, kuris apima užduoties atlikimo įvertinimą, efektyvumo didinimą, tikslų kėlimą ir išlaidų bei naudos vertinimą, radimą naujų būdų, kaip greičiau, geriau ir efektyviau atlikti užduotis.
3. **Komandinis darbas ir kooperacija.** Gebėjimas įtraukti kitus asmenis atlikti užduotį, perleisti atsakomybę, suprasti ir padrašinti. Gebėti įgalinti grupę, pakelti grupės moralę ir komandinę dvasią, spręsti konfliktus ir tarpininkauti.
4. **Analitinis mąstymas.** Metodiškas situacijos analizavimas nustatant priežasties ir pasekmės ryšį, galimų kliūčių nuspėjimas ir realistinis planų joms įveikti sudarymas, galvojimas į priekį apie galimus tolesnius žingsnius ir procesus, užduočiai atlikti reikalingų išteklių tyrimas.
5. **Iniciatyvumas.** Gebėjimas apibūdinamas kaip asmens veiklumas, neapibrėžtas formalių pareiginių instrukcijų, kai pasinaudojama atsiradusia galimybe ar pasiruošama iškilsiančioms problemoms įveikti.
6. **Darbuotojų ugdymas.** Kompetencija ypač susijusi su komandiniu darbu. Ją sudaro gebėjimas užtikrinti konstruktyvų atgalinį ryšį, padrašinti ištikus nesėkmei, taip pat instruktavimas, patarimai ir kitoks palaikymas.
7. **Pasitikėjimas savimi.** Tai bendras pasitikėjimas savo gebėjimais ir priimamais sprendimais, iššūkių nebijojimas, atviras savo tiesioginio vadovo veiksmų kvestionavimas, asmeninės atsakomybės prisiėmimas.
8. **Tarpasmeninis supratingumas.** Kitų žmonių požiūrio, nuostatų, poreikių supratimas, emocijų atpažinimas, tikslus neverbalinio elgesio interpretavimas, privalumų ir trūkumų įvertinimas.
9. **Direktyvumas ir asertyvumas.** Aiškus ribų nubrėžimas ir gebėjimas pasakyti „ne“, kai to reikalauja situacija, standartų iškėlimas ir reikalavimas juos atitikti, pateikiant tai aiškiai ir be užuolankų.
10. **Informacijos paieška.** Kompetencija, kai asmuo geba metodiškai ieškoti informacijos, kurią turėdamas gali identifikuoti ir spręsti problemas ar atrasti naujų galimybių.
11. **Vadovavimas komandai (Lyderystė).** Gebėjimas atstovauti savo grupei, nustatyti aukštus jos veiklos standartus ir jų laikytis.
12. **Abstraktus mąstymas (Sisteminis mąstymas).** Gebėjimas ieškoti ir rasti ryšius ir sistemas, kurios kitiems yra nematomos, pastebėti kitų neaptiktus neatitikimus ir prieštaravimus, greitai identifikuoti esmines problemas ir numatyti joms įveikti reikalingus veiksmus.

Suprantama, kad dviejų vienodų vadybininkų nėra ir negali būti. Todėl ir konkretūs kompetencijų parametrai iš dalies gali kisti. Vieno modelio, tinkamo visų verslo vadybininkų derybų kompetencijoms ugdyti, taip pat nėra ir negali būti. Tačiau studijų programose galima nubrėžti atitinkamas kompetencijų parametrų ribas, kurias turėtų pasiekti tam tikrą (bakalauro, magistro) kvalifikaciją įgyjantys asmenys.

IŠVADOS

1. Į verslo vadybos studentų derybų kompetencijų sistemą įeina šie struktūriniai elementai: asmeninės savybės, asmens vertybės, nuostatos, požiūriai, žinios, gebėjimai, mokėjimai, emocinis intelektas, charizma. Šiems elementams yra būdinga tai, kad jų turinys gali būti planingai, sistemingai ir holistiškai plėtojamas bendradarbiaujant dėstytojui ir studentui, atitinkamai organizuojant mokymą ir mokymąsi.
2. Derybų kompetencijų pagrindą sudaro asmens gebėjimas identifikuoti naują situaciją, išsiryškinti naujus (palyginti su spęstomis situacijomis) jos parametrus ir pasirinkti reikalingus aplinkos šaltinius ir veiklos metodus. Čia pasireiškia ne tik žinios, gebėjimai, mokėjimai, bet ir praktinė situacijų sprendimo patirtis. Derybų veikloje – tai veikimo būdai, taikomi iš praktinės patirties, tam tikros veiklos subtilybės įrodant, pagrindžiant, argumentuojant, kontrargumentuojant, įtikinant, manipuliuojant, atsakant į manipuliacijas ir įtaigą.
3. Kompetencijų ugdymas aukštojoje mokykloje turi remtis studentų turimų kompetencijų identifikavimu ir turi būti orientuotas į praktinę veiklą išorinėje darbo aplinkoje. Prieš pradedant ugdyti studentų kompetencijas realiai darbinei veiklai, reikia identifikuoti jų asmenines savybes, gabumus, žinias, įgūdžius, gebėjimus, mokėjimus, vertybes, nuostatas, požiūrį, bendrąsias kompetencijas, kad būtų galima efektyviai tai daryti. Būtina atsižvelgti, kad kiekvieno studento skirtingos asmeninės savybės, patirtis, įgyta šeimoje, darželyje, mokykloje, būreliuose, draugų aplinkoje ir kitoje kultūrinėje terpėje, suformavusioje jo nuostatas, vertybes, požiūrį, ir šie nėra idealūs, todėl keistini, tobulintini.
4. Norint aukštojoje mokykloje ugdyti verslo vadybos bakalauro, magistrantų vadybos kompetencijas (tarp jų ir derybų kompetencijas), reikia turėti orientyrą, t. y. visumą parametrų, kurie apibūdintų verslo vadybininką kaip kompetentingą darbuotoją. Suprantama, dviejų vienodų vadybininkų nėra ir negali būti. Todėl ir konkretūs kompetencijų parametrai iš dalies gali kisti. Vieno modelio, tinkamo visų verslo vadybininkų derybų kompetencijoms ugdyti, taip pat nėra ir negali būti. Tačiau studijų programose galima nubrėžti atitinkamas kompetencijų parametrų ribas, kurias turėtų pasiekti tam tikrą (bakalauro, magistro) kvalifikaciją įgyjantys asmenys.
5. Norint efektyviai ugdyti verslo vadybos studentų derybų kompetencijas, reikia aukštosios mokyklos studijų programose „padėti pamatus“ šių kompetencijų svarbai suprasti, pradmenims įgyti, atskleisti derybų kompetencijų struktūrą ir dedamąsias, kad dirbdami absolventai galėtų savarankiškai ugdytis atitinkamus mokėjimus ir gebėjimus, reikalingus efektyviai vadybos ir derybų veiklai ateityje.

Literatūra

1. BOTERF, G. *Dar kartą apie kompetenciją. 15 pasiūlymų įprastoms idėjoms išplėtoti*. Klaipėda: KU leidykla, 2010.
2. ČEPIENĖ, A. Verslo vadybos studentų bendrųjų kompetencijų ugdymo problematika: verslo ir aukštojo mokslo sankirta. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2007, Nr. 13, p. 48–65.
3. DISKIENĖ, D.; NARMONTAITĖ, S. Asmeninės lyderystės raiška sparčiai kintančioje aplinkoje. *Informacijos mokslai*, 2011, t. 55, p. 7–18.
4. ENKELMANN, Nikolaus B. *Charizma*. Vilnius: Algarvė, 2010.
5. GIBBS, Graham. Developing Students as Learners – varied Phenomena, varied Contexts and a Developmental Trajectory for the Whole Endeavour. *Journal of Learning Development in Higher Education*, 2009, No 1, p. 1–12.
6. GOLEMAN, D. *Emocinis intelektas darbe*. Vilnius: Presvika, 2008.
7. *Į studentus orientuotų studijų modelis*. Vilnius, LSAS, 2010.
8. JOCIENĖ, J. Bendrųjų kompetencijų ugdymas kaip edukologinė teorinio ir praktinio mokymo integravimo prielaida. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2007, Nr. 13, p. 82–89.
9. JUCEVIČIENĖ, P.; LEPAITĖ, D. Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*, 2000, Nr. 1 (22), p. 44–51.
10. LAUŽACKAS, R.; TERESEVIČIENĖ, M.; VOLUNGEVIČIENĖ, A. Nuotolinio mokymo(si) turinio projektavimo modelis: kokybės vertinimo dimensijos ir veiksniai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2009, t. 23, p. 9–20.
11. LAUŽACKAS, R. *Kompetencijomis grindžiamų mokym/studijų programų kūrimas ir vertinimas*: monografija. Kaunas: VDU, 2008.
12. LEPAITĖ, D. Kompetencijų plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija: monografija. Kaunas: Technologija, 2003.
13. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. vasario 21 d. įsakymas Nr. V-269 [interaktyvus] [žiūrėta 2013 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=393538&p_query=&p_tr2=2>.

14. MARKUS, Leanne H.; COOPER-THOMAS, Helena D.; ALLPRESS, Keith N. Confounded by Competencies? An Evaluation of the Evolution and Use of Competency Models. *New Zealand Journal of Psychology*, 2005, vol. 34, No 2, p. 117–126.
15. NORTHOUSE, Peter G. *Lyderystė: teorija ir praktika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2009.
16. PUKELIS, K.; PILEIČIKIENĖ, N. Bendrųjų mokėjimų ugdymo gerinimas aukštųjų mokyklų studijų programose: absolventų požiūris. *Aukštojo mokslo kokybė*, 2010, Nr. 7, p. 108–131.
17. RAUDELIONIENĖ, J. *Žinių vadyba*. Vilnius: Technika, 2012.
18. ROBBINS, Stephen P. *Kaip vadovauti žmonėms*. Vilnius: Tyto alba, 2010..
19. ROBBINS, Stephen P. *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2006.
20. ROSINAITĖ, V. 2009. Studentų karjeros kompetencijų ugdymas: empirinis efektyvumo sąlygų įvertinimas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 22, p. 76–87.
21. SPENCER, L. M.; SPENCER, S. M. *Competence at Work*. Hoboken, NJ: John Wiley&Sons, Inc., 1993.
22. Student-Centred Learning. Toolkit for Students, Staff and Higher Education Institutions. European Students Union and Education International, 2010.
23. TERESEVIČIENĖ, M.; ZUZEVIČIŪTĖ, V.; KABIŠAITYTĖ, S. Pasirengimas vertinti neformaliai ir savaime įgytą kompetenciją. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2008, t. 20, p. 78–89.
24. TRACY, B. *Tikslai*. Kaunas: Luceo, 2010.
25. VASILIAUSKAS, R. Vertybių ugdymo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2005, t. 14, p. 8-17.
26. ŽYDŽIŪNAITĖ, V.; LEPAITĖ, D. Aspects of Social Processes within a Business Organisation for a Positive Development of Organisational Behaviour. *Current Issues of Business and Law*, 2009, vol. 4, p. 103–121.

DEVELOPEMENT OF NEGOTIATING COMPETENCIES FOR BUSINESS MANAGEMENT STUDENTS

Summary

This paper discusses the problems associated with students' negotiating skills in education of business administration, discussing the problems of structure and content. Here are discussed individualized work with students, the principles of organization student-centered learning and assumptions to develop managerial and negotiating skills. For this purpose there are highlighted the areas and fields in which the bargaining skills of business management students should be developed. In order to develop negotiating skills of business management students more effectively, here is the argument for the need to shift from teaching based on knowledge-based education (called knowledge based approach) to learning paradigm in which education is based on competences (competences based approach): assessing the learning as a process involving the students thinking, perception, feelings, emotions, and behavioral processes and their changes during training process with an emphasis on the student's experience accrued as a meaningful educational process, revealing growth of his skills (to see, to experience, to understand, assimilate, to learn) in real or simulated learning activities.

Keywords: business negotiations, management competences, negotiating competences, to student-centered education based on competencies.

STUDIJOS KINTANČIOJE VERSLO APLINKOJE

Mokslinės-praktinės konferencijos, įvykusios Alytaus kolegijoje 2013 m. balandžio 19 d., pranešimų medžiaga

Redaktorė Dalia Vėbrienė

LIETUVOS EKONOMIKOS DĖSTYTOJŲ ASOCIACIJA

Naugarduko g. 5, LT-03231 Vilnius, Lietuva

Tel.: (8-5) 219 1675, el. paštas: info@leda.lt

<http://www.leda.lt>

Išleido Lietuvos ekonomikos dėstytojų asociacija, Naugarduko g. 5, LT-01141 Vilnius

Spausdino UAB CIKLONAS, J. Jasinskio g. 15, LT-01111 Vilnius

Internete: <http://skaityk.lt>, el. paštas: info@skaityk.lt

Tiražas 50 egz.